

રોડ લખમાલ જીવણી પુસ્તકોદ્યારક ફંડ મંથાક નં. ૪

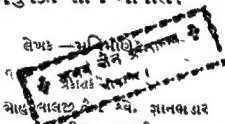
શ્રી સૂયગડાંગ સૂત્ર

ભાગ ૩ જો

૮ થી ૧૬ અધ્યયનોનું ટીકાનું મૂળ સૂત્ર

નિર્યુક્તિ સાથે ભાષાતર

લેખક — મનિમોહન

શ્રીમદ્ ભગવાત સૂત્ર સંસ્કૃત સ્વામીશ્વર

સુરતી ૧૧૫૧૨૨ ૧૨૨૫

સુનીલાલ ગુલાબચંદ્ર દાખાયા

(ભાઈ ફોર્સેટ ઓરીએન્ટાલ)

મ ૧૯૮૭

પ્રથમાવૃત્તિ પ્ર ૧૦૦૦

સને ૧૯૩૧

મુદ્રિત રૂા. ૧-૮-૦

મુ.જ્ઞાસક-જૈન વિજ્ઞાન પાના ૧ થી ૧૬૦

મુ.જ્ઞાસક — શ્રી “જૈન વિજ્ઞાનક ” શ્રી. પ્રેમ,
કળપીઃ ભગવત-મુગ્ધ. પાના ૧૬૧ થી ૩૬૦

મુ.૧ — શા. મોહનલાલ મનનવાલ બદામી.

પ્રસ્તાવના

આ સૂત્રની ગીઠ, મૂળ હોવાથી તેનું ભાષાનું આ ૧૧ પૂર્વે માત્ર અધ્યયન કરવા હજી જોઈએ તેવી અપના અમારે આ રીતે ભાગ દાન પ્રગટ થાય છે આ લીંગમા આવના નર અધ્યયનોના માર તથા પૂર્વના માન અધ્યયનોના માર અર્થો મોગમા અધ્યયનમા સુત્રકારેજ અર્થ છે એટલે મોગમા અધ્યયન કરેકે ગાયત્રી ખામ ૧૬ છે છતાં અર્થો દુકમા લખીશુ

૮ નિર્મળ આચાર પાત્રનામા સરીતની શક્તિ તથા મનમા જોઈએ તેજ સીઈ છે દીઠા ૬ શ્રાવકોના ધર્મ પાત્ર તે અનુક્રમે પત્નિ અને બાળ પત્નિનીય ૬ પદ્મ પાપમા રપગમ તે ગાયત્રીય છે તે આ અધ્યયનમા સુત્ર યુ ૨ સીઈ-સમિતિ ૬ દુકપામ ન કરવા એ અધ્યયનનો માર છે

૯ અધ્યયનમા 'ર્મ મના મે વર્મનુ ૨૩૫ રા રીકાનિમ્ના કરના અધ્યયનમા બતા યુ તે અર્થો છે, પણ અર્થો એ મનાન ૬ વીરનો મહુપયોગ તે જ ધર્મ છે અથાત્ માધુર્જિ નિમ્તર તાન અને તપ સ્વર્ગમા તત્ત્વ તનુ અને ધર્મ ક્રમ છતાં મર ન કરના નિર્વાણ (મોક્ષ) મેળવવુ

૧૦ ૧૨મા અધ્યયનમા મમુષી જોડે ધર્મ કરનારમા ગમકપની પાજનિ ન જોઈએ પણ સુદ આત્મચરભાવ જોઈએ પરિચદ રાખવાથી ગમકે વલે માટે તેો તજવા જિનિ ' મરબતી આત્મકા ન નામે

૧૧ માર્ગ અધ્યયનમા જ્ઞાન દર્શન ચારિત્ર એ મામ છે તે માર્ગમા જવા માટે પ્રત્યે કેવા માર્ગ મના મે તે આમા બન્ન યુ મન તથા દુષ્ટિ કમજો નાખીને નિર્મળ મયમ પાળે તે જા છે

૧૨ મમવર્મણ અધ્યયનમા પ્રબુતી વક્ત્રી મામજવા જવા મમુ દાન મળે, તે ૩ ૩ મનનાગાતુ વર્ણ છે, અને જ્ઞાનિક નાસ્તિકનુ વર્ણન કર્યું છે, જો રાત્રેપ મમધ અને નપથ મા સા

દેવ ન કરતા મંમારથી રોતે મુક્ત થાય છે, તેવા ઉપદેશ થાય છે

૧૩ પાયાતમ્ય જેવું નિર્મળ રૂપ જોતું તેવું આરતું અને કોમળે કુખ ન દેવું તે આ અધ્યતનમા બતાવ્યું છે

૧૪ અથ નામનું અધ્યયન છે, તેમા રોકક નાણું કે અંત કોષ વિગેરે સાધુ ન ગણે, ફક્ત લાજ બધું અને તપ કરે તે સાધુ જ બીજાને મમાધિ કહેવા યોગ્ય છે,

૧૫ આત્મન-નાનર્શન અગ્નિ જે આત્માના મુખો છે તેો અહણુ કરવા તેથી તે મોક્ષમા જાય છે ૬ રીમાનિક દેવ થાય

૧૬ પૂર્વના પદ્મ અધ્યયનોનો માર કલ્પો છે તેમા માહણુ અમણુ બો બિમ્બ અને નિર્ઘય કેના હોય છે તે અદોગ, સારી રીતે બતાવ્યું છે

આ પ્રમાણે મુખ્યત્વે માધુ માધીને ઉદ્દેશીને તેમજો મમય આત્મા જાય માટે આ અધ્યયોમા વિદ્યાન બો આત્માન માયે બતાવ્યા છે, પણુ ચુદરદો જોતો કે અજોતો પણુ જો આ મભાળીને રાચને તો તેમને ધણા બોર મળો મરી રીતે તો આ રીતે ભાગ દિતશિક્ષારૂપ જ છે

એમ્મા મૂનું બીજે ભાષાતર બપાયેન છે, તે મધાન રામીમા વધાર વચાય છે મતિપૂજામા મોજે ભાગે મીમા વચાય છે આ દીકા કદપ દોનારી તેજો ઉપરોગ બુ જોખા કરે છે એટલે જોઈએ તેવો આ નત્વ અથનો પ્રવાર થતો નથી ત્રાધાન મુખ્યત્વે અગ્નિ અને કથા અથો ઉપર ભાન દોનાથી તે રાચે છે પણુ જો આના મબીગ અર્થરાજા મરો રાચે તો ધજો રાખ થાય, નથી જ આ ગુજરાતી ભાષાતર ક્યુદકે અને રાનિથી વાચી તેઓ ને તેનો વિશેષ પ્રવાર કરશે તો સ્વચ્છામ સૂનું ગામીની રીમાનુ ભાષાતર પણ પ્રકટ વગે

વિપય અનુક્રમિકા

પૃષ્ઠ

૧ વી-૧૪ વીર અધ્યયન નિષેપાત્રી નિર્ધુમિત-૬૧-૬૭ પ્રત્તાનિ
રોગે માથે

૧૫-૨૫ વીરની સૂત્ર ગાથા ૧ વી ૪ નિ ૬૮ બાગરી-મુ ૧૦

૨૬-૪૩ પતિ-વીર માગ પતિ વીય-૧૧ થી ૨ -સૂત્ર ગાથા

૪૪-૫૭ ધર્મ અધ્યયન નિ ૬૮-૧૦૨ નિષેપાત્રી વર્ણન

૪૮-૭૫ મૂન ૧ થી ૫ ધર્મનું નિયમન

(આ અધ્યયનમા પા ૪૫ થી ૬૪ મુધી વીર અધ્યયનને
મ ને ધર્મ અધ્યયન ગણવું)

૭૬-૧૦ સમાપ્તિ અર્થ ૧૩૦-૧૧ ૬ નિર્ધુમિતમા નિષેપાત્રી
વર્ણન

૮૧ થી ૧૦૬ સમાપ્તિનું વર્ણન મૂન ૧ થી ૦૮

૧૧૦ થી ૧૧૭ માર્ગની નિર્ધુમિત નિષેપો ૧ ૭ થી ૧૧૫ મુધી

૧૧૮-૧૮ માર્ગનું વર્ણન મુ ૧ થી ૦૮

૧૪૬ થી ૧૫ સમસમસા નિ ૧૧ -૧૬ પ્રત્તાનિ રોગે નિયપાત્રી
વર્ણન માથે

૧૬૬ થી ૧૪૪ સમસમસાનું વર્ણન મુ-૧ થી ૦૦-૧ વર્ણન માથે
માથે

૨૧૫-૨૧ પાથાનના નિષેપાત્રી નિર્ધુમિત ૧૦૦ થી ૨

૨૫૨ ૨૮૭ ધર્મ નિષેપો માગ અર્થ લીલા કે, સુ-૧ થી ૨૦

૨૮૮-૨૯૦ અથ અધ્યયનના નિષેપાત્રી નિર્ધુમિત ૧૨ ૭-૦૧

- ૨૯૧થી૩૩૧ સુદ ૧થી૨૭ જાલ તથા અજનતર મથ જે આત્માથી
પર છે તે ત્યામીને આત્માના ગુણોમા ગમણતા ક ની.
- ૩૩૨-૩૮ આદાનના નિષ્કેષાની નિયુક્તિ ૧૩૨-૨૬
- ૩૩૬ ૭૨ ૧-૨૫ સત્તમા મદ્યુ ક્ષત મોગ મમગ્ત્સર્ગ નાન-
આદિનને સીકારવા
- ૩૩૭થી૩૭ ગાથા અધ્યયન ની નિયુક્તિ નિષ્કેષા
- ૩૩૮થી૩૬૦ મન ૧થી૪ પૂર્વના ૫ - અધ્યયનોનો સા

સાહિત્યપ્રેમી ઝવેરી મગનલાઈ નગીનલાઈ

આ પુસ્તક અને તેના પહેલાના ઇર્ષાએવા નેક પુસ્તકમાં
અત્રેના ઝવેરી મગનલાઈ નગીનલાઈ જેઓ ખામ જૈન સાહિત્યના
પ્રેમી હોવાથી દરેક પુસ્તકોમાં મદ આપી છે અને જૈન સાહિત્ય
પરિય વખતે કૃતેદ્રમ પાઠ હિનાગવામાં જવેરી જીવજીભાઈ માર્કે-
ચદ જોડે તેમની દરેક વાને મદદની અને વ્યવહાર સૂત્રમાં ૫૦૧) રા.
અંકે પાચસો એક રૂપીઆ પ્રથમ આપી તેમણે તે સૂત્ર પુરૂ ૭૫૫
વવા પહેલ કરી તે બદલ તેમને જોઈએ બન્યા આપીએ તેટલો
ઓછો છે આવા સાહિત્યપ્રેમી વખાતે આવકના અનુકૂળથી ખીજા
પુન્યના જીવો પણ આ ખાતામાં સદાય આપો નો વેચીતું આ
માનમદ્ય તરફથી અનેક પુસ્તકો પ્રસિદ્ધ થશે
ઝવેરી અમારી નમ પ્રાર્થના છે

સુરતનું એક અપૂર્વ ૨૧ શિખરવાળું રમણીય જૈન દેવાલય

વળી સુરતના એક ધર્માત્મા નુકળની ધર્મપ્રિયતા અને અદ્વિતીય રમણીય જૈન દેવાલય સુરતમાં ગોપીપુત્ર હાવીનાગા દેહગ પાસે વધીનાના ખાચામાં બાઈ તખમીમાઈના દેગસરના મળ સ્થાપક વીરા-ઓશનાજી રોડ બાઈદામ દુર્લભદાસે પોતાની ક્ષયાતીમાં સુરતમાં મન મોહન પારમનાથનું ૨૧ શિખરવાળું અદ્વિતીય રમણીય દેગસર બાંધ્યું, અને તે પહેલા તેમણે પાયધુની, હિપર આદીશ્વર ભગવાનનું દેહર બાંધેલું તેમના ધર્મમાં પન્તી લખમીમાઈએ તેની બચરથા કરવા ધર્માત્મા દગાઈબાઈને સોંપ્યું અને દરકોઈમાઈએ દેહરાસરની જાળોજાળાની સધાગવા તથા આલાતના ટાળના તથા શ્રાવકોને દેગ-સરની ભક્તિ ઓચિત રીતે ધાવ તેવી રીતે મધગી સગરડો બગીચા વિગેરેની કરી તેમની પછી રોડ સમતાચદ બાઈદામ તથા તેમના સુપુત્ર મોનીચ-વસનાચદ ઝરરીએ હાનની સુધરલી ગિથિતિમાં દેહગસર વિગેરે ગણ્યા છે

આવી રીતે ૨૬ ધર્માત્મા ૮ના જિનેશ્વરના દેવાનપ તથા મર્તિને આત્માનું યાજુ કરના જનાન તે તથા માગી ચચથા રામે તે પશુ ધન્યવા ને યોગ્ય છે,

(હવે પછીના ભાગમાં મળશે નો તેનો નોટ અપારો)

સૂચનાંગ મૂત્ર.

આઠમું-વીર્ય અધ્યયન.

સાતમું અધ્યયન કહ્યું, હવે આઠમું અધ્યયન, આરંભ કરીએ છીએ, તેનો સાતમા અધ્યયન સાથે આ સંબંધ છે. સાતમા અધ્યયનના કુશીલ (દુશ્ચારી પતિત) સાધુઓ કહ્યા, તેમજ તેનાથી ઉઘટા-સુશીલો (સદાચારી ઉત્તમ) સાધુઓ પણ બતાવ્યા, આ બંને પ્રકારના સાધુઓનું કુશીલપણ તથા સુશીલપણ સયમ વીર્યોત્તરાય (સયમ પાળવામાં વિગ્ર રૂપ) કર્મના ઉદયથી કુશીલપણ અને તે કર્મના દ્વય ઉપશમ (શાન્ત-હર) થવાથી સુશીલપણ થાય છે, તેથી વીર્યો (દશક્તિ) બતાવવાને આ અધ્યયન કહીએ છીએ. આ સંબંધથી આવેલા આ અધ્યયનના ચાર અનુયોગદ્વારા ઉપકર્મ (સદ્વર્ત), નિષેપ (રથાપના), અનુગમ (બોધ) અને નય,

(જુદી જુદી અપેક્ષા) કહેવા બેઠાએ, તેમા પણ ઉપક્રમની અદર રહેલ અર્થાધિકાર (વિષય-બાબત) આ છે, બાલ (અવિવેકી), બાલ પડિત (યથા-શક્તિ સદાચારી), પડિત (સપુર્ણ સયમ પાળનાર) એ ત્રણે પ્રકારના હરેકના વીર્ય (આત્મ બળ)નું વર્ણન સમજાવે સાધુએ નિર્મળ સયમ પાળવામા યત્ન કરેવો, આ વિષયની શેઠવાત છે. નિર્લેપામા 'નામ' આ અધ્યયનનું 'વીર્ય' છે. હવે વીર્યનો નિર્લેપો નિયુક્તિકાર કહે છે —

વિરણ છક્ક દ્રવ્યે સચિત્તાચિત્તમીસગ ચેદ ।

દુષ્ય ચક્ષુષ અવય ણય ત્રિવિદ તુ સચિત્ત ॥નિ.૨૧॥

નામ સ્થાપના દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાળ અને ભાવ એમ છ પ્રકારે નિર્લેપ છે નામ સ્થાપના બે પૂરે વર્ણવેલા સુગમ છે, દ્રવ્ય વીર્યના બે ભેદ આગમ અને નો-આગમથી છે, આગમથી બળુનારો પણ તે સમયે તેનું લક્ષ ન હોય, નો-આગમથી સશરીર લવ્ય શરીર અને બનેથી જુદું વસ્તુમા રહેલી શક્તિ સચિત્ત અચિત્ત મિશ્ર એમ ત્રણ પ્રકારે છે, તેમા સચિત્તના દ્વિપદ ચોપગા તથા અપદના ત્રણ ભેદ છે, તેમા અરિહત (તીર્થ કર) ચક્રવર્તી બળદેવની શરીર શક્તિ સૌથી વધારે છે, તેમની અથવા ચક્રવર્તીના સ્ત્રી રત્ન (માથી સુહર સ્ત્રી) પટેરાણીના શરીરની શક્તિ તે અહીં દ્રવ્ય

વીર્યપણે લેવું, (અર્થાત્ જેની જેવી શક્તિ તેનું અહીં (મનુષ્યનું) વર્ણન કરવું, ચોપગામા ચક્રવર્તીના ઉત્તમ ઘોડા હાથી જે રત્ન જેવા છે, તેનું બળ વણવણુ અથવા સિદ્ધિ વાદ્ય શરણ (જગદ્ગી ભયંકર, જ્ઞાનવર) નું બળ કહેવું, અથવા બોલે ઉચકવામા ડોકવામા જે શક્તિ હોય તે વર્ણવવી, અપદ તે ઝાઝો છે, તેમા ગોશીર્ષ-ચંદન (સર્વોત્તમ ચંદન-સુખડ) વિગેરેના ગુણોનું વર્ણન કરવું, એટલે તે ચંદનનું વિલેપન કરવાથી શીયાળામા ઠંઠ ફર થાય, ઉનાળામા તાપ શાત થાય, આ અભ્યસન મનુષ્ય ચોપગા અને ઝાઝોના ગુણો બતાવ્યા, હવે અચિત્ત વીર્ય કહે છે —

અચિત્ત પુન વિરિયં આહારાચરણપરણાદીષુ ॥

જહ ઓસદ્દીણ મંણિય વિરિય રસવિરિય વિવાગો ॥નિ.૧૨॥

અચિત્ત દ્રવ્ય વીર્ય (અભ્યસન વસ્તુ) નું બળ-વીર્ય-શક્તિ આહાર (ખાવા) મા ગુણ અવગણ કરે તે, આવગણ તે હાડકાંમા શરીરનું રક્ષણ કરે તે, અને પ્રકુળ હથીયાર હાડવા વિગેરેમા કામ લાગે તે અહીં બધાનું પ્રથમ ખાવાનું બતાવે છે —

સયઃ પ્રાણકરા હયા ધૃતપૂર્ણાઃ કફાપહાઃ.

ધીથી ભરેલા મેખર, પકપાન / આવામા આવે તે

શીઘ્ર ધ્રિયો વિગેરે તેજમાં આવે,) હૃદય પ્રસન્ન થાય અને ક્રોધનો રોગ ન રહે. - યામજ વિગેરે : બાહ્યુ, ઔષધિ (સૂક્ષ્મલી વનસ્પતિ અથવા અનાજ) ને કાઢે વિગેરે લાગતા ધા રૂઝવવામાં કામ લાગે, એ ઉતારવામાં કામ લાગે અથવા બુદ્ધિ વધારવા વિગેરે કામ લાગે તે સ્વવીર્ય છે, વિપાક વીર્ય તે વૈદ્ય શાસ્ત્ર વિગેરેમાં કહેલ છે, તે અહીં લેવું, તથા યોનિ પ્રાપ્ત નામના અથમી-બુદ્ધિ બુદ્ધિ પ્રકારનું દ્રવ્ય વીર્ય સમજ લેવું

આવરણે કવચાદી ચક્ષાદીય ચ પ્રહરણે હોતિ ॥

સ્વિત્તમિ જમિ સ્વેત્તે કાલે જમિ કાલમિ ॥ નિ. ૯૩ ॥

રક્ષણમાં કવચ વિગેરેની શક્તિ તથા હૃદય આરમા ચક્રવર્તીનું ચક્ર (ગોળાકારે લગાઈનું, શબ્દ) વિગેરે ને શક્તિ હોય છે તે લેવી હવે ક્ષેત્ર વીર્ય અને કાલ વીર્ય : પાછલી અડધી ગાથામાં આવે છે ક્ષેત્ર વીર્ય દેવકરૂ વિગેરે જુગ-લીયાના ક્ષેત્રને આશ્રયી ણધા દ્રવ્યો જમીનનાં ગુણને લીધે ઉત્કૃષ્ટ શક્તિવાળા થાય છે, અથવા કિલ્લા વિગેરે સ્થાનને લીધે ગેઈ પુરૂષને ઉત્સાહ વધે છે, અથવા જે ક્ષેત્રમાં વીર્યનું વર્ણન કરાય તે ક્ષેત્ર વીર્ય છે, એ પ્રમાણે કાલવીર્ય પણ પહેલો આરો સુખમ સુખમ નામનો છે તેમાં વરતું મર્વોત્તમ ગુણવાળું સુખદાયી હોય છે તે સમજવી, તથા વૈદ્યશાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે —

वर्षासु लवणममृतं सरदि जलं गोपयश्च हेमन्ते ।

‘शिशिरे चापलकरसो घृतं वसन्ते गुडश्चान्ते ॥

વર્ષા રેતુમાં લવણ (નિમ્બક મીઠું) સંરહમાં જલ હેમ
 નેત્રમાં ગાયત્રી રૂપ શિશિરમાં આમલાની રસ વસંતમાં ધી
 અને ધીમેમાં ગોળ અમૃત સરખુ છે, (ગુજરાતમાં અમાક
 સુકંધી બે માસની રેતુ ગણાય છે મારવાડમાં અપાક સુક
 ૫૫ પછી બે માસની રેતુ છે, તેથી વહીમાં એક માસ વધે
 છે, સુકમાં બે એક છે, હીવાળી ગુજરાતની અપેક્ષાએ
 આમાં વહ ૦)) અને મારવાડે કે શાંભેની અપેક્ષાએ કાર્તિક
 વહ ૦)) ગણાય છે.

ग्रीष्मे तुल्यगुहो सुसैन्यवपूता मेघावनद्धेऽम्बरे ।

तुल्यं शक्यं शरद्वर्षेण शुद्धं तुषारागमे ॥

पिपेह्या शिक्षिरे वसन्तसमये स्त्रीदेण सयोजिता ।

पुसां प्राप्यहरीतकीमिव गन्धं नश्यन्तु ते शुभ्रवः ॥१॥

ગાળ હરટે (હિમજ) ઉનાળામા ખરિખર જનના ગોળ
સાથે વાહળથી છાયેલાં આઠાશવાળી વર્ષામાં ઘોખખા સિંધવ
સાથે, ચરદ રૂપમા સાકર સાથે, હિમતમા કુઠ સાથે, શિશિ-
ખમાં પીપર માથે, વસંતમાં મેધ સાથે દેવાથી જેમ પુરૂષના
રોગો નાશ થાય તેમ તારા શત્રુઓ નાશ થાયો

ભાવ વીર્યંતુ વર્ણુન કહે છે.

ભાવો જીવસ્સ સવીરિયસ્સ વિરિયમિ લુદ્ધિડ્ડણેગવિહા ।
ઓરસિસદિય અજ્ઞપ્પિપ્પસુ બહુસો બહુવિહીય ॥૧૪॥

વીર્યની શક્તિવાળા છવના વીર્ય સંબધી અનેક પ્રકારની લબ્ધિ છે, તે પાછલી અઠધી ગાથામા બતાવે છે, પ્રથમ છાતીનું બળ તે શરીર બળ છે, તે પ્રમાણે ઇન્દ્રિયોનું બળ તથા આત્માનું બળ તે મન સંબધી છે, તે ત્રણે અનેક પ્રકારનું છે, તે બતાવે છે

મળવ્વ કાયા આણા પાણૂ સમવ તહાય સમવ્વે ।

સોતાલીણ સહાદિપ્પસુ વિસપ્પસુ ગહણ વ ॥૧૫॥

અદરના વ્યાપારવડે મન યોગ્ય પુદ્ગલો ઝેકઠા કરીને મનપણે પરિણુભાવે, ભાષા યોગ્યને ભાષાપણે પરિણુભાવે, કાય યોગ્યને કાયપણે આસ ઉચ્છવાસનાં પુદ્ગલો-તે તે પ્રમાણે પરિણુભાવે છે, તે મન વચ્ચન કાયા યોગ્ય પુદ્ગલોને તે રૂપે પરિણુભાવેલાનું જે વીર્ય સામર્થ્ય (શક્તિ) છે તેના બે લેહ છે, સલાવ-સલાવ્ય તેમા સલાવમા તીર્થંકર અને અનુત્તર વિમાનના દેવોના ઘણાજ નિર્ગળ શક્તિવાળા મનો-દ્રવ્ય હોય છે, કારણ કે, અનુત્તર વિમાનના દેવોને ફક્ત મન વડેજ કાર્ય કરવાનું હોય તેથી, ન્યારે શક્તિ સમાધાન તીર્થંકરને પૂછવાનું હોય ત્યારે દ્રવ્ય અને ભાવ મનપડે

પ્રશ્ન પૂછે, તીર્થંકરે દેવળસાને બાણે પણ તે દેવોને અવધિ-
રોનજ હોવાથી તીર્થંકરપ્રભુ રૂપીદ્રવ્યો અને પરિણામના
પુરુષો દ્રવ્ય મનવડે અહંશુ કરે ને પરિણામે
તે અનુત્તર વિમાનના દેવો જીએ, અને સમલ જાય (૨)
સલાખ્યમાં તો જે છવ ઝીલ જુદિમાનનું કહેલું હમણા
ન સમલ શકે, પણ અભ્યાસથી બવિધ્યમા સમલ શકશે

વાગ્વીર્યના બે ભેદ

સભવમા વચનની લઘિવાળા તીર્થંકરોની વાણી એક
ચોક્કસ મુખી ફેલાઈને પોત પોતાની ભાષામા લોકો સમલ
જાય, તથા કેટલાક પુરુષશાળી છવોનું વચન દૂધ મધના
જરતા રસ જેવું મીઠું હોય તે વચનનું સોલાખ્ય છે, જેમકે
હસ દોયલ વીગેરેનું વચન મીઠું હોય છે (હમને બહલે
પોપટનું વચન એમ ઠીક લાગે છે, આદિમા કાકાકઉઆ વિગેરે
લેવા) સલાખ્યમા રચામાછીનું ગાયન મીઠું છે, તેજ કહે છે

સામા ગાયતિ મધુર કાલી ગાયતિ સ્વર ચ રુક્તં ચ ।

બે સ્ત્રીઓમા એકનું નામ રચામા છે, તે મધુર સ્વરે
ગાય છે અને કાલી નામની સ્ત્રી કઠોર અગ્રિય ગાય છે,
વળી આ પ્રમાણે વિચારીએ છીએ કે આ આવકનો પુત્ર
બણાવ્યા વિના પણ ઉચિત બોલવાના અંશરો બોલશે
(માણપના ઉચ્ચ કેટીના શબ્દો કાને આમળીને તેવું

ખોલવાનું શીખી લેશે) તથા અમે સલાવના કરીએ છીએ કે
મેના પોપટને જો મનુષ્યના સંસર્ગમાં રાખીએ તો મનુ-
ષ્યની બાવા શીખી લેશે

તે પ્રમાણે છાતીનું બળ તે પશુ, સૂત્ર, સલાવ, સલામ્ય
એ લેશે છ

-સલામ્યમાં ચક્રવર્તી બળદેવ વાસુદેવ વિગેરેના ખાદ્યબળ
વિગેરે શરીર બળ લેવું, જેમકે ત્રિપૃષ્ઠ વાસુદેવે ડાખા
હાથની હથેલી વડે કાટિ શિલા (કરોડો મણની શિલા) ને
ઉણકી, અથવા સોળ હજાર રાજાનું સૈન્ય જે સાકળ ખેંચે
તે પોતે સામે ખેંચીને અટકાવે, તે પ્રમાણે ચક્રવર્તીનું
બમણું તથા તીર્થંકર અતુલ બળવાળા હોય છે, સલા
મ્યમાં તીર્થંકર અલોકમા લોકને દાડા માફક દેહવાતી
શક્તિવાળા હોય છે, કાયા પૃથ્વીને છત્ર આફક તથા મેરુને
દાડા માફક ધરવાને શક્તિવાળા છે તેજ પ્રમાણે કોઈપણ
કંદ્રજગુહીપને ડાખા હાથ વડે સહેજમાં એરૂં ચર્વતને
છત્રીના દાડા માફક ઉચકે, તથા સલાવના કરીએ છીએ
કે આં છાંકરો મોટા થયા પછી આ મોટા પત્થરને ઉચક-
વાને (અવ્યાસથી) હાથીને દમવાને અથવા ઘોડા ઉપર ચઢી
હોડાવવાને શક્તિવાન થશે

ઈદ્રિઓનું બળ કેહીએ છીએ

કાત વિગેરે પાણી ઈદ્રિઓની ચક્તિ ખોતાને, એકેક

વિષય પારખવાને પાત્ર ; પ્રકારે સમર્થ છે તે જરૂરના પદ્ય સંલગ્ન સંલગ્ન એવા એ શેષ છે, સંલગ્નમાં જેમ કાનને વિષય બાર ચોક્કસનો છે, એ પ્રમાણે બાકીની ચાર ઇન્દ્રિયોમાં જેને જે વિષય (જેટલી શક્તિ) હોય તે બધુવો, સંલગ્નમાં તે કોઈપણ માણસ જેની ઇન્દ્રિય હુણ્ણ હોય, શાકેલી હોય, કોવમાં જાન જુલો હોય, તરમથો કે રામથો તે સમયે કોઈ ઇન્દ્રિય પેતાનો વિષય બહુ ન કરે, (જેમકે કોષમાં) ધમધમેલો તે સમયે કીધા છતાં ન (સાંભળે) જણ પછી તે દોષ (કોષ) દૂર થતા અનુમાન કરોએ કે તે આમ-ગશે. (જાણી તાવમાં જાન જૂવતા કઈનું કઈ બંધે પણ તાવ ઉતરવા પ્રાપ્ત સીધે સીધું કામ કરે તે ચલાવના છે)

હવે આધ્યાત્મિક વીર્ય કહે છે.

उज्जमवित्तिथीरत्त सौंदर्यत्त खमापगमीर ।

उवभोग जोग तव सजपादिय होइ अङ्गण्यो ॥९६॥

આત્મા સમર્થી તે અધ્યાત્મ છે, તેમાં જે શક્તિ આધ્યાત્મિક છે, અર્થાત્ અદરની શક્તિ જે સત્વર્થો ઉત્પન્ન થાય છે તે સેવી, તે અનેક પ્રકારે છે (૧) ઉદમ એટલે સાધુને જ્ઞાન લણવું કે તપ કરવા વિગેરેમાં પ્રિયતા (વિનય) અદરનો ઉત્સાહ વધે છે, તેના પણ સંલગ્ન તથા સંલગ્ન એવા એ શેષ છે, તે ઉપર પ્રમાણે મોજવા, કોઈ કમણું

ઉપમ કરે તે સભવ, પણ કોઈ પછી કરવાની ખાત્રી થાય તે સભાવ્ય છે; (૨) ધૃતિ તે સયમમા સ્થિરતા તે (દુ ખ કે ભોગ વિગેરેના કારણ વડે વિકલ્પો થાય તો પણ) ચિત્તને ઠેકાણે રાખે, (સયમ ન મુકે), (૩) ધીરત્વ તે પરિપક્વ કે ઉપસર્ગ આવે, તો- પણ ચલાયમાન ન થાય, (૪) શીડીયું તે ત્યાગની ઉચ્ચ કોટીની સાવના જેમ કે ભરત મહારાજને વૈરાગ્ય થતા ચક્રવર્તિના જ ખડતુ રાજ્ય છોડતા પણ ચિત્ત ન કપે, અથવા દુ ખમા ખેડ ન કરે અથવા વિષમ (મુશ્કેલ) કાર્ય કરવાનું આવ્યા છતાં પારકાની આશા છોડીને મારેજ કરવું, એવું માનીને ખુશ થતો કામ પાર ઉતારે, (૫) સમાવીયું તે પોતાના દોષ હોય કે ન હોય છતાં પણ કોઈ ગમે તેટલો આક્રોશ કરીને ધમકાવે, છતાં પણ મનથી પણ ક્ષોભ ન પામે (લીધેલું કાર્ય રીસાઈને અધવચ્ચ ન છોડે) પણ આવું તત્ત્વ વિચારે

આક્રુષ્ટેન મતિમતા તત્ત્વાર્થગવેષણેમતિ કાર્યા ।

યદિ સત્ય કંઃ ક્રોધઃ સ્યાદનૃત્તં કિં નુ ક્રોધેન ॥૧॥

કોઈ ધમકાવે ત્યારે શુદ્ધિમાને ખરેખર મુદ્દો વિચારવા શુદ્ધિનો ઉપયોગ કરવો જો પોતાનો દોષ હોય તો શા માટે રીસાવું, અને જો તે દોષ વિના ધમકાવતો હોય તો (આપણને હાથ ન પડે) માટે કોઈ શુ કામ કરવો ? વળી-

અક્કોસ હળળ મારળ ઘમ્મમ્મસાળ વાલમ્મલમાળ ।

લામં મન્નઈ ધીરો જહૂચરાણાં અમાવ મિ ॥૧॥

આકોશ કરવો, હણુવું, જીવથી મારવું, તે ધર્મક્ષેત્ર
જીવા બાલ (મૂર્ખ) જીવોને મુલત છે, જીવા સમયમા
આકોશ વિગેરે સામેના માણસ ઉપર ન કરતા ધીર પુરુષ
તેમા અનુક્રમે થોડો વધારે લાભ માને, (આકોશ કરતા
ધીર રાખે તો જે લાભ થાય તેના કરતા કોઈ મારે તો
વધારે લાભ માને, જીવથી મારે તો મૈત્ર્ય મુનિ મારી
તેથી પણ વધારે લાભ માને) (૧) ગાલીય-પરિપક્વ ઉપ
સર્ગમા ન ડરવું અથવા બીજાને અમત્કાર પમાડે તેવું
ચોતાવું ઉદ્દેશ્ય અનુષ્ઠાન (ધર્મ ક્રિયા) હોય તો પણ
અહંકાર ન કરે

ચુલ્લુચ્છલ્લેઈ જહોઈ કળય રિત્તય કળકળેઈ ।

મરિયાઈ જ હુન્મંતી મુપુરિસ વિન્નાળમદાઈ ॥૧॥

ધડા વિગેરેમા જોખા જેટલું ગ્રાહ્ય પાણી હોય તોપણ
હાથે તેમ જાળરામા કાસાની બુવાન સીના મુધરીઓ
અવાજ કરે, પણ ભરેલા ધડા છલકતા નથી, તેમ સારા
પુરોના રત્ન જડિત આભૂષણો પણ અવાજ કરતા નથી,
તેમ થોડું બળેલા છલકાઈને ગમે તેમ અહંકાર કરે, પણ

(વચ્ચ સ્વામી-જેવા) ગધુ લણેલા મોઢે પથુ ન જોડે કે
આટલુ ટુણાયો છુ. ૧ ૨ ૩

ભરા સો છલકે નહિ, છલકે સો આધા,
'ચોડા-સો' ભુકે નહિ, ભુકે સો ગદા

(૧) ઉપયોગ-સાકાર અનાકાર એ જોડે છે, 'સાકાર તે જ્ઞાનમા પાચ જ્ઞાન મતિ શ્રુત અવધિ મનપર્યય કેવળ, અને ત્રણ મતિ અજ્ઞાન, શ્રુત અજ્ઞાન, વિભંગ જ્ઞાન છે, એમાં સમ્યક્ત્વીને આશ્રયી જ્ઞાન અને મિથ્યાત્વીને આશ્રયી અજ્ઞાન છે, તે આઠ લેહ થયા અને અનાકાર દર્શન, અહુ દર્શન અથહુ (આખ સિવાયની બીજી ચાર ઇદ્રિયોનું) દર્શન અને કેવળ દર્શન છે સામાન્ય યોધ તે દર્શન છે, વિશેષ યોધ તે જ્ઞાન છે, પદાર્થનું સામાન્ય જ્ઞાન આખ વિનાના જે પ્રાણી કીડી વિગેરે છે તેને સામાન્ય યોધ નાક વિગેરેથી છે તે અથહુદર્શન છે, અથવા ભીતને ઝોઢે કે અધારામા નહેમતો કે આધનો ગમે ત્યાં કંઈ સાલણીને સમજે તે અથહુદર્શન છે, તે બાર પ્રકારના ઉપયોગવાળો પોતાના વિષયનો દ્રવ્યક્ષેત્ર કાળ ભાવ રૂપે પરિચેદ કરે સમજે તે અર્થાત્ લક્ષ રાખીને સમજે તે ઉપયોગ છે, (જુજરાતીમાં તેને સાબચેતી કહે છે) યોગવીર્ય મમ અચન અને ઠાયાથી ત્રણ લેહ છે, સાધુનું મનોવૌર્ય તે કુચેટાના મનનો નિરોધ અને 'સિદ્ધાત લણવા કે' સયમ

ક્રિયામાં મન રાખે, અથવા મનની એકાગ્રતા કરવી, કારણ કે મનવીર્ય વડે જ ઉત્તમ સાધુઓ નિર્મળ પરિણામ વધારતા અને ધર્મમાં દૃઢતા રાખનારા અવસ્થિત, (નિશ્ચય) મનવાળા હોય છે, વચનશક્તિ વડે તે એવી રીતે સલાહીને બોલે કે ફરી ફરી તે વચન ન આવે, તથા નિરવધ ભાષા બોલે, અને કાંઈ વીર્ય તે હાથ પગ સ્થિર રાખીને કાચળા માફક બેસે, તે તપોવીર્ય બાર પ્રકારનું છે, તે અણસણ ઉણોઈરી વિગેરે બારે બેઠે તપ ઉત્પાદથી કરે અને એક ન કરે તે પ્રમાણે મત્તર પ્રકારનો સંયમ, હું એકલો છું એવી ભાવના આવતો બળથી મન વશ કરી નિર્મળ સંયમ પાળે કે કાંઈ પણ રીતે પોતાને અતિથાર ન લાગે, આ બધા પ્રકારનું વીર્ય અધ્યાત્મવીર્ય તે ભાવવીર્ય છે, વળી પ્રશ્ન થાય કે વીર્યપ્રવાહ પૂર્વમાં અનતા પ્રકારનું વીર્ય બતાવ્યું છે તે કેવી રીતે? તેનું મમાધાન એમ છે કે અનતા વિષય, વાણુ પૂર્વ હોય તે પ્રમાણે વીર્ય પણ સમજાય, અનત અર્થ પણ આ પ્રમાણે સમજાય,

સન્ધ ગર્ભે જા હોજી વાલુયા મળમમાગયા સન્તી ।

તત્તો વહુયતરાગો અત્યો ઇગસ્સ પુધ્વસ્સ ॥૧॥

બધી નદીઓની રેતીની જે ગણતરી થાય તેના કરતા ઘણું વધારે અર્થ એક પૂર્વનો હોય છે, (પૂર્વમાં વપરાયદ્રા :

શબ્દો એટલા બધા ગલીર હોય કે તેમા ઘણાં અર્થો સમજાવી શકાય)

સઘસમુદાણ જલ જડ પત્થમિયં હવિજ્જસકલિયં ।

‘‘પ્રત્તો વદ્યંતરાગો અત્યો એગ્ગસ્સ પુઠ્ઠસ્સ ારા ।

જો બધા સમુદ્રોનું પાણી પ્રસ્તમિત તે ચલાવીને એકત્ર કરે તેની જે ગણતરી થાય તેના કરતા વધારે અર્થ એક પૂર્વનો છે, આ પ્રમાણે પૂર્વમા અનતઅર્થપણુ છે તે સમજનાર આત્મામા વીર્યની અનત અર્થતા છે, છતાં તે બધું વીર્ય ત્રણ લેહોમા સમાઈ જાય છે, તે જતાવે છે

સઘ પિય ત તિવિહ પદિય વાલવિરિય ચ મીસ ચ ।

અહવાવિ હોતિ દુવિહં અગાર અણગારિય ચેવ નિ-૨૭

ઉપર કહેલ લાવવીર્ય પડિત જાળ અને મિશ્ર એમ એમ ત્રણ લેહે છે, તેમા ઉત્તમ સાધુઓને પડિત વીર્ય છે, જાળ પડિત વીર્ય ગૃહસ્થોને છે, ત્રીજો લેહ ‘‘ખાણવીર્ય’’ શક્તિવાન છતાં દુરાચારમા પડેલા તે કે એટલે ત્રણ લેહ થાય કે જે લેહ થાય તેમા સાધુનું પડિત વીર્ય (નિર્મળ સાધુતા) આદિ સપર્યવસિત છે, બ્યારે ચારિત્ર છે ત્યારે ઉત્સાહથી ધર્મ અનુષ્ઠાન કરે તે પડિત વીર્ય સાદિ શરૂવાત છે અને તે કેવળજ્ઞાન પામીને મોક્ષમા જાય તે સમયે ધર્મ અનુષ્ઠાનનો અંત આવી અક્રિય થાય તે અંત

આવ્યો કહેવાય, તે સાત ઠાળ પડિતવીર્ય દેશવિરતિ (યથાશક્તિ પ્રદાયક વિગેરે પાળે કે સામાયિક વિગેરે) ગ્રહણ કરે તે શરૂઆત સાદી છે, અને સર્વ વિરતિ (સાધુપણ) લે અથવા નત ભગ કરે તો તે (સપર્ચવસાન અતવાણ) શાત છે બાળ વીર્ય તે અનાદિ અનત અભ-
વ્યેને આશ્રયી અવિરતિ રૂપ છે, અને ભવ્યેને આશ્રયી અનાદિ સાત, છે આદિ સપર્ચવસિત તે વિરતિ લઇને ભાળે તેથી અવિરતિ સાદી થઇ અને જઘન્યથી ફરીથી સુત અત સુદૃઢતા ચારિત્ર ગ્રહણ કરે અથવા ઉત્કૃષ્ટથી અપાર્થ પુદ્ગળ પરાવર્તન કાળમા ફરીથી ચારિત્ર ઉદય આવે તેથી શાન્તપણુ છે, સાદિ અનત બાલવીર્યને અસભવ છે, અથવા પડિત વીર્ય સર્વ વિરતિરૂપ છે, અને તે વિરતી ચારિત્ર મોહનીયનો કાંતો ક્ષય થાય, ક્ષયોપશમ થાય અથવા ઉપશમ થાય તો તે પણ ત્રણ બેઠો થાય એથી વીર્યના પણ તેજ ત્રણ બેઠો થાય છે નામ નિષ્પત્ત નિશ્લેષો એ પ્રમાણે વીર્યનો થયો, અને સૂત્ર અનુગમમા અરૂપલિતાદિ ગુણયુક્ત સૂત્ર ઉચ્ચારણુ તે કહે છે -

દુહાવેયં સુયત્રસ્વાયં, વીર્યિતિ પંચુચ્ચર્હૃ ।
કિંતુ વીરસ્મ વીરત્ત, કેહં ચેય પંચુચ્ચર્હૃ । સૂ ગા. ૧ ।

આ વીર્ય બે પ્રકારનું : પુરુષ કહે ॥ (આ વિશેષણુ

મુદ્ધર્મા સ્વામી જાળુ સ્વામીને પ્રત્યક્ષ કહેતા હોવાથી વાપર્યું છે) તે તીર્થ કર પ્રભુ વિગેરેએ જરોબર જતાંબુ છે, (વા અવ્યય ક્રકત વાક્યની શોભા માટે છે, તેથી તેનો અર્થ ગણવાનો નથી) વીર્ય તેમા વિનર્દ તેનો અર્થ વિશેષથી પ્રેરણાનો છે, અર્થાત્ અહિતને પ્રેરણા કરીને દૂર કરે તે વીર્ય એટલે આ જીવની શક્તિ છે. હવે અવ્યય પ્રશ્નના રૂપમા છે તેથી પહેલે પ્રશ્ન પુછે છે કે વીર ને સુસદનુ વીરપણુ કયુ છે? અથવા જીને પ્રશ્ન આ છે કે શા કારણથી વીર કહેવાય છે, તેથી લેહ પાડીને વીર શબ્દનુ સ્વરૂપ જતાવે છે.

કસ્મમેગે પવેદંતિ, અકસ્મ વાવિ સુવ્વયા ।

एतेहिं दोहि ठणेहिं, जेहिं दीसति मच्चिया ॥सृ २

તમ અહીં ક્રિયા અનુષ્ઠાન છે, એણે એટલાક ઉત્તમ પુરુષો કહે છે, અથવા આઠ પ્રકારનુ કર્મ તે જાણી ક્રિયાનુ મૂળ છે, તે કારણમા કાર્યનો ઉપચાર કરીને વીર્ય કહે છે, તેજ જતાવે છે કર્મ ઉદયમા ઔદયિક ભાવમા હોય તેજ વીર્ય કહે છે, અને ઔદયિક ભાવ કર્મના ઉદયમા હોય તે જાણ વીર્ય (કુર્કર્મ કે દુરાચાર) છે એટલે એક પ્રકાર કર્મ તે વીર્ય જતાંબુ હવે અકર્મ તે વીર્યનો જીને લેહ જતાવે છે, વીર્યોત્તરાય કર્મનો ક્ષય તે અકર્મ છે,

ચ (અને) અવ્યયથી ચારિત્ર મોહનીય નામનુ કર્મ તેનો ઉપશમ કે ક્ષયઉપશમથી જે આત્માનો નિર્મળ ચારિત્ર શુદ્ધ ઉત્પન્ન થાય તે અકર્મ છે આવુ સાધુઓને સુધર્મા સ્વામી સમજાવે છે કે જે સાધુઓ ! આવુ પકિત વીર્ય છે આ જે રચાનો વડે સકર્મક કે અકર્મકથી મેળ વેલ પ્રાપ્ત વીર્ય કે પકિત વીર્યની વ્યવસ્થા વીર્યમા થએલ છે, (અર્થાત્ વીર્યના જે ભાગ પાડયા) અને આ જે વડે અથવા આ જે કોઈની વ્યવસ્થા (મૃત્યુને વશ થયેલામર્ત્ય) માણુ-સોમા દેખાય છે કે કહેવાય છે, (દુરૂપયોગ કે સદુપયોગને વીર્યવડે માણુસો કરે છે તે બતાવે છે કે જુદી જુદી ક્રિયાઓમા પ્રવર્તેલા, માણુમને ઉત્સાહ બગ યુક્ત ભેદ તે લોકો કહે છે આ વીર્યવાન માણુમ છે, એમ કહેવાય છે તથા તે વીર્યને શોકનાર કર્મના ક્ષયથી અનત બળ યુક્ત આ માણુસ છે એમ કહેવાય છે, (અને આ સૂત્ર લખતી વખતે તેવા બળવાળા મનુષ્ય તરીકે કેવળી ભગવાન મદ્દાવીર જેવા નજરે દેખાતા હતા તેને આશયી શાસ્ત્રકાર કહે છે કે) આ નજરે દેખાય છે, અહીં બાળ વીર્યને કારણમાં કાર્યને ઉપચાર કરવાથી વીર્યપણે કર્મજ કહ્યું છે, હવે કારણમાં કર્મના ઉપકારથીજ પ્રમાદને કર્મ તરીકે બતાવે છે

પમાય કમમાહંસુ, અપ્પમાયં તહાંસરઃ
તત્ત્વાવાદેસઓ વાવિ, વાલ પઢિયમેવં વા ॥ સુ. ૩ ॥

સા આનુષ્ઠાન રહિત પ્રાણીઓ જેના વંદે થાય તે પ્રમાદ છે તે દાડ વિગેરે-તે બતાવે છે —

મઝ્ઝં વિસયકસાયા ણિદા વિગદા ય વપચમી મણિયા ।

एस पमायं पमाओ णिदिट्ठो वोयरामेहि ॥१॥

દાડ વિગેરેનો નસો ખાચ ઇંદિયોની લોહુપતા અતિશે ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, અતિ નિદ્રા, અને વિષય કલેશ પોપક કથાઓ એ ખાચ પ્રમાદ છે એ પ્રમાદ અને તે દ્રવ્ય રહિત અપ્રમાદ છે, એ વીતરાગ પ્રભુઓએ કહેલ છે, આવા પ્રમાદને કર્મ તીર્થ કર વિગેરે કહે છે, અને અપ્રમાદને અકર્મ કહે છે, એનો પરમાર્થ આ છે કે પ્રમાદથી જ્ઞાન ભૂલેલો કર્મ બાધે છે, અને આવા કર્મ સહિત જીવનુ વૃત્ય બાલ-વીચ છે, તેજ પ્રમાણે અપ્રમત્ત (સાધુ)ના કર્તવ્યમા કર્મનો અભાવ છે આવા સાધુનુ કૃત્ય પડીત વીર્ય છે, એ પ્રમાણે જ્ઞાનવીર્ય સકર્મીનું જાણવું, પડીતવીર્ય અકર્મી (ઉત્તમસાધુ) નું જાણવું તે બંનેનો ભાવ તે મત્તા તેનો ભાવ છે તે વડે આદેશ કે વ્યવદેશ છે, તેની વિગત બતાવે છે, પૂર્વે કહ્યા પ્રમાણે અભવ્યોને આશ્રયી આજવીર્ય અનાદિ અનંત અને અભવ્યોને આશ્રયી અનાદિ સાત કે-સાદિ સાત મનુ પડિત-વીર્ય તે સાદ સાત છે

सत्यमेगे तु सिक्खता अतिवायाय पाणिणं ।
एगे मते अहिज्जति पाणभूय विहेडिणो ॥४॥

તેમા પ્રમાદથી મૂઢ થયેલા (ઇદ્રિયોના લોપથી) સકર્મી પાપી જીવોના જાળવીય (અધમ કૃત્ય)ને જતાવે છે, શસ્ત્ર તલવાર વિગેરે અથવા શાસ્ત્ર તે ધનુર્વેદ કે આયુર્વેદ વિગેરે જીવહિંસા કરનારા શાસ્ત્રો છે, તેને ચરીર સુખાકાંગી મેળવવા (લેપ્પુદ્યવા) કેટલાક ઉદમ કરીને શીંગે છે, તેમજ શીંગેથી પછીથી જીવોનાં ઘાતને માટે ધાય છે, તેમા આવું શીખવે છે કે જીવોને આવી રીતે આઘાત પ્રત્યાઘાત થઇને મારવા સ્થાન કેરવું, લઠાઈમા તાકીને મારવા માટે કહે છે ■ કે

મુદ્ધિનાઽઞ્છાદયેલ્લક્ષ્ય મુષ્ટી દષ્ટિ નિરેશયેવ ।

દત્ત લક્ષ્ય વિજાનીયાદિ મૂર્ધા ન વાપરતે ॥૧॥

જેને મારવું હોય તેને પોલી મુઠીમા લક્ષ્યમા લેવું અને તેમા દષ્ટિ મેળવવી, તે વખતે જો માથું ન હતાવે તો અવશ્ય તેને હથે, તેનું વીર કે ગોળી સામેનાને લાગે તથા જીવહિંસાકે વેદક-શાસ્ત્રમા કહે છે કે લવડરમ ક્ષયના રાગીને આપવો, (જેમ હાલ ઠોડલીવર ઓછા માછવાનું તેલ આપે છે) અથવા અભય અરિષ્ટ નામનો દારૂ આપવો, તથા ચોર વિગેરેને ચૂલીએ ચડાવવા વિગેરેની શિક્ષા કરવી, તથા આશુક્ય નામના પડિતની કૂટનીતિના અભિપ્રાયે ખીલને પેમા પડાવવા માટે, કંગવો, તથા કામશાસ્ત્ર વિગેરે (કુરાચાર માટે) અમુલ્લ અધ્યવસાયથી જાણે છે, તેની જે પ્રમાણે શાસ્ત્ર ધનુર્વેદાદિ શાસ્ત્રનો જે અભ્યાસ તે, મોટું માટે ન હોવાથી

તે બધું જાળવી ર્થ છે, વળી કેટલાકે પાર્પના ઉદયથી વેદોના મંત્રો પશુહિંસા વિગેરેના અર્થે વેદના મંત્રો જેમાં અશ્વમેધ (ઘાડાનો હોમ) પુરુષમેધ (બત્રીસ લક્ષણા પુરુષનો હોમ) સર્વમેધ (બધા પ્રાણી હોમવા) વિગેરે શીએ છે વળી તે મંત્રો કેવા છે તે કહે છે, પ્રાણો તે બેઠદ્રિય, તેઠદ્રિય, ચૌરેદ્રિય, ભૂતો, પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ, વાયુ, વનસ્પતિને અનેક પ્રકારે બાધક ધાતક રૂપેકના મંત્રોને શીએ છે તે કહે છે

પદ્શતાનિ નિયુજ્યન્તે, પરનાં મધ્યમેઽહનિ ।

અશ્વમેધમ્ય વચનાન્ ન્યૂનાનિ પશુમિસ્ટિભિઃ ॥૧૧॥

અશ્વમેધ યજ્ઞના વચનથી વચલા દિવસે છસોમા ત્રણા જોછા પશુઓ યોજવા (મારવા માટે તૈયાર કરવા) (મીલોન અકચકિત કપડા પહેરનારાઓને બહેર કરીએ છીએ કે અમઠાવાઈ મુખઈ વિગેની મિલો માટે મુખઈમા રોજ રવિવાર સિવાય પાત્ર હજાર ગાય લેસો વિગેરે ભારી ને ચરણી ઠાઢી તે આટલિયામા સાફ કરાવી પછી મીલોવાળાને આપે છે, અને તે ચરણી ઠાણના નાખી કપડાની સફાઈ લાવે ॥ તેજ પ્રમાણે વિદેશી દરેક વસ્તુમા સફાઈ માટે જીવહિંસામા કોઈ વાતે બાકી રહેતી નથી, માટે વગર વિચારે કોઈ વસ્તુને ન વાપરવી) હવે સત્ય શબ્દની સાથે લાગુ પડતી નિયુક્તિ વડે ભંદ્રગાહુ સ્વામી બુલાસાવાર કહે છે—

સત્યં અસિમાદીયં વિજ્ઞાપતે ય દેવ કમ્પકય ।

પત્યિવ વારણ અગ્નેય વાઠ તદ્દ મીસગ ચેવ ॥નિ. ૧૮॥

શસ્ત્ર તે હુથીયાર તલવાર વગેરે તથા વિદ્યાધિષ્ટિત
મંત્ર અધિષ્ટિત દેવ કર્મકૃત તે દિવ્ય ક્રિયાઓ કરેલ એ
પાપ પ્રકારનું પાપ કૃત્ય છે, તે કહે છે, પૃથ્વી સબધી
પાણી સબધી વાયુ, અગ્નિ મબધી આગ્નેય વાયુ સબધી
વાયવ્ય તે પ્રભાણે એ ત્રણથી મિશ્રિત એમ પાપ પ્રકારે
પાપ કૃત્ય કરે, વળી—

માહ્ણો કદ્દુ માયા ય કામભોગે સમારભે ॥

હંતા છેત્તા પગચ્ચિત્તા આયસાયાણુગામિણો ॥૫॥

માયા પરને ઠગવાની શુદ્ધા કપટ જેમનામા હોય તે
માયાવીઓ કપટ કરી પરને ઠગીને (એક માયા; લેવાથી બીજા
કપાયો પછુ લેવા) તેથી કોઈ માની લેખીઓ કામ તે
છામ્યાઓ અને લોગ તે પાથે ઇદ્રિયોના વિષયો નેવે છે,
(કામલોગને માટે ક્રોધ માન માયા લોભ કરીને પાપ કરે
છે) અથવા બીજી પ્રતમા સૂત્રપાઠ મારમાય તિવદ્દ તેનો
અર્થ આ ॥ કે મન વચન કાયા આ ત્રણથી આરભમા
મડે છે, તે આરભમાં ઘણા જીવોને મારતો બાધતો નાશ
કરતો આજ્ઞા પળાવતો લોગાર્થી ધન ઉપાર્જન કરવા પ્રવર્તે
છે, (હાલના યુરોપવાસીઓ તેમા પછુ અગ્નિને દિહુસ્તાનને

તે ધન માટેજ પીઠ છે અને સઘળા શસ્ત્રોવડે ઢંખાવે છે)
 એ પ્રમાણે પોતાના સુખના લોહપીંચો અને દુખના દેધીઓ
 વિષય આસ્વાદમા ગૃહ યર્ધને કથાયથી મલિન આત્માઓ
 આવા પાપ કરનારા છે, હુણનારા પ્રાણીઓ મનુષ્યો સુધાને
 જીવથી મારે છે (નિર્દોષ મત્યાગ્રહીને ધારાસળાની વેશાખ વેદી
 પૂઠ મે છાવણીમાં મારી નાખ્યો) ઉદનારા દુરાચારો કરનારા
 સ્ત્રી પુરુષનાં અંગો કાન નાક વિગેરે છેદે છે, તથા પીઠ
 ચેટ વિગેરે છેદે છે, (પોતાના સુખને ખાતર બીજાને ઉપર
 સુખજન દુખ દેછે)

મળસા વયસા ચેવ કાયસા ચેવ અંતસો ।

આરઓ પરઓ વાવિ દુહાવિ ય અસંજયા । સુ ૬ ।

આ બધું કેમ કરે છે ? તે કહે છે, આ જીવોને
 દુખ દેવા રૂપ કૃત્ય મને વચન કાયાથી કરવા કરાવવા અનુ-
 મોહનવડે કોઈ તાદુલીયા માછલા માફક કાયાથી પોતે પાપ
 કરવા અશક્ત છતાં પણ મનથીજ પાપનુ અનુમોહન કરી-
 નેજ કર્મ બાધે છે, તથા આરત પરત લૌકિક વાણીની
 ચુક્તિઓ લોકવાચકો આ પ્રમાણે છે, તે વિચારતાં આલોક
 ચરલોક બને માટે પોતે કરે બીજા પાસે કરાવે, તે અસયત
 (કુસાધુ કે ગૃહસ્થો) જીવોને ઉપદ્રાવ કરનારા દુખ દેનારા છે

હવે શાસ્ત્રકાર ભગવતો તે જીવોને દુખ દેવાનો
 વિપાક બતાવે છે

વેરાઈ કુવ્વઈ વેરી તઓ વેરેહિ રજ્જતી ।

પાવોગા ય આરંભા દુવલ્લપાસા ય અતસો । સૂ. ૭।

વેર જેને હોય તે વેરી વેર કરીને જીવોનો હત્યાકાંડ
સેકડો જન્મોના વેર બાધે છે, તે નવાનવા વેરાથી બધાય
છે, અર્થાત્ નવાનવા વેરા ખીલા સાથે કરે છે, તેનું
પરિણામ શું ?

ઉ—તે પાપની (મૂળ માફક) પાસે રહે તે આરંભો
જીવંતક દુલ્લો અતે (પાપ ઉદય આવતા) ક્રૂણ લોગવતા
દુ ખનો સ્પૃશ્ન થાય તેવા અસાતાવેદનીના ક્રૂણ લોગવે છે.
(પહેલાં જીવ હિંસા કરીને જે મુખ લોગવે તે પછવાડે
દુ જો લોગવે છે)

સંપરાય નિયચ્છંતિ અત્તદુલ્લકારિણો ।

રાગ દોસસિસયા ચાલા પાવં કુવ્વતિ તે વહુ । ૮।

વળી 'કર્મ' એ પ્રકારના છે, તે ઈર્ષ્યાપદ અને સાપ-
રાયિક (તે ઈર્ષ્યા પદમાં ક્રોધ વિગેરે ન હોવાથી તેનું ક્રૂણ
ન લોગવે) સાપરાય તે બાદર કપાય ઘણો ક્રોધ વિગેરે
તેનાથી દુલ્લો દુલ્લો થાય તેમાં જીવોની હિંસા થાય તેથી વેર
બધાય તે પોતે પાપો કરીને પોતાને બાધે છે, તે બતાવે છે,
કે રાગદ્રેષનો આશ્રય કરેલા સારાનશ્ચાનો વિવેક બુદ્ધીને બાળક

જેવા મૂઠા ઘણા પાપો બાધે છે (વેર પરપરા વધારી નવાનવા પાપો બાધે છે) આ પ્રમાણે બાલ વીર્ય બતાવીને તેની સમાપ્તી કરતા ઘોડુ સામદુ કહી દે છે

एवं सकम्भवीर्यिं बालाणं तु पवेदित ।

इत्तो अकम्भ विर्यिं पंडियाण सुणेह मे ॥सृ ९॥

એ પ્રમાણે પૂર્વે બતાવેલ પ્રાણીઓને મારવા માટે શસ્ત્ર કે શાસ્ત્ર કેટલાક શીખે છે કેટલાક વિદ્યામત્રી જીવોને પીડનારા શીખે છે, કેટલાક કપટીઓ જીવજાતિના કપટ કરીને કામલોગ માટે આરલો કરે છે, કેટલાક એવા કૃત્ય કરે છે કે વેરની પરપરા વધે છે, જેમકે જમહગ્નિ રૂપિએ પોતાની પત્નીમા લોહુપી કૃત્યવીર્ય ગળને જીવથી માર્યો, કૃત્યવીર્યના પુત્રે જમહગ્નિને તે વેરના બહલામા માર્યો જમહગ્નિના પુત્ર પરશુરામે તે વેગમા ક્ષત્રિયોથી રહિત પૃથ્વી કરી (સાતવાર બધે ફરીને જેટલા ક્ષત્રિયો મળ્યા તે મારી નાખ્યા) તેના વેરમા કૃતવીર્યનો પોત્રો સુભ્રમ નામનો ચક્રવર્તી થયો તેણે ૨૧ વાર બ્રાહ્મણોને બધે ફરીને મારી નાખ્યા, તેજ કહેલું છે

अपकारसमेन कर्मणा न नरस्तुष्टिमुपैति शक्तिमान् ।

अधिकां कुरु वैरियातनां द्विपतां जातशेषमुद्धरेत् ॥१॥

અપકાર (બગાડનારા) ના કૃત્યના બરોબર બહલો

લેવાથી માણસને કંઈ સતોષ થતો નથી, પણ પ્રેરણા કરીને
 કહે છે કે તેથી અધિક એવી વેરીઓને પીકા કર, અને
 દુરમનોની જાતને અગ્રેય (સપૂજ્ય) ઉપેક્ષા નાખ, (કે કરી
 કોઈ સામુ ન થાય) આવા વચનો આભણીને કયાય વશ
 થયેલા હોયો એવું કહે છે કે (મરતી વખતે) દીકરા પોત્રોને
 પણ કરાવે છે કે હું મરું છું પણ તું જાહો લેજો એમ
 વેર પરપરા બાધે છે, આ પ્રમાણે અકર્મી (પાપી) બાળ
 હોવાનું વીર્ય (જડાદુરી) અને (અ અભ્યયથી) પ્રમાદવશ
 થયેલા ઉન્મત્ત હોવાનું અધમ કૃત્ય બતાવ્યું, હવે પછી
 અકર્મી પકિત હોવાનું વીર્ય હું કહું છું તે તમે સાંભળો
 દવિષ્ણ વંધણુમ્મુષ્કે સદ્વ ઓછિન્ન વંચને ।

પળોલ્લ પાવક કમ્મં સલ્લ વત્તતિ અતસો ।મુ.૧૦।

જેવી પ્રતિજ્ઞા કરી તેવું કહે છે—

દ્રવ્ય તે ભવ્ય મુખિ જવા યોગ્ય હવ (કાચમા
 દ્રવ્ય તે ભવ્ય કહ્યો છે) અથવા જ્ઞાનદેવથી વિરહિત અર્થાત
 દ્રવ્યભૂત (કામળ હૃદયનો) અકયાથી અથવા વીતરાગ
 માફક અત્પ કયાથી (જેને જેદ રીસ ઘણીવાર મનમા ન
 રહે તે) જાણવો, તેજુકહું છે—

કિં સક્કા વોત્તુ જે સરાગધમ્મમિ કોદ્ અકસાપી ।

|| ૧૦ || સતે વિ જો, કસાપ નિગિણ્હ સો, વિ તત્તુલ્લો || ૧૧ ||

સરાગ ધર્મમાં રહેલા (છટ્ટા'સાતમા ગુણસ્થાનવાળા) સાધુઓમાં કોઈ કપાય રહિત છે એમ કહેવાને કોઈ શક્ય છે ! ઉત્તર-હો-કપાય હોય પણ ઉદયમાં આવતા ફાળી દે, તો તે પણ વીતરાગ જેવો છે, (જે ગમ ખાય તેને નવા કર્મ ન બધાય) તે કેવો હોય છે તે કહે છે કપાયરૂપ બધનથી મુક્ત તે બધનથી ઉન્મુક્ત (ફ્રગ) છે, કારણ કે બધન તો કપાયો હોય તો કર્મની સ્થિતિ (કાળ) વધે છે, તેમજ કષ્ટ —

“બધ સ્થિતિ કપાયને વશ છે” વચકિર્દ કલાવવણ અથવા બધન ઉન્મુક્તની પેઠે તે બધન રહિત છે, તથા બીજો સર્વ પ્રકારે સૂક્ષ્મ બાહરરૂપ કપાય બધન છેલ્લાથી છિન્ન બધન થાય છે, (નવો બધ ન બાધ) તથા પાપોની પ્રેરણા કરીને તેના મૂળ આશ્રવ (આશા તુષ્ણા) ને ફેરવડીને (લાગેલા કાટાની અણી જેવું રહેલું) શલ્ય માફક બાકી રહેલા કર્મો જઠમૂળથી ઉજેડી કાઢે છે. બીજી પ્રતમા પણ કષ્ટ જળજો પાઠ છે તેનો અર્થ આ છે કે શલ્ય માફક આઠ પ્રકારના કર્મો જે આત્માની સાથે (અનાદિ કાળથી લાગેલા છે તે છેદે છે અર્થાત્ આઠકર્મ છેદી મોક્ષમા જાય છે) હવે જેના આધારે શલ્ય છેદે છે તે દેખાડે છે

नेयाउयं सुयक्खायं उवादाय समीहए ।

મુજો મુજો દુહાવાસં અસુહત્તં તહા તહા સૂ. ૪૧૧ ।

ત્રણ પર્વદાના આગેવાનો છે, જે પ્રમાણે મનુષ્યોમા
પણ ચક્રવર્તી જળદેવ વાસુદેવ મહા મહલિક (મોટો રાજા)
વિગેરે (ઉચ્ચ પદે) છે, તે પ્રમાણે તિર્થંચમા જે કદ
(ઉચ્ચ પદે) છે, ભોગ ભૂમિ (યુગલિક ક્ષેત્રો) મા ઉત્તમ
સ્થાન છે તે બધા જુદી જુદી જાતિના ઉત્તમ અધમ મધ્યમ
સ્થાનો છે, તેને તે સ્થાનિઓ (પદ ધારકો) છાડશે, તેમા
જરાપણ મશય ન લાવવો, તેજ કહે છે

અશાસ્વતાનિ સ્થાનાનિ, સર્વાણિ દિવિ ચૈવ ચ ।

દૈવાસુરમનુષ્યાણા મૃદ્ધયશ્ચસુતાનિ ચ ॥ ૧ ॥

(જેઓને ઉચ્ચ પદવીનો ગવ ૩ તેમને સમજાવે ૩
કે હે બધુઓ ! જેટલા ઉચ્ચ પદો દેવલોકમાં કે મનુષ્યમા છે
તે બધા અશાસ્વત તે થોડા કાલના છે, તેમ દેવ અસુર
અને મનુષ્યોની શિદ્ધિ તથા મુખ પણ થોડા કાલના છે
(મોટે અહંકાર કે મમત્વ ન કરો) તથા જ્ઞાતિ કે કુટુંબી
સાથે (સ્નેહ છે,) કે મહાચંદ્ર મિત્રો કે અતરંગ પ્રેમીઓ
સાથે જે સવાસ છે, તે પણ અનિત્ય છે, તે કહે ૩

(માલિની ૭૬)

સુચિરતરમુષિત્વા વાન્ધવૈર્વિપ્રયોગઃ ।

સુચિરમપિ હિ રન્ત્વા નાસ્તિ મોગેષુ તૃપ્તિઃ ॥

સુચિરમ પિ સુપુષ્ટ યાતિ નાશ શરીર ।

સુચિરમપિ સુચિન્ત્યો ધર્મ એકઃ સહાયઃ ॥૧૥

(મોક્ષમાર્ગ આરાધન કરતા સાધુને સમજાવે છે કે)

ઘણા કાળ વહાલા સગા સાથે રહીને પણ અતે મર્વયા વિયોગ છે, (મુકીને જવું છે) ઘણા કાળ ઇચ્છિત ભોગોમા રમીને (રસ લઈને) પણ તૃપ્તિ ન થઈ, ઘણાકાળ (સાદા ખોરાક ખવડાવી સલાળ લઈને) શરીર પોખ્યું પણ તે નાશ થાય છે (મરવું પડે છે) ફક્ત ધર્મ સારો રીતે ચિતવ્યો હોય તે એકલોજ (આ લોક પરલોકમા) સહાયક છે ગાથામા બેચ છે તેનો અર્થ એવો છે કે ધન્ય ધાન્ય હાસ દોર શરીર વિગેરે અનિત્ય ભાવવા, તથા અચરણ વિગેરે બાર ભાવનાઓ ભાવવા માટે છે, તથા જે કઈ કહેવું બાકી હોય તે બધું સમજી લેવું, કે તમે છાડીને જ્યો કે તે છાડીને જ્યો માટે મમત્વ મુકો તથા તેને ખાતર અન્યાય ન કરો તે કહે છે

एवमादाय मेहावी अप्पणो गिद्धिमुद्धरे ।

आरियं उवमपज्जे सब्ब धम्मम कोविय ।सु १३।

બધા સ્થાનો અનિત્ય છે, એવું નિશ્ચય કરીને મેઘાવી (સાધુપણની) મર્યાદામા રહેલો અથવા સાગ નરસાનો વિવેક સમજનારો આત્માની ગૃહિ મમત્વ (કે અહુ કાર) દૂર કરે, આ મારો છે, હું તેનો સ્વામી એવી મમતા ક્યાય પણ ન કરે, તથા આરાત્ સર્વ અનાચારથી દૂર હોયે તે આર્ય મોક્ષ

માર્ગ સમ્યગ્ દર્શન જ્ઞાન ચારિત્રરૂપ છે તે, અથવા આર્યો તે તીર્થંકર વિગેરેનો આ આર્ય માર્ગ છે તેને ધારણ કરે કેવો માર્ગ છે? ઉ—આ ધર્મ બધા કૃતીયિક ધર્મોથી અદ્વિત છે, તે આર્ય ધર્મ પોતાના મહિમાથી જ બીજાથી નિઃકલો અશક્ય હોવાથી ઉત્તમના પામેલો છે, અથવા બધા ધર્મો તે સ્વભાવો કે ધાર્મિક અનુષ્ઠાનો ધર્મ-ક્રિયાવડે અગોપિત છે, અર્થાત્ કૃત્રિમત કતવ્યથી રહિત હોવાથી પ્રકટ છે,

સહ સંમદ્દણ્ણઃ પચા ધમ્મસાર સુણેત્તુ વા ।

સમ્ભવદિણ્ણઃ અણગારે પચ્ચામ્મસાય પાવણ । મૂ ૧૪ ।

સુધર્મ તે સારા ધર્મની ઝાળખાણુ જેમ થાય તે બતાવે છે ધર્મનો સાર પરમાર્થ છે, તે સમજીને પ્ર-કેવી રીતે? ઉ—તે બતાવે છે સહ એટલે સારી મતિ બુદ્ધિવડે અથવા સ્વમતિને પોતાની વિશેષ બુદ્ધિવડે અથવા જ્ઞાનજ્ઞાનવડે કે અવધિજ્ઞાનવડે સમજે છે (જ્ઞાન પોતાનું તથા બીજાનું જ્ઞાન કરવું છે) તે જ્ઞાન સહિત (જ્ઞાનવડે) ધર્મનો સાર પોતાની મેળે સમજી લે, અથવા અન્યને તીર્થંકર ગાંધર્ધર વિગેરેથી ઇલાપુત્ર માફક બીજા સાધુનું સાદું વર્તન દેખીને અથવા શિક્ષાત પુત્ર માફક બીજા સાધુ પાસે સાંભળીને

ધર્મનો સાર સમજે છે, અથવા ધર્મનો સાર ચારિત્ર પામે છે, તે પાત્રીને પૂર્વે જાણેલા ધર્મ ક્ષય કરવા માટે પંડિત પાત્રી પામેલો, રાગાદિ બંધન મુક્ત, મોક્ષપાત્રી (દુરાચાર) છોડીને ચક્રા ચક્રા ગુણસ્થાને ચક્રા માટે તૈયાર થયેલો આદ્ય ચક્રા પરિણામે જેણે સાવધ અનુષ્ઠાન તે પાત્રીને ત્યાગેલા જ એવો પ્રત્યાખ્યાન પાપ ધર્મ (નિર્માણ આત્મા) થાય છે, વળી કહે છે—

જ કિચ્ચુવકમ્મ જાણે આઠ કલ્પેમસ્સ અપ્પણો ।

તસ્સેવં અતરા સ્વિપ્પં સિક્કસ સિક્કેજ્જ પંડિણ ॥૧૫॥

ઉપક્રમ—જેના વડે આદ્ય ક્ષય થાય તે આદ્ય તે આદ્યને જે જાણે, મ—જાણી, ઉ—પાતાના ધાત્રી, તેનો સાર આ છે કે કોઈ તે કાંઈપણ કારણે પાતાના જોતની ખળર પડે, જો તે મરણ આવતા પહેલાં આદ્યતા છોડીને જીવિતની આશા છોડીને પડિત (વિવેકી) આદ્ય સંલેખના રૂપ રાક્ષા તે જાકત પરિણા અન્ન કે અન્ન પાણી ખાંનેનો ત્યાગ કરે, અથવા, ઈજિત મરણ (અન્ન પાણી ત્યાગે શરીરની સેવા કરાવે) અથવા પોદપ ઉપગમન (સેવા તથા આહાર બધું ત્યાગ) અણસણ કરે, તેમા પ્રથમ સમાધિ મરણની, વિધિ પ્રથમ જાણે, અને તે પ્રમાણે વર્તીને સમાધિ પૂર્વક આરાધનાથી મરે, મળી, કહે છે—

જહા કુમ્મે સે અંગાઈં સણ દેહે સમાહરે ।
 एवं पावाइं मेधावी, अज्झप्पेण समाहरे ॥सू १६॥

અથા (કષ્ટત ળતાવે છે) જેમકે કાચળો પોતાના અંગો માથુ હોઠ વિગેરે પોતાની હાલમા ગોપવીદે, તેજ રીતે પડિત સાધુ પાપ અનુબ્ધાન (કુવિચારો) ને અધ્યાત્મ તે સમ્યજ્ઞ ધર્મ ધ્યાન વિગેરેની ભાવનાવડે ત્યાગે, અને મરણુ કાળ સમીપ આવતા તપ કરી કાચા સુકવીને પડિત મરણુ-વડે આત્માને સમાધિ પમાડે, (મરતા આત્મગૌરુ ધ્યાન ન કરે) તે કેવી રીતે કરે તે કહે છે -

साहरे हृथ पाएय मणं पचेंदियाणि य ।
 पावक च परिणाम मामादोस च तारिसं सु ॥१७॥

પાદપ ઉપગમન ઇગિની કે ભક્ત પરિણા અણુસણુમા અથવા ખીજા સમયમા કાળળા માફક હાથ પગને સ્થિર રાખે (કોઇને ખીડા ન કરે) તથા મનને કુવિકલ્પોથી નિવારે, તથા શબ્દાદિ પાત્ર ઇદ્રિયોના અનુકૂલ પ્રતિકૂલ વિષયોમા ગગ દ્રેષ છોડીને કાન વિગેરે પાત્રે ઇદ્રિયોને (અ શબ્દથી ક્રિયાપદ બધાનુ એક લેણુ) તથા તેનાથી ચતુ પાપ અને આ લોક પરલોકમા તેનુ શુ રૂળ આવશે તે વિચારીને છોડે, તેમ ભાષા દોષનુ પાપ તજે (વિચારીને બોલે) તથા મન વંચન

વગ રાખનો દુર્વલ સયમ મેળવીને બધા કમ નાશ કરવા
પડિત મરણુ ખરોખર પાળે (સમાધિ બાળે)

અણુમાણ ચ માયં ચ, ત પહિન્નાય પહિં.

સાતાગાસ્વ ણિ હુએ ઉવસતે ણિહે ચરે ॥ સુ ૧૮૦ ॥

તેવા ઉત્તમ સાધુને મયમમા તપશ્ચર્યા કરનો ઢેખીને
ઢોઈ (મોટો માણસ) પૂજા સત્કાર વિગેરેથી નિમત્રણ
(તેડું) કરે, તેથી પોતે અહુકારો ન બને, તે બતાવે છે
અઢવર્તી વિગેરે ॥ ગાંધી પૂજે તે પૂજા કરતા પોતે થોડું
પણ માન (અહુકાર) ન લાવે, તો વધારે માન તો કેમ
લાવે? અથવા ઉત્તમ મરણુમા ઉચ્ચતપથી તપેલા દેહમા
હું કેવો મોટો તપસ્વી છું એવો થોડો પણ ગર્વ ન
કરે, તથા પડુર આર્યો માફક જરાપણ માયા ન કરવી.
ઘણીની વાત શું કરવી? આ પ્રમાણે ક્રોધ લોભ પણ ન
કરવા, આ પ્રમાણે સપરિણા (બાણુવું) પ્રત્યાખ્યાન પરિણા
(વર્તણું) એ બંને પરિમાવડે કષાયો તથા તેના રૂખોને
બાળીને તેને છોડે વળી બીજી પ્રતમા અદમાણ ચ માય ચ
ત પરિણાય પહિં તેનો અર્થ—અતિમાન સુબુમ જેવું ઘણું
માન હું ખાવહું છે તે મમલને છોડે, તેનો માર આ છે જો
કે સરાગ સયમમા કદાચિત માનનો ઉદય થાય, તો તુર્ત
તેને વિફળ કરવું. (દાખી દેવું) એ પ્રમાણે માયા વિગેરે પણ

જી દેવા, અથવા આ પાઠ છે કે—“સુવ મે દશમેગિં એવ
 વીરસ્સ વીરિય ॥ જે બળવટે સજામને મોખરે મોટા મુભટના
 કદમા શત્રુના મન્યને હતે છે, તે ખરી રીતે વીર્ય નથી,
 પરંતુ જે શક્તિવટે કામ કોધને હતે છે તે વીર મહા
 પુરુષનું વીર્ય આ મમાગમા કે મનુષ્ય જન્મમાં કેટલાક
 વીર્ય કે વિગેરે (ઉત્તમ પુરુષો) નું વચન મે સાબળ્યું છે,
 અથવા પાઠ છે કે—

આયત્ત સુ આદાય પ્વ વીરસ્સ વીરિય ॥

આયત તે મોખ કે જેના મુખનો કે તેમા રહેવામનો
 અત નથી, તેજ અર્થ કે તેનો અર્થ કે પ્રયોજન મન્યગ
 હર્શનજ્ઞાન આત્રિ તે આપનાર તીર્થ (મોક્ષ માર્ગ) છે તેને
 આશી રીતે મોખનીને જે દેખ બળ વટે કામ કોધાદિ વિગેરે
 ને છતવા માટે પગક્રમ બતાવે છ તેજ વીરનું વીર્ય
 (શક્તિનો મહુપયોગ) છે જે પૂર્વે કહેલું કે—ફિનુ વીરસ્સ
 વીરત્વ વીરનું વીરત્વ શુ ? તે આ કહ્યું વળી સાતા ગૌરવ
 તે સુખ સીક્ષતા ઈદ્રિયેનું સુખ તેમા નિબૃત તે લાગ્યું
 નહિ, તથા કોધઅગ્નિના જ્ય માટે ઉપસાત ઠંડો
 શીતળ એટલે શબ્દાદિ વિષયો અનુકૂળ કે પ્રતિકૂલ તે નારા
 માઠા આવે તેમા રાગદ્વેષ ન કરે છતેદ્રિય હોવાથી રાગ-
 દ્વેષ રહિત છે, તથા નિહા કે જેના વટે પ્રાણીઓ હણ્યા તે
 આંધા છે તે માયા પ્રપચ રહિત છે, તેમ માન રહિત

લોભ રહિત વિજેઢે મમજયુ આ પ્રમાણે કોધાદિ રહિત
ચક્રને મયમ પાળે, તેથી જો પ્રમાણે મરણ સમય અથવા
ખીલત વખતે પહિત વીર્યવાળો મહા તોમા તપર થાય,
તે મહાતોમા અહિં આ મુખ્ય છે તે બનાવવા કહે છે—

ઉદ્દમદે તિરિય વા જે પાળા તસ્સ ધારા ।

મન્વચ ચિરિતિં કુજા સતિ નિદ્રાણ માદિય ॥૧૧॥

સૂત્ર ગાથામાં આ સ્લોક ની પછી યુની ટીકામાં છે
માટે આ લખ્યો છે, તેથી સચમ વીર્યને પુષ્ટિ મળે છે

હથે નીચે તીરછી દિશામાં જે પ્રાણીઓ ત્રમ સ્થાવર
જીવો છે, તે મધજામાં વિરતિ કરવી, અર્થાત્ તેમને હુખ
ન દેવું, તેજ શાંતિ અને નિર્વાણ બનાવ્યું, જે ખીલતે
હુખ ન દે તે શાંતિ મેળવે અને મોક્ષમાં જાય વળી—

પાળે ય ણાદવાણ્જજા અદિન્ન પિ ન ણાદણ ।

સાદિય ણ મુસ વૂયા, એસ ધમ્મે વુસીમઓ । સુ ૧૧ ।

પ્રાણુ જેમને વહાલા છે તે પ્રાણીઓને મારીશ નહિ,
તથા પરથી ન અપાયેહુ તે હાત જોતરવાની સળી મુઢા
પણુ (વગર રબજો) ન વધથ, તના મહ આદિતે પ્રથમ
માયા સાથે રહેતે જુઠ પારકાને ઠગવા માટે મૃપા બોલે તે
માયા વિના ન હોય માટે પ્રથમ માયા પડી જુઠ, તેનો માર
આ ॥ છે જે પરને ઠગવાનું જુઠ તે માયા મૃપાવાદ મત્તરમુ

પાપ ત્યાગવું, પણ સયમ રક્ષા માટે મરજો (જેવા છતાં કહે કે) મેં જોયા નથી, તે દોષ પણ નથી, જોન માયામૃ-
પાવાદ ત્યજવાનો ધર્મ પૂર્વે કહ્યો, તે અન્યાયિત્ર નામે છે,
છદ હોવાથી હુસીમડ શબ્દ છે, તેનો ખરો શબ્દ સ્વભાવ છે
તેનો નિદેશ (કહેવાનો) અર્થ આ છે કે જ્ઞાન વિગેરે વસ્તુ
(શુદ્ધો) છે તે જ્ઞાનાદિવાળો આત્મા છે, (અર્થાત્ જીવ ન
માટે કપટવું જુદું ન જોલે એ આત્માનો સ્વભાવ છે ધર્મ
છે) અથવા હુસીમડ તે વશસ્થ શબ્દ છે, તેનો અર્થ આત્મ
વશગ જીતેદ્રિય છે, (એટલે જે જીતેદ્રિય છે તે જીવ હિંસા
ન કરે, કપટવાળું જુદું ન જોલે એ ધર્મ છે)

અતિક્રમંતિ વાયાએ મળમાવિ ન પત્યત ।

સવંઓ સવુડેદન્તે આયાણં સુ સમાહેરે ॥સ ૨૦॥

વળી પ્રાણીએને અતિક્રમ તે પીડા કરવી, અથવા
મહાત્મતનો અતિક્રમ તે ઉલ્લંઘવું અથવા ગનમા અડકાર
લાવી ખીજનો તિરસ્કાર કરવો, આણુ અતિક્રમ (અધિકૃત
કૃત્ય) વાળીથી કે મનથી પણ ન કરે, એ જોનો નિષેધ
શવાથી કાયાનો અતિક્રમ તો દરથીજ નિષેધ થયો એમ
મન વચન કાયાથી કરવું કરાવવું અનુમોદવું, એ નવ ભેદ
જીવહિંસાદિ પાપ ન કરે, તથા જામી રીતે જાહારથી તથા
અતરથી સવૃત ગુપ્ત અથવા ધંદિયોના દમનથી દાત રહીને

આશુ એવવા સમ્યક્દશન વિગેરેના ઉદય કરીને મનની
એકી વાસનાઓથી સ્થિત બની આશુ, (શારી રીતે
સમય પાળે) વળી

કૃદ ચ કલ્મશાણ ચ આગમિત્તમ ચ પાવન ।

સવ્વ ત ણાણુજાણતિ આય ગુત્તા જિહ્વદિયા । સુ ૨૧

માધુઓ માટેજ ઉદેગીને કોઈ અણસમજી કે અનાય
જેવાએ પાપ કયું હોય, તથા હમણા કરતાં હોય, અથવા
અવિધ્યમા કરવાની અગત્ય પડે, તો તે માધુ મન વચન
કાયાથી ન અનુભવે, અર્થાત્ તે પાતે લોભવ નહિ, તેજ
અભાણે તેમણે પોતાના સ્વાર્થ માટે પાપ કયું, કળવ કે
કરશે જેમકે બાવડ માધુ હવુ છેડે કે છેડશે, તથા ચાર
માથો, માર હ કે મારશે, એ બધું પાપ પાતે માઠ ન માને
તેન અમુદ આદાર બનાવી કાઢ તેડવા આવે, તો પોત
તે ન સ્વીકારે, આપુ કયા કરે ? તે બતાવે છે, જેમણે
સ્વપુશણ મન વચન કાયાને શક્તીને આત્મા નિર્મળ રાખ્યો
છે, તથા કાન વિનેરે હૃદયે શ્રુતી છે, એવા ઉત્તમ નાપુરો
માપને પ્રશંસા નથી.

જે ચાડ્યુદ્ધા મહા ભાગા વીંગ અમમત્ત દસિણો ।

અસુદ્ધં તેમિં પરફૂલ્લં સફલ હોડ સુધ્વમો ॥ સુ. ૨૨ ॥

સુ. ૨૨/૧૯

વળી જે અણુધો ધર્મનો ખરો પરમાર્થ ન જાણનારો
ફક્ત વ્યાકરણનો શુષ્ક અર્થ તર્ક વિગેરે જાણવાથી અહીં કારી
ખનેલ પોતાને પડિત માનનારા છતાં તત્વને જાણનારા નથી,
ફક્ત બ્યારણુ જાણી જવાથીજ સમ્યક્ત્વ થયા સિવાય
તત્વબોધ થતો નથી, તેજ ઠણુ છે કે—

શાસ્ત્રાગ્રહપરિઘટ્ટનતત્પરોપિ ।

નૈવાબુધઃ સમમિગન્તિ વસ્તુ તત્ત્વમ ॥

નાનામકારરસમાવગતાપિ દર્શી ।

સ્વાદ રસસ્ય સુચિરાદપિ નૈવ વેત્તિ ॥૧૧॥

(મજ્ઞતું જ્ઞાન મેળવીને) શાસ્ત્રનું અવગાહન કરવાને
ત પર કેઈ (પોતાની મેળે) થવા આહે, તો પણ તે અણુધ
વસ્તુના રહસ્યને સમજી શકતો નથી, (અનુભવ જ્ઞાન તેને
થતું નથી) જેમકે ટાઇને કાળ કે કઢીના વાસણમાં નાખે,
તેમાં ઘણા રસ (ખારૂ ખાદુ વીણુ ગળુ) હોય તેમાં
કેપાઈ જાય તો પણ તેનો સ્વાદ (તે જડ હોવાથી) ઘણો
વાળ ઘણીવાર કુમે તોયે લેતી નથી, (અર્થાત જાણવાની
આથે ગણુ કે અનુભવ લેવો તોજ વસ્તુતત્ત્વ સમજાય)
અથવા તે અણુધ તે ધર્મ ન જાણનારા મસારી બળવાન
પુરૂષો તથા મહતો જે મહધારી મહાશાન્યશાળી મહાપૂજ્ય
લોકમાં જાણીતા હોય તથા વીર તે યતુ છતનાર સુલટો
હોય, (તો પણ તેઓ મોક્ષનાં અધિકારી નથી) તેનો

આર આ ॥ કે પડિતો હોય, ત્યાગ વિગેરેથી લોકમા
પૂજનીક હોય તથા મુબટપણુ માળુ કરતા હોય છતા
તેઓમા કેટલાક મમ્ય તત્વજ્ઞાનથી વિકલ્પ પણ હોય, તે
કહે છે મમ્યક બાવ ન હોય તે અમમ્યકત્વી અર્થાત મિથ્યા
દ્રષ્ટિઓ તે બાળક જેવાના કાર્યો નપ દાન અધ્યયન યમનિયમ
વિગેરેમા ઉદયમ કરતા હોય તે અશુદ્ધ છે, મોક્ષનુ કારણ
નહિ, પણ મ આર જાધન માટે છે, તેનુ કારણ એ છે કે
આવુ કદ કરીને પણ તેઓનુ અતર મ આર મુખ માટે છે
જેમ પૈસાનો લોભી વૈધ આરી રીતે રવા કરવાનુ કહે તો
પણ પરિણામ તો વિપરીતજ આવે, તેમ જોઓ મોક્ષતત્વ
અમન્યા વિના સ્વર્ગાદિ મુખ માટે જે ક્રિયા કરે તે મદ્દજ
થાય છે, અર્થાત તેમને તેમનો તપ અનુષ્ઠાન વિગેરે કર્મ
જાધ માટેજ છે, (સાધુએ તેવુ સ્વર્ગાદિ મુખ મળે તો પણ
કમ્ત મોક્ષ માટેજ પ્રયત્ન કરવો)-દવે પડિત વીધવાળાનુ
કહે છે—

જે ય બુદ્ધા મહાભાગા વીરા મમ્મત્તદંમિણો ।

સુહ તેસિ પરક્કત અફલ હોહ મવ્વસો ॥ સુ. ૨૩ ॥

કેમ પોતાની મેળે બાધ પામેલા તિર્યકર વિગેરે તથા
તેમના શિષ્યો, તથા ગુપ્ત બોધિન તે ગણધર વિગેરે મદ્દા-
ભાગ્ય જગત્ પૂજનીક વીરો કર્મ શત્રુને દણવામા મમ્ય
અથવા જ્ઞાન વિગેરેથી વિરાજે શોભે છે તે ગમ્યકત્વદર્શિ

7

3

8

6

4

2

4

2

2

2

2

1

5

2

2

2

દેહવાળો (તપસ્વી) છુ એવી રીતે પોતાનુ અનુકૂળ પોતાની
મેળે પ્રકટ કરીને નકાસુ ન કરે

अप्य पिंडासि पाणामि अप्य भासेज्ज सुव्वए ।
खतेऽभि निव्वुडे दत्ते, वीतगिच्छी सदा जए । सू. २५।

સ્વભાવથી અપ્ય પિંડનો ખાનારો અર્થાત ઉદર નિર્વાહ
ખાટે થાકુ ખાય, તે પ્રમાણે પાણી પણ વિરેકથી પીએ,
વિગેજ મમજવુ, તેજ અજાત કહે છે—

हे जव तय आसीय, जत्थ व तत्थव सुहो व गय निहो ।

जेणव तेणव मत्तुद्धवीर मुणिओसि ते अण्णा ॥१॥

જે મનુષ્ય તે ખાઈને જ્યા જ્યા મલે ત્યા મુખથી નિઘ્રા
લે, જે મળે તેનાવડ નતોપી યમ થકારી લે, તેવા શાધુને
'કહે છે કે હેવી રીતે તે ખરેખર આત્મા જાણ્યો
છે,' (અર્થાત નિર્દોષ) આકાર પાણી મકાન હઈ જેમ તેમ
અંજાલી કોડીને ન ખાટે તો તેનુ આશિષ પ્રથસા પામી તેમ
તેણે આત્મા જાણ્યો કહેવાય,

अष्ट कुम्भुडि अहगमेत्तपमाणे कवले आहारे माणे
अप्पाहारे दुवालस कवलेहिं अवद्दोयरिया सोलसहिं दुमागे
पत्ते चउवीस ओमोदगिया तीस पमाण पत्ते वच्चीस कवला
मपुण्णादरे इति ।

અઠ તે મોઢુ અર્થાત્ મોઢામા સુખથી જાય તેવા
કુખ ભરવા માટે આઠ કોળીયા ખાય તો અધપાહારી છે,
બાર કોળીએ અપાર્થ ઉનોદરી ॥ સોળ કોળીએ અઠધી
ઉનોદરી, ૨૪ કોળીએ થોડી ઉનોદરી, ત્રીસ કોળીએ પ્રમાણ
આહાર અને ૩૭ કોળીએ મધુર્ણ આહાર તેથી વધારે
ખાય તો પેટ અકળાય કુખી થાય તેથી હુમેશા ઝોખુ
ખાવાની ટેવ પાડવી પાણીમા નથા ઉપકરણમા પણ આછાશ
કરવી, તેજ કહ્યું છે—

યોવાહારો યોવ મણિઓ અજ્ઞો દોઢ યોવનિદોઅ ।

યોવોવહિ ચરકરણો તસ્સ દુ દેવાવિ પળમતિ ॥૧૧॥

થોડું ખાય, થોડું ભણે, (ખોલે) થોડી નિદ્રા કરે થોડી
ઉપધિ અને થોડા ઉપકરણ હોય તેને દેવતા પણ નમે,
તથા સારા મતવાળો સાધુ થોડું હિતવાળું બોલે, હુમેશા
વિકથા રહિત હોય, હવે ભાવ ઉનોદરી કહે ॥ ક્રોધાકિનો
ઉપશમ તે શાત ક્ષમાધારી તથા અભિનિવૃત્ત તે લોભાદિ જય
કરવાથી આતુરતા રહિત તથા ઇદ્રિયો મન કમવાથી કાત
અતેદ્રિય તેજ કહ્યું છે કે—

કપાયા યસ્ય નોચ્છિન્ના યસ્ય નાન્મવશ્ચ મન. ।

ઈન્દ્રિયાણિ ન ગુપ્તાનિ મત્રજ્યા તસ્ય જીવન ॥૧૨॥

જેણે કપાયો દૂર કર્યો નથી, જેને પોતાનું મન વશ
કર્યું નથી, ઇન્દ્રિયોના સ્વાદ છોડ્યા નથી, તેની દીક્ષા ફક્ત

ઉદર ભરવા માટે છે (તેને મોક્ષ મળવાનું નથી) એ પ્રમાણે ગૃહિ છેડીને આશ્રય દોષ રહિત બની હમેશા મયમ અનુષ્ઠાનમાં ચલ્ન કરે

બ્રાણ જોગ સમાહદુ કાય વિરમેજ્જ સવ્વસો ।
તિતિસ્સ પરમ ણચ્ચા આમોસ્સાપ્પરિચ્ચણ્ણજ્જાસિરહ
(ગાથા ૪૪૬) તિતિમિ ઇતિ શ્રી વીરિય નામ મદ્દુપ વ્જયણ સપત્ત

વળી ચિત્ત વશ કરવું તે ધ્યાન, ધમ ધ્યાન વિગેરે તેમાં યોગ મન વચન કાયાનો સયમમાં વ્યાપાર તે ધ્યાન યોગને આઠવીને દેહ જે અકુશલ યોગમાં વર્તે તેને રોકે, તથા મર્વે ગીતે હાથ પગ વિગેરેને પરને પીડા કબ્બામાં ન વાપરે, તથા તિતિક્ષા તે ક્ષમા પરિસહ ઉપસર્ગમાં સહન રૂપ ॥ તે મુખ્ય બાળીને બધા કર્મ ક્ષય કરવા માટે તું મયમ અનુષ્ઠાન ચાલુ રાખજે આ પ્રમાણે સુધર્માસ્વામી જીસ્વામીને કહે છે, (તે પ્રમાણે બધા માધુએ મમલને વર્તીત) પ્રભુએ અમને કહ્યું, તે તમને હું કહું છું

ધર્મ નામનું નવમું અધ્યયન

આઠમા પછી નવમું કહે છે તેનો આ મળવો છે, આઠમામાં બાળ અને પડિત એવા એ બેદે વીર્ય બતાવ્યું, અહીં પણ તેજ પડિત વીર્યવરે ધર્મમાં ઉદ્ધમ કરે, માટે અહીં ધર્મ કહે છે આ સળધર્મો ધર્મ અધ્યયન આવ્યું છે તેના આર અનુયોગદ્વાર ઉપક્રમ વિગેરે છે તેમાં ઉપક્રમમાં અર્થો પિકાર આ છે કે અહીં ધર્મ કહીશું, તે પ્રમાણે નિર્ધુન્નિકાર કહે છે—

ધર્મો પુલ્લોવદિદ્ધો, માવધર્મ્યેણ જ્ઞાત્ય અદ્વિતારો ।

એવેર દોદ ધર્મ્મે એમે ર સમાદિ યગ્નોતિ ॥ નિ-૦૦

દુર્ગતિના જતા જીવને પકડી રાખવાના ક્ષણવાળો ધર્મ પૂવે દશવૈકાલિક શ્રુતસ્કધ છટ્ટા અધ્યયનમાં ધર્મોર્થકામ નામના અધ્યયનમાં બતાવ્યો છે, અહીં ભાવધર્મનો અધિકાર છે, કારણ કે ભાવધર્મ તેજ પરમાર્થો ધર્મ છે, આજ અર્થ આ પછીના બે અધ્યયન દશામાં અન્યારમાં છે તે પણ થોડામાં બતાવે છે, એજ મમાધિ છે, અને ભાવ માર્ગ પણ છે, એમ મમજ્ઞુ, પરમાધર્મી તેમાં કંઈપણ બેદ નથી, તે કહે છે, ધર્મ શ્રુત અને ચારિત્ર એ બે નામે છે, અથવા ક્ષાતિ આદિ દશ બેદવાળો છે ભાવ સમાધિ પણ એજ છે, તે બતાવે છે, સમ્યગ્ આધાન તેજ ક્ષમા વિગેરે ગુણોનું

આશયપુ તે અમાધિ તેજ મુક્તિ માર્ગ પણ જ્ઞાનદર્શન
ચારિત્ર નામનો જાવ ધર્મપદ્યે કહેયો આ પ્રમાણે થોડામા
ખતાવ્યા છતાં પણ અહીં સ્થાન ખાલી ન રહે માટે વર્મના
નામાદિ નિરૂપા ખતાવે છે

જાપ ટવળા ધમ્મો ટવળ ધમ્મો ચ માવ ધમ્મો ચ ।

સચિત્તા ચિત્ત મીસગ મિદન્ય દાણે દવિય ધમ્મે ।નિ. ૧૦૦।

નામ સ્થાપના દ્રવ્ય અને જાવ એમ ચાલ પ્રકારે
ધર્મનો નિરૂપ છે, તેમા પણ નામ સ્થાપના છોડીને તત્ત્વરીજ
લબ્ધ શ્રીર જે સિવાયનો વ્યતિગ્નિત (જુદો) દ્રવ્ય ધર્મ
અચિત્ત અચિત્ત મિશ્ર એમ ત્રણ પ્રકારે છે, તેમા પણ
અચિત્તનો ધર્મ મરીરનો ઉપયોગ લક્ષણજનો છે, ધર્મ
તે સ્વભાવ છે, એ પ્રમાણે અચિત્તતે ધર્માસ્તિકાયાદિનો
જે જોનો સ્વભાવ તે તેનો ધર્મ છે, તે કહ્યું છે

ગદ્ ટ્વત્તવળખો વમ્મો અદમ્મો ઠાણ લત્તલળો ।

માયળ સઠ્ઠ દવ્વાળ નહ અવગાહ લત્તલળ ॥

વરતુ માત્રને અદૃશ્ય રીતે ચાલવામા મહાય આપવી
તે ધર્માસ્તિકાયનો સ્વભાવ (જુલુ ધર્મ) છે, અધર્માસ્તિ
કાય ઉભુ રાખવામા મહાય કરે છે, વામણુ મારકે ણધા
દ્રવ્યોનો આધાર આકાશ આપે છે, પુદ્ગલસ્તિકાયનો સ્વભાવ
(જુલુ) તે તેના ધર્મપદ્યે જણવો, અને, ગૃહસ્થોનો જે ધર્મ

છે તે કુલ, નગર ત્રામ વિગેરેના જે ધારા ગીવાજ બધાયલા હોય તે ધર્મ (કરજ) છે, અથવા ગૃહસ્થોએ ગૃહસ્થોને જે દાન (ભેદની વસ્તુ) આપવું તે દ્રવ્ય ધર્મ બતાવે, તેજ કહ્યું છે —

અન્ન પાન ચ વસ્ત્ર ચ આછય. શયનામનમ ।

સુશ્રુષા નન્દન તુષ્ટિઃ પુણ્ય નવમિથ સ્મૃતમ ॥૧॥

શુભ્યાને અન્ન તરફાને પાણી, નગ્નને વસ્ત્ર, કુખીને સ્થાન સુવાતું બેસવાતું માથાની જેવા નમસ્કાર અને હસ્તે ચેહરે વાત એમ બીજા સાથે વર્તન કઠવાથી નવ પ્રકારે પુણ્ય બધન છે તેમ કહ્યું છે ભાવ ધર્મનું સ્વરૂપ બતાવે છે

લોક્યલોક્તરિત્રો દુષિહો પુણ્યોતિ માવધમ્મોઽ ।

દુષિહો ત્રિ દુષિહ તિત્રિહો પચ ત્રિહો હોતિ ણાયઠ્ઠો ॥નિ ૧૦૧॥

ભાવધર્મ નોઆગમથી બે પ્રકારે છે, લોકિક, લોકો તરફ, તેમા લાકિક બે પ્રકારનો ગૃહસ્થ, અને તેમના ગૃહ પાખડિ (ખાવા વિગેરે)નો છે, લોકોત્તર ધર્મ તથા પદાર-જ્ઞાન દર્શન ચારિત્ર નામે છે, તેમા મતિ શુદ્ધ અનધિ મન પર્યાવ અને કેવળ એમ પાચ બેદે જ્ઞાન છે, ઔપશમિક સારવાદન ક્ષાયોપશમિક વેદક અને ક્ષાયિક એ પાચ બેદે દર્શન છે સામાયિક ઉદોપન્નાપનીય પન્ડિતવિશુદ્ધિ સુદ્ધમમ પરાય અને ચચાખ્યાન પાચ પ્રકારે ચારિત્ર છે ગાથાના

અક્ષરોનો અર્થ આ પ્રમાણે જાણવો જાવ ધર્મ લોકિક લોકોત્તર એમ બે ભેદ છે, અને તે બંને પ્રકાર પણ એ અને ત્રણ બેદવાળા જાણવા, તથા લૌકિક ગૃહસ્થી અને તેમના, ત્યાગી ગુરુનો ધર્મ જાણવો, તે લોકોત્તરિક જ્ઞાન દર્શન આગ્રિ એમ ત્રણ ભેદ છે, તે દરેક પણ પાત્ર પાત્ર બેદવાળો છે, તેમા જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રવાળા માધુઓનો જે ધર્મ તે દેખાડે છે

પામસ્યોમણ કુર્માન્ન સયવોળ કિર વટ્ટી કાડ ।

મૃયગદે અજ્ઞયણે વમ્પાપિ નિકાશ્વ પય ॥૧૦૨॥

માધુના શુભોને જાણુ (દ્વર) મુકે તે પાસત્યા, તથા સયમની ક્રિયાઓ કટાણે તે જવમજા, તથા ખગળ આચાર વાળો કુશીન આ ત્રણ પ્રકરના હીસા માધુ માવે ઉત્તમ સાધુએ પરિચય ન નાખવો, તેજ વાતને આ સયમદાન સુત્રના ધર્મ અધ્યયનમા જતાવ્યું છે નામ નિબ્ધન નિશ્ચયો પુરો થયો, હવે સુત્ર અનુગમ (અધિકાર)મા ગ્રસ્થવિતારિ શુભ શુકલ મુન ઉચ્ચાર્યુ તે જા છે-

કયરં ધર્મે અસ્ત્રાણ માહણેણ મતીમતા ।

અજુધમ્મ જહાતચ્ચ જિણાણ ત મુણેહ મે ॥ સૂ ૧

જ ખુસ્વામી સુધર્માન્વામીને વહે છે, કે દુર્ગતિ જતા છોને ધારી ગણે તે વટે વ્યો ધર્મ, માહુજુ તે વેધ છવને

ન હોયો, એવી શિષ્યોને વાણી બોલનારા ભગવાન મહાવીર
વર્ધમાન પ્રભુએ કહ્યો, હવે તેમના વિશેષણ કહે છે, ત્રણે
જગતના સ્વરૂપને ત્રણ કાળમા જેવું હતું તેવું જેનાથી
જાણે તે કેવળજ્ઞાન નામની મનિ છે, તે મતિવાળા અર્થાત્
કેવળજ્ઞાન થયા પછી સર્વજ્ઞ થયા તે પછી ભગવાન મહાવીરે
કેવો ધર્મ કહ્યો તે પૂછ્યું, સુધર્માસ્વામી કહે છે શાકટેપને
જીતે તે જિન, તેઓનો ધર્મ સરળ માયા પ્રપચરહિત છે,
તે જેવો છે તે હું યથાયોગ્ય ગુહુ છું તે માંબળો, પણ જેન
અન્ય મતવાળે દલવાળો ધર્મ કહ્યો, તેવો ભગવાને નથી
કહ્યો, પાઠાતરમા જગગત સુજેતમે, જન્મે તે જનો તેજ જનને
તેઓને આમ ત્રણ આપીને કહે કે લોકો તમે મહાવીર પ્રભુના
કહેલા સગ્ગ ધર્મને માંબળો

માહણા સ્વતિયા વેસા ચડાલા અદુમોક્ષસા ।

एसिया वेसिया सुद्धा जेय आग्भणिभिसिया ॥ सू २

અન્યથ વ્યતિરેક અનુકુળ વિરુદ્ધ એમ બે બતાવ્યાથી
અર્થ ઠીક કહેલો જણાય તેથી કહે છે કે પ્રથમ ધર્મ
કહ્યો તેથી વિરુદ્ધ અધર્મ છે, તે અધર્મને આશ્રય કરેલા
લોકો બતાવે છે, બ્રાહ્મણ દાત્રિય વૈશ્ય ચડાળ તથા
બાહ્યસ તે મિથ્ર જાતિય તે - હે છે, તેમા બ્રાહ્મણ બાપ અને
મા શુદો હોય તો જન્મેવો પુત્ર નિપાદ કહેવાય, બ્રાહ્મણ

વૈશ્યાગ્રીથી જન્મે તે અબાદ કહેવાય, દીકરી અબાદી કહેવાય, તે નિપાદ અને અબાદિથી જન્મે તે બાલક કહેવાય, તથા મૃગ યોધનાના એપિક મૃગના મામથી જીવન શુભગ્નાગ તથા હાથીના માસથી જીવન શુભરે તે હસિન તાપત્ર, તથા જે કદ મૃગથી આજીવિકા ચકાવે, તે એપિક જાણવા, વૈપિક તે કપટ મુખ વંપારી તથા જીદીજીદી કળાથી પેટ ભરનારા જાણવા, શ્વેતે તે ખેતીથી આજીવિકા કરનાર આખી રબારી છે, હવે કેટલાક કહેશે ? તેનો ઉત્તર ગુરૂ કહે છે કે શ્રીજી વલુવાળા જીદાજીદા આવત્ર જીવદિયા મુખ આરબવાળા યત્ર પીણન નિવર્જિન (હામ જેવા)નું કામ કરનાર ઠાયવા બનાવનારા વિગેરે પદર કર્મોદાનથી પેટ ભરતા જીવોને દુખ દેનારા છે, તેમને પચ્ચર વેર વધે છે તે હવે બતાવે છે

परिग्रह निविढाणं वेर तेमि पवहुई ।

आरंभ सभियाकामा न ते दुमखमोयगा ॥सू ३॥

પરિગ્રહ, જેના ઉપર સપૂર્ણ માલિકી ધરાવે તે, કામ દામી યોદા હાથી બગદ ગાય બેગ વિગેરે દોર, ધન ધાન્ય વ્યાદી સોનું વિગેરેમા માગપણુ ધારે, અને (તેના મુખથી) તેમા ગૃહિપણુ ગળતા (તેને લીધે આરંભ કરતા) અસાતા વેદનીય વિગેરે પાપ પૂર્વ કહેવા આરંભી જીવોને પ્રાપ્ત વધે.

છે, અને તે બીજા સેક્ટો લવ મુધી છુટવું મુશ્કેલ થાય છે, વળી વેરતેલિ વવ દૂદ આ પાઠ છે તેનો અર્થ-જે માણસ હર્ષદિથી જેવું પાપ કરે, તેના પાપી મસ્કારો હજારો ગણા હુળ દેનારા થાય છે, પૂર્વે કહેવ જમદગ્નિ અને કૃતરીય માફક વૈર પાપરા પુત્ર અને પોના મુધી વધે છે પ્ર-ગા માટે ? ઉ-તે ઇન્દ્રિય લોલુપોઓ આ-લભા પુત્ર છે, તે આરલો અવધાતક છે, તેથી ઉપર જહેવા તમામ સમારી જીવો સસાર મુખ વાછકો આ-લભા ગ્ન રહેલા હુળ દેનારા આઠ કર્મોને છોડનારા નથી બનતા, (ગહારથી અને અદરથી લાભ લોગ ત્યાગે ત્યારે પાપથી છુટી મોક્ષમા ભય)

આચાય કિંચ્ચ માહેંડ, નાઈઓ વિસણસિણો ।

અન્ન હરતિ તં તિત્ત કમ્મી કામેહિં કિંચ્ચતિ સુ ૪ ।

વળી જેના આધાત થાય, એટલે પ્રાણીઓના ઘરો પ્રકારના પ્રાણી હણાય તે આધાત કે મરણ છે, તે આધાત માટે કે આધાતમા અગ્નિ મસ્કાર જલાજ્વલિદેરી, પિત્રપિડ (પછવાડે પ્રાણજી જમાડે તે) વિગેરે મરણ ક્રિયા કરીને તેના સગા પુત્ર સ્ત્રી લત્રિજા વિગેરે સસાર સુખના ચાહકો । તે મરનારનું કષ્ટે મેળવેલું પોતાના ઉપભોગમા લે છે, તે બતાવે છે

મતમ્નેનાર્મિર્નર્ત્ત્યૈર્દારૈઃ પરિરન્તિ. ।

ફીટંયયે નગ રામન હણ સ્તુણા ઘન્ટનાઃ ॥

(કોણ ગળને શુદ્ધ બિંદુ આપે છે) કે હે ગળન !
જેણે દ્રવ્ય મેળવ્યું હોય, અને તે દ્રવ્યથી શુદ્ધ શ્રીઓ
એકલી કરી હોય, તેમની જથ્થે તેના મરણ પછી બીજા
પુરો માર્ગિક થઈને ખુશ થયેલા પ્રમુખ થયેના જાતીના
પહેરીને મોજ ઉઠાવે છે, (નવારી બધી રમણીય વસ્તુને
અધરનારા અધર, તેના મરણ પછી જિવ્ય હોયુપીઓ તેની
વસ્તુઓનો દુરુપયોગ કરે છે) અને મરવા પછી તે દ્રવ્ય
મેળવતા કરેલા પાપ દુર્યોગી પાપી પોતાના દુર્યોગી
દુર્ભિમા પીડાય છે, દરે પોતાના મગા વધારા તેનું ધન
વાપરનારા તેના અશુભ માટે કામ જાનના નથી તે બનાવે છે
માયા વિયાળુમા માયા, મંજા પુત્તાય ઓળા ।
નાલ તે તત્તાણાય લુપ્તનસ્મ સકસ્મુણા ।નૃ.૫।

મા (જન્મ આપનારી) પિતા-બાપ, ઊંચતાની વધુ,
જીવ, પત્ની, પોતાનાથી જન્મેલા દીકરા આ મિત્રાય મુતરો,
માસુ બિનેરે તને તાગ પાપ દુર્યોગી દુર્ભિમા જન્મ દુર્ગ
જેનવત્તા બનાવવા નમ્ર થતા નથી, અહીં દરે ત કરે
ઉ-દે કાલનોકરિક કરાણ, જે પાંચનો પાગ મારતો, અને
સુક્ષ્મ તેનો દીકરા અમલ કુમારનો પરમ દયાળુ

મિત્ર હોતો તેણે બાપને સમજાવ્યાં - છતાં પાડા ભારતો ન રહેવાથી તેનો કેટલો છોડયો, તેમ તેના પ્રત્યક્ષ દાહના દુખ દેખી ધમમા દહ થયો, અને તે મહા સત્વ વાન સુપુત્રે પાછળથી તે કસાઈની મિલકત તથા ધધો લોઢે અસાવના દહ્યા છતાં પોતે તેમા ન જોડાયો, પણ તેણે પોતાના પગ ઉપર કોહાડો મારી લોહી નીકળતા લોઢાને દહ્યું કે આ માર દુખ તમે નથી લેતા તેમ પરલોકમા પાપનુ ફળ લોગવવુ પડે તો તમે કેવી રીતે લેશો ? એમ સમજાવી પોતે નિર્દોષ રહ્યો.

एयमद्वे सपेहाए पग्मट्टाणुगामिय ।

निमग्गो निरहंकारो चरे भिग्गु जिणाहिया॥सू ६॥

વળી ધર્મ રહિત પોતાના કરેલા કાર્યથી દુખતાં પ્રાણી ને આ લોક કે પર લોકમા કાર્ગ રક્ષણ કરનાર નથી, એવું પોતે મનહરને પ્રધા । અર્થ મોક્ષ કે સચમને આહરે, તે પરમાર્થ અનુગામી છે, અથવા તે સચમના સ્વભાવવાળો સમ્યગ્દર્શન વિગે છે, તેને જોઈને, આ કત્વા (ને) પ્રત્યક્ષથી પૂર્વની ક્રિયાને બીજી ક્રિયાનો મળધ છે માટે જોઈને શુ જો તે કહે છે દૂર કશું છે મમત્વ બાહ્ય અવ્યતગ વસ્તુમા જોણે તે નિર્મામ બને, તથા અહંકાર અભિમાન છોડે એટલે પોતે પ્રથમ સૌન્દર્યપ્રાણો કે ઉચ્ચ ભક્તિ કે.

બીજા શુદ્ધોમી શ્રેષ્ઠ હોય તેનો મહ ન કરે, તે પ્રમાણે દીક્ષા લીધા પંડી ઘણો તપ કરે, ઘણું બળેલો હોય તેનો અહ કાર ન કરે, અર્થાત્ સગટેય રહિત થાય, આવો ઉત્તમ સાધુ જિનેશ્વરે કહેલો અથવા આદરેલો માર્ગ અથવા જિતોનો માર્ગ તે આદરે, (પોતે નાગદેય છતી જિન-કેવળી થાય અને મોક્ષમા જાય)

चिच्चा विंच च पुत्ते य णाइओ य परिग्गंह ।

चिच्चा ण अतग सोय निखेक्खो परि व्वएणासू ७।।

વળી સમારના સ્વરૂપનો જાણુ અનુભવ મતિવાગો તત્ત્વજ્ઞ સારી રીતે છાડીને

પ્ર — શું છાડીને ?

ઉ — પોતાનું દ્રવ્ય દીકરાઓ, દીકરામા વધારે રહેક હોય માટે તે લીધો તથા જ્ઞાતિ-મગ્ગ વહાલા, તથા અદર મમત્વ રહે તે પરિગ્રહ (અહીં 'જ' ગાથામા છે તે ફક્ત વાક્યની શોભા માટે, છે તેનો અર્થ ન લેવો) અતગ હુ ખથી છાડાય તેવો છે અથવા અતક (પોતાનો કે પરનો) નાશક છે, અથવા આત્મામાં રહે તે આંતર ક્રોધોક સત્તાપ છાડીને અથવા શ્રોત-મિથ્યાત્વ અવિરતિ પ્રમાદ કપાય છે કર્માવ-વતા દ્વાર છે તે તંત્રને અથવા વિજ્ઞાનક્રમતઃ સોય પાક છે, અતને જામે તે અતગ તે અતગ નહિ તે, અણુ તગ

શ્રોત તે શોક છે તેને છોડી નિરપેક્ષ પુત્ર સ્ત્રી ધન ધાન્ય
આદી સોનુ વિગેરેની ઈચ્છા છોડી મોક્ષ માટે પરિ તે સર્વાધા
સયમ અનુષ્ઠાનમા રહે, તેજ કહ્યું ॥ —

છલિયા અવયવસ્વતા નિરાવયવસ્વા તરતિ સસાર કતાર ।
તમ્હા પવયણસારે, નિરાવયવસ્વેણ હોયજી ॥ ૧ ॥

જેમણે પરિશુદ્ધિમા મમત્વની અપેક્ષા ગળા તેમા
તેઓ કળાયા, પણ જેઓ નિરપેક્ષ રહ્યા તે મમાર
કતાર ને તરી ગયા, તેથી અવચન મિદ્ધાતનો માર (તત્ત્વ)
સમજનારે નિરપેક્ષ રહેવું

મોગે અવયવસ્વતા પદતિ સસારસાગરે ઘોરે ।

મોગેહિ નિરાવયવસ્વા તરતિ સસાર કતાર ॥ ૨ ॥

લોગોની ઈચ્છા કરતા જીવો ઘોર (ભયકર) સમાર
સાગરમા પડે છે, લોગોથી નિરપેક્ષ રહેલા સસાર કતાર
(જગત્)થી પાર ઉતરે છે

પુટ્વી ઉ અગળી વાઠ તણરુમ્મલ સત્રીયગા ।

અડયા પોય જરાઉ રસ સસેય ઉન્મિયા ॥ સૂ ૮ ॥

તે (સાધુ) આ પ્રમાણે દીક્ષા લીધેલો સુમત અવસ્થિત
(સ્થિર) આત્મા અહિંસા વિગેરે મહામનોમા ઉદય કરે,
તેમા અહિંસાની પ્રસિદ્ધિ માટે કહે છે, પૃથ્વી વિગેરે બે

સ્ત્રોક ૮-૬ મા બનાવેલ છે તેમા પૃથ્વીકાય છવો સદમ બાદર પર્યાપ્ત અપર્યાપ્ત બેદથી જુદા પડેલા છે, અપકાય પાછીના છવો, અગ્નિ છવો તથા વાયુકાય છે, તથા વનસ્પતિકાયને ઘોડામા બેદ સહિત ગતાવે છે

તુલ્ય ધામ તે કુશ વચ્ચ (પૂર્વના નામ છે, હાલના ધાસ ખડ વિગેરે છે) વૃક્ષ તે આડ આખા અશોક વિગેરે, બીજવાળા તે મગીજ (ફળો વિગેરે) બીજ તે ઠમોદ ધઉ જવ વિગેરે આ બધા એકે દ્રિય છવ પાચે કાયો ॥ હવે છટ્ટો ત્રસકાય કહે ॥ ઇંદ્રમાથી જન્મે તે અડજ પક્ષી તે સમળી, ગરોળી, સાપ વિગેરે તથા પોતાપણે (પડવિના જન્મેલા) પોતજ હાથી શરભ વિગેરે, તથા જગાયુજ તે પાતળી આમણી પડયો વીંગિલા તે ગાય મનુષ્ય વિગેરે તથા રમમા જન્મેલા તે હર્હા મોવીર વિગેરેથી જન્મેલા તથા પર-સેવાથી થયેલા સસ્વેદજ જુ, માકણ વિગેરે ઉદ્ભિજ-ખજ-રીટક (

) દેડકા વિગેરે છે, અશાત લેહોને ન સમજવાથી હુ ખથી રક્ષણ થાય છે, માટે લેહો ગતાબ્યા.

एतेर्हि छर्हि काएर्हि, त विज्ज परिजाणिया ।

मणसा काय वक्केण, णारभी ण परिग्गर्ही ।सू ९।

આ છ કાયો જે ત્રસસ્થાવર રૂપે છે, તેમા સદમ બાદર

પર્યાપ્ત અપર્યાપ્ત લેદોથી લિપ્ત છે, તેનો આરભ ન કરે, ન તેનો પરિશ્રદ્ધી થાય, જો સળધ છે, તે આ વિદ્વાન જેન શાસ્ત્ર લણેલો સ પરિણાથી બંધે પ્રત્યાખ્યાન પરિણાથી મન વચન કાયાથી છવોને પીઠા ઠરનાર આરભ તથા પરિશ્રદ્ધને છોડે

સુસાવાય વહિષ્ઠ ચ ઉગ્ગહ ચ અજાહ્યા ।

સત્થા દાણાહ લોગસિ ત વિજ્ઞં પરિજાણિયા । સૂ ૧૦ ।

હવે વીજા મતો કહે છે, જુઠો વાહ તે મૃપાવાહ તેને પ્રત્યાખ્યાન પરિણા વડે છોડે, તથા બહિષ્ઠ તે મૈથુન, તથા અવશ્રદ્ધ તે પરિશ્રદ્ધ (ઉતરવાની જગ્યા) વગર માગે વાપરે તે અદત્તાદાન અથવા બહિષ્ઠ તે મૈથુન તથા પશ્ચિશ્રદ્ધ અને અવશ્રદ્ધથી અચાચિત અદત્તાદાન-જે બધા મૃપાવાહ વિગેરે ગ્રાણીઓને ઉપતાપ (હા) કરે છે, તેથી શસ્ત્ર જેવા છે, તથા જેના વડે આઠ કર્મ શ્રદ્ધ થાય તે આદાન-કર્મ ઉપાદાનના કાણો છે, તે બધા સ પરિણા વડે બંધે, પ્રત્યાખ્યાન પરિણા વડે છોડે

પલિઉવણ મયણ ચ, થહિલ્લુક્સયણાણિ યા ।

ધૂણાદાણાહ લોગસિ ત વિજ્ઞં પરિજાણિયા સૂ ૧૧ ।

પંચ મહામત ધારવા પશુ કયાચિ-કોધી વિગેર ને તે

નકામા છે, તેથી તે ઝનોને સફળ કરવા કર્યાયો છોડવા તે
જતાવે છે, પશ્ચિ કુચ-જેના વડે પરિ-બધી રીતે કુચ કરવી
વકંતા કરવી, તે માયાની કગાઈ વડે યાય તે દગો કે પતિ
કુચન માયા-(કપટ) છે, તથા જેના વડે બધી રીતે આત્મા
અંચળ યાય તે ભજન-લોભ છે, તથા જેના ઉદય વડે
આત્મા સાગ ખોટાનો વિવેક જૂથે તે વિષ્ટા મારક છોડવા
જેવો હોય તે સ્થડિલ કોષ છે, તથા જેમા જાતિ વિગેરે
પ્રથમથી આશ્રય લે અને દર્પની ઉન્મત્ત બને તે ઉન્મત્ત
માન છે, ઠવિતામા દોવાથી નપુમકાલન છે, (સન્નિતમા
માન-પુલ્લિંગ છે) જાતિ વિગેરે મદના બહુ સ્થાનો છે તેથી
કારણો પ્રમાણે કાર્યમા બહુ પારુ લેવાથી બહુવચન છે
(અકાગ અબ્યય અફરના ગુદા લેદો બનાવવા માટે છે અથવા
બધાનો અર્થ લેગો લેવા માટે છે) પૂનઃ આ ક્રિયાપદ
છોડવાના મોવાના અર્થમા છે તે જાણા સાચે જોડણ, માયાને
ધો-લોભ કોષ, માન, ને છોડ, સુત્રની સચના વિચિત્ર
હોવાથી કમ બદલાયો છે, (કોષ મન માયા લોભ લગવા
લેઈએ,) માટે દોષ નથી, અથવા તાગતુ તજતુ ઘણુ મુશ્કેલ
છે, અને લોભમામા પૂર્વક છે, તેથી પ્રથમજ માયા લોભ લીધા,
કયાય છોડવામા બીજી કારણ કહે છે, જો માયા વિગેરે
લોકમા કર્મ બધન છે, તેથી વિદ્વાન ગુપરિજ્ઞા વડે બાણીને
પ્રત્યાખ્યાન પરિજ્ઞાથી છોટે.

ધોયણં રયણ ચેવ, તથિ કમ્મ વિરેયણ ।

વમણજણ પલીમથ, તં વિજ્ઞ પરિજાણિયા । સૂ ૧૨ ।

ઉત્તર ગુણોને આશ્રયી હવે લખે છે, ધાવન હાથ પગ કપડા વિગેરેનું ધોણુ, તેને સુશોભિત રગણુ, (અ સામટા અર્થ માટે) તથા બસ્તિકર્મ ગુપ્ત ઇન્દ્રિયને ધોવી વિગેરે, વિરેયન-નિરૂદ્ધ આત્મક હસ્ત દોષ, અથવા ભુક્ષણ લેવો, અથવા ઉર્ધ્વ વિરેક તે આખમા અજન આજનુ, આ બધુ શરીરની શોભા માટે કરે તે સચમને નાશ ઠગનાર છે, તેથી અત્પ સુખ તથા મોટા હુ ખના કંઠવા ક્ષણના વિપાકને સમજી તેવા પાપોને છોડે બળી કહે છે કે—

ગધ મહ્લ સિણાણ ચ દત્ત પક્ષ્વાલણં તદા ।

પરિગ્ગહિત્થિકમ્મં ચ તં વિજ્ઞં પરિજાણિયા । સૂ ૧૩ ।

ગધ તે કોઠની પડીઓ (હાલના સુગધી અત્તરો સેન્ટો વિગેરે) સ્નાન શરીરને યોગ્ય ભાગમા કે સપૂર્ણ ધોણુ, દત્ત-પખાણ તે કદબ ખાવળ વિગેરેના લાકડાથી કાત સાફ કરવા, પરિશ્રદ્ધ તે મથિત વસ્તુ વિગેરેનું સંઘરણુ, તથા સ્ત્રી તે દેવતા મનુષ્ય તિર્યંચ એ ત્રણે જાતની સ્ત્રીઓથી સગ કરવો, કર્મ તે હસ્તદોષ કે નાવલ અનુષ્ઠાન, આ બધા અશુભ કર્મના બંધન બાળીને સસાર જામણના કારણ બાળીને વિદાનુ સાધુ તેને છોડે

ઉદેસિય કીયગઢ પામિચ્ચ ચેવ આહઠં ।

પૂયં અણેસણિજ્જં ચ તત્તિજ્જ પરિજાણિયા । સૂ ૧૪ ।

માધુ સાધ્વી વિગેરે માટે ઉદેગીને તૈયાર ઢગવીને દાન
હેવા માટે સ્થાપે, કોત-વેચાતુ ખરીદ કરીને વહોરાવે,
પામિચ્ચ-ળીત પાને ઊછીતુ લેઇ આપે, (ચ-સમુદય
માટે, એવા નિશ્ચય માટે) સાધુ માટે ગૃહસ્થ હાને તે આહુત,
પૂતિ તે આધાકર્મના અવયવોથી મળેલા શુદ્ધ આહાર હોય
તો પણ તે પૂતિહોય છે, ઘણુ શુ કહીએ ? જેથી કોઈ
પણ હોય વડે ન લેવા યોગ્ય અશુદ્ધ તે બધુ સસાર કારણ
પછે સમજીને નિષ્પૃહી બનેલો અશુદ્ધને ત્યાગે, શુદ્ધને
શ્રદ્ધા કરે

આમૃણિ મન્નિવરાગં ચ ગિધ્ધુવધાય કમ્મગં ।

ઉચ્છોલણ ચ કક્ક ચ તંતિજ્જ પરિજાણિયા । સૂ ૧૫ ।

વળી ઘી પીવા વિગેરેથી અથવા રસાયણ દ્વારા
હસ્તમ વિગેરે ખાવાથી કુતરા જેવો આશની બળવાન બને
તે આશની કહેવાય છે, અથવા આસૂલી-શ્લાઘા તે પોતાના
કોઈ શુણની પ્રશન્ના સાક્ષી હથુ પ્રકૃતિ તુલ્ય સ્વભાવવાળો
કોઈ મદાધ બને તે, તથા અક્ષિ આળ તેમા સુરમો વિગેરે
(શ્રાભા માટે) આળે, તથા મધુરા શબ્દ વિગેરેમા ગૃહ બની

તે વાણી વિગેરે માલખવા ઝૂંછે, છે, તથા ઉપધાત-જેનાથી
બીજા જીવોની હિંસા થાય, તે ઉપધાત ઝમ્ કહેવાય છે,
તે ઘોડામા બતાવે છે

ઉપોદ્ધાન—અયતનાથી ઠડાપાણીથી હાથ પગ વિગેરે
ધુએ તથા ઠંઠ-લોખ રિગેરે વસ્તુથી શરીરને લેપ કરે, ને
બધુ ઠમ્બધન માટે સમજીને જ પરિજ્ઞાથી વિદ્વાન સાધુ
સમજીને પ્રત્યાખ્યાન પરિજ્ઞાથી ત્યાગે

સંપસારી કય કિરિણ, પસિણા ય તણાણિ ય ।

સાગારિય ચ પિંડ ચ ત વિજ્ઞ પરિજાણિયા । સૂ ૧૬ ।

અગ્રયતો સાથે સમારી પર્માલોચન (વાર્તા) ત્યાગ કરે, તથા
અનયમના અનુદાનનો ઉપદેશ ન આપે તથા તેણે પોતાના
ધ્યાનમાં શોભા કરી હોય તો તેની પ્રશંસા ન કરે, તથા
જ્યોતિષના પ્રશ્નોનો ઉત્તર ન આપે, અથવા ગૃહસ્થો કે
જીનેતરોને પોતાના શસ્ત્રિમાં શકા પડે તો પોતે નિર્ણય
આપવા ન જાય, તથા શસ્ત્રાતરનો પિંડ વિગેરે ન લે, તથા
સુતકવાળાનો પિંડ અથવા તદન નીચ જાતિનો પિંડ વિદ્વાન
સમજીને ન લે, (અ-સમુચ્ચયના અર્થમાં છે)

અઠાવય ન સિક્ષિજ્જા વેહાર્હિય ચ ણો વંણ ।

હૃથકમ્મ વિવાય ચ, ત વિજ્ઞ પરિજાણિયા । સૂ. ૧૭ ।

ધન ધાન્ય આદી સોનું જેનાથી મળે તે અર્થ, તે જેનાથી પ્રાપ્ત થાય તે શાસ્ત્ર આજ્ઞાક્ય વિગેરેના અર્થશાસ્ત્ર પોતે ન બધો, ન ધીજાને પૈસા પેદા કરવાના શાસ્ત્ર શીખવા ઉપદેશ આપે, અથવા અઠાપદ તે જુગાર વિગેરે ન શીખે, પૂર્વે ગ્રીષ્મો હોય તો તેનો ઉપયોગ ન કરે, તથા વેધ તે ધર્મ જીવધન થાય તે અધમ પ્રધાન વાક્ય ન બોલે, અથવા વન્ય વેધ તે જુગારની એક ભત્તિ, તેનું વચન પણ ન બોલે, તો બોલવાનું શું કહેવું ? હરનકર્મ ભણીતું જ અથવા હસ્તક્રિયા તે વચન વિચક્રમાથી મારામાગી હાથથી વાય તેવું વચન કે ક્રિયા ન કહે, તથા વિવાદ શુદ્ધવાદ આ બધા પાપ કેપ મમાન્નમણના કાગળ ભટ્ટી ને ઊટે

પાળહાઓ ય છત્ત ચ પાલીયં વાલ્લીયણ ।

પરકિરિયં અન્નમન્ન ચ ત વિજ્જ પરિજ્ઞાણિયા સુ ૧૮ ।

ઉપાનહ તે લાકડાની પાટકા (આળટી) તથા તકકા વિગેરેના રક્ષણ માટે છત્ત તથા નાલિકા એક ભત્તનું જુગાર તથા મોર પીછા વિગેરેનો પખો, તથા પરસ્પરની ક્રિયા જેમા કર્મ બધન હોય તે એક ધીજાની ન કરે, આ બધું સમજીને વિદાન સાધુ છાટે

ઉચ્ચાર પાસવળ હરિણુ ણ કરે મુળી ।

વિયડેણ વા વિસાહદુ ણાવમજ્જે કયાહિવિ ॥ સુ. ૧૯ ॥

જાડા પેશાળ વિગેરે વનસ્પતિ જાળ કે અયોગ્ય સ્થળે
 સાધુ ન કરે, તથા અચિત્ત પાણીથી પણ બીજા વિગેરે દૂર
 કરીને નિર્લેપન ન કરે, તે અચિત્ત પાણીથી તે ઢેમ કરે
પરમત્ત અન્નપાણ જ મુજેજ્જ કયાઈવિ ॥
પરવત્થ અચેલોવિ ત વિજ્ઞં પરિજાણિયા ॥ સુ ૨૦ ॥

ગૃહસ્થનુ વાસણ કાચા પાણીએ આગળ પાછળ
 ધોવાના હરથી હાથમાથો પડીને પુટવાના ભયથી તેના વામ
 જુમા મુનિ ન ખાય પીએ, અથવા નાધુ પાતરા રાખે તે
 સ્થવીર કદખી અને ન ગમે તે જિનકદખી, તે જિનકદખી
 લખિધધારી હોય તેથી હાથમા લીધેલી વસ્તુ ન ઢળે, પણ
 સ્થવિર કદખીને ઢળી જાય માટે હાથમા લેવું તે પરપાત્ર
 છે, અર્થાત્ સ્થવિર કદખીએ પ્રવાહી વસ્તુ હાથમા ન લેવી,
 તેજ પ્રમાણે જિનકદખી લખિધ ધારીને લખિધ હોવાથી પાત્ર
 લેવું તે પરપાત્ર છે, તેથી સયમ વિરાધનાના ભયથી નવા-
 પરે, તે પ્રમાણે ગૃહસ્થનુ વસ્ત્ર નાધુ અચેલ હોય તોપણ
 પછવાડે કાચા પાણીથી ધુએ વિગેરે દ્રેષ્ટ્રી તરા ગૃહસ્થનુ
 વસ્ત્ર ચોરાઈ જાય વિગેરે કારણથી તેનું વસ્ત્ર ન વાપરે
 અથવા જિનકદિપકાદિ અચેલ (વસ્ત્ર ગહિત) થાય ત્યારે બધા
 વસ્ત્ર તેને પરવસ્ત્ર ગણાય તથા વસ્ત્ર ત્યાગીને ફરી ન પહેરે,
 તે પ્રમાણે પરપાત્ર લોજન વિગેરે સયમ વિરાધના ગમજીને
 પ્રત્યાખ્યાન ! પ્રતિજ્ઞાવેડે ત્યાગે

આસદિ પલિયંકે ચ નિસિ^૩જં ચ ગિહતે ॥

સંપુચ્છળ મરણ વા તં વિ^૩જં પરિજાણિયા ॥સુ ૨૧॥

આસદી (માઘી) આધો બધા આમન સમજવા પર્યં ૪
પક્ષગ મુવામા વપસાય તે, તથા ઘર ૧ અદર ઝોરડીમા
અથવા જે ધરના વથમા નાની ગવી હોય, તેમા બેગવુ,
આ બધા સયમવિરાધનાના ક્યયધી ત્યાગે, તેજ કહ્યું છે—

ગમીત દુસિરા મને પાળા દુળદિન્દેશ્વા ।

અગુતી વમનેસ્મ દધીઓ વાપિ સકળા ॥૧॥

એવા આમને બેગવુ તેમા છોડે ન જાય તેથી
પડિદેહજા ન થાય, તેમજ શ્વસાયર્થે ૧ રક્ષા ન થાય તથા
ગમીતમા હુપા બેસવાથી ઝીઝોની નહીં થાય, તથા ગૃહસ્થના
ઘરમા દુગાગ વિગેરેનુ પૂછવુ અન્ય પોતાના શરીરના અવ-
યવનુ પૂછવુ તથા પૂર્વે પનાર વિષય બેગવ્યો હોય તે
ચાહ કનુ, આ બધુ અનધ માટે છે, તે મમજીને રૂ પરિશા
વટે ત્યાગે

જમ કિર્તિ મલોયં ચ જા ય વદળ પૃયણા ।

સવ્વલોયસિ જે કામા ત વિજ્ઞ પરિજાણિયા ॥૨૨॥

મોટી લક્ષ્મીમા લક્ષ્મીમા છોડે તે ચય, દાન દેવાવી મળે
તે કીર્તિ, ન્યાતિ તથ બાહુબળ બલવા જે વિગેરેથી મળે તે

મજ્ઞાયા તથા દેવે દ્ર અસુરે દ્ર ચક્રવર્તિ બાહ્યે વામુદેવ વિગેરે તેને નમે તે વંદના, સત્કાર કરીને વસ વિગેરે આપે તે પૂજના તથા બધા લોકમા ઈચ્છા કામ ચેષ્ટા તે આ બધુ યશ કીતિ શ્લોક વિગેરે હું બહાવો મમજીને છોડે

જેનેહ ણિવ્વહે મિક્કવ્ અન્ન પાણં તહાવિહ ।
અણુપ્પયાણમન્નેસિ ત વિઙ્ગ પરિજાણિયા ॥૨૩॥

વળી જે અન્ન પાણી વડે જોડલે શાશ્વત્ કલ્યા પ્રમાણે શુદ્ધ અને કારણ પડે અશુદ્ધ વડે આ લોકમા નયમ યાત્રા-
લોકને ધારે અથવા હુકાળ કે રોગ આગ વ વિગેરે આવે, તે અન્ન પાણી વડે પાતે નલાવે, ખીજીને પણ નલાવે, ને બાને ત્યા શુધી શુદ્ધ બહુ કરે, અને ખીજી સાધુને તેમાથી આપીને તેમના સયમ યાત્રાનો નિર્વાહ કરે, અથવા કઈ અનુકૂળ કરવા વડે આગ્નિ અમાનતા પામે તેવું અન્નપાન ન લે, તથા તેવું અશાય પણ ન કરે, તથા તેવું દોષિત અન્નપાન વિગેરે ગૃહસ્થો કે જીવેતરોને મયમ ઉપધાતક અન્ન ન આપે, તે સમજીને વિદ્વાન છોડે, (મારા સાધુને નિર્દોષ આહાર આપે)

एव उदाहु निग्गथे महावीर महामुणी ।
अणत्त नाणदसी सं धम्मं देसितव सु ते॥सु. २४॥

ઉપની નીતિએ મહાવીર મહામુણીએ કહ્યું તે કહે છે, જાણ અશ્વેતર અથ હોડયો માટે નિમિત્ત મહાવીર વધમાન સ્વામી મોટા મુનિ તે મહા મુનિ અનત જ્ઞાનદર્શન જેને છે તે અનત જ્ઞાનદર્શનવાળા ભગવાને ચારિત્ર લક્ષણ-વાળો ધર્મ તથા શ્રુત તે જીવાદિ પદાર્થ જતાવનારો ઉપદેશ કર્યો

માસમાણો ન માસેજ્ઞા જેવવફેજ્જ મમ્મય ।

માતિઠાણ વિવ-જેજ્ઞા અણુચિતિય વિચારે ॥૨૫॥

જે ભાષા મમિનિ પાત્રનારા છે, તે જોડે પણ જો તે ભાષામા ધર્મ કથા સજ્જ હોય તો અમારક છે કહ્યું છે કે

ત્રયણ વિહત્તો કુમરોવમોગય તદુ વિહ વિચારણો ।

દિવમપિ માસમાણો માહુ ત્રયગુત્તય પત્તો ॥૧॥

વચન વિભક્તિમા કુશળ જોડવાનો જહુ વિધિ જાણતો દિવસભર જોડે તોપણ સાધુ વચન શુભિ મુકત છે, અર્થાત્ દોષિત નથી, અથવા ત્રાસ ગ્નાધિક જોડતો હોય, તે વખતે હુ વધારે પડિત છુ એમ જતાવવા વચમા ન જોડે, તેમ મર્મ, વચન ન જોડે, અર્થાત્ સાચુ હોય કે જહુ હોય પણ જે જોડવાથી ખીજતુ મન હુ ખાય તે વિવેકી સાધુ ન જોડે, કમટતુ વચન ન જોડે, તેનો સાર આ છે કે પરને ક્ષમાની, ખુશિની, મનમા દગો રાખી જોડે કે ન જોડે છતા

અન્ય ઠગાય તેણે ન કરે, પણ જ્યારે બોલવાની ઇચ્છા થાય ત્યારે પ્રથમ વિચારે કે આ વચન બીજાને મને કે બંનેને હુ ખદાયી નથી, પણ બોલે, તે કહે છે —

પુલ્લિ વુદ્ધીણ પેહિત્તા પજ્ઞા વક્ક મુદાહરે

પ્રથમ બુદ્ધિએ વિચારીને પછી વાક્ય બોલે

તત્થિમા તદ્દયા માસા જવદિત્તાઽણુતપ્પતી ।

જંછન્નં ત નવત્તત્વં એમા આણાણિયઠ્ઠિયા । સુ ૨૬ ।

વળી ૧ માચી, ૨ જુઠ, ૩ માચ જુઠ, ૪ ન રાચ જુઠ આ ચારપ્રકારની ભાષા થોડા માચા જુઠાની ભાષા મિશ્ર છે તે આ રીતે કે આ ગામમા દર બાગને જન્મ્યા કે મર્યા, તેમા થોડા બોજા વધતા પણ હોય તેવી મળ્યા જુઠી કહેવાય (અથવા કંઈ વાત ઉમેરીને કે અથવા પશુપાતથી મુદાની વાત છોડે તે માચી જુઠી કહેવાય) જે બોલવાથી જન્માતરમા તે બોલવાના દાપથી પોતાને કલેશ ભોગવવો પડે, કે પસ્તાવુ પડે કે માન આપુન્નુ ઠામ બોલવુ ભોઈએ ? તેનો માન જોઈ કે મિશ્ર ભાષા પણ દોષને માટે છે, તો સમજણુ જુઠુ બોલવાથી કેમ પસ્તાવુ ન પડે ? તથા સત્ય ભાષા પણ પ્રાણીઓને હુ ખ દેનારી હોય તે ન બોલવી, ચોથી અસત્યામૃષા પણ પહિત સાધુઓને બોલવા યોગ્ય ન હોય, તે ન બોલવી, સાચી વાતનો પણ દોષ બતાવે

છે, જે છત્ર-હિસા ભરેલી ભાષા હોય, જેમકે આ ચોરને
બાધો, કેયારા લણીલો, નવા બળધીયા (ગોધરા) ને રથમાં
લોડો, અથવા છાનુ-કેઈની એબ રૂપ હોય તે લોડો પછી
ચત્તથી ઢાકે, તેવું છિંદ્ર જોલવા રૂપ આનું હોય તે પછી
ન જોલવું, આ આજ્ઞા નિર્ણય ભગવાન (તીર્થંકર) ની
વાણી છે

હોલાવય સહીવાય ગોયાવાય ચ નોવદે ।

તુમ તુમંતિ અમણુન્ન સવ્વસો ત ણ વત્તણ । સુ ૨૫

હોલા એવો વાદ હોવા (અર્થ ?) વાદ, તથા સખા (મિત્ર)
તેનો વાદ તથા ગોત્રવાદ છે ક.શ્યપગોત્રી, છે વશિષ્ઠગોત્રી,
એવું સાધુ (ગૃહસ્થ માણક) ન બોલે, તથા તુ તુ, એવું
તિરસ્કારવાળું જ્યાં બહુ વચન ઉચ્ચારવા યોગ્ય હોય ત્યાં
તુંકારવાળું એક વચન બીજાને માફુ લાગે તેવું સાધુએ
સર્વથા ન બોલવું

અકુસીલે સયા મિમ્સુ જેવ સંસગિયં મણ ।

સુહરુવા તત્થુવસગ્ગા પહિવુજ્જેજ્જતે વિઠ્ઠ । સુ ૨૬

જેને આશ્રયી નિર્બુદ્ધિકારે પૂર્વે કહ્યું કે -રાસત્યો સખ
કુસીલ સયવો જ કિલ વટ્ટણ કાઠ તેનો પરમાર્થ બતાવે છે
અરાબ આચારવાળો (દુરાચારી) તે પાસત્યા વિગેરેમાથી કેમ
પણ પોતે ન બને, તે સાધુ અકુસીલ કહેવાય તેવા પોતે

સદા સદાચારી રહેવું, તે કુશીલોનો મગ પણ ન કરે, તેના દોષો બતાવે છે, મુખરૂપ આત્મગૌરવ (ધર્મિયોને આનંદ પ્રમાણમાં) રૂપ તે કુશીલીયાની સ્થાનતમા મયમને ઉપદ્રાત કરનાર ઉપસર્ગો થશે, તે કુશીલીયા કહે છે કે હાથ, પગ, દાંત વિગેરે અચિત્ત પાણીથી ધોવામાં શું દોષ છે ? તેમ શરીર વિના કંઈ ધર્મ ન થાય, માટે કંઈ પણ પ્રકારે જો આધા કર્મી વિગેરેથી જોડા છત્ર વિગેરેથી શરીરનું રક્ષણ થાય તો તે વાપરવું, તેનું પ્રમાણ તે આપે છે કે —

અપ્પેણ ગ્હુ મેસેજ્જાણં એય પડિયં લક્કણં ॥

અત્પદોષથી મોટો લાભ થતો હોય તો તે લેવો એ પડિતનું લક્ષણ છે, વળી તે વહે છે કે —

શરીર ધર્મસયુક્ત રક્ષણીય પ્રયત્નતઃ ।

શરીરાત્ સ્વતે ધર્મઃ પર્વતાત્ સલીલ યથા ॥૧॥

શરીર ધર્મ સહિત છે, તેથી પ્રયત્નથી રક્ષણ વરવું, કારણ કે જેમ પર્વતથી પાણી નીકળે, તેમ શરીરથી ધર્મ થાય છે

વળી તે સયમ બ્રાહ્મ કહે છે કે હુમણા અરૂપ છેવડું સધયણ છે, મયમમાં થોડી ધોન્નવાળા જીવો છે, આવું તેમનું વચન માણનીને ઢીલા સાધુ તેમનામાં બળી નય છે, (સાધુમાંથી જાતિ થાય) એથી વિવેકી સાધુ સમજીને હાથ રૂપ કુશીલીયાનો સજ તરે.

નનત્યં અતરાણં પરગ્રહે ન ણિમીયણ ।

ગામ કુમાસિયિ કિંહં નાતિવેલ હસે મુળી । સુ. ૨૧ ।

શિક્ષા નિમિત્તે ગામ વિગેરેમાં ગયેલો સાધુ પર તે ગૃહસ્થ તેના ઘરમાં ઉત્સર્ગે આર્જો ન બેસે, પણ અપવાદે અતરાય તે અશક્તિના કારણે બેસે, તે અનક્રિત ખૂંડાપાથી ટે રાગથી થાય, અથવા ઉપશમ લગ્નિધવાળો સોળતી મારા હોય અને ગુરુએ કોઇને ધર્મોપદેશ દેવાની જરૂર હોય તો પણ બેસે, ત્યાં ગામમાં છોકરા તેઓની માથે ગામની કન્યાઓ તે નાની છોકરીઓ તેની સાથે કીડા હાસ્ય કંકર્ષ હાથનો દરસ આલિંગન વિગેરે સાધુએ ન કરવું, અથવા ગેડી કડો વિગેરે રમતા હોય તેમાં સાધુ સામેય ન થાય, તથા તેમની કીડા ભેટને મુનિ મર્યાદા છાત્રીને ન હોય, જ્ઞાનાવર્ગસ્થીય વિગેરે આઠ કર્મના બધનથી હરીને પોતે ન હોય, તે આગમમાં કહ્યું ॥

જીવેળ મૈત્રે ' હસમાણે (ચા) વસ્મૂય માણે વા વટ કમ્મ પગદીઓ વધઈ ' ગોયમા સત્તિવિદિ વગણ વા અદ્ધવિદિ રંગણ વા इत्यादि ।

અવ હસે અથવા ઉત્ક્રુક બને તો કેટલી કર્મ પ્રકૃતિ બાધે ?

ઉ—ગોમમ ! સાત અથવા આઠ, (જો આંધુ પ્રથમ

બધાઈ જાય હોય તો સાત પછી બાંધવાનું હોય તો આઠ,) કારણ કે આયુ એકજવાર બધાય છે, બીજી પ્રકૃતિમાં બધ પડી વધારો થાય છે માટે હસવું નહિ, તે માટે સસારીકોડામાં ઉત્સુકતા ન બતાવવી

અણુસ્સુઓ ડરાલેસુ જયમાણો પરિવ્વણ ।

ચરિયાણ અપ્પમત્તો પુઢોત્તથઽહિયાસણ ॥ સૂ ૩૦ ॥

વળી ઉદાર તે ચક્રવર્તિ વિગેરેના મનોહર શબ્દો વિગેરેમાં તથા બીજી ઇન્દ્રિયોના કામ લોગો તે વચ્ચે દાગીના ગીત ગદ્ય વાંચન વાદન વિગેરે તથા આજ્ઞા ઐશ્વર્ય વિગેરે દેખીને કે આલખીને તેમાં ઉત્સુકતા ન ધરાવે, (પાતાલરમાં) ન નિશ્ચિતો ડનિશ્ચિત અપ્રતિબદ્ધ રહે, સયમ સ્થાનમાં ચતના કરતો મૂળ ઉત્તર ગુણોમાં ઉદય કરે, સયમ પાળે, તથા શિક્ષાચર્યામાં અપ્રમત્ત રહે, આહાર વિગેરેમાં ગૃહ ન થાય, તથા પરિસહ ઉપસર્ગો કરસે (આવે) ત્યાં અદીન (હિંમત ધારી) મનવાળો બનીને કર્મની નિર્જરા માનીને સહે

હમમાણો ણ કુપ્પેજ્જ, વુચ્ચમાણો ન સજલે ।

સુમણે અહિયાસિજ્જા ણ ય કોલાહલ કરે । સૂ ૩૧ ।

પરિસહ ઉપસર્ગોને સહન કરવાનું બતાવે છે; લાકડી ચુકડી લકુટ (લખોટો) વિગેરેથી મારતા કોપાયમાન ન થાય,

તથા ઠેાઠ ગાળો ઠે મહેણા બોલે તો પણ આકોશ ન કરે,
તિરસ્કાર કરતા બળે નહિ, સામે ઉત્તર ન આવે, મનમા
પણ કુવિચાર ન લાગે, પણ સુમન (શાંત મન) વાળો બનીને
ઠેાલાહલ ન કરતા સદુન કરે

**લઙ્કે કામે ણ પત્થેજ્જા વિવેગે એવમાહિએ ।
આયસિયાઙ્ક સિમ્ખેજ્જા ઘુઙ્ગાણ અતિએ સયા । સુ ૩૨ ।**

વળી પ્રાપ્ત થયેલા કામ તે ઈચ્છા કામ જોઈતા અથવા
ગંધ અસંકાર વગ્ન વિગેરે જેમ વગ્નસ્વામીને મળ્યા છતા,
ત્યાગ્યા તેમ પોતે પણ તેને ન વાછે, આપવા આવે તો પણ
ન લે, અથવા કામ જોઈવાળા ગમનાદિ લુપ્તિરૂપ કાચ
તપસ્યાથી લુપ્તિજ્ઞો પ્રાપ્ત થાય, તોપણ તેનો બ્રહ્મહત્ય
માર્ગક ઉપયોગ ન કરે, (બ્રહ્મહત્યે પૂર્વભવમા તપનું ફળ
થકવર્તી પદ માગ્યુ તેમ સાધુ નિચાલ્યુ ન કરે) એમ
કરવાથી ભાવ વિવેક પ્રકટ કરેલો થાય, (અર્થાત્ નિર્મળ
સાધુભાવ પ્રગટ થયેલો કહેવાય) તથા આર્યોના કૃત્યો તે સદા-
ચારમા વર્તે, અનાર્ય કૃત્યો ત્યજે, અથવા આચરવા યોગ્ય
સુમુક્ત પુરૂષે પૂર્વે આચરેલા જ્ઞાનદર્શનચાસ્ત્રિને આચાર્ય
લગવતો પાસે હમેશા શીખે, આથી એમ બતાવ્યુ કે
ઉત્તમ માધુએ નિરતર ગુરુકુલવાસ સેવવો, હવે કહ્યુ કે
પુદ્ગ (આચાર્ય) પાસે શીખે, તે શુભાસાથી બતાવે છે

સુદૃસમાણો ડવસેજ્જા, સુપ્પન્નં સુતવસ્સિયં ।
વીરા જે અત્તપન્નેસી, ધિતિમન્તા જિહ્વિયા । સુ ૩૩ ।

ગુરુનો આદેશ સાલળવાની ઈચ્છા તે સુશ્રૂષા એટલે
ગુરુ વિગેરેની વેચાવચ્ચ કરતો ગુરુને એવે, તેનાજ બે
પ્રધાનગુણ-દ્વારા જતાવે છે, આ ૧ પ્રજ્ઞા જેને હોય તે
સુપ્રજ્ઞ અર્થાત્ ક્વ સિદ્ધાત પરમિદ્ધાત જાણનારો ગીતાર્થ,
તથા સારો બાહ્ય આશ્વતર તપ હોય તે સુતપસ્વી એટલે
ગીતાર્થ તથા સારા તપવાળો (સુગીલ) ગુરુને પરલોકનો હિતાર્થ
સાધુ સેવે તેજ કહે છે

નાણન્સ હોદ્દ માગી ચિરયરમો દસણે ચરિતે ય ।

ધન્ના આવકહાણ ગુરુકુલવાસ ત્ત મુચતિ ॥૧॥

જે સાધુઓ એણે કરે છે, તે જતાવે છે, અથવા કયા
જ્ઞાનીઓ અથવા તપસ્વીઓ છે, તે જતાવે છે. કર્મ વિદ્યા
રણ્ય કરે તે વીરો, પરિસહ ઉપસર્ગો મહન કરે તે ધીર,
અથવા બુદ્ધિ શોભે તે ધીર કે જેઓ તુર્ત મોક્ષમા
જનાન છે, આપ્ત-રાજકેવથી મુક્ત તેની પ્રજ્ઞા દેવજ્ઞાન
તેને શોધવાના શીલવાળા અર્થાત્ સર્વ કહેલા વચનને
શોધનારા અથવા આત્માની પ્રજ્ઞા જ્ઞાન તેને શોધનારા અર્થાત્
આત્મહિતને શોધનારા તથા ધૃતિ તે સચમસા રતિ તે
ધૃતિમત કારણ કે સચમમાં ધૈર્ય હોય તો જ સચ અહામસમો

લાગે ઉપાડેનો 'સહેલો' થાય છે, અને તપથી સુગતિ માધવી તે હાથમા મળેલી છે, તે કહે છે —

જસ્ત ધિર્દ તસ્ત તવો જસ્ત તવો તસ્ત સુગર્હ સુલહા ।

જે અધિર્દ્યનપુરિસા તવો તિ સ્વલુ દુલ્હનો તેસિ ॥ ૧ ॥

જેને ધીરજ તેને તપ ધાય, જેને તપ ધાય, તેને સુગતિ સુખ ભી જે અપ્રતિવાળા પુરૂષો છે, તેમને તપ પણ દુર્લભ છે, તથા જેણે ધર્મિયોના રાગદ્વેષ સ્પર્શ વિગેરે છુટ્યા છે, (અર્થાત્ સારામા રાગ કે વિપરીતમા દ્વેષ કર્યો નથી) તે છતેડિય નેવા ઠરતા ગિપ્યો અથવા શુદ્ધો શિષ્યોના સેવાથી પ્રમત્ત થઈ બોધ આપના ઉપદ્રા વિશેષજીવાળા થાય છે, (સુશિષ્યને ભણાવવાથી તથા તેના તપથી શુદ્ધમા પણ ઉત્તમ શુષો વધે છે)

ગિહે દીનમપાસતા પુમ્મિદાણિયા નરા ।

તે વીરાવ'નપુ'મુક્કા નાવકસંતિર્જીવિય ॥ સુ ૩૪ ॥

એવી પ્રતિજ્ઞા કરેલા પૂર્વે ગતાવેશા ઉત્તમ શુણ્ણવાળા દયા સાધુઓ છે, તે ગતાવે છે, ધરમા તે ધગ્વામમા કે ધરના ક્ષાસામા ગૃહસ્થ ભાવવાળા છે, તે દીપ માફક પ્રકાશે, પણ 'ભાવદીપ' તે શ્રુતસાનનો લાભ મેળવતા નથી, અથવા દીપ 'તે સમુદ્ર વિગેરેમા છુટોને આશ્રય' રૂપ છે, તેમ આ સ સાર 'સમુદ્રમાં ભાવદીપ' સર્વજ્ઞે 'કહેવા આરિત્ર' લાભ મળે તેવા

દીપ કે દ્વીપ જેવા ગૃહસ્થવાસમા ન થાય, પણ દીક્ષા લેઈ
 પાળવાથી દિવસે દિવસે ગુણોના લાભથી કેવા સરસ થાય
 છે, તે બતાવે છે નર-પુરુષ-ધર્મમા પુરુષ પ્રધાન માટે
 નર શબ્દ લીધો છે, નહિ તો સ્ત્રીને પણ સાધુપણ ઉદય
 આવે છે, અથવા દેવ વિગેરેને ન ગણવા, તેમને ચારિત્ર
 ઉદય ન આવે, માટે ચારિત્ર લીધેલા ઉત્તમ પુરુષો મુમુક્ષુ-
 ઓને આશ્રય કરવા યોગ્ય છે, મોટા (ગૃહસ્થો) થી પણ
 મોટા (પૂજનીક) થાય છે અથવા આદાનીય હિતાશ્વીઓને
 મોક્ષ અથવા તેનો માર્ગ મમ્મગૃહસ્થાન વિગેરે પુરુષોને
 આદરણીય છે, તે જેનામા હોય તે અર્થ લેઈને વાળો
 પ્રત્યય લગાડવો, તેથી પુરિસાદાણીય નર થાય છે, અર્થાત્
 મોક્ષ કે મોક્ષમાગ આરાધે તે નર છે, તે નરો વિશેષથી
 આઠ પ્રકારના કર્મને પ્રેરે તેથી વીર છે, તથા બાહ્ય અભ્ય-
 તર સ્ત્રી પુત્રનો રનેહ રૂપ, બધન તેને ઉત્સાહ લાવીને છોડેલા
 અસંયમ જીવિત કે પ્રાણુ ધારવાને નથી વાછતા, (વિલાસી
 જીવન કરતા મરણને વધારે વહાણુ ગણી નિર્મળ સંયમ
 પાળે છે)

અગિદ્વે સદ્ફાસૈસુ આરમેસુ અણિસ્સિણ ।

સવ્વ તં સમયાતીતં જમેત લવિય વહુ ॥સૂ. ૩૫॥

વળી અગૃહ તે અમૂર્છિત-શેમા ? મનોર શબ્દો કેકરમે-
 મા એટલે મનોર શબ્દરૂપ ગદ્ય રમ કરેસો માં (શબ્દ

તથા દુઃખ લીધાથી પાચે લેવા) અગૃહ એટલે ત્યાગી તેમ વિપરીતમા દેખ ન કરે, એમ કહેવું, (અર્થાત્ રાગદેવનો ત્યાગ કરી સમજાવી રહે,) તથા આજ તે સાવધ અનુષ્ઠાન રૂપ પાપોમા અનિશ્ચિત પ્રવૃત્તિ ત્યાગે, હવે ઉપમહાર (દુઃકાળ) કરે છે, આ અધ્યયનથી શરૂવાતમા અનાયાર ત્યાગવાનું ઘણું કહ્યું, તે ણપુ સમયથી તે જિનેશ્વરના આગમથી વિરૂદ્ધ હોવાથી નિષેધુ છે, તથા જે વિધિદારે કુસમયથી વિરૂદ્ધ હોઈતાર હોય તેનો નિષેધ નથી, પણ જે કુતોર્ધિંગેયો ઘણું કહ્યું, તે મિદ્ધાત વિરૂદ્ધ હોવાથી ન આવડવું

अइ माण च माय च त परिणाय पडिए ।

गारवाणि य सव्वाणि णिव्वाण संधए सुणि ॥३६॥

જે મુખ્ય ત્યાગવાનું તે ત્યાગવાના છે દારવડે મોશ માધવાનું બતાવે છે અતિમાન (અતિશે માન-અહુ કાર) ચશબ્દથી તેનો સોગતી ક્રોધ તથા માયા તથા તેનો કાર્ય જૂત લોભ તે આરેને વિવેકી સાધુ શપરિજ્ઞાથી સમજીને પ્રત્યાખ્યાન પરિજ્ઞાથી ત્યાગે, તથા બધા ગારવો તે રૂદ્ધિ રસસાતા ગારવો મસાર કારણપણે જાણીને ત્યાગે, ત્યાગીને સાધુ પોતે નિર્વાણ તે બધા કર્મ સ્વરૂપ વિચિત્ર આકાશ દેશ (સિદ્ધિ સ્થાન) મા ધ્યાન ગમે, (અને મેળવે) આ પ્રમાણે મુધર્માસ્વામીએ જીવુસ્વામીને ધર્મ નામનું નવમું અધ્યયન કહ્યું

દશમું સમાધિ અધ્યયન

નવમા પછી દશમું આરબીએ છીએ, નવમા દશમાનો
 ૨૧ સળધ છે, નવમામા ધર્મ કહ્યો, તે અપૂર્ણ ધર્મ
 અમાધિ હોય તો થાય, તેથી હવે સમાધિ કહીએ છીએ,
 આ સળધે આવેલા આ અધ્યયના ઉપક્રમ નિશ્લેષ અનુગમ
 તથા નય એ આગળ અનુયોગ દારો કહેવા, તેમા ઉપક્રમ દ્વારમા
 રહેલો અર્થાધિકાર (વિષય) આ છે, ધર્મમા સમાધિ કરવી,
 સારી રીતે ભોક્ષ કે તે ભાગમા આત્મા જે ધર્મ ધ્યાન
 વિગેરે વડે સ્થાપીએ તે સમાધિ ધર્મ ધ્યાન વિગેરે છે,
 (અથવા મનને સ્થિર કરવા જે પરાપકાર કે આત્માનુ
 ધ્યાન કરીએ તે સમાધિ છે) તે સમાધિ જાણીને દરસવી,
 નિશ્લેષામા નામ નિષ્પત્ત જે સમાધિ શબ્દ છે, તેનો અધિકાર
 નિર્ધુક્તિકાગ કહે છે—

આયાણ પદેનાડાગ ગોણ જામ પુજો સમાહિત્તિ ।

નિર્વિલ્લવિકુળ સમાર્દિ માવ સવાહી રૂ પમવ '।।૧૦૩।।

સૂત્રમા પ્રથમ જે લખ્યો 'તે આદાન જેમકે 'નામના' કે
 'ક્રિયાપદના પ્રત્યયો સુપ્ત સ્વ વિસર્ગ નૃપ, ક્રિયાપદમા તિ લવતિ
 '।ગુજરાતીમા મામમા નિર્બકિતના પ્રત્યયો તથા 'ક્રિયાપદના
 પ્રથમ અક્ષર વડે લાગે તે) આ આદાન (પ્રથમ) પદ' છે તે
 'આધ' નોમ આ અધ્યયનનું છે, કારણ કે પ્રથમ સૂત્ર
 આ અધ્યયનનું આધર્મમ મળુવીદ ધમ્મ વિગેરે, જેમ

ઉત્તમધ્યયનમા ચોથા અધ્યયનમા પ્રમાદ અપ્રમાદ નામના અધ્યયનને પણ પ્રથમ શબ્દ જમ્બુધર હોવાથી તે નામે બોલીએ જીએ, ગુણનિષ્પન્ન નામ આ અધ્યયનનનુ અમાધિ છે, તેથી અહીં અમાધિ કહીશુ (અમાધિ ગુજનતીમા આ સ્થિત છે, મ મા પુલ્લિગ છે) તે અમાધિ નામ વિગેરે કહીને અહીં આપણે ભાવ અમાધિનો અધિકાર લેવાનો છે,

જામ ટરણા ટરિય રેસે કાલે મદેર મારે ચ ।

જસો ડ સમાદીજ જિમ્મેરો છવિહો દોડ ॥ ૧૦૪ ॥

અમાધિના નિષેધા કહે છે, નામ સ્થાપના દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાળ, ભાવ એ પ્રમાણે અમાધિ નિષેધો પ્રકાર છે, 'તુ' અવ્યય ગુણ નિષ્પન્ન નામ (અમાધિ) ના છ નિષેધા થાય છે, તે બતાવે છે, નામ સ્થાપના ગુણ છે, તે છોડી દ્રવ્ય વિગેરે અમાધિ લે છે

પરમુ વિસળમુ સુમેનુ દઢરમિ ત્તા મરે સમાહિત્તિ ।

રેસ તુ જમ્મિમેરે, કાલે કાઠો જહિં જો કુ ॥ ૧૦૫ ॥

પાત્ર શબ્દાદિ મનોહરવિષયોમા કાન વિગેરે પાત્ર ઇન્દ્રિયોને અનુકૂળ (ગનતુ) આવવા મનમા જે ખુશી (રતિ) થાય છે તે દ્રવ્યનમાધિ છે, તેનાથી ઉલ્લસ અમાધિ છે, અથવા જે દ્રવ્ય કે ઘણા દ્રવ્યો જેમા વિશેષ ન હોય, કે સ્વાદ ન બગડે, પણ સ્વાદ વધે, તે દ્રવ્ય,

તણ સથાર જિતજોવિ મુણિવરો મહારાગમયમોહો ।

જ પાવડ મુત્તિમુદ્ધ કત્તો ત ચક્કવટીવિ ॥ ૧ ॥

પાથરના ચાટે (આમનના અભાવે નિર્દોષ) ધારાનો અથાર (પાથર) ઉપર બેઠેલો પણ જેના રાગ મદ મોહ દર થયા છે તેનો ઉત્તમ સાધુ જે મુનિ (નિર્દોષતા) તુ સુખ પામે છે, તેવું અકવર્તી પણ (રાત્ર્ય વધાવવા સાથવવાની ચિંતાથી) કયાથી પામે ?

નૈવાસ્તિ રાજરાજસ્ય તન્મુલ્લ નૈર વૈરરાત્રસ્ય ।

યત્પુલ્લમિદૈર સા મો ભોગ્યાપારરહિતસ્ય ॥ ૨ ॥

જે મુખ રાજના રાજ અકવર્તીને નથી, તેમ હેવાના રાજ ઇંદ્રને નથી તેવું મુખ ભોગ વ્યાપારથી રહિત નિર્દોષી સાધુને અહીં છે, વિગેરે બાપતુ તપની અભાધિથી તે મોટી માત્રામણાદિની તપસ્યા કરે, તો પણ તેને જેક ન થાય, તેમજ અકયાત્ર પડવાથી ભૂખ તરમ વિગેરે કષ્ટોથી ઉદ્વેગ ન પામે, તથા અક્યતર તપનો અકયામ કરવાથી ધર્મ ધ્યાન કે સુકલ નિર્મળ યનમા મન રહેવાથી મોક્ષમા રહેવા માફક સુખ હુખની હુપ શોક કરતો નથી આ પ્રમાણે ચાર પ્રકારની સમાધિમા રહેલો ઉત્તમ ચારિત્રમા સાધુ રહેલો છે, નામ નિષ્કેપ સમાધિનો થયો હવે સૂના-નુગમમા શુદ્ધ ઉચ્ચાર વિગેરે ગુણોથી સુખ સુત્ર બોલવું તે કહે છે —

આઘ મર્દમ મણુવીયધમ્મં, અંજૂસમાહિતમિણંસુણે ।
અપહિન્ન મિત્તસુત સમાહિપત્તે, અણિયાણ મૃતેસુ
પરિવણ્જજા ॥ સુ. ૧ ॥

આ કાવ્યસૂત્રનો ધર્મઅધ્યયનના સૂત્ર સાથે આ સબંધ છે, અગ્રેય (બધા) ગારવ (અહુકારો) ને ઊગ્રીને મુનિ નિર્વાણ સાધે, એવું કેવળજ્ઞાની થયેલા ભગવાન મહાવીરે કહ્યું વળી આ પણ કહ્યું તે કહે છે, માર્વ-કહ્યું, (કહેતા હતા) કેણું ? મતિમાન મનન (વિચાર કરે) તે મતિ બધા પદાર્થો જાણવાનું જ્ઞાન જેને છે તે અર્થાત્ કેવળજ્ઞાની, આવું અસાધારણ (મોટું) વિશેષણ હોવાથી અહીં તીર્થંકર દેવા, વળી કહેતા હતા એ વચનથી નજીક કાળના (ઉદ્ભા) તીર્થંકર મહાવીર વર્ધમાન સ્વામી જાણવા, શું કહ્યું ?

ઉ—ધર્મ તે શ્રુત આનિતરૂપ કેવી રીતે થયો ? અનુ-વિચિત્ર-કેવળજ્ઞાન વડે જાણીને કહેવા યોગ્ય પદાર્થોના આશ્રય લઈને ધર્મ કહે છે, અથવા સામગનારા શ્રોતા (ધરાકો) ને ધ્યાનમાં લઈને આ કયા અર્થને મમજી શકશે ? તથા આ પુરૂષ કેવો છે ? કેને માને છે ? અથવા કયા મતનો છે, એ બધું વિચારીને કે જે ઉપદેશને શ્રાતાઓ માને છે, અને હરેક સમજે છે કે અમારે માટે ખાસ વિચારોને ભગવાન ધર્મ કહે છે, કારણ કે ભગવાનના બોલ-

નીચી બધાની શકા દૂર થવાથી મન સતોષ પોમે છે, કેવો
 મર્મ કહે છે ? રૂબુ-સરળ જે વસ્તુનુ-સ્વરૂપ હોય તેણે
 કહે છે, પણ શક્યો બોધ મતવાળા કહે છે કે “બધું
 સ્પષ્ટિ છે, એણે માનીને પૂર્વે કરેલી ક્રિયાનો નાશ તથા ન
 કરનારને લાગુ પડેલું, એ દોષ લાગુ પડતો જણીને સત્તાન
 માનવા લાગ્યા, (આમાં દોષ એ છે કે જે કૃણ તૈયાર થયું
 તે નાશ પામ્યું, અને પકવનાર પણ નાશ પામ્યો, તેને
 જાહેર બીજી કૃણ ઉત્પન્ન થયું અને જોડે લેનારો થયો,
 આ કોઈ ન માને તેથી એણે માની લોધુ કે કૃણનું સત્તાન
 (છાકરા માફક) બીજી સત્તાન રૂપે કૃણ થયું અને પક-
 વનારનો નાશ થવાથી છાકરો માફક થયો । તેવી રીતે જો
 ચરણનારનો નાશ માને, અને સ્ત્રીનો નાશ માને તો
 અને નવા થયેલા સસાર ભોગવતી વળતે (કુમારપણાનો
 દોષ લાગે, વિગેરેથી સ્પષ્ટવાદ ટકતો નથી,) વળી
 સ્ત્રીઓ પોતે હેદતા નથી, પણ હેદનનો ઉપદેશ આપે છે,
 તથા કાર્પાષણ (સિકકો સ્વલ્પથી રૂપિયો) વિગેરે ચાલી પોતે
 ન લે, પણ બીજા મારફતે કંઈ વિક્રય કરાવે છે, વળી
 સ્ત્રીજ્યમત વાળા સર્વ અપ્રમ્યુત (અવિનાશી-) અનુત્પન્ન
 (ન જાનેલું) સ્થિર (કાયમ) એક સ્વભાવ વાળું નિત્ય માનીને
 તેથી કર્મ બધું અને ‘માફનો’ અભાવ થતો જાણીને તે
 દોષથી બચવા ‘આવિર્ભાવ (પ્રકટ) સિદ્ધિભાવ (‘જુસ્ત’)’ નો

આશ્રય લીધો વિગેરે બીજા માફક વીતરાગ પ્રભુએ કુટોલ
જાવ છોડીને અલક (નિર્દોષ) સાચો ધર્મ બતાવ્યો, તથા
સમ્યગ્ સધાય મોક્ષ કે તેના માર્ગ પ્રત્યે જવા ચોખ્ખા આત્મા
જે 'ધર્મના વડે કરાય તેવો ધર્મ સમાધિ છે, તેને પ્રભુએ
કહ્યો, અથવા ધર્મ કહ્યો, અને ધ્યાન વિગેરેની 'સમાધિ
પણ કહી મુખર્માસ્વામી કહે છે, તે ધર્મ કે સમાધિ
ભગવાને કહેલી તે તમે સાલજો, તે આ પ્રમાણે-આ લોકના
મુખની પ્રતિજ્ઞા આઠાક્ષ જેને તપનુ અનુષ્ઠાન કરતા ન
હોય તે સાધુ ધર્મ અપ્રતિજ્ઞા શિક્ષાથી નિર્વાહ કરનારો શિક્ષુ તેજ
પરમાર્થથી સાધુ ધર્મ અને ધર્મ સમાધિને પામેલો છે,
તથા જેને આરભ રૂપ પ્રાણીઓને હુ ખનુ નિદાન (કાર્ય)
ન હોય તે અનિદાન તેવો સાધુ સાવધ અનુષ્ઠાન રહિત
સચ્ચુ સચમ અનુષ્ઠાન પામે છે, અથવા જ્ઞાનદાન ભૂત
અનાશ્રવ રૂપ તે કર્મોપાદન રહિત મારી રીતે દીક્ષા
પાળે અથવા અનિયાણુ ભૂત તે નિયાણુ રહિત જ્ઞાન વિગેરે
છે તેમા ચિત્ત રાખે, અથવા નિદાન હેતુ કારણુ જે હુ ખના
છે તે છોડી કેઈને પણ હુ ખ ન આપે, તે અનિદાન ખની
સચમ સારી રીતે પાળે, પહેલી ગયાનો કુક અર્થ કહે ॥

શર્વજ મહાવીર પ્રભુએ વિચારીને નિર્દોષ સમાધિ આપ-
નારો ધર્મ કહ્યો તે હુ તમને કહું છું તે સાલજો સસારની
આઠાક્ષા રહિત યર્ષને સાધુ સમાધિમા વહીને પ્રાણીઓને

હુ ખ દેવા રૂપ નિચાણુ જે કાર્ય છે. તે છાડીને સચમને
આરાધે, (સૂત્ર ૧)

उद्धुं अहेय तिरियं दिसासु तसाय जे थावर जेयपाणा ।
हत्थेहि पाएहिय संजमिन्ना, अदिन्नम-नेसु य णो
गहेज्जा ॥ सू. २ ॥

ઉઘે નીચે તીરછી દિશાઓમા તસ થાવર જે જીવો છે,
તેને હાથ પગ વડે રાખીને ન પીડીશ અને બીજાનું
તે આપેલું ન લે જીવહિમા વિગેરે કર્મના મૂળ છે,
તે જીવહિમા પણ દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાળ અને ભાવ એમ ચાર
બેડે છે, તેમા ક્ષેત્ર આશ્રી કહે છે, સર્વ પ્રાણાતિપાત
(જીવ હિમા) કરાય તે પ્રજાપક (કહેનાર) ની અપેક્ષાએ
ઉઘે નીચે તીરછું જાણવું, અથવા ઉઘે નીચે તીરછે,
એમ ત્રણ લોક (જગત) તથા પૂર્વ પશ્ચિમ વિગેરે દિશા
તથા ખુણામા દ્રવ્ય પ્રાણાતિપાત આ છે, ત્રાસ પામી કપતાં
દેખાય તેતસ બેધદ્રેય વિગેરે, અને સ્થાવર તે સ્થિર
રહેનારા પૃથ્વીકાય વિગેરે છે, (અદરના લોક સૂચવે છે)
અથવા કાળ પ્રાણાતિપાત સૂચવે છે, તેથી દિવસે કે રાત્રે
પ્રાણ તે જીવો જાણવા હવે ભાવ હિસા કહે છે-પૂર્વ
કહેલા જીવોને હાથ પગ વડે ગાધી રાખીને અથવા બીજી
રીતે તે જીવોને હાથ પગ વડે હુ ખ માય, તેવું કૃત્ય સાધુ

ન કરે, અથવા એ જીવોને પોતાના હાથ પગ સયમમા
'રાખી વશ રાખેલી કાયાવાળો બની પોતે હિંસા ન કરે,
અ શબ્દથી-ઉંચો શ્વાસ નીચો શ્વાસ ખાસી છીક, વા નીકળવો
વિગેરેમા બધે મન વચન અને કાયાથી ક્રિયા કરવામા
સયત બનીને જાવ સમાધિને પાળે, (નિર્મળ મનથી કોઈને
પીડા ન કરે) તથા પરતુ ન આપેતુ ન નહણુ કરે, તે
ત્રીજા' મતને સુચબુ, આ ચોરી નિષેધવાથી પરિશ્રદ્ધનો
નિષેધ થયો, કારણ કે પરિશ્રદ્ધ થયો વિના ઓ વિગેરે
જોગવાતી નથી તેથી સીસગ વિગેરે મેથુનનો પણ નિષેધ
થયો તેમ બધા નત સારા પાળવાના ઉપદેશથી જાહનો
પણ અર્થ નિષેધ થયો

સુયક્ષ્માય ધર્મે વિતિગિચ્છતિળે, લાંટ ચેરે આય-
તુલે પયાસુ ।

આયં ન કુજ્જા इह जीवियद्दी, चयं न कुज्जा
मुतवस्मि भिम्बू ॥सू. ३॥

જાનદર્શન સમાધિને આશ્રયી કહે છે, સારી રીતે કહે
છે, શુભ ચારિત્રરૂપ ધર્મ જે સાધુએ તે સ્વાધ્યાન
ધર્મ સાધુ (સત્ય વ્રજા) છે, એથી જ્ઞાન સમાધિ કહી.
વિશિષ્ટ (ઉચ્ચ કોટીના) જ્ઞાન સિવાય સારી રીતે ધર્મ કહે-

વાતુ ન બને, અર્થાત્ સ્ત્રીતાર્થ હોય તે બરોબર ધર્મ જાતાવે તથા વિચિકિત્સા મનની શકા અથવા વિદ્વાનોની નિદા તે છોડીને જે જિનેશ્વરોએ કહ્યું તે માન્ય છે, એવું સકારકિત માનીને ચિત્તમા શકા ન હોવે, (અધીરતા ન કરે) આ દર્શન સમાધિ કહી જે કંઈ પ્રાસુક (નિર્દોષ) આહાર ઉપ-કરણુ મળે, તે વિશિષ્ટ આત્માને નિર્વાહિ તે જાક, એવો નિર્દોષ ત્યાગી બનીને સચમ પામે, વારંવાર જન્મે તે પ્રજા-પૃથ્વી વિગેરે જીવો તે પોતાના આત્મા સમાન માનીને, તેવો સાધુજી ભાવ સાધુ છે, તેજ કહ્યું છે —

જહ મમ જ પિય દુષ્ણ જાણિય એમ સચ્ચજીવાણં ।

જ હજાઈ જ હજાવેઈ ય, સમ મજાઈ તેજ સમણો ॥ ૧ ॥

જેમ મને હું જાણિય નથી, એવું બધા જીવોને જાણીને પોતે ન હોયે ન હોવાયે, એમ સમજાવે વર્તવાથી સમજી તે અનજી કહેવાય વળી સાધુ જાણે કે મને કોઈ ધમકાવે, કે બહુ કહાંક આવે, તો હું જાણ થાય છે, તેમ બીજાને પણ થાય, આ પ્રમાણે માનીને પ્રજા બધા જીવોમા સમાનભાવ-વાળો થાય વળી હું અગચમ (પાપ) થી જીવનવાળો બની ઘણો કાળ જીવીશ, એવો વિચાર પણ થાય તે કર્મનું આશ્રવ (આશા) પણ ન કરે, તથા ચય આહાર ઉપકરણુ વિગેરે અથવા ધન ધાન્ય દાસ દેવ વિગેરેનો પરિભ્રમ સ્વચિન્મયા મુખ માટે સારી તપસ્યા કરનારો તપથી કાયા યાગેનારો

ભિક્ષુ સચ્ચ ન કરે સારો ધર્મ કહેના સાધુ વૃષ્ણ
કે શ્રદ્ધા ધોરીને સતોપથી વિચરે, અને પ્રજા ભવમાત્રમા
પોતાના સમાન બધામા વર્તે, આ લોકમા ભવિતનો અર્થ
બનીને આશ્રવ ચાપ ન કરે, અને સારો તપસ્વી ભિક્ષુ
કૃપાધિ, સચ્ચ ન વધારે ફક્ત ખપ જેટલું નિર્દોષ લે,
મન્વિદ્રિયાભિનિવ્વુદે પયાસ, ચરે મુળી સવ્વતો-
વિપ્પમુક્કે ।

પાસાહિ પાણે ય પુઠો વિ સ્સત્તે, દુક્કલ્લેણ અદ્દે પરિ-
તપ્પમાણે ॥ સુ ૪ ॥

બધી ઇદ્રિયો ફરસ વિગેરે છે, તેમનાથી નિવૃત્ત-વશ
કરવો તે છતેદ્રિય બને પ્ર-યોમા ? પ્રજા-ત્રીઓમા (સન્નિહુ
મૂળ જન્મ આપનારી સ્ત્રી છે,) કારણ કે તેમા પાથે પ્રકા-
રના શબ્દ (ગાયન) વિગેરે વિષયો વિદ્યમાન છે તેજ કહે છે

કલ્હાનિ વાકયાનિ વિલાસિનીમાં, ગતાનિ રમ્યાણ્યવલોકિતાનિ ।
રતાનિ ચિત્રાણિ ચ મુદરીણાં, રસોપિ ગન્ધોપિ ચ ધુમ્પનાનિ ॥ ૧ ॥

સુવાન મુદરીઓ મનોહર વાક્યો છે (કાનને પ્રિય લાગે
છે) મુદર રમ છે તે દેખતા આનંદ આવે છે, સુદર સ્ત્રીના
સ્પર્શમા કેમજતાનો આશ્ચર્યજનક આનંદ છે, ચત્રીરમા
સુદર સુગંધી સગાત્રે તેથી નાકને આનંદ આવે છે, અને

મોહના સુદર દેખાવથી ચુબન કરતા જીભને સ્વાદ આવે છે, (આ બધા કૃત્રિમ આનંદ છતાં ગમે તેવાને બહાવે તેવો ખરો આનંદ દેખાય છે) આ પ્રમાણે સ્ત્રીમા પાચે ઇન્દ્રિયોના વિષય હોવાથી તેમા જીતેન્દ્રિય થયું (તેના સહવાસથી દૂર રહેવું) તે બતાવે છે સયમ અનુષ્ઠાનમા સાધુ બહારથી તથા અવ્યતરથી નિ સંગ રહે, નિષ્કિંચન રહે (મમત્વ યાચ તેવું કંઈપણ ન રાખે) તુ એના બંધનથી સર્વથા મુક્ત થયેલો બનીને જો, જીહ્વા જીહ્વા પૃથ્વીકાય વિગેરેમા સૂક્ષ્મ જાહર પર્યાપ્ત અપર્યાપ્ત, તથા અપિ શબ્દથી વનસ્પતિ કાયમા આધારણ એક શરીરમા અનતા જીવો આવેલા છે તે જો

પ્રશ્ન—તે કેવા છે ?

ઉત્તર—અસાતા વેદનીય હું ખરૂંપે પીડાય છે, પરવશ બનીને આઠ કર્મોથી પીડાયેલા સસાર કડાયાના મધ્ય ભાગમા પોતાના કરેલા કર્મ રૂપ ઇંધનવડે સીંચાતા બળતા છે તે જો અથવા જોટા ધ્યાન વડે પીડાતા ઇન્દ્રિયોના વિષયોમા આર્તધ્યાન કરતા મન વચન કાયાથી તૃપ્તા હું ખીઆઓને જો, એમ બધે જોવાનો સંગઘ છે, (આ જોવાથી હું બ ઘણું મુખ અદ્ય અને તે પણ કૃત્રિમ છે તેવું વિચારતા મોહ દૂર થશે) ચોથી ગાથાનો હુકમા અર્થ :

૧. (બધી ઇન્દ્રિયોને વશ કરી જીવ માત્રમા નિસ્પૃહ રહી

બધી જગ્યાએ રાગદ્વેષ રહિત થઈને વિચરે, જો કોઈ જગ્યાએ રાગદ્વેષ થાય તો તેને ઉપદેશ આપે કે કે આ બધા જીવો પોતાના કરેલા કર્મોના ફળ ભોગવતા આધારણ એક શરીરમાં અનતા જીવોને તથા અનુચ્છો પશુઓ પણ આર્તધ્યાનમાં ફળીઆ છે, તે બધી શીતે સતાપ કરે છે, તે દરેકને જુદા જુદા જો)

एतेसु बालेय पकुञ्चमाणे आवट्ठी कम्मसु पावएसु ।
अतिवायतो कीरती पावकम्म निउजमाणेउ क्रेड
कम्मं ॥सु ५॥

પૂર્વે કહેલા પ્રત્યેક તથા નાધારણ વનસ્પતિમાં ઉત્પન્ન થયેલા તથા ફળના ઉપતાપથી પીડાતા જીવો છે, તેમને ખાળ-અજાની તથા 'અ' અવ્યયથી અજાની નહિ જીવો પણ પેલા વનસ્પતિ વિગેરે જીવોને પદ્મન પરિતાપન અપકાવણુ વિગેરે કૃત્યોથી પાપ કર્મોને કરતો તે પાપનાં ફળ ભોગવવા તે પૃથ્વી આદિ જગતુ (પ્રાણીઓ) માં અવતાર લઈ તે પોતે બીજને પીડતો, તેમ તે બીજ જીવોથી પીડાય છે, ફળ ભોગવે છે, પાકાવરમાં ઘસ દુ વાલે છે તેનો અર્થ-એ પ્રમાણે દષ્ટાત આપે છે કે જેમ ચાર કે પચ્ચીત્ત પદ પોતાના પાપોથી હાથ પગોનુ છેદાવાનુ કે વધ બધનના અર્હી ફળ ભોગવે છે, તે પ્રમાણે બીજે કોઈ પાપ કરનારો જીવો પ્રત્યક્ષ દષ્ટાતથી અનુમાન કરે છે કે મારે પણ ફળ

પ્રકરે, માતૃદત્તિ પાઠ છે. તેનો અર્થ કહે છે કે અશુભ કર્મ વિપાક (ફળ) દેખીને ત્યાગીને ભણીને પ્રાપ્તિઓમાંથી ભુક્ત થાય છે

પ્ર — કયા પાપોથી છુટે છે ?

ઉ — અતિપાત-ભવદ્વિસાથી-ગીત્ત ભવને મારવાના અશુભ હેતુથી અશુભ જ્ઞાનાવરણીય વિગેરે કર્મ પાપો છે, તથા ખોતે નોકર વિગેરેને ભવદ્વિસા વિગેરેમાં રોકીને પાપ કર્મ કરે છે, 'તુ' અન્યથથી ભણવું કે જૂઠું વિગેરે ગીત્ત પાપને કરતો કરાવતો અશુભકર્મ લેખા કરે છે

પાપમાં કાળનેનો દુક અર્થ—

ઉપર કહેલા જ પ્રમા આરભ કરતો જાણ કે પ્રૌઢ માણસ પાપ કરી તેમાં જન્મ લઈ દુઃખ લોગવે છે, જે કૈંઈ ભવ દ્વિસા કરી પોતે પ્રાપ્ત કરે છે, તેમ ગીત્ત નોકર વિગેરેને રોકી પાપ કરી તે અશુભ કર્મ પ્રાપ્ત છે

આદીપાવિત્તીવ ક્ષેતિપાવ, મંતાલ પ્રગત સમાહિ માહુ
 બુદ્ધે સમાહીય રતે વિવેગે, પાણાતિપાતા વિસ્તે-
 ટિયપ્પા ॥ સુ ૬ ॥

આદીનવૃત્તિ જામી રીતે, કદચાવાળી વૃત્તિ (ધર્મો) દૃપ્ત જનીમક (કગાળ લીખારી) નો ધર્મો ક્રોધ, મદ્દા, પશ્ચ પાપ કરે, પ્રાપ્તવરમાં આદીનબોલ અર્થાત્ દુઃખે સેટ ભરતો ક્રોધ તો પશ્ચ પાપ કરે, કહ્યું છે કે—

પિંડોભગેવ દુસ્સીલે જરગાઓ જ મુચ્ચડ ॥

દુકડા માટે ભટકનારો પણ દુરાચાર કરી નરકથી છુટતો નથી, દોષ વખતે જાગે આવનાં દુકડો ન મળે તો મૂર્ખ હોવાથી ન આપનાર ઉપર દુધ્વોન કરી તેણે જુરૂ ચીંતવી મારવા જતા અશુભધ્યાને મની નીચે સાતમી નારકીમા પણ લાય, તેજ કહે છે—રાજમહુ નગરમા ઉભણીમા વેભાર પર્વતની ટળાટીમા ગયેલા લોકોએ જોઈ શીખારીને દુકડો પણ ન આપવાથી તે ઉપર ચણીને લોકોને મારવા માટે તેણે મોટો પથર ખનેડયો, પણ પોતાનોજ પગ ખસવાથી વચમા તે આવ્યો અને મુઝ્યો, પથર ભટકયો તેથી લોકો બચી ગયા, આવી રીતે દુખથી પેટ ભરનારા માફક પાપ કરે છે, એવુ ભણીને જોકોત નિર્મળ ભાવરૂપ જ્ઞાનાર્થે મમાધિ ॥ તેને સસારથી પાર ઉતરવા માટે લોથકર ગણધર્મ વિગેરે જતાવે છે, દ્રવ્ય સમાધિઓ તો ઇદ્રિયોના સ્પર્શ વિગેરેનું મુખ આપે તે મણ અનિશ્ચિત અન્ધ કાળની હોય છે અતમા અવશ્યે દુખની અમમાધિ હોય છે, તેજ જતાવે છે

यद्यपि निष्कल्पमाणा मनसः परितुष्टकारका विषयाः ।

किम्पाकफलादनवद्भवन्ति पश्चादतिदુर्न्ताः ॥

કોમળ ફળ રસ વિગેરેના મુખતા જે વિષયો લોગવેના તે મનને આનંદ આપનારા પ્રથમ થાય છે, પણ કિપાક વૃક્ષના ફલ માફક પછવાડે ઘણુ દુખ દેનારા થાય છે. આ

અમાણે તત્ત્વ સમજેલો પડિત સાધુ જ્ઞાન વિગેરે ચાર પ્રકારની સમાધિમા આનંદી છે, અથવા આહાર ઉપકરણ કપાચ જોછા કરીને દ્રવ્યથી તથા ભાવથી આનંદ માનનારો થાય છે, તે બતાવે છે દ્વય પ્રાણવાયા પ્રાણીના પ્રાણ જો, વિનાશ થાય તેનાથી દુર જોવા ઉત્તમ માર્ગોમા રહેલ છે આત્મા જોનો અથવા ટિયજિચ શુદ્ધ આત્મ વડે લેશ્યા જેની નિર્મળ રહી છે તે સ્થિતાચિં અર્થાત્ સુવિશુદ્ધ સ્થિર લેશ્યાવાળો છે (છઠા કાવ્યનો દુરો અર્થ) ભાખાગી જેવી વૃત્તિવાળો પણ તૃણાથી પાપ કરે છે, એવું બાળીને ઉત્તમ પુરૂષો એકાત સમાધિ તે જ્ઞાનદર્શન ચારિત્ર તથમા આનંદ લેવાતું ઠહે છે, તેવું મમજીને પડિત સાધુ સમાધિવાળો બની વિવેકમા રક્ત થાય છે, અને જીવહિમા વિગેરેથી દૂર રહેનારો સ્થિર આત્મા (મન) વાળો થાય છે

सद्व जग तू ममयाणुपेही पियमपिय कस इ
णोकरेज्जा ।

अष्टाय दीणो य पुणो विसन्नो सपूयणं चैव सि-
लोकामी ॥सू ७॥

બધું ચર અચર (સ્થિર) જગતના હોવાને સમાનપણે
 દેખવાના આચારવાણો તે સમતાનુપ્રેમી છે, અથવા સમતા-
 નોપશયક છે, ન કોઈનો પ્રિય ન કોઈનો ઠેષી અર્થાત
 નાગદેય સંહિત છે

નતિય ય સિ કોઢ વિસ્સો પિત્રોવ સવ્વેસુ ચેવ જીવેસુ

જાધા જીવોમાં તેને કોઈ દેખી કે મિત્ર નથી, તેજ પ્રમાણે ચિતવે ॥ કે જહ મમ જ પિય દુસ્સ ॥ જેમ મને હું ખ પ્રિય નથી વિગેરે વળી સમતા ધારી જીવ કોઈનું પ્રિય અપ્રિય ન કરે, પણ નિ સગપણે વિચરે, એ પ્રમાણે યતા સપૂર્ણ ભાવ સમાધિવાળો સાધુ થાય છે કદાચ કોઈ ભાવ-સમાધિથી દીક્ષા લઈને પરિસહ ઉપસર્ગો (કબ્ડે) થી કટાળી દીનભાવ પામીને પાછો એક કરે છે, વિષય લોહુપી જને છે, અથવા કોઈ ગૃહસ્થપણ પામે છે, રસ સાતા ગૌરવ ગૃહ અથવા માન પૂજનો આહુક જને છે, તેના અભાવે દીન જની ખાસત્યો (દીલો) વિગેરે જની એકી થાય છે, કોઈ તે પ્રમાણે વસ્ત્ર પાત્રાદિનું પૂજન વાછે, વળી કોઈ સ્તુતિનો આહુક જની બ્યાકરણ ગણિત જ્યોતિષ નિમિત્ત શાસ્ત્ર ભણે (સાતમા કાવ્યનો હું કે અર્થ) જાધુ જગત તે તમામ જીવો તરફ સમતા ધારીને કોઈનું પ્રિય અપ્રિય ન કરે, જો તે રાગદ્વેષ કરવા જાય તો અસ્થિર મન યતા પાછો દીન જનીને જગતમા સપૂજન આહે, તથા પોતાની પ્રથમા વાછે, અર્થાત્ આત્મસમાધિ ભૂતી મોક્ષથી પેતિત થાય)

આહા કહ ચેવ નિકામમીણે નિયામચારી ય વિસ-
જ્ઞમેસી ।

ઈત્થીસુ સત્તેય પુદ્ધેય વાલે, પરિગ્રહ ચેવ પકુવ્વ
માણે ॥સૂ. ૮॥

વળી સાધુને માટે બનાવેલ આધાકર્મી આહાર ઉપકરણ વિગેરેને જે નિકામ-ઘણા વ્યાહથી વાછે, તે નિકામ મીણ તથા નિકામ ઘણા વ્યાહથી આધા કર્મી વિગેરે, વસ્તુ છે અથવા તેને માટે નિમત્રણ વાછે, કે નિમત્રણયોજ નાપ, તેવા તે બનીને ખાસત્યો જેટલી કે કુશીલીયો હોય તેના જેવા પતિત જીવને સચમ ઉદ્યોગમા પોતે વાછે અર્થાત્ તે હોદ્દા બની આરિત્રીથી બ્રહ્મ યાય અને છેવટે સચમની ક્રિયાથી જેટલી બનીને સસાર કાઢવ (ગૃહસ્થપણ) માં પાછો ખુચે છે તથા જીવાન રૂપાળી સ્ત્રીઓમા તે આસક્ત બનીને તેમના કામળ ગાયનો હાસ્થ કીડા કે મુખ સ્તન વિગેરે ભાગોમા રાગી થઈને અજ્ઞાની-વિવેક રહિત બાળક માફક તે સ્ત્રીઓનું મન મનાવવા દ્રવ્ય વિના તેની કાર્યસિદ્ધિ ન થાય માટે જેવા તેવા કાઈ પણ વ્યાપાર વડે તે દ્રવ્ય સંગ્રહ કરવા પરિગ્રહ (મચ્ચ) કરતો પાપ કર્મોને જાધે છે —

વૈરાણુગિદ્ધે નિચય કરોતિ, દ્વઓ ષુતે સદ્દહમદ્દુર્ગં ।

તઃહાઽ મેધાવિ સમિન્સલ ધર્મમં ચરે સુળી સવ્વત્

વિપ્પમુદ્ધે ॥ સુ. ૧ ॥

પારિગ્રહ એકઠો કરતા જેવા તેવા કર્મ વડે પરને તાપ ઉપજાવવાથી વેર જાધે છે, તે વેર એકઠો જન્મ સુધી જાધે જાય છે, તે વેરમા ગૃહ (આસક્ત) અથવા આરમણતો (પાક

છે) એટલે ઓરણ-પાપરૂપ વ્યાપાર તેમાં લાગેલો નિર્ધન બનેલો નિર્ધન તે દ્રવ્ય સંચય કરે છે, અથવા દ્રવ્ય સંચય માટે તે પાપકર્મ બાધે છે, આવા પાપ કર્મોથી વૈર બાધીને અહીંથી ચવી ખીજા ભવમાં ગએલો તથા નરકની પીડાવોળ ફરે છે તેવા 'અર્થ' દુર્ગતિ દુર્ગતિના વિષમ સ્થાનોમાં જાય છે, (સંસાર જમણું કરે છે) તેથી મૈધા (બુદ્ધિ)વાળો સાધુ વિવેક કે મર્યાદામાં રહીને અમાધિ શુદ્ધને જાણતો શ્રુત અને ચારિત્ર એવા બે પ્રકારના ધર્મને સમજીને મુનિ (સાધુ) સર્વથા બાહ્ય અભ્યતર પરિગ્રહથી મુક્ત બનીને સર્વ સયમ અનુષ્ઠાનોને મોક્ષે જવાના હેતુરૂપ માનીને સારી રીતે આરાધે, તથા ઓ તથા આરસોથી નિસંગ બનીને નિરપ્રકૃતાથી વિચરે

આયં ણ'કુજ્જા इह जीवियही, असज्जमाणो य
परिव्वएज्जा ।

निसम्मभासीय विणीयगिद्धिं, हिंसन्नियं वा ण
कहं करेज्जा ॥सू १०॥

વળી 'આવકે તે દ્રવ્ય વિગેરેનો લાભ અથવા દ્રવ્ય મેળવવા જેતા આઠ પ્રકારના કર્મોનો લાભ (કર્મ જમણું) અહીં અસંયમી (ગૃહસ્થ) હોવનો વાછકે (સોગ વાંછતો)

ન કરે, અથવા આણવિકાના બચથી દ્રવ્ય સચય ન કરે, ઉદ ન કુજ્ઞા (પાક છે) છદ-ઇદ્રિયોની યગ્વશતા ન વાહે, તથા પૂર્વના પુત્ર પુત્રી ઘર સ્ત્રી વિગેરેમા મોહ ન કરેતો વિહાર કરે, તથા ગૃહિ-આસક્તિ-સ્વાદ છાદિને પ્રથમ વિચારીને પછી બોલે, તે બતાવે છે, હિમાયુક્ત કથાને ન કહે તેમા પોતાને તથા પરને બાધક થાય તેવું વાક્ય ન બોલે, જેમકે બાઓ પીઓ આનંદ કરો હણો, છેડો, પ્રહાર કરો, શધો, એવી પાપના ઉપાદાન રૂપ કથા ન કરવી

આહાકહ વા ન નિકામજ્જા નિકામયંતે ચ
ન સંધવેજ્જા ।

ધુળે ઝરાલંઝણુવેહમાણે ચિચ્ચા ન સોયં અણવેક્ક
માણે ॥સૂ ૧૧॥

વળી સાધુઓ માટે ઉદેશીને બતાવેલું આધાકર્મી ભોજન નિશ્ચયથી ન ઈચ્છે, તેવું આવાકર્મી ભોજન ઇચ્છનારા પામતાઓથી લેવું દેવું ભેડે રહેવું, બહુ વાતચિત કરવી, તે ન કરે, પણ ઉદારિક શરીરને મોટી તપસા વડે કૃશ બનાવે, કદાચ તપ કરતા કાયા કૃશ થાય તો શોક ન કરે, પરંતુ તે ભાગી દારેકા ઉપકરણુ માફક ખાનીને તેને ન ગણ્યકારે, અને કર્મી ભેલ શરીરનો ધાઈ નાખે

एगत्तमेयं अभिपत्त्यपूज्या, एवं प्रमोक्खो न मुसंति

पासं ।

एत प्रमोक्खो अमुसे वसेवि, अग्गेहणे सच्चस्ते

तवस्सी ॥ सू १२॥

વળી એકત્વપણાને વાછે, બીજાનો સહાયતા ન વાછે, એકતાનો અધ્યવસાય વિચારે, જન્મ જરા મરણ યોગ અને શોકથી આક્રમ સસારમાં પોતાના ફરેલા કમથી દુખ પામતા છોડેને ઠોડા આશ્રય આપનાર નથી, તે કહે છે-

एगोमे सासओ अप्पा णाण दसण सज्जभो ।

सेसामે राहिरा માત્રા સર્વ્ય સયોગ લક્ષણા । ૧॥

મારો આત્મા એકલો શાશ્વત છે, જ્ઞાનદર્શન સમુક્ત છે, જાદીના બધા આત્માથી બહારના પદાર્થો છે, તે કમનાં સયોગનાં લક્ષણવાળા છે આની એકપણાની ભાવના લાવે, આ એકત્વ જાવનાથી પ્ર-પ્રમર્ષથી મોક્ષ-કુટકરો થશે, મૃગ-કથા, ઓછી-થશે, તેમાં જરા જુઠ નથી એવું હેખ, એજ મોક્ષનો ઉપાય છે, એજ અમૃતા સત્ય છે, તે પ્રધાન ભાવ સમાધિ છે, અથવા જે તપસ્વી છે, દેહથી તપ કરે, ક્રોધ ન કરે, માન માયા લોભ પણ તેની સંજોગી છે, તે ન કરે તેજ સાચો મોક્ષ થઈ (મુખ્ય) વર્તે છે.

ઇત્યીસુ યા આસ્ય મેહુણાઓ, પરિગ્રહં ચેવ
અકુવ્વમાણે ।

ઉચ્ચાવણસુ વિસણસુ તાર્દ નિસ્સંસયં મિમ્મુ સમા-
હિપ્તે ॥૧૩॥

કેવી સ્ત્રી તિથંચી એ ત્રણ પ્રકારની ઓઝોમા કુચેષ્ટાદિપ
મન ભગથી પાછો હઠ, તેજ પ્રમાણે જીવ હિ સાહિ પાપોથી
પણ હઠ, તથા ધન ધાન્ય દાસ દાસી દોર વિગેરેનો મ ગ્રહ
ન કરે, તથા શ્રેષ્ઠ કે હલકા વિષયોમા રાગીદેષી ન થતા
બીજા જીવોનો રક્ષક થા, તેવો ઉપદેશ આપવાથી પાતે
ભાવ-સમાધિ પામશે, પણ તે સિવાયનો નહિ પામે, અથવા
ભાવ સમાધિ પામેલો સાધુ મોટા નાના વિષયોમાં રાગી ન
થાય, ન રાગદ્વેષ કરે

અહ રુચ અભિમૂય મિમ્મુ તણાફાસં તહસીયફાસં ।
ઉપહં ચ દસં ચઽહિયાસણ્જા, સુઘ્મ વ દુઘ્મિવ
તિતિવણ્જા ॥૧૪॥

વિષયનો આશ્રય ન લેવાથી કેવી રીતે ભાવ સમાધિ
પામે, તે કહે છે, તે ભાવ મિથુ પરમાર્થ દેખનારો શરીર
વિગેરેમા નિરપૂર્ણ મોક્ષ જવામા તત્પર થયેલો સયમમા
અરતિ (ખેદ) અસંયમમા રતિ (હર્ષ) થાય તે ત્યાગીને

सहन करे, ते अा प्रमाणे निष्क्रियनपद्धाथी तृष्ण विगरेना
इसस तथा द्वितीय नीयौ जमीनमा सुता दुष्ण थाय ते
अशेषर सहन करे, तेम ठठ ताप डस भयंकर भूष तरस
विगरेना परिषदोने कर्षा विना कर्मनी निर्जरा यवा भाटे
सहन करे, तथा सुगंध के दुर्गंध आवे ते सहे (हर्ष भेद
न करे) तेमज्ज जाकोश कोष कोछ करे तो भाक्षालिक्षापी
जनीने सहन करे,

गुत्तो वर्डैय समाहिपत्तो, लेस समाहट्ट परिवएज्जा ।
गिह न छाए णवि छाएज्जा, संमिस्स भाव पयहे
पयान्नु ॥१५॥

वाणीमा के वाणी वडे शुभ भोन मन धारक अधवा
भुज विचारीने जादे ते भाव समाधि पाभेत्ता थाय, तथा
तेजसु पदम शुद्ध देखाने भेगवीने अशुद्ध दृष्टि नीय कापेत
नामनी देखी छाप्रीने सधम अनुष्ठानमा रहे, वणी घर
पोने न छाये. जीज पाते न छवरावे, जेम साथ जीजना
ओडेका इरमा रहे, तेम पोते जीजना घरमा रहेव होवाथी
तेनो कछपक्ष सुधारो वधारो न करे, जीज पक्ष गृहस्थना
काम त्यागवाना जनावे छे, बारबार जन्मे ते प्रज,
तेमनामा मिश्रलाव थाय ते छोडे, तेनो परमार्थ आ छे
के दीक्षा छहने राधवा रक्षावर्वाणी किया करवाथी गृहस्थ

સાથે સમિથ ભાવ (સંગ દર્શા) થાય છે, અથવા પ્રતે
 સ્ત્રીઓ તેમની સાથે મિલાપ સંબંધો, તે સંપૂર્ણ સંયમોર્થો તેને
 જે કેહ લોગંસિંહ અકિરિય, આયા, અન્નેણપુટ્ટા
 ધુયમાદિસંતિ ।

આરમ્ભતા ગદિનાય લોહ ધમ્મ ણ જાણતિ વિમુક્કલ
 હેઉં ॥૧૬॥

વળી આ લોકમાં કેટલાક આત્માને અક્રિય (નિર્લેપી)
 માનનારા સંબંધ વિગેરે છે, તેઓનો માનેશ્યા આત્મા સર્વ
 વ્યાપિ હોવાથી અક્રિય છે, તે કહે છે

અકર્તા નિર્ગુણો મોક્ષા, આત્મા કપિલદર્શન ॥

સાખ્ય મતમાં આત્મા આ રીતે બતાવે છે,

અકર્તા પોતે કર્તા નથી, નિર્ગુણ, સિદ્ધ જેવો ગુણ રહિત
 છે, લોભા છતાં કર્મ ફળનો ભોગવનારો છે, આ સમિથ
 મત કપિલ ઋષિએ કહેલો છે, તેમજ કહેવું છે કે આત્મા
 હેખાતો નથી માટે અમૂર્ત છે, નાનો માટે થતો હેવાથી
 સર્વવ્યાપિ છે, તેથી પોતે અકર્તા જણાય છે, તેમના માનવા
 પ્રમાણે જે આત્મા અક્રિય બતાવે માને તો બેધ અને
 મોક્ષ કેમ, ઘટે, એવું-પૂછતા તેઓ અક્રિયવાદ બતાવે છે
 છે છતાં મધુ, મૂત-મોક્ષ અને તેનો અભાવ તે બધા
 બતાવે છે-સ્વીકારે છે, (આત્મા અકર્તા છતાં પ્રકૃતિને

(વકારે માને છે, તે બધું અને પ્રવૃત્તિ છુટે તે ત્રાસ માને છે) જળી તે, સાધ્યના સાધુઓ પોને સર્વ છે, 'રધારે' છે, અથવા નહાવા માટે નદીમાં પડે છે, તેના પાપ-આરભમાં સખા (ગૃહ) થએલા ત્રાસના આચાર હેતુ રૂપ ધર્મ તે શુન્ય ચરિત્રરૂપ તે ન જાણે, અર્થાત્ તેના બધાએ કુમાર્ગે (મોહ દશા) ને-વળગેલા, ધર્મ, તત્ત્વ, કે મોક્ષને, ન જાણે.

પુદોય છદા હ્રમાણવા ઉ કિરિયાકિરીયં ચ પુદોયવાયૃ
જાયર્મં ચાલત્મ પકુવ્વ દેહં, પરહતા વેરમસંજતસ્સ

॥૧૭॥

પ્રથમ છદ્દ તે જુદા જુદા અભિપ્રયાવાળા આહી 'મનુષ્ય' છે, તે મનુષ્યો નિશ્ચયથી જુદા-જુદા અભિપ્રાયો (નિશ્ચય મતધર્મ) તે ક્રિયા અક્રિયા વાસ્તે માની જોઈલા છે, 'જાતારે' છે કે ક્રિયાવાદી કહે છે, 'જાતારે' નથી કહે છે.

ક્રિયાર્થે કંઠદા પુત્તા, ન જ્ઞાન કન્ઠદ મન ।

મન્યતે સ્ત્રીમણ્યમોગ્ધો ન જ્ઞાનાત્સુચિનો મયેત્ ॥૧૮॥

ક્રિયા ને જ્ઞાન કરતા વધારે માનનારો કહે છે કે માણસને ક્રિયા, (ઉદ્યમ) જ કામગીરી છે, પણ જ્ઞાન રૂપ દેનાર નથી, કારણ કે સ્ત્રી કે પ્રાવાલુ કે લોગ બંધુનારો તે જાણવા માત્રથી સુખી થતો નથી—

આ પ્રમાણે, ક્રિયાવાદી ક્રિયાને જ રૂપદાયી માની જાને ઉપર

લક્ષન આપે, એથી ઉલટા અક્રિયવાદી જ્ઞાનનેજ પુષ્ટિ આપે
ધર્મ ક્રિયા ભરોળર ન કરે, એનો ઉત્તર આગળ દુકમા
કહેશે અહીં પરમાર્થ આ છે કે તેઓ જુદાજુદા અભિપ્રાયના
માણસો આરભમા સકત ઇદ્રિયોને વશ થયેલા રસ સાતા
(સુખ) ગૌરવ (માન)ના અભિલાષીઓ જે કરે છે તે કહે
છે, નવા જન્મેલા અવિવેકી બાળકને જેમ (ભૂખી કુતરીઓ)
કુકડા કરીને ખાઈને આનંદ માને છે, તેમ પરને પીડા
કારક ક્રિયા કરીને અસચિતિ (પતિત) સાધુ પાપથી ન છુટવાથી
પરસ્પર વૈર વધારે છે, અથવા—

જાયસ ચાલસ પગઠમણાવ—પાઠ છે, તેનો અર્થ કહે છે
અથવા બાલકને જેમ હિંસાવાદમાં ધુલ્લતા થાય છે, (પાપ
કરતા અજ્ઞાન કરતો નથી) તેથી પરસ્પર વૈર વધે છે,

આઝક્ષયં ચેવ અબુજ્ઞમાણે, મમાતિસં સાહસ-
કારિ મદે ।

અહોય રાઓ પરિતપ્પમાણે, અદેસુ મૂઢે અજરામરેન્વ

॥૧૮॥

આયુ (આઉષ્ણ) તેનો હાય ઓછુ થવુ તે આયુ-ક્ષયને
આરભમા રજા થયેલો બાલુતો નથી, જેમ પાછીનો કુડ
ફાટ પડતા પાછી વહી જાય તે માછલુ ન જાણે, પછી
પકડાઈ જતા પરતાય તેમ આ મસારી મૂર્ખ હવ આ

મારુ છું મારુ છે હું એનો સ્વામી છું એમ માનીને સાહસ મૂર્ખાઈ કરે તે સાહસકારી વાણીયાનો દૃષ્ટાન્ત કહે છે, તેણે પરદેશથી ધન કમાઈ આવીને રત્નોને લઈને રાજાદાણુ ન લે તેમ ચોર ન ચોરે ખીતરાઈ ભાગ ન માગે એ સારુ ઉત્તરેણી નગરીની બહાર પડયો રહ્યો, અને વિચાર્યું કે બખત ભેઈને રાતે ગમે તેમ પેસી જઈશ પણ વિચારમા ને વિચારમા રાત પુરી થઈ ત્યાં સુધી પણ ન પેઠો, તેથી સવારમા પેમતા હાણુચોરી કરવાનું સાહસ કરતા તેની હુમ્મ્યાઈનો બદલો વાળવા બધા એ રત્ન રાજપુરુષોએ પકાવી લીધા, તેમ આ સસારમા બીજો કેઈપણ માણસ કરવું, શું કરવું, એમ આકુળ થયેલો આયુક્ત થાય તે ન જાણતો પરિશ્રુ અને આરજમા રક્ત થઈને સાહસકારી (મહા પાપી) થાય, તથા કામ લોગમા રક્ત બનીને દહાડો રાતે દ્રવ્ય ભેળવવા ચિંતામા પડેલો ‘મમમણુ શેઠ’ માફક આર્તધ્યાન કરીને કાયા વડે હાય હાય કરે (માંથા કે છાતી પણ હું ખયો કુટે) તે કહે છે

અજરામરવદ્ બાલઃ ક્ષિયન્તે ધનકામ્યવા ।

શાશ્વત જીવિત ચૈવ, મન્યમાનો ધનાનિ ચ ॥ ૧ ॥

બાલ-અજ્ઞાન અનિવેદી ધનની વાછાથી દુખ પામે છે, તે જીવિત અને ધનને શાશ્વત (નિરતર રહેનાર) માને છે, તેવી રીતે આર્તધ્યાનમા પડેલો વિચારે છે કે—

કડયા વરુચડ સુત્રો કિં મહ કલ્ય કિત્તિયાં મુમિ ।

આ વેપારીનો સાથ ક્યારે ઉપડશે, શું વામણો કે માલ ભર્યો છે, અને કેટલે ફર જણ છે ।

સમ્ભવજ રમણગિહજ રત્તિ ન મુચડ દિયાગિય સસકો ॥

હથે પહાડ વિગેરે જોદાવે, જમીનની જાણ જોદાવે જીવ હિસા કરે, રાતના સુખેન સુખે, દિવસે પણ ભયની શકાવી શોકાતુર હોય, આ અમાણે ચિત્તની પીડાવી, મૂઠ જાનેલો અજર અમર વાણીયા માફક સાધુ પણ શુભ અધ્યવસાયના અભાવે દહાડો ગત આરભમાં પ્રવર્તે છે.

જેહાહિ વિત્તં પમવોય સઘ્વ, જેય વધના જેય

વિયાં ય મિત્તા ।

લાલપ્પતીને ડવિય પહ મોહ, અન્નેજના તે સિ હરતિ

વિત્ત ॥ ૧૯ ॥

વળી ઉપદેશ આપે છે કે, વિત્ત-ધન તથા પશુઓ ગાય ભેંસ જાળવ વિગેરે સર્વેને છોડે, તેમાં મમત્વ ન કરે, જે પૂર્વના માતા પિતા કે પત્ની થયેલા, સગા સાસુ-સસરા હોય, તથા પ્રિયમિત્ર, જે જાળપણથી સાથે જોડનારા હોય, તે જંધાણે પ્રમાથથી કદા બુધ્ધ કરતા નથી, અને પોતે પણ ધન-પશુ જાપવ મિત્રનો અર્થી કરીકરી ખાલે છે, જે માંહે જાપ આ પ્રમાણે શોકમાં આકુળ થઈ રહે છે,

એને તે મળવાથી મોઢ પામે છે, 'કહરીક' જેવો રૂપવાન,
મમલ જેકે મોઢ ધનવાન, સિલક જેકે મોઢ પાનવાળો,
ઉતા પલ ધણા કલેગથી મળવેલું ધન તેના છવના જે
મુલા પછી ખીલ લઈ લે છે,

સંયુદ્ધમાણેડળે મતીમ, પાપાડ અપ્પાણ નિવટ્ટાજ્ઞાં ।

દિસપ્પસયાડં દુહાડ પત્તા, વેગળુવંધીણિ મહકમપાણિ

॥૨૦॥

તપ તેમાં ચારિત્ર પાળવાનો ઉપાય બતાવે છે જે
નાના મૂગ વિગેરે છોદ પેશુ પા, જગલમાં ફરતા ચારે
ગાળુ, જે શકાવી જુએ છે કે, ગીરા કરનારા મિઠ વાપે કે,
ખીલ મારનારથી પોને જાણી જાય તેની ગીતે 'સભાલથી ચરે
છે, તેમ મેઘાની મર્યાદામાં રહી મારી ગીતે 'ધર્મ' મમલને
મન, વચન કાયામાં અમુલ્ય કાય છેડીને સર્વમંત્ર રહી
તપ કરે, અર્થવા જેમ સિંહના લયથી મૂગ જેને ફર
રહે તેમ મહિ પોને પાપના સાર્વધ અગ્રહન ફરથી છેડે,
નિમંજ ચારિત્ર પાળે

સોહજહાં ખુદ્ધમિગા ચરતો, દૂરે ચરતી પરિક્રમાણો ।

एवं तु मेहावि समिन्स्व धम्मं दूरेण पाव पस्विज्ज

एज्जा ॥ २१ ॥

॥ ૨૧ ॥

મનન કરી પિચારુ તે માત તે જેને સારી મતિ

હોય તે મતિમાન (અહીં માન શબ્દ પ્રશ્ન સાના અર્થે છે) તે બુદ્ધિવાન પુરૂષ સારી મતિના લીધે મોક્ષાભિલાષી તે મુમુક્ષુ હોય, તે સમ્યક્શ્રુત અને ચારિત્રરૂપ ધર્મ કે ભાવ સમાધિને મમલને બુઝેલો તે શાસ્ત્રમા બતાવેલ સચમ અનુશાનમા પ્રવૃત્તિ કરે, અને પાપ કૃતિઓથી આત્માને છોડાવે, તે બતાવે છે, હિંસા જૂઠ ચોરી વિગેરેથી આત્માને દૂર રાખે, નિહાન (મૂળ) કાઢવાથી નિહાની (ફણગા) આપોઆપ નીકળી જાય તેમ બધા કર્મને ક્ષય કરવા ઇચ્છતો સાધુ પ્રયત્નથીજ આશ્રવ દારો રોકે, આમ કહેવાનો હેતુ છે, વળી હિંસાથી થતા દુષ્ટો તે અશુભ કર્મ બધાવાથી નરક વિગેરેમા ભોગવવા પડે છે તથા બીજા સાથે વેર બધાતા સેકડો કે હુબરો ભવે પરસ્પર ન છુટે તેવા બધાય છે, તેથીજ પરસ્પર મોટો ભય એક બીજાને થાય છે, એવું સમજીને હિંસા વિગેરે પાપો છોડે, અથવા નિર્વાણ મૂલ્ય પરિવર્ણમા પાડે છે

તેનો અર્થ—અથવા લડાઈથી નિવૃત્ત થયેલો કોઈનો ધાત ન કરે તેમ સાધુ પણ સ સારથી નિવૃત્ત થયેલો કોઈની પણ ધાત થાય તેવું એક પણ કૃત્ય ન કરે

મૃસં ન વૃયા મુણિ અત્તગામી, નિવ્વાણમેય કસિણં
સમાહિં ।

સય ન કુઝ્ઞા ન ચ કારવેઙ્ગા કરંતમન્નપિ ચ
ણાણુજાણે ॥૨૨॥

તથા આપ્ત-મોક્ષ માર્ગ તેમા જનારો અથવા આત્મ
હિત માત્રી અથવા આપ્ત તે પ્રણીયુ દોષવાળા, સર્વેશ
કેવળી ભગવાન તેણે કહેવા માર્ગે ચાલનારો મુનિ મૃપા તે
જુઠ, બોલુ ન બોલે, તેમ પરના પ્રાણુ હરનારે સાચુ પણુ
ન બોલે, આવુ જુઠ ત્યાગણુ તે કૃત્તન સપૂર્ણ લાભ સમાધિ,
નિર્વાણ મોક્ષ કહેવ છે, સસારમા સમાધિ (આનંદ) તે
નહાણુ ખાણુ વિગેરે છે, અથવા શુદ્ધ (મીઠા સ્વર) વિગેરેથી
થાય તે છે, પણુ આ સમાધિ અનેકાત (અનિશ્ચિત) અને
અનત નથી, થોડા કાળની છે, તથા-હુ ખને દૂર કરવામાં
અસપૂર્ણ છે, તેથી જુઠ બોલવાનો કે બોલ મતોનો અતિ
આ- (દોષ) પેતે ન લગાડે, ન બીજા પાસે તેવો દોષ
લગડાવે, અથવા દોષ કોઈ લગાડે તેની અનુમોદના ન કરે,
(અર્થાત્ મન વચન કાયાથી સાચુ અને હિતકારી બોલે)

સુઢે સિયા જાણ ન વૂસણ્જા, અમુચ્છિણ્ણ ણ ય
અજ્ઞોવવન્ને ।

ધિત્તિમ વિમુક્કે ણયપૂયણઢી ન સિલોયગામી ય
પરિવ્વણ્જા ॥૨૩॥

મૂળ ગુણ કહીને હવે ઉત્તર ગુણો કહે છે ઉદ્ગમ
અને ઉત્પાદના જે ઠર દોષ છે એના સેર્ગ ૧૦ છે તે કુલ

હોય તે મતિમાન (અહીં માન શબ્દ પ્રશ્નના અર્થે છે) તે બુદ્ધિવાન પુરૂષ સારી મતિના લીધે મોક્ષાભિલાષી તે મુમુક્ષુ હોય, તે સમ્યક્શ્રુત અને ચારિત્રરૂપ ધર્મ કે ભાવ સમાધિને મમલને બુઝેલો તે શાસ્ત્રમા બતાવેલ સયમ અનુકાનમા પ્રવૃત્તિ કરે, અને પાપ કૃતિઓથી આત્માને છોડાવે, તે બતાવે છે, હિંસા જુદા ચોરી વિગેરેથી આત્માને દૂર રાખે, નિદાન (મૂળ) કાઢવાથી નિદાની (ફણગા) આપોઆપ નીકળી જાય તેમ બધા કર્મને ક્ષય કરવા ઇચ્છતો સાધુ પ્રથમથીજ આશ્રવ દ્વારા શેઠે, આમ કહેવાનો હેતુ છે, વળી હિંસાથી થતા દુઃખો તે અશુભ કર્મ બધાવાથી નરક વિગેરેમા ભોગવવા પડે છે તથા બીજા સાથે વેર બધાતા સેકડો કે હનરો ભયે પરસ્પર ન છુટે તેવા બધાય છે, તેથીજ પરસ્પર મોટો ભય એક બીજાને થાય છે, એવું સમજીને હિંસા વિગેરે પાપો છોડે, અથવા નિવ્વાણ મૂળ જ પરિવર્ણવા પાઠ છે

તેનો અર્થ—અથવા લડાઈથી નિવૃત્ત થયેલો કોઈને ધાત ન કરે તેમ સાધુ પણ સંસારથી નિવૃત્ત થયેલો કોઈની પણ ધાત થાય તેવું એક પણ કૃત્ય ન કરે

મૃસં ન વૃયા મુણિ અત્તગામી, નિવ્વાણમેયં કસિંણં
સમાહિં ।

સય ન કુઝ્ઞા ન ય કારવેઙ્ગા વસ્તમન્નંપિ ય
ણાણુજાણે ॥૨૨॥

તથા આપ્ત-મોક્ષ માર્ગ તેમ જનારો અથવા આત્મ
હિત ગામી અથવા આપ્ત તે પ્રશ્નીયુ દોષવાળા સર્વજ્ઞ
કેવળી ભગવાન તેણે કહેલા માર્ગે આવનારો મુનિ મૃપા તે
જુઠ, ખોટું ન બોલે, તેમ પરના પ્રાણુ હરનાર સાચુ પણ
ન બોલે, આવુ જુઠ ત્યાગણુ તે કૃત્તન સપૂર્ણ લાવ સમાધિ,
નિર્વાણ મોક્ષ કહેવ છે, સસારમા સમાધિ (આનંદ) તે
નહાણુ ખાણુ વિગેરે છે, અથવા શબ્દ (મીઠા સ્વર) વિગેરથી
થાય તે છે, પણ આ સમાધિ અનેકાત (અનિશ્ચિત) અને
અનંત નથી થોડા કાળની છે, તથા-હુ ખને ફર કરવામાં
અસપૂર્ણ છે, તેથી જુઠ બોલવાનો કે જીભ યતોનો અતિ
ચાલ (દોષ) પોતે ન લગાડે, ન જીભ પાસે તેવો દોષ
લગાડાવે, અથવા દોષ કોઈ લગાડે તેની અનુભાવના ન કરે,
(અર્થાત્ મન વચન કાયાથી સાચુ અને હિતકારી બોલે)

સુદ્ધે સિયા જાણ ન દૂસણજા, અમુચ્છિણ્ણ ણ ય
અજ્ઞોવવન્ને ।

ધિતિમ વિમુક્કે ણયપુયણ્ઠી ન સિલોયગામી ય
પરિવ્વણ્ણ ॥૨૩॥

મૂળ શુદ્ધ કહીને હવે ઉત્તર શુદ્ધો કહે છે. ઉદ્ધમ
અને ઉત્પાદના જે ઠર દોષ છે બેના બેચા ૧૦ છે તે ક્ષણ

૪૨ દોષથી નિર્દોષ આધાર વિગેરે ભાગતા આધુ
સંગદોષ કરીને આશિરને દોષ ન લગાડે તે કહે છે .

‘ગાયત્રીસેસણ સકડમિ ગદ્યમિ ન હુ છલિમો ।’

ગુણિ જન ન છલિજ્ઞસિ મુજ્જતો ગદ્યમેહિ ॥૧૧॥

હાલુ પૂર્વે ગાયત્રી વિગેરે વેનાં ૪૨ દોષ દેખતા
મોડુ કડખ વેઠ્યું છે, તે હવે તે આધારને વાપરતા રીતે
દોષથી ન ફસોય, (સાગ દોષ ન કમીય) તેમા પછુ સાગ
વધારે થાય તે બનાવે છે મધુભણીને લઈ ઉત્તમ આધાર
ગાય, તે તેમા આમંદિત થયા વિના વાપરે કરી તેવા ન
મળે તે પછુ તેની આકાશો ન કરે, ફક્ત શરીર વડે સંયમ
પાળવા મટે આધાર વાપરે, શાસ્ત્ર ભણીને પડિત થયા
હોય તેવાને પછુ ઉત્તમ આધાર મળતા આમંદિત થાય
તેથી આમંદિત તથા અનધ્યુપપન્ન (મધ્યસ્થ) આ બે
વિશેષણ કયા છે કહ્યું છે કે

મુક્તમોગો પુરાજોવિ ગીયત્થો વિય માવિમો ।

સુતે માદારપાર્વમુ સોપિ સ્વિષ્ણ તુ સુન્મદ ॥૧૨॥

પૂર્વે, ઘણીવાર ભોગ ભોગ આ હોય, શાસ્ત્ર ભણી ગીતાવ
યથો હોય, આત્માને લાવનારા હોય છતા પછુ ઉત્તમ
આધાર વિગેરે આપ્ત થતા તે પછુ જલદીથી આગસક થાય,
તથા સુચમમા થયા રાખે તે ધીરજવાન તે બાદ અન્યતઃ

અથ (મરિકક) ચી મુકના હોય, તથા વાત્ર પાત્ર વિગેરે
બહુમાનથી બેલાની આપે તે પૂજનનો અર્થ અભિષેક
જેને હોય તે પૂજનાર્થ ન થાય, (સારા મળતા અહુ માર
ન કરે) તેજ પ્રમાણે સ્વેદ (સ્તુતિ) કીર્તિ તેનો અભિષેક
ન થાય, કીર્તિ માટે સયમ ન પાળે, (મોશની ક્રિયા કરતા
ન પ્રશસે તો તે સયમને ન મુકી દે)

નિવલ્લમ ગેહાઝ નિરાવલ્લમી, કાય વિડલેજનિયાણ-
છિન્ને ।

જાંજીવિય જો મરણામિરુસી ચરેજ મિરલૂ વલયા-
વિદુક્કે ॥૨૪॥

સમાધિ અધ્યયનનો માર કહે છે, ઘરથી નીકળી સાધુ
અનીને-લવિતમા પણ આકાશ ન રાખે, કાયા શરીરનો મોહ
છોડીને દવા કાબ્યા વિના નિદાનને છેકનારો બને, નિયાત્રુ ન
જે, તેમ સિમુ (સાધુ) લવિત કે મરણને ન વાળે, વલય
ને પ્રસાદવલય અથવા કર્મ-અધનથી મુક્ત થઈ સયમ
અનુકાનમા થરે નિમળ સયમ પાળે —

— — — — —

અગ્યારમું શ્રી માર્ગ અધ્યન

દશમું કહીને અગ્યારમું કહે છે, તેનો આ સંબંધ છે ગયા અધ્યયનમાં સમાધિ જતાવી, તે જ્ઞાન દર્શન ચારિત્ર અને તપ રૂપ છે, અને લાવ માર્ગ પણ તેજ છે, તે માર્ગ આ અધ્યયન વડે જતાવે છે, આ સંબંધે આવેલા આ અધ્યયનના ઉપક્રમ વિગેરે ચાર અનુયોગ દ્વારાને જતાવવા જોઈએ, તેમાં પ્રથમ ઉપક્રમમાં રહેલો અર્વાધિકાર તે વિષય આ છે, પ્રથમ જ્ઞાનાદિ લાવમાર્ગને આદરવો, તે અહીં કહેવાનું છે નામ નિષ્પત્તિ નિર્દેશમાં માર્ગ એ આ અધ્યયનનું નામ છે, તેનો નિર્દેશો નિયુક્તિકાર કહે છે

નામઠવળા દર્શિણ ચેતેકાલે તદેવ માયે ચ ।

પસો રવલુ મગસસ ચ ણિકલેવો છવિહો હોઈ ॥૧૦૭॥

નામ સ્થાપના દ્રવ્ય ક્ષેત્ર અને કાળ એવા છ ભેદ માર્ગનો નિર્દેશો થાય છે તેમાં નામ સ્થાપના સુગમ ડોકીને સંશરીર લબ્ય સંસેરથી જુદો દ્રવ્ય માર્ગ જતાવે છે

ફલગલય દોલનવિત્ત રજ્જુદવળ વિલપાસ મગ્ગે પ ।

ગ્વીલગમ્ય પવિત્રગદે છત્ત જલાકાસદબ્ધમિ ॥૧૦૮॥

શ્વેતક તે પાટીયા તેના વડે માર્ગ કરે, અથવા જ્યાં કાઠવ હોય કે પાણી નીચે વહેતું હોય ત્યાં પડી જવાના ભયથી પાટીયા સુકીને રસ્તો કરે, તેમ જ્યાં લતાવેલાઓ

લટકતા હોય તેના આધારે જવાય, અદોલન 'તે' હિથકો
પાઇને દુર્ગ-ઉચ્ચી જગ્યા ઝોળગે, વેત્ર તેતર જેવી હોય
તેના આધારે પાણી વિગેરેમાથી જવાય, જેમ ચાફદત્ત
વેત્ર લતાના આધારે વેત્ર નદી ઉતરીને સામે કિનારે ગયો.

રત્નુ માર્ગે તે જાડા ડોરડાથી મોટા કિલ્લાને ઝોળગે,
દવન, તેયાન, વાહન તેના વડે માર્ગ ઉઠવે (જેમ નાવડાથી
કાચો પૂલ બાધી તેના ઉપરથી જવાયતે) બીજા માર્ગે તે
દર કે શુક્ર ખેડેલી હોય તેમાથી નીકળીને જવાય, (જેમ
નાશકના કે યુનાના રસ્તે પહાડ ઠોતરી રેલવેનો રસ્તો કાઢયો
છે) પાશ માર્ગ-તે વાધરી વિગેરે પક્ષીઓને કુશાવવા જાળ
ગોઠવે છે, કીલક માર્ગ તે ઘણી રેતીના રસ્તે મારવાડ
(જેસલમેર) વિગેરેના રસ્તે ખીચા (શુદી)ગો ઘાતો તેના અગ્ર
સારે જવાય તે, અજ માર્ગ તે ખકરાના ચામડાની ઝોળના
ભરાઈ તેને શીરી તેને બારડ વિગેરે પક્ષી ઉચકીને બીજા
દેશમા પહોચાડે, જેમ ચાફદત્ત સુવર્ણ ભૂમિમા ગયો, પક્ષી
માર્ગ તે બારડ વિગેરે પક્ષીની પાખમા ભત્તા ને બીજા
દેશમા જવાય, છત્રમાર્ગે લ્યા અતિ વાધથી છત્ર વિગે
જવાય નહિ તે, જલમાર્ગ-તે નાવ વિગેરે વડે જવાય છે,
આકાશમાર્ગ તે નિવાધરો વિગેરેના વિમાનોનો છે, આ
બધા માર્ગોમા બીજા 'વસ્તુ-ક્રમ' સુખ્ય' હોવાથી તે દ્રવ્ય
માર્ગે જાયવે.

સ્વેત્તમિ જમિસ્વેત્તે કાલે કાલો, જહિ દ્વિજોઽવ ।

ભાવમિદોતિ દુવિદો પસત્ય તદ અપ્પસત્થો ય ॥૧૦૯॥

ક્ષેત્રમાર્ગનો વિચાર કરવા, જે ક્ષેત્ર ગામ નગર વિગેરેમાં કે, ઘોડા પ્રદેશમાં કે ચોખા વિગેરેના ભેતરમાં, યદને, જે માર્ગ નીકળે તે ક્ષેત્રમાર્ગ, અથવા જે ક્ષેત્રમાં માર્ગનું વર્ણન કરાય, તે ક્ષેત્રમાર્ગ, આ પ્રમાણે, કાળ માર્ગમાં પણ સમજાવે, હવે ભાવમાર્ગને વિચારતાં બે પ્રકારનો માર્ગ છે, પ્રથમ અપ્રથસ્ત-તેના પેટા લેદો બતાવે છે.

દુવિદમિત્તિ તિગમેદો જેથો તસ્મ (૩) તિણિન્હમોદુવિદો ।

મુગતિ ફલ દુગતિ ફલો પગય મુગતિ-ફલેણિત્ય ॥૧૧૦॥

તે કરેકના ત્રણલેદ છે, અપ્રથસ્તમાં મિથ્યાત્વ અવિત્તિ અને અજ્ઞાન એવા ત્રણ લેદ છે, પ્રથસ્તમાં સમ્યગ્ દર્શન જ્ઞાન ચારિત્ર કૃપ ત્રણ લેદો છે, આ પ્રથસ્ત અને અપ્રથસ્ત બંને ભાવ માર્ગનો નિશ્ચય-નિશ્ચય-ફલ વિચારવું, તે દહે છે, પ્રથસ્ત માર્ગ મુગતિ આપે છે, અને અપ્રથસ્ત માર્ગ દુર્ગતિ આપે છે આપણે તો ફક્ત પ્રથસ્ત માર્ગનું પ્રયોગન છે, કે જે મુગતિનું ફલ આપે છે, તેમાં પ્રથમ અપ્રથસ્ત દુર્ગતિ ફળવાળો માર્ગ બતાવે છે, તે માર્ગના ઉપદેશક બતાવે છે —

દુગ્ગાઈ ફલવાદીણ તિત્તિસદ્ધા સતાઈવાદીણે ।

સ્વેમેય સ્વેમસ્વે ચઢક્કમે મગ્ગમાદીણે ॥ ૧૧૧ ॥

‘દુર્ગતિ ક્ષણવાળા માર્ગ’ જતાવનારાઓના ૩૬૩, ભેદો યાચ છે

‘તેમનું’ ‘દુર્ગતિ ક્ષણવાળા માર્ગ’નું જતાવતું આ રીતે છે તેઓ ‘મિથ્યાત્વથી હુણાચવી દૃષ્ટિ (કુશ્રદ્ધા) થી વિપરીત જવાહિ તત્ત્વ માને છે, તેમની મજ્જા આ પ્રમાણે જાણવી

અસિસય કિરિયાણ અકિરિય વાર્ડન હોડ ચુકસીડ ।

અળ્લાણિ ય સત્તટ્ટી વેળટ્ટયાણં ચ રચ્ચીસ ॥ ૧ ॥

૧૮૦ ક્રિયાવાદીના ૮૪ અક્રિયાવાદીના અજ્ઞાનીના ૬૭ અને વિનયવાદીના ૩૨ કુલ ૩૬૩ તેમનું સ્વરૂપ અમલમગ્ન અધ્યયનમાં કહીશું, હવે માર્ગના સાચા જતાવી કહે છે

(૧) શ્લેષમાર્ગ તે ચાર સ્તિકુવાથ વિગેરેના ઉપદ્રવ સહિત, તેમ શ્લેષરૂપ તે અમભૂમિ તથા માર્ગમાં છાયા પુલક્ષણવાળા ઝાઝો, વાળો, તથા ગ્સ્તે પાણીના મ્થાન મળે, (૨) શ્લેષ તે ચોર વિગેરેથી સહિત પણ અશ્લેષ-રૂપ-તે માર્ગમાં સેકટો પથગના દુકટા પડેના તથા મગ્ગક નદી કાટા ખાગ એવા સેકટો વિખન હોય, તેવા તે વિપન્ન, ગ્સ્તે જવુ મુશ્કેલ પડે (૩) અશ્લેષ તે માર્ગમાં ચોર વિગેરેનો ભય ધરો છે, પણ શ્લેષરૂપ-એટલે અમભૂમિવાળો પથરાના દુકટા વિગેરેના વિખન નથી, (૪) અશ્લેષ-તે ચોર વિગેરે ॥ અને અશ્લેષ ૩૫ તે ગ્સ્તામાં પથરા વિગેરે પણ ધણા છે, એવી રીતે સાવમાર્ગમાં પણ વિચારવું, જ્ઞાનાદિયુક્ત દ્રવ્યવિગ્ન (સાધુ વેપ) સહિત

તે સાધુ શેમ અને શેમરૂપ પહેલાં ભાગમાં જાણવો, (૨) ધીન્નમા જ્ઞાનાદિ ગુણયુક્ત પણ કારણે માધુ વેગ મુકેલો તે શેમ અશેમ રૂપ, (૩) નિન્હવ (૪) ગૃહસ્થો અથવા પર-તીર્થિક-આ પ્રમાણે ચારભાગા ભાગમાં પણ સમજવા, સુમાધિ વિગેરેમાં પણ આદિ શબ્દથી જાણવા, હવે સમ્ય-ક્ત્વ અને મિથ્યા ભાગનું સ્વરૂપ જતાવે છે

સમ્મપ્પણિઓ મગ્ગો જાણે તદ્દ દસણે ચરિસે ય ।

ચરગ પરિવ્વાયાદી ચિણ્ણો મિન્નજ્જ મગ્ગો ચ ॥૧૧૨॥

સમ્યક્ જ્ઞાન દર્શન વ્યાપિત્ર આ ત્રણ બેઠવાળો ભાગ સમ્યક્ગૃહસ્થ-તીર્થિકર ગણધર વિગેરેએ કહ્યો છે, અથવા સમ્યક્ તે યથા અવરિયત વસ્તુત્ત્વ જતાવવાથી તે સાચો ભાગ કહ્યો છે, અને આદર્યો પણ છે, પર તે જીન સિવાયના ચરક પરિવ્રાજક વિગેરેનો કહેવો કે આદરેલો ભાગ મિથ્યા સ્વમર્ગ અપ્રશસ્ત ભાગ છે, તુ શબ્દથી જાણવું કે તે ભાગ આલે તો હુર્ગતિનું બંધન થાય છે, તેનું સૂચવે છે, વળી પાસત્યા વિગેરે પણ તેવા જાણવા

इष्टि रस सायगुरु या उज्जीव निकाय गाय निरंयाय ।

जे एवदिसति मग कुमग मगस्सिता ते च ॥११३॥

તેમનું કુભાગ પણ જતાવે છે, જીન હોય કે જીનેતર સાધુ હોય તે બધામાં જેમને ધર્મ ક્ષસ્થો નથી તેવા

ગ્રીતણ વિહારી (કરૂણ પ્રમાણે વિહાર ન કરતા પડી રહેલાઓ પૈસા, વિગેરે મધરી, મુખ લોભથીને અહંકારી બનેલા બારે કમીં હવે આધા કર્મોદિ ખાંધને ॥ હવનિકાયને હણુવામા રક્ત થયેલા છે, તેઓ બીજાને પણ તેવોજ માર્ગ બતાવે છે, અને કહે છે કે હાલના મમયમાં શરીર છે તે ધર્મનું સાધન છે અને કાળ તથા મધયણુ વિગેરે નળજો હોવાથી આધા કર્મોદિ આહાર ખાવો દોષ માટે નથી, આધુ બેલવાથી પાસિયા નૈન સાધુ પણ પાપના ભાગી કુમાર્ગી બનણુવા, જે નૈન સાધુ પણ પાપના ભાગી છે, તેા અન્ય શાધીને ખાનારા કેમ પાપ ભાગી ન થાય, હવે પ્રશન્નમા બતાવેલ સાચો સાધુ માર્ગ બતાવે છે

તવ સજમવ્પહાણા ગુણધારી જે વ્યતિ સદ્માવ ।

સઘ્વજગ જીવદિય સમાહુ સમ્પવ્પનીયમિણ ॥ ૧૧૪ ॥

ખાદ્ય અને આબ્યતર જે પ્રકારનો બાજ લેકવાળો તપ તથા મત્તરલેકનો સયમ જેમા પાચ આશ્વ વિરમણુ-હવહિસા વિગેરેનો ત્યાગ એ બને (તપ સયમ) થી પ્રધાન તથા અહારહજાર રીનના લેક પાલનારા ગુણવત સાધુઓ હવાદિ નવ તત્વનો સાચો બાવ બતાવે છે, તે માર્ગ કેવો છે ? ઉ-બધા જગતમા જે હવે ॥ તેને હિત કગનાર-પથ્ય તેણુ રક્ષણ કરનાર તેણે ઉપદેશ આપનારા છે તેજ સમ્યગ્ માર્ગને જાણનારા છે, અને સાતી દીતે બીજાને સમજાવનારા ॥

પથો ધમ્મો જાઓ ત્રિવી ધિતી મુગતીદિય (તદ) મુદ્ધ વે ।

પથ સેય જિવ્વુડં જિવ્વાણ સિવરુરં ચેરં ॥ ૧૧૬ ॥

હવે સારા માર્ગના એક અર્થવાળા શબ્દો જાતાવે છે-
મોક્ષ દેશ (મુક્તિ સ્થાન) માં પહોંચાડે માટે તેને પંથ કહે
છે, તે અહીં ભાવમાર્ગમાં સમ્યક્ત્વ પ્રતિ રૂપ જાણવો તથા
માગ-પ્રથમ જે વસ્તો હતો તેનાથી વધારે નિર્મળ આત્મા
થાય તેવો આ માગ છે, તે સાચા માર્ગનું જ્ઞાન વાપ તે
જાણવો, તથા ન્યાય-નિશ્ચયથી લઈ જવું એટલે નિશ્ચિ
સ્થાનમાં લઈ જાય છે, તે અહીં નિર્મળ ચારિત્રનું પાળવું
જાણવું સાચા પુરોષનો આ ન્યાય છે કે સમ્યક્ દર્શન જ્ઞાન
પ્રાપ્ત થાય તે, આ ન્યાય છે, કે તેમણે ચારિત્ર લેવું

અહીં ન્યાયને ચારિત્ર કહ્યું છે, (૪) મિથિ-ક્રિયા કરવી,
અર્થાત્ સમ્યક્ જ્ઞાનદર્શન ॥ સાધે પ્રાપ્તિ, (૫) ધૃતિ-વૈર્ય-
સમ્યક્ દર્શન પ્રાપ્ત થતા ચારિત્ર પ્રાપ્તિ થઈ પણ માપ
તુલ્ય મુનિ માદક વિશિષ્ટ જ્ઞાન ન થવાથી ધૈર્ય રાખ્યું (તો
અંતે કેવળજ્ઞાન થયું મહાજાય છે) (૧) મુગતિ ગોલન
(માગી) ગતિ-એટલે આ જ્ઞાન તથા ચારિત્રથી મોક્ષ મળે
છે, જ્ઞાનક્રિયા વડે મોક્ષ એ સૂત્ર છે અહીં મુગતિમાં જ્ઞાન
તથા ચારિત્ર લીધા, દર્શન તે જ્ઞાનની અદર સમાયેલું જાણવું,
(૭) હિત-પરમાર્થથી વિચારતા જેનાથી મોક્ષ મળે તેજ
હિત છે, તેમાં સમ્યક્દર્શન જ્ઞાન ચારિત્ર એ ત્રણે સમજવા,

અહીં મૂળમાં નમ્યન દર્શન વિગેરેથી, મોક્ષમાગ છે, ૮૫
પછી છુટા તથા લેગાનું વર્ણન કરવું, તે પ્રધાનપણે બતા-
વવા માટે કહ્યું તેમા દોષ નથી, (૮) ગુણ-ગા સુખનો હેતુ
છે, ઉપશમ શ્રેણિમા અપૂર્વ કરતાં અનિવૃત્તિ બાદ અને
નમ્યન અપરાધ એવાં ત્રણ ગુણ, ૨૫-૮-૯-૧૦, સુખમ્યા-
નમા કાંઈ વિગેરે પાતળા પડવાથી સુખ શાંતિ આનંદમા
અનુભવાય છે, (૯) પથ્ય મોક્ષ માગમા હિન કરનાર પથ્ય
છે, કાપક શ્રેણિમા ૮-૯-૧૦ ગુણ ૨૫નો બાળુવા-એ ત્રણ
ગુણ ૨૫નોમા કોઈ વિગેરે ક્ષય થવાની વધારે શાંતિ થાય
છે, અને પથ્ય ઔપધ માત્રક ગુણકારી થાય છે, (૧૦)
ઔપ-અગ્રામ્ય ગુણ સ્થાન ઉપશમ શ્રેણિમાં છે-૩૫ પગીડ
જેમા મોઢ મર્વથા શાંત હોય છે, તે સ્થાને કાગ કરે તો
અર્વાધ નિદ્ર વિમાનમા એકાવતારી જેવ થાય છે, (૧૧)
નિવૃત્તિ-મારમુ સુષુપ્તિસ્થાન દેવગણના થવાની તૈયારી મોઢ
મર્વથા નાશ થવાથી અવસ્થે મમાથી નિવૃત્તિ-ક્રુકારો
થાય, (૧૨) નિર્વાણ-આર બાતીકર્મ ફર થવાથી દેવગ જ્ઞાન
થાય તે તેમમુ સુષુપ્તિસ્થાન બાળુવા, (૧૩) શિવ-મોક્ષ પદ તે
મોદમુ સુષુપ્તિસ્થાન ચેલેથી જ અમરકરુ એ પાચ દૃશ્વ
સ્વરનો ઉચ્ચાર થાય તટલુ અયાગી ગુણ સ્થાન છે,
આ બધા મોક્ષમા કિંચિત્ જોડવાળા હોવાથી છુટા બતા-યા
અથવા આ બધા નામો પર્યાયો એકઅર્થવાળા મળદો બાળુવા
(તે શિશ્યની પુદ્ધિમા મોક્ષ માર્ગ બરોમર ઠસાવવા માટે છુટા

બુદ્ધા શબ્દો દ્વારા સમજાવ્યું છે,) નામનિષ્પન્ન નિદેષો 'પુરુ-
ષયો, હવે સૂત્ર અગમમા અવકાશ વિના સૂત્ર બોલવું જોઈએ.

કયરેમગ્ગે અવ્ઘાણ માહણેણ મઈમતા ॥

જ મગ્ગ ટજ્જુ પાવિત્તા ઓહ તરતિ દુત્તર ॥ સ્ ૧ ॥

સૂત્રરચનામાં વિચિત્રપણું છે, તથા ત્રણે કાળ આશ્રયી
સૂત્ર રચાય છે, તેથી ભવિષ્ય કાળને આશ્રયી આ સૂત્ર રચ્યું
છે, તેથી જુ સ્વામી સુધર્માસ્વામીને પૂછે છે, કે ભગવાન
મહાવીરે મોક્ષ પ્રાપ્તિ માટે કેવો માર્ગ બતાવ્યો છે ? ત્રણ
લોકમાના જીવોનો ઉદ્ધાર કરવાની એકાત ક્ષિતિની ઈચ્છા
કરવા વડે કોઈને ન હોય મા હણુ-એણ બોલે, તથા લોક-
અલોકમા રહેલ તથા સુક્ષ્મ પદ્ધતિમા રહેલ પ્રકૃષ્ટ ભૂત ભવિષ્ય
વર્તમાન વસ્તુને ઠહેલાવાળી મતિ-કેવળજ્ઞાન તે મતિવાળા
ભગવાને કહ્યો છે, તે તમે કહો, કે જે ધર્મ-પ્રશસ્તભાવ-
માર્ગ તે સરળ જેમા યોગ્ય વસ્તુ સ્વરૂપ બતાવવાથી અવક
(સીધો) છે કારણકે તેમા સામાન્ય વિશેષ નિત્ય અનિત્ય
વિગેરે તમામ દ્વિદોનો વિચાર કર્યો છે, એવા જ્ઞાન દર્શન
તપ આરિત્રયુક્ત માર્ગને આશ્રયી અસાર ઉદરતા વિવર-
(પોતા સસાર) મા સમજ સામગ્રી મેળવીને ઓઘ-સવસમુદ્ર
જે હુ જેથી તરાય તેવો દુસ્તર છે, કારણ કે મોક્ષમા જવાની
સામંત્રી મેળવવી ઘણી મુશ્કેલ છે.

માણુસ્સ ગ્વેત્તજાઈ કુલ્લ રુવા રોગ માવઝ નુદ્ધો ।

સ્વળોગદ સદ્દા સજમો ય લોયમિ દુલ્લહાઈ ॥૧॥

મનુષ્ય જન્મ, આર્યક્ષેત્ર ઉત્તમ જાતિ, કુલરૂપ આરોગ્ય આયુષ્યુદ્ધિ સાલગવાની ભોગવાઈ તેના ઉપર શ્રદ્ધા નિર્ભર આશિષ આ બધી વસ્તુ સામટી મળવી દુર્લભ છે.

વળી જીજુસ્વામી પૂછે ॥

ત મગ્ગં યુત્તર સુદ્ધ સન્વદુક્કલ વિમોક્કલણં ।

જાણાસિ ણ જહા મિમ્મઽ ત ણોત્તરિ મહામુણી ॥૨॥

જે ભાગે સાવ (જીવ) ના હિત માટે સર્વજ્ઞ દેવળી પ્રભુએ કહ્યો, તે સંપૂર્ણ નિશ્ચયથી વક્તા રહિત છે, તે ભાગથી બીજો ઉત્તર (એટ) ભાગે નથી માટે અનુત્તર છે, વળી તે શુદ્ધ-અવદાત નિર્દોષ (સાચો) પહેલા કે પછવાડે જેનું ખડન ન થાય તેવો પાપના અનુભાનથી રહિત છે, તથા બહુ (મણી) ભવમા એકલા કરેલ દુખના કારણે તે દુખ દેનારા ઈર્માને સુકાવનાર તેવા પ્રધાન ભાગને હે બિશ્વ (ગુરો) મહામુનિ ! જેમ આપ જાણો છો તેમ, કહો (જીજુ સ્વામી પૂછે છે કે તે અનુત્તર શુદ્ધ સર્વ દુઃખ સુકાવનાર ભાગને જેવો દેવળી પ્રભુએ કહ્યો છે, તે તમે જાણતા હો તે પ્રમાણે કહો)

જડ ણો કેડ પુચ્છિજ્ઞાં, દેવાં અદુવ માણસાં ।
તેસિ તુ કંચરમગ્ગં, આદિક્સેવ્વં કહાહિ ણો ॥૩॥

જો કે અમને તો પરિચયથી આપના 'અસાધારણ' ગુણો જણાયા છે, તેથી તમારા ઉપર વિશ્વાસ હોવાથી માનીશુ, પણ અમારે બીજાઓને કેવી રીતે તે સમજાવવો, કેમકે તેમ વખતે ટોછ સુલભ બોધિ—(મરણ આત્મા)ઓ મસારથી ખેડ પામેલાઓ મોશ માર્ગ પૂછે તે મૂંઝતાર ચાર નિકાયના દેવો હોય કે મનુષ્યો હોય, તો અમારે તુ કહેવું, તે તમે જેવું જાણો છો તેવું કહો ।

જડ વો કેડ પુચ્છિજ્ઞા, દેવા અદુવ માણસા ।
તેસિમ પહિમાહિજ્ઞા, મગ્ગસારં સુણેહિ મે ॥૪॥

મુધર્મા સ્વામી તેથી કહે છે, હે જ બુદ્ધવામી ! જો તમને કહાય તો મસારથી ખેડ પામેલા મનુષ્યો કે દેવતાઓ પૂછે, તો હું સમ્યક્ માર્ગ છજ્જવનિકાયનું સ્વરૂપ જણાવનાર તથા તેની રક્ષા કરવાનું છે તે છજ્જવનિકાયનું સ્વરૂપ અમર્ત્યવી રક્ષા કરવાનો માર્ગ બીજાને સમજાવજો, તે હું કેહું છું તમે સાંભળો વળી આ તેમિતુ દયમગ્ગ આદિક્સેવ્વ સુણેહિમે પાઠ છે તે આ માર્ગ છે તે મારી પાસે સાંભળીને તેમને કહેજો વળી મુધર્માસ્વામી શિષ્યોને શ્રદ્ધા વધારવા આ માર્ગની રતુતિ કરે છે ।

અણુપુન્વેણ મહા ઘોર, કાસવેણ પવેડઅં ।

જમાદાય દો પુવ્વ સમુદે વવહારિણો ॥૫॥

હું તે અનુપૂર્વથી (અનુક્રમે) કહું છું તે તમે આજણો, અથવા અનુપૂર્વથી તે અનુક્રમ આમથી મળવાથી 'માર્ગ' (ધર્મ) મળે, છાતે આજણો, પદમિત્તુગણિ ઉદય, મોર્ચિટલે પહેલા આર કપાય કોધ, માન, માયા, લોભ, અને તાનુશુ-ધીનો ઉદય હોય તો સમ્યક્ત્વ ન થાય તેથી વારસાદિ જમાવ નવિદ ઉવણમિદ વ જોગદિ જમદ વગિત જમા અપ્રત્યાખ્યાની-પ્રત્યાખ્યાની એ આઠ તથા પ્રથમના આર મળી કુલ ૧૨નો ક્ષય ૮ ઉપશમ થાય ત્યારે સવ વિરતિ કે ચારિત્ર પ્રાપ્ત થાય, તથા ચત્તારિ પરમગણિ-આજ અગ અનુધ જન્મ ધર્મ પ્રાપ્તિનો ઉપદેશ-તેને અનુક્રમ શ્રદ્ધા અને ચારિત્ર પાળવાની શક્તિ-આચાર અપૂર્ણ મળે તો મોક્ષ થાય પ્ર-કેવો માર્ગ ? ઉ-કાયર પુરુષોને લડાઈમા જલુ હવલ-તેમ આ ચારીત્ર છે તે માહા-ધોર સય દેના છે, તે વાશ્યથ મહાવીરસ્વામીએ કઠણ બનાવ્યું છે, એથી એ મુશ્યું કે આ મહાવીર પ્રભુ કહે છે, પણ હું પોતાની બુદ્ધિએ તે નથી કહેતો, તે ચારિત્ર માર્ગને ગ્રહણ કરીને સારો માર્ગ (રસ્તો) મળવાથી તથા પૂર્વે પોતે તે પ્રભાતે આવવાથી મહા પુરુષો અસાર તરે છે, તેમા દૃષ્ટાત કહે છે, -વ્યવહાર તે વેપાર

તે વસ્તુ લેવી દેવી તે જે કરે તે વ્યાપારીઓ વહાણમાં
બેસી પરદેશમાં વિશેષ લાંબામાટે ઇચ્છીત 'બદરે કે નગરમાં
જતા મોદા દરીયાને તે વડે તરે છે તેવી રીતે ; સાધુઓ
પણ અનંત તે સાચા સુખને બાધા વિના મેળવવા સમ્યગ્
દર્શન વિગેરે પામી તે માર્ગ વડે સસાર સમુદ્રને તરે છે.

अतरिंसु तस्तेगे तरिस्सति अणागया ।

त सोच्चा पडिवक्खामि जतवो तं सुणेह मे ॥६॥

પૂર્વે' કહેલા માથા માર્ગને મહાપુરૂષોએ આચરીને
પૂર્વ (ભૂત) કાળમાં અનંત જીવો સપૂર્ણ કર્મ જયરો દ્વર
કરીને સસાર સમુદ્ર તર્યા છે, હમણા સામગ્રી મેળવી
સખ્યાતા જીવો મહા વિદેહ ક્ષેત્રની અપેક્ષાએ તરી રહ્યા છે.
કારણ કે ત્યાં સદા સિદ્ધિ આહુ રહી છે, તથા અનંત
કાળની અપેક્ષાએ અનંતા જીવો તરશે તેથી આ
પ્રમાણે ત્રણે કાળમાં પણ સસાર સમુદ્રને પાર-ઉતારનાર
મોક્ષ માર્ગનું આ એક પ્રશસ્ત કારણ કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન
ચયેલા તીર્થ કરોએ કહેલું છે, તે હું બગવાન પાસે બરોબર
સાબળી વિચારીને તમે સાબળનારા છો તેમને કહીશ, વળી
આ એકલા જ શુસ્વામીને નહિ પણ બીજા જીવોને પણ
ઉદ્દેશીને કહે છે, તેથી કહ્યું કે હે જીવુઓ, (મનુષ્યો) સામે
બેસીને-મારા કહેલા ચારિત્રધર્મને, સાબળો, -પરમાર્થની, વાત

કરવા માટેજ અતિ આદર માટે તથા, સાલજનારાનો પ્રેમ વધારવા માટે આ મીઠા વચનથી ઉપન્યાસ (શરૂઆત) કરેલ છે.

**પુઢેવી જીવા પુઢો સત્તા આઝીવા તહાઝગી ।
વાઝીવા, પુઢો સત્તા, તળરુસ્ત્રા સઘીયગા ॥૭॥**

આરિત્ર માર્ગમા પ્રાણાતિપાત વિરમણ (અવ હિસા નિવેધ) મત મૂળ હોવાથી તથા તેનુ પ્રથમ જ્ઞાન થાય તે મત પળે, માટે એવોનુ સ્વરૂપ કહે છે પૃથ્વીમા રહેલ છે તે, ખીજા એવો નહિ પણ પોતે પૃથ્વી અવ રૂપે છે, તે દરેક એવનુ શરીર જુદું છે, તેથી તેમા જુદા જુદા શરીરવાળા એવો જાણવા એજ પ્રમાણે પાણી અગ્ની વાયુમા જુદા-જુદા શરીરવાળા એવો જાણવા આ જુદા શરીરવાળા એવો જાતા-વર્તાતું કારણ આ છે કે પછી સાધારણ વનસ્પતિમા અનતા એવોનુ એક શરીર પણ કહેશે-તેથી પૃથ્વી પાણી અગ્નિ વાયુ એ ચારમા અનતા અવ નથી એમ જાણવુ, તેમ દરેકના શરીર જુદા જાણવા વનસ્પતિ કાયમા જે સૂક્ષ્મ છે, તે સર્વે નિગોઢ રૂપ છે, તે અનતા એવોનુ એક શરીર જાણવુ પણ જાદર વનસ્પતિમા સાધારણ અસાધારણ જે ભેદ છે, તે બનેમા કઈક ભેદ હોવાથી કહે છે, ધાસ દર્શ વીરણ વિગેરે વૃક્ષ આખા અયોક વિગેરે તથા કમોઢ ઘઉં વિગેરે-તે સર્વ વનસ્પતિ કાયના જુદા શરીરવાળા, એવો

જાણવા, આથી બીધ વિગેરે મનોનુ ખડન કરેલું જાણવું-
આ પૃથ્વી વિગેરે જીવોનુ જીવવાનું પ્રતિદ્વિતીતે જતાવ
નાર આચારાગ સુખા-શ્રમ પરિણામ પ્રથમ અધ્યયનમા
ખુલી રીતે જતાવ્યું છે તેવી અહીં કહેતા નથી ॥ ૧ ॥

અહાવરા તસા પાળા, એવ છકાય, આહિયા ॥ ૧ ॥
જનાવજીવકાણે જાવજે કોઈ-વિજ્જઈ ॥ ૮ ॥

છઠો ધ્રુવ જીવનિકાય જતાવે છે, પૂર્વે પાચ જતાવ્યા છે,
તે સૂક્ષ્મ જાદર પર્યાપ્ત અપર્યાપ્ત એમ પૃથ્વી પાણી
અગ્નિ વાયુ વનસ્પતિના ચાર ચાલ ભેદ છે, હવે ત્રામ પામે
તે રજાચ તેથી ત્રમ જીવ જાણવા, તે બે ત્રણ ચાર કે પાચ
ઇન્દ્રિયાણાં જાણવા તે અનુક્રમે વરમીયા દીડા ભમરો મનુષ્ય
વિગેરે જાણવા તેમા બે જાણ ચાર ઇન્દ્રિયાણાં વિકલે દ્રિયો
પર્યાપ્ત અપર્યાપ્ત એમ જામે ભેદે ગણતા ત્રણેના, છ ભેદો
થાય, પછી પચેન્દ્રિયજીવે સ-ત્રી અમત્રી પર્યાપ્ત અપર્યાપ્ત
એમ દરેક ચાર ભેદે થાય છે, આ પ્રમાણે ચાર-છ-અને
ચાર એમ કુલ ચૌદ ભેદે જીવ છે, તે છ જીવનિકાય તીર્થ-
કર જાણવજીવિગેરે કહેલા છે, આટલા ભેદે સક્ષેપથી
જીવનિકાય (જીવ રાશિ) થાય છે વળી અડજ ઉદ્દાભજ
મસ્વેદન વિગેરે જાધાએ તેની અદર ગમાયેલા છે, તે મિવાય
ખીલે કોઈ ભેદ નથી, આ પ્રમાણે છ જીવનિકાય જતાવીને
તેમાથી શુ કરવુ (સમજવુ) તે જતાવે છે

સર્વાર્હિ અણુજુતીહિ, મતિમ પડિલેહિયા ।

સર્વે અક્ત દુસ્સા ય અતો સર્વે ન હિસયા ॥૧॥

મરે અર્નુકળ સુકિતઓ ઠે માધનો જેના વડે પૃથ્વી કાય વિગેરે જીવનિકાય માધવા માટે છે, અથવા જુડી વિરૂદ્ધ કે અયોગ્ય યુક્તિ ઊડીને ન્યાયયુક્ત પક્ષને પોતાનો ગણી અન્યાય પક્ષને ઊડી સ્વઆત્મા સમાન બીજા જીવોને માનીને અનુકળ સુકિતઓ વડે મતિમાન તે માર્ગ વિવેકવાળો માધુ પૃથિવીકાય વિગેરે બધા જીવોને પર્યાલોચ્ય તે સમજીને જીવપણે નિહ કળી મરે જીવો દુષ્ણ વાહતા નથી પણ સુષ્ણ વાહે છે માટે પોતાના જીવ જેના તેનો જીવ ગણી બધા જીવોને પોતા ન હોય, પૃથિવી વિગેરે જીવો છે તે માધવા માટે અહીં ઘોડામા બતારે છે, જીવ રૂપ પૃથ્વી છે, પરવાળા હુણુ પત્થર વિગેરે પૃથ્વીમા ગ્રહેલા જીવો આપણા શરીર માટેક વધતા દેખાય છે, જેમ આપણા શરીરમા હંસ મશા ઝાડાની જગ્યાએ વધે છે, તેથી પૃથ્વી જીવો નિહ થયા (હંસ મશા જીવતા છે, તે આપણને અનુભવાય છે, તેમજ તે પત્થર વિગેરે પૃથ્વીમા વધે ત્યાંસુધી તેને સજીવ માનવા), તેવી રીતે પાણી પોતા જીવરૂપ છે કારણ કે તે જમીન ખોદતા છુર્ત, નીકળી આવે છે, જેમ દેહકો કુદે ત્યારે જીવતો જાણીએ છીએ, તેમ પાણી પણ સજીવ હોવાથી

ખોદતા, કુદીને બહાર આવે છે તેજ પ્રમાણે - અગ્નિ એવ
રૂપ છે, તેને યોગ્ય આહાર-(વસ્તુ) 'મળતા બાળક માફક
'અગ્નિનું તેજ વધતું હોય છે' (આપણી માફક' શ્વામી
શ્વાસ દીવો લે છે તે હાલ જાણીતું છે) એવ રૂપ વાયુ
કાગળકે ગાય માફક પોતાની ઇચ્છાથી કોઈની પ્રેરણા વગર
નિઃમસર તીંગછા દોડે છે (વટોળીયા પોતાના બળથી
પતરા કે રેલવેના ડગા ઉડાવી દે છે તે જાણીતું છે) તે પ્રમાણે
વનસ્પતિકામ્ય એવ છે સ્ત્રી માફક તેને જન્મ જરા મરણ રોગ
વિગેરે બધું હોય છે (તેમજ સ્ત્રી જેમ દીકરા દીકરી
જણે તેમ તે રૂળ પુલ વિગેરે આપે છે) વળી તે કાપીને
વાવે તોયે ઉગે છે (વડની ડાળોએ કાપીને રાપે તો
ઉગે છે) આપણી માફક તેને ખાવા પીવાનું છે, તથા
તેને ઢોહલા યાય છે સ્પર્શ કરતા સ્ત્રી માફક લજામણી
સંટોચાઈ જાય છે, મવારે સાંજે રાત્રે નિદ્રા લે છે, જાગે છે
આશ્રય લેઈ વેલો વધે છે, તે બધું નજરે હોય છે એમ
એકેદ્રિય હોવાનું અવત્વ મિલક કંઈ હરે બેધદ્રિય વિગેરે
હોવાનું અવત્વ ચિહ્ન કરે છે, તે પેટમાંથી પડતા બેધદ્રિય
કૃમિયા વિગેરે તેધદ્રિયા કીડા વિગેરેચૌરદ્રિય ભમરા પચેદ્રિય
દેડકા પક્ષી નાગ મનુષ્ય વિગેરે અવત્તા હોય છે, આ
બધા જીવોને ઉત્તમ સાધુ મન વચન કાયાથી ન પીડે ન
પીડાવે જીવે કોઈ પીડ તેને જલો ન જાણે, એમ નવે ભેદ
સાધુ અવસ્થા કરે પણ ખરને પીડા ન કરે

एय खु णाणिणो सार, जं नं हिसति केचण ।

अहिंसा समये चेव एतावेत विजाणिया ॥सू १०॥

ઉપરની અહિંસાને વધારે પુષ્ટ કરે છે (ખુ-નિશ્ચય-અથવા વાક્યની શોભા માટે છે) જીવહિંસાથી બચવું તે જ્ઞાનિનું જ્ઞાને મૂલ્યવે છે કે જીવસ્વરૂપ જાણીને તેના વધથી કમ બંધાય છે, માટે ડોઈને પણ ન મારવો, વળી જીવહિંસા છોડવા અહિંસાનું બહુમાન કરે છે, કે કુળ છોડવા તથા મુખ વાછવાનો જેવો તમને લાગે છે તેમ બધાને સમજાવે પોતે બીજાને ન હાણે, જ્ઞાનીના ઘણા જ્ઞાનનો આર તેજ કે જીવહિંસાથી પોતે પાછા હઠવું

किंताए पटियाए पयकोदीण पकाल-भुयाए ।

अत्यस्तिय ण णाय परस्स पीढा न कायन्वा ॥१॥

તે બચવાથી શુ ? લલ્લે ચોખાના પરાગ જેવા કરીરે પડભણેથી પણ જો એટલું ન બાકયું કે પરને પીરા ન કરવી, (અર્થાત્ લણ્યાનો સાર જો કે બધા જીવની રક્ષા કરવી,) આ જ અહિંસા પ્રધાન સમય સિદ્ધાન્તનો ઉપદેશ છે, આટલુંજ જ્ઞાન બસ છે, બીજું વધારે ભણેથી શુ ? મોક્ષ જનાર મનુષ્યે પોતાનું ઇષ્ટિતકાર્ય કરવા પોતે ડોઈની હિંસા ન કરવી

ઉદ્ધે અહે ય તિરિયં જે કેદ તસ શાવરાત્ત ।
 મન્વરથ વિરતિ વિજ્ઞાસતિ નિન્વાણમાહિય ।૧૧।

હવે ક્ષેત્ર આશ્રયી કહે છે ઉચે નીચે તથા તીરછી જગ્યામા
 જે કોઈ વ્રમ તે અગ્નિ વાયુ બેઘદ્રિય વિગેરે તથા સ્થાવર
 તે પૃથ્વી વિગેરે જીવો છે ઘણુ શુ કહીએ । તે બધા જીવો
 વ્રમ થાવર મુક્ત બાદર ભેદવાળા જીવોને ન હુણવા તે
 ભવતિને તુ સ્વીકારજે, પરમાર્થથી બાલુતુ તેજ કે જે જાણીને
 તે અમલમા મુકયુ, એજ જીવરક્ષા રૂપ નિરુત્તિ છે આ
 જીવ રક્ષાથી પોતાને તથા પરને શાંતિ વધારી શાંતિરૂપ
 જીવ છે, ઠારણુ જે જીવ ગ્લા કરનારથી બીજા જીવો ભય
 પામતા નથી, પોત અભયદાન દેવાથી બીજા જીવમા તેને ભય
 આવેનો નથી, મોક્ષ તે નિર્વાણનુ આ મુખ્ય કાળુ હોવાથી
 તેજ જીવરક્ષા નિર્વાણ પણ છે, અથવા શાંતિ તે ક્રોધનો
 અભાવ-નિર્વૃત્તિ-નિરાત અર્થાત્ માધુને આર્તધ્યાન શૌર
 ધ્યાન ન હોય તેથી હૃદયમા બળે નહિ તેમ બીજાથી તેને
 નિભયતા છે

પમૃદોનં નિગકિન્ચા ણવિ દુજ્જેજ્જ કેળઈ ।

મણસા વયસા ચેવ કાયસા ચેવ અતસો ।સૂ ૧૨।

વળી ધદ્રિયોને વય કરે તે પ્રભુ-અથવા મોક્ષ માર્ગ

જવામાં કર્મ-છતીને બાય, તે પ્રભુ મમથ સાધુ, દોષ મિથ્યાત્વ અવિરતિ પ્રમાદ કષાય અને યોગ તે બધાને દૂર કરીને (કે) 'ગ્રાણી' આવે વિરોધ ન કરે, મન વચન અને કાયાથી કોઈનો બગાડ કરીને વિરોધ ન કરવો (આ મૂળ શુભો ૩૫ મહાપ્રત કહ્યું) હવે ઉત્તર શુભોને કહે છે

મનુડે સે મહાપન્ને વીરે દત્તેસણ ચરે ।

एमणाममिण णिच्च वज्जयते अणमण ॥१३॥

આશ્રવ દ્વારને ગ્રેષ્ઠ (શિક) વા વટે તથા ઇન્દ્રિયોને કુમાર્ગે જતી અટકાવવા વટે મનુષ્ય (વશેડિય) આત્માથી તે બિંદુ ચોટી પ્રજ્ઞા જેને છે તે મહાપ્રજ્ઞ અર્થાત્ ધર્મી બુદ્ધિવાળો-આથી મન-યુ કે છવ અછવ વિગેરે નવે પદાર્થો (નવ તત્ત્વ) જાણનારો સાધુ દોષ તે ધીર-તે ભુખ તરમ વિગેરે ૨૨ પશ્ચિમદુષ્ટી ચવાચમાન ન થાય, તે બનાવે છે, આહાર ઉપધિ શુદ્ધિ વિગેરે તેના માલિકે અથવા તેની આત્મા હર્ષ જીજ્ઞે આપેલ દોષ તે છે, તથા એપણા (તપાગીને ક્ષેત્ર) તેમા શોધવું ક્ષેત્ર અને ખાતુ તે ત્રણેમા મમિત (સ્વપર ને પીડા ન કરનારો) તે નિત્ય સમિતિ પાળનારો અનેપણા (અશુદ્ધ) ને છોડતો સચમ પાળે, આથી જીજ્ઞે મર્થા મમિતિ વિગેરે આજે મમિતિ પાળનારો જાણવો.

મૃયાદં ચ સમારંભ તમુદિસાય જં'કઢં ।
તારિસં તુ ન ગિહ્નેજા, અન્નપાણ સુસર્જણ । સૂ. ૧૪ ।

અશુદ્ધ આહારાદિ ત્યાગવાનું બતાવે છે ખૂબે હતા
હાલ છે બિવિધમા રહેશે તે ભૂતો-પ્રાણીઓને હણીને-અર્થાત્
સરભ સમારભ ને આરભો કરી છવોને પીડીને તે સાધુ
માટે આહાર કે ઉપકરણ વિગેરે બનાવે તે આધા-કર્મ દોષ-
કદ આહાર કે ઉપકરણ સુસાધુ અન્નપાણી ન વાપરે તેમ
લે પણ નહિ, એમ અશુદ્ધ ત્યાગવાથી માધુ ધર્મ પાળ્યો કહેવાય,
પૃથ્વકર્મં ન સંવિવ્જા એસ ધર્મ્મે વુસીમઓ ।

જ કિચિ અભિક્ષેજ્ઞા સદ્વસો ત ન કપ્પય । ૧૫ ।

આધા-કર્મવાળું તો દર રહો, પણ આધા ઈર્માદિ દોષ-
વાળું લગાર માત્ર હોય તેની સાથે શુદ્ધ હોય તે લેશુ થાય
તો પુતિકર્મ દોષવાળું વાંધ, તે પણ આહાર વિગેરે ન લે,
એજ ધર્મ-કટ્થ-કહ્યો, કે ઉત્તમ સાધુએ આવો નિર્દોષ
માર્ગ આદરવો કે અશુદ્ધ આહારાદિને ન વાપરે, અથવા
જ્યાં શકા પડે કે આ દેખીતો શુદ્ધ પણ ખરી ગીતે
અશુદ્ધ છે તો એ અશુદ્ધ માનીને સર્વ પ્રકારે આહાર ઉપ-
કરણ દોષિત સાથે મળેલું હોય તે શુદ્ધ પણ ન વાપરે
(અર્થાત્ બને ત્યાં સુધી જરા પ્રયાસ કરી કદ સહન કરીને
શુદ્ધ શોધીને લેવું)

હણંત ણાણુજાણેજ્ઞા આયગુત્તે જિહ્દિણ્ણે ।

ઠાણાઠ સત્તિ સદ્દીણ ગામેસુ નગરેસુ વા । સૂ. ૧૬ ।

વળી ધર્મ ઇલાવાળા (ધાવડો)ના ગામોમાં કે નગરોમાં ખેડામાં કર્ખટ વિગેરે સ્થાનમાં ગ્રહેવાનું સાધુઓને મળે છે, ત્યાં ઠોણ ધર્મશ્રદ્ધાગુ પત્તે જેમાં જીવહિંસા વાળી ક્રિયા ધર્મ બુદ્ધિએ ઠોણ કુવો નળાવ જોહારે કે પાણીની પરખ ખેસાડવા વિગેરની ક્રિયા કરે, તે નમયે તે માધુને તેણુ કરનારે પૂછે કે આ ક્રિયામાં ધર્મ છે, કે નહિ, એમ તે પૂછે કે ન પૂછે, તોપણ તેની શન્મયી કે ભયમી પોતે તે આરભની અનુમોદના ન કરે, પ્ર-કેવો જનીને ? આત્મા તે મન વચન અને કાયાથી સુષ્પ્ત-સુષ્પ્તે યોગથી જીવગ્ધા કરનારો નથી જીવેદ્રિય તે ઈન્દ્રિયોને વશ કરશે આવડા કર્મને અનુમોદે નહિ, સાવધ કાપની અનુમતિ ત્યજવાની બુદ્ધિ માટે કહે છે તહા ગિરં સમારુચ્ચ, અત્થિ પુણ્ણતિ ણો વણ્ણ ।

અહવા ણત્થિ પુણ્ણંતિ, એવમેય મહચ્ચય ॥ સૂ. ૧૭ ॥

ઠોણ રાજા વિગેરેએ કુવો જોહાવવો દાનશાળા કરવા વિગેરેમાં પ્રવૃત્ત થયેવ હોય ત્યાં નાધુને તે પૂછે, કે આ અમારા કાર્યમાં પુણ્ય છે કે નહિ ? આ વચન સાંભળીને એમાં પુણ્ય છે કે નહિ એ જાનેમાં મહાશય સમજીને કોણ હેતુપણે અનુમોદના ન કરે,

અહવા ણત્થિ પુણ્ણંતિ, એવમેય મહચ્ચય ॥ સૂ. ૧૭ ॥

દાણદ્વયા ય જ્ઞે પોણા હમ્મંતિ તસ થાવરા ।
તેસિ સારમ્મણઢાણ તમ્હા અત્થિત્તિ ણો વણ ॥૧૮॥

શા માટે અનુમોદના ન કરે ? અન્ન પાણીના ઢાન માટે આહાર પાણી રાધવા રધાવવાની વિગેરે ક્રિયા વડે કે કુવો જોદાવવા વડે તૈયાર કરે, તે અમથે ત્યા નાના જીવો જે હજીય તેના રક્ષણ માટે આત્મ શુભો જીતેદ્રિય તમારા દૃત્યમા પુણ્ય છે એવું ન જોડે

જેસિ ત ઉવકપ્પતિ અન્નપાણં તહાવિહ ॥

તેસિ લામતગયતિ તમ્હા ણત્થિત્તિ ણો વણ ॥૧૯॥

જો એમ છે, તો પુણ્ય નથી એમ કહેવું, આચાર્ય વડે છે તેમ પણ ન જોડવું, જે જીવ (કે મનુષ્યો) માટે અન્ન પાણી વિગેરે ધર્મશુદ્ધિએ તૈયાર કરે છે, તેમા જીવહિમા થાય છે, તેનો પાપ ગણીને નિવેધ કરતા તે આહાર પાણીના અધિઓને લાભાતરાય વિધન થાય, તેથી તે જીવો ખીડાય, તેથી કુવો જોદાવતા કે દાનગાળા કરાવતા પુણ્ય નથી, એવું પણ ન જોડે

જે ય દાણ પસસતિ વહમિચ્છતિ પાણિણ ।

જે યણં પહિસેહતિ વિત્તિચ્છેય કરંતિ તે ॥ સુ ૨૦ ॥

ઉપલી 'વાતને દુઃકાણુમા ખુલ્લુ સમજાવે છે કે જે કોઈ સાધુઓ પાણીની પરબ, દાનશાળા વિગેરે ઘણાં જીવોને ઉપકાર જાણીને પ્રથમે છે, તે પરમાર્થને ન જાણનારા ઘણાં જીવોને પ્રથમ સાધારા વધતુ પાપ અનુભવે છે, કારણ કે તે દાન જીવદિસા વિના થાય નહિ, અને જેઓ પોતે વીક્ષુ બુદ્ધિવાળા અમે છીએ એમ માનનારા આજના (નિન વચન) ના સદ્ભાવ (પરમાર્થ) ને ન જાણનારા નિષેધે છે, તે પણ અગીતાર્થ (અજાણ) પ્રાણીઓની આજીવિકાને છેડે છે, ત્યારે કોઈ રાજા કે શેઠ કે મોટા, તળાવ યથા દાનશાળા વિગેરે કલાવતા આમા પુણ્ય છે કે, એવું પૂછે કે ત્યારે મુમુક્ષુ સાધુઓ શું કરવું તે કહે છે-

बुहओवि ते ण भासति, अत्थिवा नत्थि वा पूर्णो ।
आयं रयस्स हेच्चाण निव्वाण पाउणत्ति ते ॥ २१ ॥

પૂર્વે કહ્યું પ્રમાણે જે પુણ્ય કહે, તે અનતા જીવો સુક્ષ્મ બાહરોને કહેતા પ્રાણુત્યાગ થાય, અને થોડા મનુષ્ય વિગેરે, જીવોને થોડો કાળ સતોષ થાય, એથી પુણ્ય છે એમ ન કહેવું, જે પુણ્ય નથી એમ દાનનો નિષેધ કરે તે તેના અર્થિઓને અતરાય થાય એથી પુણ્ય છે, કે નથી એવું, કઈપણ ન જાણે, પણ જે પૂછે, તે મોન, કારણ કરવું, આર્થક કરેતો કહેવું કે કરે દોષ વર્જિત આહાર અમને કહે છે, માટે આવા વિષયમા અમારો અધિકાર (વિષય) નથી,

સત્ય વપેષુ શીત શશિકરધવલ વારિ પીત્વા પ્રકામ ।
 વ્યુન્નિન્નાશેષતૃષ્ણાઃ પ્રમુદિતમનસઃ પ્રાણિસાર્યા મરન્તિ ॥
 શોષ નીતે જલૌષે દિનકરકિરણૈર્યાન્ત્યનતા વિનાશ ।
 તેનોદાસીનમાવં વ્રજતિ મુનિગણઃ કૃષ્ણપ્રાદિકાર્યે ॥૧॥

જલસ્થાનમાં ઠંડું ચંદ્રના કિરણ જેવું નિર્મળ પાણી
 મરાઈને પીતા સંપૂર્ણ તરસ દૂર થવાથી, આનંદી મનવાળા
 જીવોના મમૂહ બને છે, પણ જ્યારે તે પાણી સુકાવા માટે
 ત્યારે કાઠવમાં રહેલા સૂર્યના તાપથી અનતા જીવો નાશ
 પામે છે, આ કારણથી આધુ સમુદાય (શિક્ષના અભિલાષીઓ)
 ક્રુવા વપ્ર વિગેરે કાર્યમાં મોન સેવે છે તેથી હા ના કઈપણ
 બોલતા કર્મરજ આવે છે, તેથી કાતો, માન સેવે કાતો
 અનવય (નિર્દોષ) વચન બોલીને કર્મ રજ શેકીને તેઓ
 મોક્ષ પ્રાપ્ત કરે છે,

નિવ્વાણં પરમ શુદ્ધા, જગત્તાણ વ ચંદિમા ।
 તન્હા સદા જણ દત્તે, નિવ્વાણ સંધણ મુળી ।૨૨।

વળી નિવૃત્તિ-નિર્વાણ-મોક્ષ જે પરલોકના અર્ધી શુધા
 (પડિતો) ને છે અર્ધાત્ જે મોક્ષ વાછે છે તે પડિતો
 નિર્વાણવાદી છે, તે બતાવે છે, જેમ અધિની વિગેરે નક્ષ-
 ત્રોનો જે ઠંડે પ્રકાશ છે, તેના કરતા અધિક ચંદ્રમાં છે,

તે પ્રમાણે પરલોકના અર્થોઝીને સ્વર્ગ ચકવર્તીની સપ દાના મોહને છોડી સપૂર્ણ કર્મના ક્ષયરૂપ નિર્વાણ માધીને વર્તે છે, મયમ પાળે છે તેજ ખરા સાધુઓ છે, ણીન નદી, અથવા નક્ષત્રોમા ચદ્રમા પેઠે પ્રધાનભાવ અનુભવે છે, તેમ લોકમા નિર્વાણ મુખ્ય છે, એવુ પુરુષ-તત્ત્વ જાણનારા સાધુઓ કહે છે, નિર્વાણ મુખ્ય તેથી યત્નવાળો સાધુ પાચ ઇન્દ્રિયો તથા મનનુ દમન કરીને જીતેન્દ્રિય જ્ઞાન સાધુ નિર્વાણ સાધે, મોક્ષ માટે સમમની ક્રિયા કરે

વુજ્ઞમાણાણ પાણાણ કિલ્લંતાણ સકમ્મુણા ।

આયાતિસાહુ તદીવ, પતિદેસા પવુચ્ચઈ ॥૨૩॥

વળી સસાર સમુદ્રમા મિથ્યાત્વ કપાય પ્રમાદ વિગેરે દોષોથી ચેતના કરેલા અશુભ કર્મ ઉદય આવતા લોભ-વતા અશરણુ થઈને પીડાતા જીવોને પરહિતમા એકાત રક્તા અકારણુ વાત્સલ્ય ધરાવી તીર્થંકર કે અન્ય ગણધર આચાર્ય વિગેરે, તેને આશ્રય રૂપ દ્વીપ જેવો ઉત્તમ ધર્મ કહે છે, તે સમ્યક્ દર્શન વિગેરે સસારમા ભમતા કર્તા વિશ્રાંતિરૂપ ધર્મને તીર્થંકરના પૂર્વે કહેલાને કહે છે, આ પ્રમાણે કરીને પ્રતિજ્ઞાન-પ્રતિજ્ઞા તે મસાર જમણથી છુટવા વિરતિ લક્ષણુ ચારિત્ર કે સમ્યક્દર્શન વિગેરેથી મોક્ષ પ્રાપ્તિ પ્રકર્ષથી તત્ત્વજ્ઞ પુરૂષોએ કહેલ છે—

આયગુત્તે સયા દંતે છિન્નસોણ અણાસવે ।

જે ધર્મં સુદ્ધમસ્વાતિ પઢિપુન્નમણેલિસ ॥૨૪॥

એ આશ્વામ દીપ દેવો છે ? અથવા કેવી રીતે તે વર્ણવ્યો છે, તે કહે છે મન વચન કાયાથી આત્મા જેણે રક્ષ્યો છે તે આત્મ શુદ્ધ તથા હ્રમેશા ઇન્દ્રિયમન વશ કરેલો તે હાત ઇન્દ્રિયો વશ કરીને ધર્મ ધ્યાનમાં વ્યક્ત છે, તથા છેદી નાખ્યા છે મસાર ઓત-(મોહ વિક્રમના) જેણે એવો તે વધારે પ્રકટ કરે છે, દૂર થયા છે આશ્રવ તે જીવ હિસાદિક પાપો કર્મ પ્રવેશના દાર-(કર્મ બાધવાનાં રસ્તા) જેનાથી તે નિરાશ્રવ તે સમસ્ત દોષ રહિત શુદ્ધ કર્મને કહે છે, દેવો ધર્મ તે-પ્રતિપૂર્ણ મર્મ વિરતિ નામનો મોક્ષ ગમનનો એક હેતુ જેની ઉપમા ખીજા સાથે નથી તેવો આશ્રિત ધર્મ બતાવે છે, એવા ધર્મથી વિમુખ જીવોના દોષો કહે છે

તમેવ અવિજાણંતા અવુદ્ધા બુદ્ધમાણિણો ।

બુદ્ધા મોત્તિયમન્નંતા અત એતે સમાહિણે ॥૨૫॥

આવા શુદ્ધ પુણ્ય આશ્રિત ધર્મને તે જાણનારા અવિવેકી પોતાને પડિત માનનારા ધર્મતત્ત્વ અંગે જાણીએ, છીએ, છતાં તેઓ આશ્રિત ધર્મવિના જાવ સમાધિ તે સમ્યગદર્શન

નામનો છે તેથી પર્યન્ત-અતિદૂર-(વિગેરો) વર્તે છે, તે બધા અત્રેનો બાણવા

તે ય વીઓદગ ચંવ, તમુદિસ્માય જ કઠં ।

મોચા જ્ઞાણ જિયાયતિ, અસેયન્ના સમાહિયા ॥૨૬॥

તે અત્રેનો ભાવ સમાધિથી શા માટે દૂર રહે છે ? તેનો ઉત્તર આપે છે, તે બૌદ્ધ વિગેરેના સાધુઓ જીવ અજીવનો લેહ ન બાણવાથી કમોઢ ઘડે વિગેરેના બીજ (અનાજ) તથા કાચુ કડુ પાટી તથા તેના ભક્તો તેમના માટે રાધીને જે આહાર વિગેરે આપે છે, તે બધું અવિવેકી પણાથી લેઈ ખાત્રને વળી સાન (સુખ) મળવા બદલ અડકાર વાળા મનથી મધના ભોજન વિગેરેની ક્રિયા માટે આર્ત-ધ્યાન કરે છે, કાચુ ઠં આ લોઝના સુખના અભિલાષી-ઓને દામો, દામ, ધન, ધાન્ય વિગેરેનો પરિગ્રહ ધારવાથી ધર્મ ધ્યાન હોતું નથી, તે કહે છે

ગ્રામક્ષેત્રગૃહાદીના ગવા પ્રેપ્ય જનસ્ય ચ ।

યસ્મિન્ પરિગ્રહો દૃષ્ટો ધ્યાન તત્ર કુત. શુભ ॥૨૭॥

ગામ, ખેતર, ઘર વિગેરે તથા ગાયો દાસ વિગેરેનો જેમને પરિગ્રહ હોય, તેમને (તે બધાની ચિંતામાં) શુભ ધ્યાન કયાથી હોય ?

મોહસ્યાયતન ધૃતેડપચયઃ શાન્તેઃ મતીપો વિધિ-
 વ્યાક્ષેપસ્ય મુદ્દન્મદસ્ય મવન પાપસ્ય વાસો નિજઃ
 દુઃખસ્ય મમવઃ મુખસ્ય નિધન ધ્યાનસ્ય કપ્ટો રિપુઃ ।
 માત્રસ્યાપિ પરિગ્રહો ગ્રહ ઇવ ક્લેશાય નાશાય ચ ॥ ૧ ॥

મોહતુ ધર ધીરજનો નાશ શાતનો નાશક વ્યાક્ષેપનો
 મિત્ર અહ કારતુ ધર પાપનો પોતાનો વાસો હુ ખનો ઉત્પાદક
 મુખનો નાશક સારા ધ્યાનનો હુ ખદાયી શત્રુ એવો પરિગ્રહ
 માત્ર (હાહયા) પુરુષને પણ અહ પીડા માફક કલેશ અને
 નાશના માટે થાય છે-તેથી આ પ્રમાણે સધવા રધાવવા
 વિગેરેની ખટપટમા પડેલા અને તેમાજ લક્ષ રાખનારને
 કદાચી શુભ ધ્યાનનો સલવ હોય ? વળી તે અન્ય દર્શ-
 નીઓ ધર્મ અધર્મનો વિવેક કરવામા અનિપુણ છે, તેઓ
 ભાધ સાધુઓ મનોહર આહાર, ઉપાગ્રય, પધારી, આસન
 વિગેરે રાગના કારણ છતા પણ શુભ ધ્યાન કરવામા ઉપ-
 યોગી માને છે, તેજ કહે છે, મનુષ્યમોષણ મુક્તિ ઉત્તમ
 સોજન ખાધને વિગેરે-તથા માસને કલિકક નામની સજા
 આપીને ખાવા છતા દોષ માનતા નથી વળી બુદ્ધ સધને
 માટે આરભ કરે તે નિર્દોષ માને છે, તેઓ કહે છે કે -

મસ નિવત્તિકાઠ સેવઢ દત્તિક્કગતિ ઘણિ મેયા ।
 ડય ચઢ્ઠુજારમ પર વવણ્ણા કુણ્ણ વાલ્લો ॥૧॥

મામ ખાવાનું છોડી કલ્કિક નામ માસને આપીને તેઓ ખાય છે, વળી આરભ છોડીને સઘના નામે રધાવીને પોતે ખાય છે, તેથી તેઓ બાળ (બાળક જેવા) છે આમ નામ બદલવાથી નિર્દોષતા ન થાય, જેમકે લૂતાલિક (ઉનાળાના સખ્ત તાપ વિગેરે) ને શીતલિકા (ઠંડક) વિગેરે નામ આપવાથી તેનો શુભ કંઈ બદલાઈ જતો નથી, અથવા ઝેરને કોઈ અમૃત નામ આપીને વાપરે તો તે જાયતો નથી, એ પ્રમાણે બીજા કપિવ્રત વિગેરેનો અવિર્ભાવ (પ્રકટ) તિરેકાવ (શુષ્ક) કહેવા જૈનોએ કહેલ વિનાશ અને ઉત્પાદના નામ બદલવાથી પોતાનું અજ્ઞાન બતાવ્યું, (કપિલ મતવાળા વસ્તુને નિત્ય માને પણ જરફનું પાણી થાય ત્યારે કહે કે તે પાણી પ્રકટ થયું અને જરફ શુષ્ક થયો એટલે જૈનોનું કહેલું તત્ત્વ સ્વીકાર્યો છતાં એક વસ્તુમા મૂળ રૂપનો નાશ, નવાની ઉત્પત્તિ, અને મૂળ વસ્તુતા (ધર્મ) કાયમ રહી એટલે નિત્ય અનિત્ય ધર્મવાળો સ્યાદાહ મત સ્વીકાર્યો છતાં જૈન મતનું તત્ત્વ ન માને તે મૂર્ખાઈ છે) તેથી તે વરાકો (ધર્મતત્ત્વના અજ્ઞાણ) બૌદ્ધ વિગેરે સુદર જોજન બનાવી ખાનારા પરિગ્રહ રાખવા વડે આર્તધ્યાનમા પીડાતા મોક્ષ-માર્ગ નામની જાવ સમાધિથી દૂર રહે છે

जहा ढका य कका य, कुल्ला मग्गुकासिही ।
मच्छेसण क्षियायंति, ज्ञाणंते कल्लसाधमं ॥२७॥

હવે તેઓ રસ (સ્વાદ) સાતા (મુખ) લોગવતાં અહ-
કારી બંનવાથી આત્મધ્યાની થાય છે, તે દ્ષ્ટાતથી બતાવે
છે, જેમ ઢકા ઢક કુલલ મગ્ગુક શિખી (મોર) વિગેરે
પક્ષીઓ જળમા નિવાસ કરીને માછલા મેળવવાની શોધના
રહે છે, તેમ તેમનું ધ્યાન (જીભ વિગેરેના સ્વાદથી) અત્યંત
કલુષિત (કાળુ) થાય ॥

एवं तु समणा एगे मिच्छदिट्ठी अणारिया ।

विसएसण झियायति, ककावा कलुसाहमा ॥ २८ ॥

પક્ષીના દ્ષ્ટાતથી તે પાપી સાધુઓને બતાવે છે, આ
પ્રમાણે ઢક બગલા સારસ વિગેરે માછલા શોધવા પકડવાનું
ધ્યાન કરીને કાળા હૃદયવાળા થાય છે, એજ પ્રમાણે મિદ્ધા
દુષ્ટિ (સમાર સ્વાદીયા) એટલે બોધ વિગેરે અનાર્ય કર્મ
કરીને આરભ પરિગ્રહપણાથી અનાર્ય જેવા બનેલા શબ્દ
(સાર ગાયન) વિગેરેના રસને ચાહતા ઢકપક્ષી જેવા પાપી,
હૃદયવાળા બને ॥

सुष्ठु मग्ग विराहिता, इहमेगेउ दुम्मती ।

उम्मग्गगता दुक्खं घायमेसति तं जहा ॥ सु २९ ॥

આ પ્રમાણે જિનેશ્વરે કહેલો નિર્દોષ માર્ગ સમ્યગ્દર્શન
વિગેરે મોક્ષ માર્ગને કુમાર્ગની પ્રરૂપણા કરીને વિરાધીને
અસારમા મોક્ષ માર્ગ બતાવવાને સમયે 'બોધ' વિગેરે
॥ ૨૯ ॥

ચેનાના મતના ગગણી તે મદામોદથી આકુલ બનેલા અતર આત્માવાળા પાપના શરૂ કરવાથી દુષ્ટ મતિવાળા બનીને C-માર્ગ તે સમાજ સમજમાં નયેલા આડ પ્રકારના કર્મ કે પાપ કર્મ બાધીને તેના કૃષ્ણ રૂપ અનતા દુષ્ટને લોભ વશ માને માર્ગ વિરાધી કુમારે જવાનું ચોપે છે, અર્થાત તેઓ દુષ્ટથી મરવાના એકઠો બદાના ચોપે છે

જહા આસારિણિ નાવં, જાડ અથાં દુરુહિયા ।

દુરુહિ પારમાગતુ અંતગય વિમીયનિ ॥૨૦॥

બોધ વિગેરના સાધુઓ (આધુપલ પુત્ર પાળના નથી) તેમને ગુ દુષ્ટ થવાનું છે, તેનું દહાત કહે છે, જેમ આ પગા માણસ સો કાણાવાળી નાવમા જેમીને પાગ જવા દે-ઉં, તે છિડવાળી લોવાથી પાર ન લાય, ત્યારે શું થાય ? તે કહે છે, વચમા ઉડા પાણીમા દુષ્ટી મરે છે, દહાત કરીને તેનો પરમાર્થ સમજાવે છે

પૃ તુ સમણા પુગં મિચ્છદિદ્ધી અણારિયા ।

માંય કસિણમાપ્પન્ના આગનાસં મહવ્વમયં ॥૨૧॥

જેજ પ્રમાણે બોધ વિગેર આધુઓ મિચ્છાદિદ્ધિઓ કે અનાયો જાવજેાત કમ આશવને પૂર્ણ પામીને મહાભયરૂપ મમારમા પર્યટન કરીને નારક વિગેરના દુષ્ટને પામે છે,

તેમનુ ચારિત્ર પ્રુટીનાવ જેવુ હોવાથી સસાર સાગરને
પાર ઉતારવા સમર્થ નથી ।

इमं च धम्ममादाय कासवेण पवेदितं ।

તરે સોય મહાધોર અત્તત્તાણ પરિવણ ॥૨૨॥

ઉપર ઠહેલ જોધ સાધુને મ મારશ્રમણ થવાનુ છે તે જાતાવે
છે, આ ભગવાને સૌની મમદા જતાવેલો દુર્ગતિને દૂર કર
નાર મુગતિ આપનાર શૂન ચારિત્ર રૂપ ધમને ન પાળવાથી
ઉપરોક્ત સાધુઓ મહાભયને પામે છે, પણ મહાવીર પ્રભુએ
જતાવેલો ધર્મ પાળીને મસાર સમુદ્રને તરે છે, કાંઈ કે
સસાર સમુદ્ર મહા ભયરૂપ છે, તે સમારમા ભમતા જીવોને
એકે ગર્જામાંથી બીજા ગર્જામાં જઈ જન્મ લેવા મરણ દેગ
વિગેરે દુખમાં ને દુખમાં એમ કુવાના અરટની ઘડીઓના
ન્યાયે સસારી જીવ ધમના અભાવે અનતો કાળ રહે છે,
પણ જેઓ કાર્યપ ગોત્રના મહાવીર પ્રભુનો ધર્મ આહરીને
ચોતાના રક્ષણ ઉપે ધર્મ લઈને નરક વિગેરેથી રક્ષા કરે
છે, માટે (હે શિષ્ય !) તે ધર્મને આત્માના વશથી માટે
સ્વીકારી સયમ લઈને બરોબર પાળજે, (તેથી મોક્ષ મળશે)
કેાઈ પ્રતમા પાછલી અડધી ગાથા આ પ્રમાણે છે ,

• कुञ्जा मिस्रु मिलाणस्स अमिलाए समाहिण ।

• તેનો અર્થ—ઉત્તમ સાધુ માદા સાધુની વેચાવચ્ચ કરીને

તેને રાગ રહિત કરે, અથવા તેને જરોખર સમાધિ થાય તેવી રીતે સેવા કરે.

વિણ ગામધર્મેહિ જે કેઈ જગઈ જગા ।

તેસિં અત્યુચ માયાણ થામં કુઝ્વં પરિવ્વણ ॥૩૩॥

આમધર્મ-તે શબ્દ વિગેરે વિષયોના સ્વાદ કુસ્વાદ તેનાથી સાધુઓ વિરત (છોડનારા) છે, એટલે સારામા રાગ અને ખરાબમા દ્વેષ ન કરે તેવા ઉત્તમ કેટલાક છે, તેઓ જગત-સંસારના ઉદગમ જગા-ભયો જે ભવિતના વાછક છે, તેઓ દુખના દપી છે, તેમને પોતાના આત્મસમાન માની દુખ આપતા નથી પણ અને તેટલું કદ વેઠીને તેઓને બચાવે છે, તેમ કરતો સયમના અનુજાનમા રહે,

અહમાણં ચ માયં ચ ત પરિચ્છાય પહિણ ।

સવ્વમેય ણિરાકિચ્છા ણિવ્વાણં સધણ મુણી ॥૩૪॥

સયમમા વિદ્ય કરનારા તો છોને દૂર કરવાનું બતાવે છે, અતીવ (હૃદ બહારનું) માન તે ચારિત્રને બૂલી (દોષો લગાડી) જે વર્તે-અ અવ્યયથી માનનો સળધી ક્રોધ પણ સેવો, તેમ માયા અને બીજા અર્થથી લોભ સમજવો, તે ક્રોધ માન માયા લોભને સંયમના નિયમ વાળી પહિત વિવેકો (આત્માથી) સાધુ એ, ક્રોધાદિ રાગોને, સંસારનું, કારણ

જાણીને મોક્ષમા ધ્યાન રાખે, કારણકે કપાય સમૂહ વિદ્યમાન
હોય ત્યા સુધી સયમની સફળતા ન થાય, કહ્યું-છે કે,
સામણ્ણમણુચરતસ્સ કેસાયા જસ્સં વક્કઠા હોતિ ।
મણ્ણામિ ઉન્નુપુપ્ફ વ નિપ્પલ તસ્સ સામણ્ણ ॥૧॥

દીક્ષાને પાળનારા સાધુમા જે ક્રોધ વિગેરે વધારે પ્રમા-
ણુમા હોય તો જ્ઞાની પુરૂષ કહે છે કે હું તેનું ચારિત્ર
શેરડીના પુલ માફક નકામું માનું છું તે નિષ્ફળ થવાથી
મોક્ષ સંભવ ન થાય, તે બતાવે છે

સસારાપલાયન પ્રતિભુવો રાગાદયો મે સ્થિતા ।

મૃત્વિનાપ્તનવ્યમાન મસ્થિલ કિં વેત્તિ નેદ જગત્ ॥

મૃત્યો મુચ જરાકરેણ પમ્પ કેશેષુ મામાગ્રહી ।

રેહીત્યાદરમન્તરેણ માતઃ કિં નાગમિપ્પામ્યહ ॥૧॥

અસારથી મોક્ષમા દોડી ન જાય માટે મારી પાને
રાગ વિગેરે શત્રુઓ પકડી બેઠા છે, વળી તૃષ્ણા બંધન
બંધાયલું આ આપુ જગત્ કેમ ભોતો નથી, એમ કોઈ
માણસ મૃત્યુને કહે છે કે, મને કેશમા જગની ધોળાશ
મુકીને શા માટે ગ્રહણ કરે છે, ચાલ એવું બળ જબરીથી
આદર કરીને મને શા માટે તમે કહો છો ? તે વિતા પણ
હું શું 'નહિ' આવું ? (અર્થાત્ મોક્ષમાં જવું ફલભૂ છે અને
કેવળાદિથી 'સંસાર' બંધાય અને 'મોક્ષ'ને વશ જગત્ પડેલું છે)

આ પ્રમાણે કથાયને સમૂળગા ત્યાગીને એકસરખા પ્રશસ્ત (નિર્મળ) ભાવ 'એકીને' 'નિર્વાણ' (મોક્ષ) માધવ ઉત્તરે છે. ૧૪૫

સધણ સાહુધમ્મ ચ પાવવમ્મ ણિરાકરે ।

ઉપહાણવીરિણિમિસ્થ કોહ માણણ પત્યણ ॥૩૫॥

વળી સાધુઓ ક્ષાતિ વિગેરે દશ પ્રકારનો ચતિ ધર્મ અથવા સમ્યગ્દર્શન જ્ઞાન ચારિત્રરૂપ ધર્મને માધે, વૃદ્ધિને પમાડે તે જતારે છે. રોજ નહુ નહુ અપૂર્વ જ્ઞાન મેળવીને જ્ઞાને વૃદ્ધિ કરે, તથા શકાદિ દોષ ત્યાગીને સારી રીતે જીવ વિગેરે નવ 'પદાર્થો'ને સમ્યગ્દર્શન વધારે જલાયમાન થયા વિના મૂળ ઉત્તર ગુણ સારી નીતે પાળીને રોજ રોજ નવા અભિગ્રહ (મોહ ત્યાગરૂપ) આદરીને ચારિત્ર ને વૃદ્ધિ પમાડે. 'કહદ સાધુ ધર્મ ચ, પાઠ છે, તેનો અર્થ-પૂર્વે' જતાવેલ વિશેષણ સહિત સાધુ ધર્મ છે તે મોક્ષ માર્ગે લેઈ જાય છે, તેને શકા રહિત સ્વીકારે, ચ અવ્યયથી તે ખરોખર પાળે, તથા પાપને વધારનાર જીવહિસા વિગેરેને છોડે, તથા ઉપધાન-તપ તેને યથાશક્તિ કરે તેવું વીર્ય ધારણ કરવાથી ઉપધાન વીયવાળો હોય, આવો સિમુ કોષ માનને ન વધારે,

જે ય બુદ્ધા અતિક્રતા જે ય બુદ્ધા અણાંગયા ।
સંતિ તેસિં પડદાણં મૂયાણં જગતી જહા ॥૩૬॥

હવે એવા ભાવ માગને ભગવાન મહાવીરે કહ્યો છે કે બીજા દોષોએ પણ એવો ભાવ માગે કહ્યો છે, તે કહે છે જે તીર્થંકરો જાણી થયા છે, અને જે બલિષ્ઠમા યશે, તે બધાએ આવો માગ કહ્યો છે, તે અનતા જાણવા, પણ વર્તમાન કાળની અધિક્ષાએ ન જ્યાતા હાલ પણ તીર્થંકર થાય છે તે તેવો ભાવમર્ગ કહે છે (તેજ ગજ્જથો જાણુ) હવે તે બધાએ ક્ષત તેવો ભાવ માગ ઉપદેશ્યો છે કે તે પ્રમાણે વર્ત્યા પણ છે કે ? તે કહે છે યમન-શાંતિ (ક્ષમા) તેજ ભાવ માગ ત્રણે કાળના તીર્થંકરોનો પ્રતિષ્ઠાન-આધાર (મુખ્ય વિષય) છે. કારણ કે કોઈ ગયા વિના તીર્થંકર પદ ન પામે, અથવા શાંતિ-મોક્ષ-તે તીર્થંકરોનો આધાર સિદ્ધિમાં જૂઠું રહેવાનું છે, તે મોક્ષ-ભાવમાર્ગ વિના પ્રાપ્ત ન થાય, તેથી એમ સમજી કે તીર્થંકરોએ પોતે જેલું કહ્યું છે, તેનું પાળ્યું છે, (તે પ્રમાણે તેમના અનુયાયીઓ એ પણ પાળ્યો) હવે શાંતિના પ્રતિષ્ઠાનપણામાં દુષ્ટાનુ જતાવે છે, જીવો-ભૂતો તે સ્થાવર-જંગમ જે કોઈ છે

તે જીવોને રહેવાનું સ્થાન આ જગત સ્વર્ગ મૃત્યુ અને પાતાળ લોક છે, તેમ ઉત્તમ પુરુષોને શાંતિ આધાર બન

‘હે, તરવાનું સ્થાન’ છે, એવો ભાવ માર્ગ સ્વીકારીને સાધુએ
ગુ કરવું તે કહે છે

અહ પં વયમાવન્નં ફાસા ઉચ્ચાવયા ફુસં ।

પં તેસુ ત્રિણિહળ્ણેજ્જા વાણવ મહાગિરી ॥૩૭॥

ભાવ માર્ગ સ્વીકાર્યા પછી સાધુને પરીવહ ઉપસર્ગોના
નાના મોટાં કે જુદા જુદા દુ ખોના સ્પર્શો આવે તો તે ભાવ
માર્ગ પામેલો સાધુ સારના સ્વભાવથી તથા ઠમની નિર્જ-
રાથી જાણીતો તેનાથી કટાણે નહિ, અનુકૂળ પ્રતિદુષ્ટી
ન હોય, તેમ જરાપણ સચમઅનુધાનથી અદ્વાયમાન ન
થાય, જેવી રીતે મોટા વાવાઝોડાથી મેડ પર્વત અદ્વાયમાન
ન થાય, તેમ પોતે ધૈર્ય ધારીને અભ્યાસ પાત્રીને પરીવહ
ઉપસર્ગો ને શાંતિવી સહે, કાગળુકે અભ્યાસથી મુશ્કેલ કાર્ય
પણ સહેલ થાય, તેના ઉપર કથા કહે છે, એક ગોવાળીએ
તરતનો જન્મેલો વાહ-ડો ઉચકીને દૂર મુકે, એમ અભ્યાસ
થવાથી બે ત્રણ વરસનો વાહરડો પણ ઉચકી શકેતો,
એ પ્રમાણે સાધુ પણ અભ્યાસથી પરીવહ ઉપસર્ગોને
સહી શકે છે

મંબુડે સે મહાપન્ને ધીરે દત્તેમણ ચેર ।

નિંબુડં કાલમાવસ્ત્રી, યવ વેવલિંગ મયં ॥૩૮॥

હવે આખા અધ્યયનનો સાર દુકામાં કહે છે, આ પ્રમાણે
 ઇદ્રીયો તથા મનને વશ કરેલો માધુ મોટો પ્રણ (તીક્ષ્ણ
 બુદ્ધિ) વાળો તથા ધી વટે રાજો (ધિરતા ધારે) તે ધીર પરીસહ
 ઉપસર્ગ સહીને પારકાએ આપેલ ગોચરીથી નિર્વાહ કરે તથા મન,
 વચન કાયના, ચેતના સ્વાધી કરવું, ડગવવું અનુમોદવું ત્યાગીને
 નિર્દોષ અહારથી નિર્વાહ કરે, તથા વધાય આગથી નિવૃત્ત
 (બુઝેલો) ખની મરણ ત્યાં સુધી શાંતિ રાજે, અમે જે કહ્યું
 છે, તેમ જે માર્ગ મને પૂછ્યો તે મેં નહ્યો તે મેં માર્ગ
 સ્વેચ્છાથી નથી કહ્યો, પણ તેતો કેવળી પ્રભુના વચન છે, તે
 તારે માનવા યોગ્ય છે આ માર્ગ નામનુ અન્યારમુ અધ્યયન
 પુર થયું

બારમું સમવસરણુ અધ્યયન.

અન્યારમુ અધ્યયન કરુ, દરે બારમુ કદીએ ધીને, તેનો અણગમ માધે અ. નબંધે છે. તથા અધ્યયનમા માર્ગ કદો છે તે કુમાર્ગ કર કમ્બાધી કુમાર્ગ પ્રાપ્ત થાય નિ, એથી કુમાર્ગ ઉડવાની ઉડવાગાળે તે કુમાર્ગનુ સ્વરૂપ બજુડ, એથી તે મનડપે બજાવવા આ અધ્યયન આખુ (કરુ) છે એના ઉપક્રમ વિશેષે વાગ દારો છે, તેમા ઉપક્રમથી અહરનો અર્થોધિગાર (વિષય) આ છે, કુમાર્ગ બજાવનારા જીનેગરા ગાર બેરે છે તે ક્રિયા વારી અક્રિયાવારી બજાની અને વૈનવિક દંત્રમ આઠ નમવસરગા (તેમના સ્વરૂપ) ને કદીમુ, નિરિષમા નામનિષપ્તમા તો મનવસરણુ જે અન્યય નનુ નામ ને તેના નિરિષ 'આટે નિયુષ્ણિગાર કરે છે

સમવસરણુંડવિ ઇજ મપિચાપિત્તયોગમ દાયે ।

વિંશમિ મમિ વિંશે વાયે જ મમિ વાંધિ ॥ નિ ૧૦૬ ॥

સમવસરણુ શબ્દમા મુ ધાનુનો અર્થ ૨ વિવાચક છે સમુ મધ ઉપક્રમ છે અને આ પ્રત્યય નાન બજાવવા નાંદ નપુસક સિનમા આરેક છે, તેનો બેગો અથ એકશ મપુ એગો બરવો તે સમવસરણુ. તેનો પલુ છે પ્રકારે નિષ્કેપો છે, (કમ્પ સમાધીમા નદિ,) તે છે પ્રકારમા નામ સ્થાપના સદેતા છે દ્રવ્ય વિષયમાં જોઆમએથી સમવસરણુનુ શરીર બમ્પ

શરીર છોડીને 'સચિત્ત અચિત્ત મિશ્ર' ત્રણ ભેદે થાય છે, સચિત્તના પણ દ્વિપદ ત્ર્યુપ્પદ અને અપદ એવા ત્રણ ભેદ છે, દ્વિપદ (બેપગવાળા)મા માધુ વિગેરેનો સમુદાય તીર્થ કરના જન્માભિષેક-દીક્ષાના સ્થાન (પ્રતિષ્ઠા શાંતિ સ્નાન) વિગેરેમા ભેગા થાય છે તે એપગા ગાય લેમ વિગેરેનું જગાગય ત્રણાવ વિગેરેમા (અથવા પ્રદર્શનમા) ભેગા થાય છે, અપદ બાટા પોતે આલી ભેગા થતા નથી, (પણ માણસો દ્વારા કુઠામા રોષા લેઈ ફેરવે છે) તથા ઝાડો ઉદ્યાનમા ભેગા ઉગે છે અચિત્ત પદાર્થોનું તો સમવનરણુ બે ત્રણ વિગેરે પરમાણુ ભેગા થઈને પદાર્થ બને છે, (તથા અચિત્ત વસ્તુઓનું પ્રદર્શન બરે છે તે, મિશ્રમા સેના હુંથીઆરમહિતમા જે લશ્કરે ભેગા થાય તે, ક્ષેત્ર મમવસરણુ ખરી રીતે નથી, પણ વિવક્ષાગ્રી જે ક્ષેત્રમા પ્રદર્શનવિગેરેમા ભેગા થાય તે સ્થાનને ક્ષેત્ર સમવનરણુ બાણુવુ, અથવા આ મમવસરણુવુ વર્ણુન તીર્થ કર દેવ કે સાધુ કરે તે સ્થાન, કાળ મમવનરણુ પણ જે કાળમા આ વર્ણુન કરીએ અથવા પ્રદર્શન જે વખત લરાય તે કાળને કાળ મમવનરણુ કહેવુ,

હવે ભાવ સમવનરણુ કહે છે

માવસમોસરણ પુણ નાયન્વ છન્નિદમિ માવમિત્ત

અથવા કિરિય અકિરિય, અમાણી કેવલેણદયા ॥ ૧૧૭ ॥

ઔદ્યાદિક ભાવ (સ્વભાવ) છે, તે ભાવોનું એકત્ર થવું તે ભાવ મમવસરણુ છે, તેમાં ઔદ્યાદિકના ૨૧ લેહ છે, તે જીવને ચાર પ્રકારની ગતિ દેવ મનુષ્ય નરક તિર્યંચ છે, ચાર કપાય કેષે માત્ર માયા લોભ છે, વિગ (વિદ) ત્રણ છે, મિથ્યાત્વ અજ્ઞાન અસચ્ચ (અવિરતિ) પદ્ય અસિદ્ધત્વ એ પ્રત્યેક જુદા જુદા છે, લેસ્યા કૃષ્ણુ વિગેરે છે, કુલ ૨૧ થયા, આપશમ જે જોડે છે, મમ્યકત્વ તથા આગ્રિમા મોહનો ઉપશમ હોય છે તે, કાયોપશમિક જાવ ૧૮ પ્રકારનો છે, જ્ઞાનમા ચાર લેહ મતિશ્રુત અવધિ મન પર્યંવ (મત્ર પર્યાય) છે, અજ્ઞાનના ત્રણ લેહ છે, મતિઅજ્ઞાન, શ્રુતઅજ્ઞાન, વિભગ, જ્ઞાન છે, દર્શનમા અધુ અચક્ષુ અને અવધિ દર્શન એ ત્રણ લેહ થયા, લખિમા લાભ હાન લોગ ઉપલોગ અને વીર્ય એ પાચ લેહો છે, સમ્યકત્વ, ચારિત્ર, મુયમ અમયમ (દિશ વિરતિ) ત્રણે જુદાજુદા છે, ક્ષામિક ભાવના નવ લેહો છે, ૧ કેવળજ્ઞાન, ૨ કેવળ દર્શન, ૩ હાન, ૪ લાભ, ૫ લોગ, ૬ ઉપલોગ, ૭ વીર્ય, ૮ સમ્યકત્વ, ૯ અને ચારિત્ર છે, પરિણામિક ભાવના ત્રણ લેહો છે, જીવત્વ બલ્યત્વ અને અબલ્યત્વ છે, આ એક જીવને આશ્રયો આઠ કર્મમા સાથે લઈએ તે મનિપાતિક ભાવ કહેવાય, તેમા જે સયોગી ત્રણ સયોગી, ચાર મયોગી, અને પચ સયોગી લેહો આપ છે

ભાંગાઓનું વર્ણન

દ્વિઃ સયોગી—સિદ્ધમા લાગુ પડે, આઠે કર્મના અભાવે ક્ષાયિક (કર્મ વિનાનો શુદ્ધ) ભાવ, તથા જીવત્વ-એ પારિણામિક ભાવ છે, તે બીજામા લાગુ ન પડે માટે દ્વિઃ સયોગી એક ભાગો યથો, ત્રિઃ સયોગી—મિથ્યાદૃષ્ટિ-સમ્યક્દૃષ્ટિ અવિરત વિરત (દેશ વિરતિ) એટલે ૧-૪-૫ શુદ્ધ સ્થાનક-વાળાને ઔદયિક ક્ષાયોપશમિક પરિણામિક એ ત્રણ ભાવો છે, તેમ ૧૪ મે શુદ્ધ સ્થાને જવસ્થ કેવળિને ઔદયિક ક્ષાયિક પરિણામિક ત્રણ ભાવો છે, ચતુષ્કસયોગ તે ક્ષાયિક સમ્યક્દૃષ્ટિ જીવોને ઔદયિક ક્ષાયિક ક્ષાયોપશમિક પરિણામિક એ ચાર ભાવો છે, તથા ઔપશમિક સમ્યક્દૃષ્ટિઓને ઔદયિક ઔપશમિક ક્ષાયોપશમિક અને પરિણામિક એ ચાર ભાવો છે, હવે પચ સયોગી કહે છે ક્ષાયિક સમ્યક્દૃષ્ટિ જીવને ઉપશમ શ્રેણિમા સર્વથા ચારિત્ર મોહ શાત્ત યતા ઔદયિક ક્ષાયિક ઔપશમિક ક્ષાયોપશમિક અને પરિણામિક એ પાચે ભાવ એક જીવને એક સમયે હોય છે, આ પ્રમાણે ભાવોમા બે ત્રણ ચાર પાચ સયોગી સંભવવાળા છ ભાંગા થાય છે, જેજ પ્રમાણે ત્રણ ચાર સયોગે પદર ભાંગા થાય છે, તે બીજી જગ્યાએ (કર્મ અથવા) બતાવ્યા છે. આ પ્રમાણે છ ભાવોનું મળવું તે ભાવ સમોસરણ બાધવું, અથવા બીજી રીતે ભાવ સમોસરણ નિર્યુક્તિકર્તિ

જેતાવે છે, ક્રિયા-જીવ વિગેરે પદાર્થો છે, એવું માનનારા ક્રિયાવાદી જાણવા, એથી ઉલટા અક્રિયાવાદી જાણવા, તથા અજ્ઞાની તે જ્ઞાનને ઉડાવનારા તથા ફક્ત વિનયનેજ મુખ્ય માનનારા વૈનયિકો જાણવા, આ ચારેના જોડોનું વિવરણ કરી તેમની ભૂલો બતાવીને તેમને સુમાર્ગે દોરવવા તે જાવ સમો-સરણ જાણવું, આ જાગૃત નિર્બુદ્ધિનકાર કહેશે પણ આપણે હવે તે શબ્દનું તાત્પર્ય સમજાવીએ છીએ, જીવ વિગેરે પદાર્થ છે, તેનો નિશ્ચય કરી પુણ્ય પાપનું ફળ તથા મુક્તિ દુર્ગતિ માને તે બધા ક્રિયાવાદી જાણવા, મિથ્યા દૃષ્ટિમા ક્રિયાવાદ છતાં પણ ભૂલ શું છે તે બતાવે છે

અત્યિત્તિ કિરિયયાદી વયતિ ણતિ અકિરિયાદી ય ।

અણાણી અણાણ, વિણદત્તા વેણદય વાદી ॥નિ ૧૧૮॥

તેઓ જૈન માફક સ્થાપ્ત છે અનેકાત (કાંઈ અશે) ન માનતા એકાત માને છે, જીવ વિગેરે છેજ, તેથી કાંઈ જગ્યાએ કાંઈ વખતે કાંઈ અશે નથી, તેવું ન માનવાથી બધે-છે, છે, માનતા કાંઈ જગ્યાએ ન હોય તો તેઓ જૂઠા પડે છે, અને જગતમા જે જુદાજુદા ભેદ પડે છે, તે તેમના માનવા પ્રમાણે ન પડે, પણ અહીં તો દરેક જીવમા પુણ્ય પાપનો પ્રત્યક્ષ ભેદ જણાય છે માટે તેમનું માનવું અનુચિત છે તેથી તેમને એકાત માનવાથી મિથ્યા દૃષ્ટિ કહ્યા, હવે અક્રિયાવાદી જીવ વિગેરે

ભાગાઓનું વર્ણન

દ્વિક સયોગી—સિદ્ધમા લાગુ પડે, આઠે કર્મના અભાવે ક્ષાયિક (કર્મ વિનાનો શુદ્ધ) ભાવ, તથા ભવત્વ-એ પારિણામિક ભાવ છે, તે બીજામાં લાગુ ન પડે માટે દ્વિક સયોગી એક ભાગો થયો, ત્રિક સયોગી—મિથ્યાદૃષ્ટિ-સમ્યગ્દૃષ્ટિ અવિરત વિરત (દેશ વિરતિ) એટલે ૧-૪-૫ ગુણ સ્થાનક-વાળાને ઔદયિક ક્ષાયોપશમિક પરિણામિક એ ત્રણ ભાવો છે, તેમ ૧૩ મે ગુણ સ્થાને ભવસ્થ કેવળિને ઔદયિક ક્ષાયિક પરિણામિક ત્રણ ભાવો છે, ચતુષ્કસયોગ તે ક્ષાયિક સમ્યગ્દૃષ્ટિ ભવોને ઔદયિક ક્ષાયિક ક્ષાયોપશમિક પરિણામિક એ ચાર ભાવો છે, તથા ઔપશમિક સમ્યગ્દૃષ્ટિઓને ઔદયિક ઔપશમિક ક્ષાયોપશમિક અને પરિણામિક એ ચાર ભાવો છે, હવે પચ સયોગી કહે છે. ક્ષાયિક સમ્યગ્દૃષ્ટિ ભવને ઉપશમ શ્રેણિમાં સર્વથા ચારિત્ર મોહ શાંત થતા ઔદયિક ક્ષાયિક ઔપશમિક ક્ષાયોપશમિક અને પરિણામિક એ પાંચે ભાવ એક ભવને એક સમયે હોય છે, આ પ્રમાણે ભાવોમાં બે ત્રણ ચાર પાંચ સયોગી સંભવવાળા છ ભાગા થાય છે, એજ પ્રમાણે ત્રણ ચાર મયોગે પદર ભાગા થાય છે, તે બીજી જગ્યાએ (કર્મ અંશમાં) બતાવ્યા છે.

આ પ્રમાણે છ ભાવોનું મળવું તે ભાવ સમોસરણ બાણુ, અથવા બીજી રીતે ભાવ સમોસરણ નિર્ધુક્તિકર્ત્ત

બતાવે છે, ક્રિયા-જીવ વિગેરે પદાર્થો છે, એવું માનનારો ક્રિયાવાદી જાણવા, એથી ઉલટા અક્રિયાવાદી જાણવા, તથા અજ્ઞાની તે જ્ઞાનને ઉડાવનારા તથા ક્ષેત્ર વિનયનેજ મુખ્ય માનનારા વૈનશિકો જાણવા, આ ચારેના બેદોનું વિવરણ કરી તેમની ભૂલો બતાવીને તેમને સુમાર્ગે દોગ્ધવા તે ભાવ સમો-સરણ જાણવું, આ બાબત નિર્મુક્તિકાર કહેશે પણ આપણે હવે તે મુદ્દાનું તાત્પર્ય સમજાવીએ છીએ, જીવ વિગેરે પદાર્થ છે, તેનો નિશ્ચય કરી પુણ્ય પાપનું ફળ તથા મુક્તિ દુર્ગતિ માને તે બધા ક્રિયાવાદી જાણવા, મિથ્યા દૃષ્ટિમા ક્રિયાવાદ છતાં પણ ભૂલ શું છે તે બતાવે છે

અતિયત્તિ કિરિયવાદી વયતિ જાતિ અકિરિયવાદી ય । -

અળાણી અળાણ, વિળદતા વેળદય વાદી ॥૧૮૧

તેઓ જૈન માફક સ્થાવરાદ અનેકાંત (કાંઈ અંશે) ન માનતા એકાંત માને છે, જીવ વિગેરે છેજ, તેથી કાંઈ જગ્યાએ કાંઈ વળતે કાંઈ અંશે નથી, તેવું ન માનવાથી બધે-છે, છે, માનતા કાંઈ જગ્યાએ ન હોય તો તેઓ જૂઠા પડે છે, અને જગતમા જે જુદાજુદા ભેદ પડે છે, તે તેમના માનવા પ્રમાણે ન પડે, પણ અહીં તો દરેક જીવમા પુણ્ય પાપનો પ્રત્યક્ષ ભેદ જણાય છે માટે તેમનું માનવું અનુચિત છે તેથી તેમને, એકાંત માનવાથી મિથ્યા દૃષ્ટિ કહ્યા, હવે અક્રિયાવાદી જીવ વિગેરે

ને માને તેથી છતાં છોડે તથા 'પુરુષ' પાપોને દેખ્યાં છતાં
 લોપ કરે તેથી તેઓ પણ મિથ્યા દૃષ્ટિ (બૂઠા) છે, જેમ કે
 છવ વિગેરેનો એકાતથી નિષેધ કરતા નિષેધ કરનાર ન
 હોવાથી નિષેધનો નિષેધ થયો, તેથી બધું અસ્તિ પછે
 સિદ્ધ થયું, (જો તે બને મળીને અપેક્ષા મમલ કાઢી અથો
 અસ્તિ કાઢી અથો નાસ્તિ માને તો બને મળીને જૈન
 ધર્મી થાય) હવે અજ્ઞાનવાદીનું સ્વરૂપ કહે છે, જ્ઞાન વિનાના
 અજ્ઞાની તે અજ્ઞાનને સાર માને છે, તે પણ બૂઠા છે,
 કારણ કે તેમના માનવા પ્રમાણે અજ્ઞાન સાર તે નિર્ણય
 પણ જ્ઞાન વિના ન પારી જાય, તેથી તેઓ ના પાડે છતાં
 અતે જ્ઞાન મુખ્ય થયું; હવે વિનયવાદીનું સ્વરૂપ કહે છે -
 દ્રઙ વિનય કરવાથી સ્વર્ગ તથા મોક્ષને વાળે છે, તેઓ
 પણ બૂઠા છે, કારણ કે જ્ઞાન તથા ઉચિત ક્રિયા કરવાથી
 મોક્ષ મળે છે, તે સિવાય નહીં હવે તે ક્રિયાવાદી વિગેરેનું
 સ્વરૂપ આચારાગ સૂત્રની ટીકામા વિસ્તારથી કહ્યું તે બહીં
 કહેતા નથી હવે તે ચારેના બેઠો વિવરીને કહે છે.

અસિય સય કિરિયાણ અક્કિરિયાણ ચ હોઈ ચુલસીતી ॥

અળ્લાણી ય સત્તદ્ધો, જેણડયાણ ચ વસીસા ॥ ૧૨૨ ॥

ક્રિયાવાદીના ૧૮૦ બેઠ આ પ્રમાણે છે, છવ વિગેરે
 પદાર્થોના નવ બેઠો છે, તેની આથે સ્વ અને પર જોડવા,
 તેની સાથે નિત્ય અનિત્ય જોડવા, તેની આથે કાલ સ્વભાવ

નિયતિ ઇન્દ્રિય અને આત્મા એ 'યાય' એકવા' એટલે પ્રથમ
જીવના એક સમયે—

'૧x૨x૨x૫=૨૦' એ પ્રમાણે નવના ૨૦x૬=૧૮૦ ભેદો
થાય છે, આમાં આ પ્રમાણે સમજવાનું ■ કે (૧) જીવ
પોતાની મેળે વિદ્યમાન છે, (૨) જીવ બીજાથી ઉત્પન્ન થાય
છે, (૩) જીવ નિત્ય છે, (૪) જીવ અનિત્ય છે તે ચારેને
કાળ વિગેરે માથે લેતા ૨૦ થાય—(૧) જીવ કાળથી છે,
અર્થાત્ કાળે થાય છે, (૨) જીવ કાળે બીજાથી (બાપથી)
થાય છે, (૩) 'જીવે ચેતનાગ્રણે' હ મેથા નિત્ય છે, (૪)
જીવની બુદ્ધિ આજી વધતો કાળે થવાથી અનિત્ય છે હવે
જીવ સ્વભાવથી છે તે બતાવે છે—(૫) જીવ સ્વભાવથી છે,
(૬) જીવ સ્વભાવથી છતાં પરંતુ બાપથી પ્રકટ થાય છે, (૭)
જીવ સ્વભાવથી પોતે કાયમ રહેવાથી નિત્ય છે, (૮) જીવ
સ્વભાવથી મરણને શરણ થવાથી અનિત્ય છે, એ પ્રમાણે
નિયતિનો અર્થ થવાનું હોય તે થાય ■ તે પ્રમાણે
'(૬) જીવ થવાનો હોય ત્યારે હજારો ઉત્પન્ન પોતાની મેળે
'થાય છે, (૧૦) જીવ કેહવાણુ વિગેરેનું કારણ મેળે તે ઉત્પન્ન
થાય છે, (૧૧) જીવો પોતાની મેળે ઉત્પન્ન થયેલા કાયમ રહે
છે (૧૨) જીવો ઉત્પન્ન થયેલા પોતાની મેળે મરે છે
'(૧૩) જીવો ઇન્દ્રિયથી થાય છે, (૧૪) જીવો ઇન્દ્રિયની કૃતિ
અર્થાત્ બાપના નિમિત્તે થાય છે, (૧૫) જીવો ઇન્દ્રિયના કરેલા

છતા નિત્ય છે, (૧૬) જીવો ઇશ્વરના કરેલા છતા અનિત્ય છે (૧૭) જીવો આત્મ રૂપે સ્વયં થાય છે, (૧૮) જીવો આત્મ રૂપે છતા બાપથી થાય છે, (૧૯) જીવો આત્મ રૂપે અનિત્ય છે, (૨૦) જીવો આત્મ રૂપે અનિત્ય છે

આ પ્રમાણે જીવ માફક અજીવ-પુણ્ય પાપ આશ્રવ સંવર નિર્જરા બધા અને મોક્ષ સાથે ગણુતા ૧૮૦ લેહો થાય છે

કાળ લોકમા બાળીતો છે, રૂઢમા રૂજી આવે છે, જેમ કે--
માળી સિંચે સોગજી પજી રતવિજી રૂજી નવ હોય.

સ્વભાવ—જેને શુભ કહે છે, મરચા તીખા ગોળ મીઠો કોયલીન કડવી હોય છે

નિયતિ—અવિતબ્યતા—બનવાનું હોય તે બનેજ—હાલરો ઉપાય કરવા છતા પજી અતે મોત આવે છેજ વેદ જોશી અને મત્ર બધાએ ત્યા નકામા છે

ઇશ્વર—લોકમા એવી માન્યતા છે કે આ સૃષ્ટિ સ્વયં થતી નથી પરંતુ જગતમા એક સમર્થ પુરૂષ ઇશ્વર આવે ત્યારે ઉત્પન્ન કરે છે, ઇચ્છા આવે ત્યાં સુધી પાળે છે પછી પ્રલય કરે છે જેમ મદારી ખેલ કરે છે, તેમ ઇશ્વરની આ કીડા છે

આત્મા—કેટલાકો ઇશ્વરની સત્તા ન સ્વીકારતા આત્મા પોતે સમર્થ હોઈ આ કરે છે આમા સર્મજવાનું એટલુંજ

છે કે કરેકની વાત, કોઈ અથો ખરી છે, પરંતુ એકાત જેએ તેથી તે મિથ્યાદષ્ટિ કે ભુલ છે, પણ અપેક્ષાપૂર્વક માને તો બધા મળીને સાચા થાય છે, હવે આ ક્રિયાવાદીના ટક લેદો જતાવે ॥

જીવ વિગેરે પદાર્થો નથી એવું માનનારાના ટક લેદો આ પ્રમાણે જાણવા

જીવ અજીવ આગ્રવ સવર નિર્જંશ બધ મોક્ષ તેની સાથે કાળ યદ્વચ્છા નિયતિ સ્વભાવ ઇશ્વર અત્મા એ ૭ પદ સાથે જોડવા, તેની સાથે સ્વ અને પર જોડવા એટલે $૭ \times ૬ \times ૨ = ૮૪$ લેદ થાય છે, તે આ પ્રમાણે (૧) જીવ પોતાની મેળે કાળથી નથી (૨) જીવ પર (બીજા)થી કાળથી નથી, (૩) જીવ યદ્વચ્છાથી પોતાની મેળે નથી, (૪) જીવ યદ્વચ્છાથી યતો નથી એ પ્રમાણે જીવના એકલાના ૧૨ થાય, તે પ્રમાણે માતેના ૮૪ થાય—(જીવ ન માને એટલે પુણ્ય પાપનો લેદ ન હોય માટે બાકીના આત્મ લીધા છે) તે કહે છે

કાલયદ્વચ્છા નિયતિ સ્વમાનેશ્વરાત્પતશ્ચતુરર્શતિ ।

નાસ્તિકવાદિ ગણપતે, ન સન્તિ માવાઃ સ્વપરસસ્થા ॥૧॥

(અર્થ ઉપર-આવી ગયો છે,)

- હવે અજ્ઞાનિકો અજ્ઞાનને ગ્રેય માનીને તેનાથી પોતાની

વર્તનને માનનારે અહીં-વિગ્રમાન છે સસાર સ્વરૂપ-વિગેરે માને તે પૂર્વે કહેલ છે તે પ્રમાણે નિશ્ચયપણે તેમાથી સમ્યગ્દષ્ટિપણુ જતાવે છે એટલે એકલુ અસ્તિ (વિગ્રમાન) પણ માનવાથી સમ્યગ્દષ્ટિ પણ ન થાય, કેમકે જાણુ અસ્તિ પણ નથી, પ્રથમ અસ્તિપણુ જતાવે છે હોક અહોક છે આત્મા છે, પુણ્ય પાપ છે તેજ પ્રમાણે તેનું 'દેજ સ્વગ નરકમા જલુ, તેમ કાળ પણ વિગ્રમાન છે, જેમકે કાળે આખા જગતમા તે કાગના કારણુપણાથી ઉત્પત્તિ (જન્મ) વડે સાધના ચો ય ઠક તાપ વરમાદ વનસ્પતિ કુંડ દેહ વિગેરેમા નજરે 'દેખાય છે અર્થાત્ રૂતુ રૂતુએ વનસ્પતિ દેજે છે

તેથી કાળને મુખ્ય માનનાર વાહી કહે છે કાળ જીતોને પકવે છે-તેમા દેશ્વાર વિગેરે કરે છે તેજ પ્રમાણે સ્વભાવવાહી આખા જગતના દેશ્વારમા સ્વભાવ (શુદ્ધ), ને મુખ્ય માને છે સ્વ પોતાનો ભાવ (શુદ્ધ) તે સ્વભાવ છે, તેથીજ જીવમા ભવ્ય અભવ્ય મૂર્ત અમૂર્ત પોતપોતાના રૂપ પ્રમાણે કરવાયા જણીતુ છે, તથા ધર્મ અધર્મ આકાર કાળ વિગેરે પણ અનુક્રમે આનવામા સ્થિર રાખવામા અવકાશ (જગ્યા) આપવામા, તથા પર અપર (નધુ જીનું) વિગેરે સ્વરૂપ જતાવવાથી તે પણ, કારણ તરીકે છે કશું છે કે કોણ કાંટાને ઝીણી અણીવાળા જનાવે છે ?

ઉ અવળાવથી, તેજ પ્રમાણે નિયતિ (નિર્માણ ભવિત-
વના હોણકાર હોતજ વિગેરે ચખ્ખો જોલાય છે તે યથાજ
કરે છે, રાત પછી દહાડો અને દહાડા પછી રાત બાળપણ
જુવાની બૂઢાપો વિગેરે) યાય છે, તે પણ કારણરૂપે છે,
કારણ કે પદાર્થોને નિયતિ નિયમસર કાર્ય કરાવે છે, તેજ
કહેલ છે કે દરેક પદાર્થ નિયતિ બળના આધારથી પ્રાપ્ત
થવા યોગ્ય છે, તેજ પ્રમાણે પૂર્વે કરેલું, તે શુભ અશુભ
કૃત્યનું ફળ સારૂ માફુ યાય છે, તે પણ કારણરૂપે છે, તેજ
કહ્યું છે કે

यथा यथा पूर्वं कृतस्य कर्मणः फलं निधानस्यमिदोपतिष्ठते,
तथा तथा पूर्वकृतानुसारिणी, प्रदीपहस्तेव मतिःप्रवर्त्तते ॥१॥

જેમ જેમ પૂર્વે કરેલા કૃત્યોનું ફળ કર્મરૂપે જેમ
નિધાન (ભંડાર) માં સ્થાપ્યું હોય તે પ્રમાણે પૂર્વ કૃત્યોને
અનુમાટે હાથમા દીરાની માફક મતિ ચાલે છે, બુદ્ધિ કર્મા
સારિણી કહેવત પ્રમાણે છે

તેજ પ્રમાણે પોતાના કર્મ પ્રમાણે મનુષ્ય જન્મો લે
છે, તેજ પ્રમાણે તેનું કર્મ પોતે ન ઇચ્છે તોપણ તે ગતિમા
જેથી જાય છે, વિગેરે તે પ્રમાણે પુરૂષાકાર (આ ભવમા
કરેલો ઉદ્યમ) વિના કઈપણ કાર્ય સિદ્ધ ન થાય,

न दैवमिति सचिन्त्य त्यजेद्दुष्टमात्मनः

अनुग्रहेन कस्तलं तिलेभ्यः प्राप्नुमईति ॥१॥

ભાગ્યને ભરેલે પોતાનો ઉદમ ને છાડવો કારણ કે કયો માણસ ઉદમ વિના તલમાથી તેલ કાઢવા યોગ્ય છે ?

ઉદયપાદાચ્ચ ચિત્રાગિ ! નરો મદ્રાણિ પશ્યતિ

ઉદયપાદાક્રમિકીટોપિ મિનત્તિ મહત્તો દુમાન્ ॥૨॥

કોઈ પુરુષ પોતાની સુદર સ્ત્રીને કહે છે, હે સુદર અગવાણી ! માણસ ઉદમ કન્વાથી સુજોને રહે છે, ઉદમ વડે જ કૃમિનો કીડો પણ મોટા ઝાડોને કોતરી ખાય છે.

આ પ્રમાણે કાળ વિગેરે જધાને કારણપણે માનતો તથા આત્મા પુણ્ય પાપ પરલોક વિગેરે ધર્મોત્તો ક્રિયાવાદી હોય તે મમ્યગદ્દષ્ટિ દેહવાચ, ધીજ્ઞ અક્રિયાવાદ અજ્ઞાનવાદ વૈત ચિકિત્સાદ મિથ્યાવાદ જાણવા, તે કહે છે, અક્રિયાવાદી અત્યન્ત નાન્તિક પ્રત્યક્ષ દેખાતો જીવ અજીવ વિગેરે પદાર્થોને ન માનવાથી-મિથ્યાદષ્ટિ થાય છે, અજ્ઞાનવાદી તો છતિ મતિ વિગેરેથી મમજાતો હોય ઉપાદેય દેખાડનાર જ્ઞાન પથકેને હિડાવી અજ્ઞાન કલ્યાણકારક છે, એવું જોણતો કેમ ઉન્મત્ત ન થાય ?

અર્થાત્ તે ઉન્મત્ત છે, તે પ્રમાણે વિનયવાદી મુજબ એકલા વિનયને માને પણ જ્ઞાન ક્રિયા જ ને વડે સાધવા યોગ્ય મોક્ષ હોવાથી એકલો વિનય માર્ગનોરે પણ નકામો છે, આ પ્રમાણે તેઓ વિપરીત અર્થ કહેવાઈ મિથ્યાવાદી છે

પ્રશ્ન-ક્રિયાવાદીના '૧૮૦' લેદા છે તે એકેક લેદા જુદા માનવાવી તેને બીજે મધ્યે મિથ્યાવાદી કહેવ છે, 'આપ અહીં તેને સમ્યક્ષદિ, કેવી રીતે કહો છો ? ઉત્તરે વાદી જીવ છે એવું નિશ્ચય માનીને પાછુ કાઢી જીવ બધુ કરે છે, કોઈ સ્વભાવ કોઈ નિયતિ કોઈ પૂર્વકૃત કોઈ પુરુષાંકાર (ઉદ્ગમ) એમ બીજાને ઉડાવી દેવાથી તેઓ મિથ્યાત્વવાદી છે, જેમકે જીવ છે, એમ છે મજા જોડે જીવ એકાત મુદી હમણે તો જગતમા જે જે છે તે બધુ જીવ થઈ જાય, (માટે-અજીવ હી જાય છે) પણ જીવ છે તેમ કાળ નિયતિ પૂર્વકૃત અને ઉદ્ગમ પણ છે, તેવું પાવેનું લેણું હમણે, એટલે પાથે પરસ્પર મગધ સંબધથી તે સમ્યક્ત્વ છે, તેમ કાળનાદી વિગેરે પણ પરસ્પર મગધ રાખે તો તે સમ્યક્ત્વ છે "

પ્ર-કાળ વિગેરે એક બીજાથી નિરપેક્ષ જુદો મિથ્યાત્વ સ્વભાવવાળા થાય, અને લેગામગી લેડાય તે 'મમ્યક્ત્વ થાય એ કેમ, અને ? કારણ કે જે પ્રત્યેકમા નવી તે લેગા મગીને પણ ન થાય જેમ કે રત્નાના કણીયા, (એક કણમા તેલે નથી તો હજાર લેના થાય તોપણ નથી.)

ઉ-તેવું બધે નથી, એક, માણેક, છે કે એક હીરો છે, એક પાનું છે તેવા, અનેક જુદા જુદા રત્નોમા એકપણમા રત્નાવળી (હીરો) ન કહેવાય, 'પરંતુ' જ્યાં તે રત્નો લેગા પડેલા છે તે રત્નાવળી (હીરો) કહેવાય, આ પ્રત્યક્ષ દેખાય

છે એટલે તમે ન માનોતો તે નકામું છે, (અર્થાત્ તમારે માનવું જ પડશે) તેજ ધીજે સ્થળે કહ્યું છે

કાલોસહાવણિયઈ પુજ્વકય પુરિ સકારણેગતા

મિચ્છત્તેચેવ હ સપાસઓ હોતિ સમત્ત ॥૧॥

કાળ સ્વભાવ નિયતિ પૂર્વકૃત (કર્મ) ઉદ્ધમ એ પાત્ર બુદ્ધા હોય તો મિથ્યાત્વ અને સામટા મળે તો સમ્યક્ત્વ છે

સર્વેવિ ય કાલાઈ ઇહ સમુદાયેણ સાહગા મણિયા

જુજ્જતિ ય એવેવ સમ્મ સંવસ્સ કજ્જસ્સ ॥૨॥

તે બધા કાળ વિગેરે સાથે મળે તો કાર્યના સાધક થાય છે માટે તે જ્યાં જોઈએ ત્યાં લેગા મળે તો બધા કાર્યના સમ્યક્ ગીતે કરનારા છે,

ન હિ કાલાદીર્હિતો કેવલર્હિં તુ જાયણ કિંચિ

ઇહ મુગ્ગરણાદિવિ તા સર્વે સમુદિતા હેઝ ॥૩॥

એકલા કાળ વિગેરેથી કંઈ થતું નથી પણ જોમ મગ્ધ રાધવા હોય તો પાણી લાડકા રાધનાર ચડે તેવા અને તેની સાથે કાળ (અમુક વખતે) હોય તો રધાય,

જહંગ્ગ લક્ષણગુણા વેરુલિયાદી મળી વિસજુત્તા

રયણાવલિ વવણ્ણ ન લઈતિ મહ્મમુલ્લાવિ ॥૪॥

જેમ કે અનેક ઉત્તમ લક્ષણવાળી વૈદ્ય વિગેરે મણિ
ઓના છુટા પારા-મણકા બુદ્ધ હોય ત્યાં મુખી મોઢા મૂલનો
દરેક દાણો હોય છતાં રત્નાવલિ (હાર) ન કહેવાય,
તદાગિયવદ્દ મુવિણિચ્છિયામિ અણ્ણો ડણ્ણ પસસ નિરવેવ્વવા
સમ્મદસણસદ્દ સવ્વે ડ વિ ણયા ણ પાવિત્તિ ॥૬॥

તે પ્રમાણે નિયતવાદ વિગેરે બધાએ પોતે ન્યાયની
રીતે પોતાનો પક્ષ સિદ્ધ કરે છતાં બીજાનો મબધ ન
રાખવાથી તે બધા નયો સમ્યક્ત્વ ગાંઠને પામતા નથી
અર્થાત્ તે મિથ્યાત્મી છે

જહ પુણ તે ચેવ મણી જહા ગુણવિમેસમાગપદિવદ્દા
રવણાવલિત્તિ મણ્ણદ્દ ચયતિ પાદિક્કસણ્ણાઓ ॥૬॥

જેમ તે મણીઓ દોરાસાથે પરીવીએ તો બધી જોડા-
ઈને બુદ્ધાપણું મુકવાથી તે રત્નાવલિ નામે લોકો કહે છે

તદ્દ સવ્વે ણયવાયા જહાણુરૂપિણિઉત્ત વસવ્વયા ।

સમ્મદસણસદ્દં લભતિણવિમેસ સણ્ણાઓ ॥૭॥

તે પ્રમાણે બધાનયવાદો યથાયોગ્ય વક્તવ્યમા ચોજેલા
સાથે હોવાથી સમ્યગ્દર્શન શબ્દ પામે છે, પણ વિશેષ
સજ્જાથી નહિ

તમ્હા મિન્છદિદ્ધી સવ્વેવિ ણયા સપસસ પદિવદ્દા
અણ્ણોણ્ણનિસિસયા પુણ દવતિ સમ્મત્ત સન્ધાવા ॥૮॥

તે પ્રમાણે જેઓ પોતાના પક્ષનો કદાચદ રાખે છે, તે બધાએ નયો મિથ્યાદૃષ્ટિઓ છે, પણ પરસ્પર મળધ રાખી તે સમ્યક્ત્વસ્વભાવવાળા થાય છે, તેથી જનાચાર્ય એકાતવાદિઓને સમજાવે છે કે કાળ વિગેરે પ્રત્યેક એકાત કારણ રૂપ' છોડીને પરસ્પર મળધ 'ગણનાર કાળ સાથે નિયતિ સ્વભાવ કર્મ અને ઉદ્યમ એ' પાચે બેગા મેળવે પાચેને કાળજી માની કાર્યસિદ્ધિ માનો તે અમારૂં કહેછું પ્રત્યક્ષ તમને તથા જગતને સન્ય જણાશે, આ પ્રમાણે સમવસરણ અધ્યયનનો નામ નિશ્ચેષો કહ્યો હવે સૂત્ર અનુગમ (વિષય) મ સૂત્ર કરેલુ તે અટક્યાવિના શુદ્ધ ઉચ્ચારે બાલકુ તે કહે છે

ચત્તારિ સમોસરણાણિમાણિ

પાવાદુયા જાઙં પુઢો વયંતિ

કિર્ગિયં અકિરિય વિણિયતિતઙયં

અળ્લાણમાહંસુ ચઉત્યેમવ ॥ સૂ. ૧

અગ્યાગ્રમા અવ્યયનનો બારમા સાથે આ સળધ છે કે સામુદાય મર્ગ જણે સ્વીકાર્યો છે તેણે કુમાર્ગે ગયેલા એકાતવાદીઓનો એકાત પક્ષ સમજીને તે બધાએ છોડી દેવા, તે એકાતવાદને આ અધ્યયનમા વિગતવાર સમજાવે

છે, તે પૂર્વના અધ્યયનની છેલ્લી સૂત્રગાથા સાથે બારમાની પહેલી ગાથાનો સળધ પશ્ચ જતાવે છે, 'પૂર્વે સવૃતો મહા પ્રસો વિગેરે કહેલ છે,

તે સારો સાધુ શુદ્ધ ગોચરી લઈને મૃત્યુ સમય મુખી સ્વપરતુ ઠપાણુ કરતો મમાધિમાં રહે, એ દેવળી ભગવાનનું વચન છે, તે પરતીર્થિનું એકાત વચન ન માને એ દેવળી પ્રભુને' મત છે, તે એકાતવાળીઓનું શુ કહેવું છે તેનું સ્વરૂપ આ પ્રથમ ગાથામા જતાવે છે, બહી ચાર વાળીઓનું એકા ધવાનું છે, (પાચ કે ત્રણ નહિ) એટલે ૩૪ લેદો છે તેને ચાન્મા સમાવી દીધા, તે ચારે જુદુ જુદુ બોલનારા પર તીર્થિઓ છે તે ચારેના નામ પણ તેના શુભો પ્રમાણે મહા આપીને ઓગખાવે છે, (૧) ક્રિયા છે એવું બોલનારા ક્રિયાવાદીઓ છે, (૨) ક્રિયા નથી, એવું બોલનારા અક્રિયાવાદીઓ છે, (૩) વિનયનાળીઓ (૪) અજ્ઞાનીઓ, એ ચાર લેઈને વિશેષ પ્રગટ કહે છે

અળ્લાણિયા તા કુસલાવિ સંતા

અસંથુયા ણો વિતિગિચ્છતિન્ના

અકોવિયા આહુ અકોવિણ્હિ

અળ્લાણુ વીડત્તુ મુસંવયંત્તિસૂ. ૨

ક્રિયાવાદી અક્રિયાવાદી વિનયવાદી અજ્ઞાનવાદી એ ચારે સામાન્યથી બતાવી હવે તેમની ભૂલો બતાવવા પ્રથમ તેમનો મત ધ્યાપે છે, તેમાં છેલ્લો અજ્ઞાનવાદી મત પ્રથમ લે છે, તે પશ્ચાત્તુપૂર્વો મ્હં, (વ્યાખ્યાન કરતા પહેલેથી પણ લેવાય તે પૂર્વાતુપૂર્વી, છેલ્લેથી લેવાય તે પશ્ચાત્તુપૂર્વી, અને ગમેતેમ લઈને વર્ણવીએ, તે અનુપૂર્વી ન કહેવાય,) અથવા તે અજ્ઞાનવાદીઓ બધા તત્ત્વોને ઉઠાવે છે, માટે તે અત્યંત અસબદ્ધ (વિપરીતભાષી) છે, તેથી પ્રથમ તેમ નેજ કહે છે, અજ્ઞાન જેમને છે, અથવા અજ્ઞાનવડે પોતાનો નિર્વાહ કરે છે તે અજ્ઞાની અથવા આજ્ઞાની (જ્ઞાન ઉઠાવ નારા) છે, તે બતાવે છે, અજ્ઞાનીઓ કહે છે કે અમે કુશળ (ડાઢ્યા) છીએ, એવું બોલવા છતાં અજ્ઞાનનેજ પ્રધાન માનવાથી તેઓ અસબદ્ધ (મિથ્યાવાદી) છે, તેઓ જ્ઞાનની કિંમત ન સમજવાથીજ ચિત્તમાં જે બ્રાહ્મિ ધર્મ હોય તે શકાને દૂર ન કરી શકવાથી અજ્ઞાનજ શ્રેય છે એવું બોલે છે, તેઓ એમ કહે છે કે જેઓ જ્ઞાની છે તે પરસ્પર વફાદ પક્ષ કરીને માહોમાહે લડીને માયા તત્ત્વના ખાહક થતા નથી, જેમકે કેટલાક આત્માને સર્વ વ્યાપી માને છે ત્યારે બીજા સર્વવ્યાપી નથી માનતા, કેટલાક અશુકાના પર્વ (રેખા) માફક માને છે કેટલાક સ્થામાક તદુલ (સામા નામથી જોળખાતા ઝીણા ચોખા) જેવડો માને છે, કેટલાક મૂર્ત માને છે, અને કેટલાક અમૂર્ત

(અર્પી) માને છે, કેાઈ હૃદયમા રહેલો કેાઈ લલાટમા ગ્હેલો માને છે, હવે એક આત્મા નામના પદાર્થમા અનેક ભેદ (અવધા) છે, એજ પ્રમાણે ગધા પદાર્થમા એક વાક્યતા (અભેદભાવ) નથી, આ ગધા ભેદોને સમજનારો અતિશય જ્ઞાની કેાઈ નથી કે તેને સમજીને બીજાને સમજાવી શકે, કદાચ કેાઈ હશે, તો આપણે અજ્ઞાની હોવાથી તેને ઓળખી શકતા નથી, કારણ કે અસર્વજ્ઞ (સ પૂર્ણ નહિ જાણનારો) ગધુ કયાથી જાણે ? એવુ વચન છે તે બતાવે છે

સર્વજ્ઞોઽસાવિતિ જ્ઞેન, તત્કાલેપિ બુમુત્સુમિ*

તજ્ઞાનમેવવિજ્ઞાનગૂન્યૈર્વિજ્ઞાયતે કથ ॥૧॥

કદાચ કેાઈ સર્વજ્ઞહોય તે વખતે પણ સર્વજ્ઞને જાણવામા જે આવે તેવું ઉત્કૃષ્ટ જ્ઞાન જેને નથી તેવા ટેવીરીતે તે ગધુ જાણે ? તેમ તેજા ત્રીધા ઉપાયવાળા પરિજ્ઞાન (બોધ) ના અભાવથી સભવ પણ ન થાય (કે તેણે ગધુ જાણી લીધુ) જ્યાં જ્ઞાનનો અભાવ નથી ત્યાં સભવ થાય, હવે સભવ કયારે થાય કે જ્ઞાનનો અભાવ ન થાય એમ બે એકેકથી જોડાયલા છે, તે બતાવે છે, વિશિષ્ટ (ઉત્તમ) જ્ઞાન વિના તેની પ્રાપ્તિના ઉપાયનુ પરિજ્ઞાન થાય (અર્થાત્ જાણવા માટે નિશ્ચય કરવા માટે ઉત્તમ જ્ઞાન જોઈએ, તે ઉપાય (જ્ઞાન) વિના ઉપેય (જેય પદાર્થોના નિર્ણય) ની પ્રાપ્તિ ન થાય, વળી જ્ઞાન (સામાન્ય બોધ) જેય (ગધા

પદ્ધતિ) ના અરૂપને નિશ્ચય કરવાને (અમરૂપને) શક્તિવાન છે, જેમકે કઈ પણ દેખાય છે તેના ત્રણ ભાગ ધારીએ. મામે નજરે દેખાતો વચ્ચો અને પાછલો એમ ત્રણે ભાગ થતા આપણી સામાન્ય દૃષ્ટિ પ્રમાણે નજરે દેખાતો ભાગ જણાશે, પણ વચ્ચો પાછલો નહિ દેખાય, તરણ કે પાછલા જે દેખાતા નથી, નજરે દેખાતા ભાગના પણ ત્રણ ભાગ પાડીએ તો સૌથી સૂક્ષ્મ ભાગ પરમાણુ થશે, તે અત્યંત જારીક હોવાથી આપણી આંખે તો નહિ દેખાય, (વચ્ચા કેટલાક દેખાશે ને કઈક નહિ દેખાય) એમ અર્વજના અભાવથી અને અસર્વજ્ઞથી બંનેજર નિર્ણય ન થનાથી તવા 'સર્વે વાંદી' એના પરસ્પર વિરુદ્ધ ત વ માનવા વડે 'તેમાં માથું માગ્યા જતા સામાન્ય જ્ઞાનીઓને તથા પ્રમાદવાળા જીનેને ગમે તેમ બોલી જવાથી બહુ દોષો વધાવી અજ્ઞાનજ વધારે માટે (કે દોષો ન થાય) તે બતાવે છે, જેમ કે દોષ જ્ઞાની દોષને પગની માવામાં લાત મારે તો પણ તેના ચિત્તનો શુદ્ધિ હોવાથી તવા દોષ નો ભાગી ન વાય, (ખાળદ અજ્ઞાની દોષને લાત મારે તો પણ દોષ ચડતો નથી) આ પ્રમાણે અજ્ઞાનીઓ અજ્ઞાનને એય માનવાથી મિથ્યાવાદી છે તેમ અજ્ઞાનને એય માનવાથી તેમની શક્તિ કંઈક ઠૂંચી નથી એમ જ્ઞાની અનિપુણ અમ્યજ્ઞ જ્ઞાનથી રહિત જાણવા, તેમનું અમાધાન જ્ઞેનાચાર્ય કરે છે,

તેમની, પ્રથમની શક્તિ આ છે કે પરસ્પર વિરુદ્ધ બોલ

વાધી યથાર્થવાની (માયા) નથી તે ઠીક છે કારણ કે તે જોવનારા અમર્ષરૂપના કહેલા આગમ (સિદ્ધાંત)ને માને છે, પણ તેથી બાધાએ અબ્યુગમવાદો (સિદ્ધાંતના વચનો)ને બાધ આવતો નથી, કારણ કે સર્વજ પ્રણીત આગમ માનનારા વાદીઓને કયાય પરસ્પર વિરોધ આવતો નથી, કારણ કે તે મિવાય સર્વજપાત્ર સિદ્ધ ન વાય, તે કહે છે

જ્ઞાન ઉપર આરોધ આવગ્હો (પડકાર) મ પૂર્ણ ક્ષય થવાથી તેવા જ્ઞાની મગવતને ગળ દેખ મોહવાળા જૂઠા કાગ્લો ન હોવાથી તેમનું વાક્ય યથાર્થ (માયુ) હોવાથી નમે જોમ નહીં કરી શકે કે તે અયથાર્થ (જૂઠું) છે, અજ્ઞાની અહીં જન્મ કરે છે કે જો કોઈ મર્ષરૂપ હોય, પણ તે મર્ષજ છે, જોવા મલવ અમને થનો નથી, ને પૂર્વે જાનાયુ છે જીનાયાર્થ કહે છે તમે માયુ કહ્યું પણ અયુક્ત કહ્યું, જુઓ “ જો મર્ષરૂપ વિદ્યમાન હોય તોપણ અમારા જેવા અજ્ઞાનીથી જોવાખાતો નથી ” જે તમારું વચન અયુક્ત છે, તે જાતાવીએ છીએ, “જો કે તમારા માનના પ્રમાણે પગના મનની વાત જાણેજર આપતો ન જાણી શકનાથી સરા ગીઓ વીતરાજ જેવા દેખાય છે, અને સાચા વીતરાજો દેખાય છે, જોમ પ્રત્યક્ષ એકદમ ન જણાય, પણ સબવ અનુમાનના મદ્દબાવથી અને બાધક પ્રમાણના અનુભવથી તેનું અગ્નિ (વિદ્યમાનપણું) ઉડી જતું નથી, સબવ અનુમાન બતાવે છે, વ્યાકરણ વિગેરે શાસ્ત્રના ભણવાથી અન્કાગ્વામી, જુદીનો

જ્ઞાન અતિશય (સમજવાની શક્તિ) બાજુવા ભેગ પદાર્થની તરફ જરૂર દોરવે છે, જેમ જેમ અજ્ઞાની કરના વૈયાકરણી કે બહેલો વધારે સમજે, તેમ તેમ વિશેષ વિશેષ અભ્યાસથી (ધ્યાન વિગેરે કરવાથી જ્ઞાન વધના) સંપૂર્ણ બાજુનારો સર્વજ્ઞ પણ થાય, તે સર્વજ્ઞ નજ થાય એવું સર્વજ્ઞતાને ષાધક પ્રમાણ કયાય નથી, તે બતાવે છે.

કાંઈ આપણા જેવો સામાન્ય દેખનારો પ્રત્યક્ષથી સર્વ જ્ઞનો અભાવ સાધવાને શક્તિવાન નથી, કારણ કે તેનું જ્ઞાન થોડું હોવાથી જોય બાજુવાને શૂન્ય જેવો છે, તમે કહેશો કે તે સર્વજ્ઞના જ્ઞાનને બાજુવા શક્તિવાન છે, તેવું અશૂન્ય (પુર)તેનું જ્ઞાન કહેશો તો તે પોતે સર્વજ્ઞ રૂપે થશે પણ તે વાત તમે માનવાના નથી, તેમ પ્રત્યક્ષથી બીજે ન બરે અનુમાન પ્રમાણ છે તેનાથી પણ નિષેધ નહિ થાય કારણ કે તેનું અન્યભિચારી (ખરેખર) લિંગ (ચિન્હ) મળશે નહિ (જો પ્રત્યક્ષ કંઈ નિષેધ થાય તો બીજે અનુમાનથી નિષેધ થાય તેવું બનનારું નથી, તેમ ઉપમા પ્રમાણથી પણ સર્વજ્ઞનો અભાવ સધાશે નહિ, કારણ કે તેવું સદૃશ બીજે કંઈ નિષેધ જોયો હોય તો થાય, પણ સર્વજ્ઞનો અભાવ સાધવામા તેના જેવું બીજે કંઈ બન્યું હોય, કે તેથી તમે સર્વજ્ઞનો અભાવ સિદ્ધ કરી શકો તેમ અર્થાપત્તિ પ્રમાણથી પણ સિદ્ધ નહિ થાય કારણ તેમા પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ હોય તો જ બીજા પ્રમાણ પ્રમાણે સિદ્ધ થાય, એટલે પ્રત્યક્ષ વિગેરે

પ્રમાણે ન મુધાયાથી અર્થાપત્તિ પણ નકામી છે, તે પ્રમાણે આગમ પ્રમાણુમા પણ નથી, તેમા તો સર્વજ્ઞ હોવાનું બતાવેલ છે, આ પ્રમાણે પાત્ર પ્રમાણુના અભાવનો અભાવ હોવાથી સર્વજ્ઞનો અભાવ મિલ્લ ન થાય, તે બતાવે છે સર્વત્ર સર્વજ્ઞ તેનું આહક પ્રમાણુ સંભવે નહિ. એવું સામાન્ય જુદિવાળો ન કહી શકે, સામાન્ય જુદિવાળો હોય તે દેશ (ખીજા મુલકના) કાગ (ખીજા મમયના) થી વધારે જ્ઞાનવાગાઓનું વિજ્ઞાન બાજુવા અશક્ય છે, કહાય તમે કહેશો કે બધા દેશ અને બધા કાગના હોકોનું વિજ્ઞાન બાજુવા તે સમર્થ છે, તો સમર્થ પોતે સર્વજ્ઞ સિદ્ધ થશે, એટલે સામાન્ય બોધવાગાનું વિદ્યમાન જ્ઞાન સર્વજ્ઞનો અભાવ ન સાધે, કારણ કે તેમા તેનું વ્યાપક પર્ણ (બરોબર તુલના કરવા જેટલું બળ) નથી, અને વ્યાપક પર્ણના અભાવથી વ્યાપકની વ્યાપ્તિ () મુક્ત થાય તેમજ ખીજા વસ્તુનું જ્ઞાન રૂપ અભાવ (જેમકે ઘટ જોવાથી પટજ્ઞાનનો અભાવ) સર્વજ્ઞનો અભાવ સાધવાને સમર્થ નથી, ખીજા વસ્તુ તથા સર્વજ્ઞ એ બંનેના એક જ્ઞાનનો સસર્ગ (વિષયપણા) ના નિયમનો અભાવ છે, (અર્થાત્ જ્ઞાનના અનિવૃત્તિ એકમા એકને એક જ્ઞાન હોય ખીજાને ખીજા જ્ઞાન હોય તે પરસ્પર બાજુવાથી ખીજાના જ્ઞાનનો નિષેધ ન કરી શકે, અથવા માણસ દેખતા સૂર્યના પ્રકાશનો નિષેધ ન કરે, તેમજ પર્ણની અવ્યવસ્થાથી સર્વજ્ઞના

જ્ઞાનનો 'અભાવથી' અને સર્વ અનુમાર્તનાં' સ્વીકારથી મર્વ સ
મિદ્ થાય છે, તથા તે સર્વ પ્રભુના કહેલા આગમનો સ્વીકાર
કરવાથી મતભેદો દૂર થયા તે કહે છે, જિનેશ્વરના કહેલા આગમ
માનનારનું વચન એકમરણુ હોવાથી ગરીરી' મોર્તમા વ્યાપી
મ મારી આત્મા છે, ત્યાજ તેની પ્રાપ્તિ (તે સબધી એટલે)
દેખાય છે એક બીજાના દોષ લાગુ પડતા નથી, કારણ કે
ગીર્ષતા વિદ્યાર્થીની પ્રેક્ષા (બુદ્ધિ)નો જ્ઞાન પ્રભાવ પોતાના
આત્મામાં ને લેણેલા કરતા વધારે હોય છે, અને તે પ્રેક્ષક
અનુભવાતાનો નિષેધ ઠાક કરી શકે તેમ નથી, વળી જ્ઞેના
આર્થ અજ્ઞાનવાદીને કહે છે —

જ્ઞાન જ્ઞેયના સ્વરૂપને જાણવાને સમર્થ નથી; કારણ
કે સર્વ જગ્યાએ આગસો ભાગ પાછલા ભાગને ઢાકે છે,
સાથી જાનો ભાગ પરમાણુ અતીદ્રિય છે, હદ્રિયથી જન
જણાય વગેરે કહ્યું તે તમારું કહેવા માત્ર છે, કારણ કે
મર્વજ્ઞતા જ્ઞાનમાં દેશકાળ સ્વભાવ આશ્રયી જે દેખાય નહિ,
તેવો પડદો નવી વળી સામાન્ય બુદ્ધિવાળામાં પણ અવધવના
દારવડે પદાર્થમાં અગતિનો પડદો નથી (અર્થાત્ અનુમાન
અને તર્કથી કેટલુંક જ્ઞાન થાય છે) કારણ કે અવયવવાળો
પદાર્થ પોતાના અવયવવડે ઢાકતો નથી, પણ તે તો પિછીને
અવયવોનું સૂચન કરે છે, એ સુક્ષ્મચુક્ત છે અને
વળી અજ્ઞાન જ જ્ઞેય છે, તે અજ્ઞાન અર્થુદાસ પ્રતિષેધ

અથવા પ્રસન્ન પ્રતિપેદથી એમ 'માનો' છે ? તેમા જે જ્ઞાનથી અજ્ઞાન બિન્ન માનો છે - તો પર્યુદાસ વૃત્તિથી જ્ઞાનાતર (બીજું જ્ઞાન) તમે માન્યુ, પણ અજ્ઞાનવાદ બિન્ન ન થયો, અથવા એમ માનો છે કે જ્ઞાન બીજક્રમ નથી તે તુલ્ય અજ્ઞાન નીરૂપ જ્ઞાનનો અભાવ માનો તો તે સર શક્તિ (જાણવાનો બાવ)થી રહિત છે, તે કેવી રીતે દ્રેય થાય ? વળી અજ્ઞાન-દ્રેય પ્રસન્ન પ્રતિપેદથી જે જ્ઞાન-દ્રેય ન માનતા હો, તો ક્રિયાનો પ્રતિપેદ જોઈ કહેવાય, તે તો પ્રત્યક્ષ દેખતાને બાધ આવશે ? (કાણુ માનશે ?) કારણ કે-સંમ્યગ્ જ્ઞાનથી અર્થ, સંમજને ક્ષય કરનારો કામ વધા પછી કેવી રીતે જુઠો કહેવાશે ? વળી અજ્ઞાની તથા પ્રમાદીઓથી પગની લોતે માર્યામાં લોગતા ઓછા નાચ થાય તો મમજ્ઞાન છતાં અજ્ઞાન-દ્રેય તેવું જ માનિ છે તેથી તો તેને પોતાના માનેલાનો વિરોધ થાય છે, જ્યાં પ્રત્યક્ષ વિરોધ-ત્યાં અનુમાન પ્રમાણ ન ઘટે તેથી અજ્ઞાનવાદીઓ ધર્મોપદેશ માટે અનિપુણ છે એમ પોતે અનિપુણ જતાં બીજાં શિષ્યોને ઉપદેશ દે છે (કે અજ્ઞાન દ્રેય છે ?) (સૂન ગાદોમા એક વચન મારેથી કાઢ્યને લીધે છે) "શાકચ બોધ પણુ પ્રાયે અજ્ઞાનવાદી છે, કારણ કે તેઓ એવું માને છે કે અજ્ઞાનીથી કરાયેલા કૃત્યનો કર્મ બધા થતો નથી, વળી બાળક મત્ત (ગાડો) સુતેલો વિજેરેનું જ્ઞાન અપ્પટ (અપ્રકટ) હોવાથી તેમના કૃત્યનો પણ કર્મ બધા થતો નથી, આમું

બોલવાથી તેઓ પણ (તેટલે અથો) અનિપુણ છે, વળી અજ્ઞાન પક્ષનેા આશ્રયલેવાથી અને વગર વિચારે બોલવાથી તેઓ જુદું બોલનારા છે, કારણ કે વિચારીને બોલવું તે જ્ઞાન હોય તો જ બોલાય છે, અને સત્ય બોલવું તે વિચારણાના જ્ઞાન ઉપર જ આધાર રાખે છે, કારણ કે જ્ઞાન ન મ્વીકારવાથી વિચારીને બોલવાનો અભાવ થાય છે, અને વિચારના અભાવને લીધે તેમનું બોલવું મૂળાવાદ (જૂઠું) છે.

सत्यं असत्यं इति चिंतयन्ता,

असाहु साहुत्ति उदाहरन्ता

जेमे जणा वेणडया अणेगे

पुढावि भावं विण्डं सुणाम ॥ सू. ३ ॥

હવે વિનયવાદીના તત્વની વિચારણા કરે છે સારા પુરૂષોનું હિત કરે, તે સત્ય-પરમાર્થ-યથાર્થ વસ્તુનું નિરૂપણ-મોક્ષ અથવા મોક્ષના ઉપાય તુલ્ય સમય તે સત્ય છે, એ સત્યને અસત્ય માનનારા અને અમત્યને મત્ય માન નારા અને ક્રૂરતા વિનયથી મોક્ષ માનનારા એજ પ્રમાણે અસત્યને સત્ય માનનારા તેઓ છે, તે બતાવે છે, સમ્યગ્દર્શન જ્ઞાનચારિત્ર ૧૫ મોક્ષ માર્ગ સત્ય છે, તેને અસત્યપણે માનવાથી તથા વિનયથી જ મોક્ષ એ અમત્ય છતાં સત્ય માનવાથી તથા અવિશિષ્ટકર્મ

(સાધુપણની ક્રિયા) રહિત ફક્ત વદન વિગેરે ક્રિયા કરવા રૂપ વિનય કરે તેથી ગૃહસ્થ હોવા છતાં તેને સાધુ માને (પણ તેનામા સયમ ન હોય) તેથી તેઓ ધર્મની ખરોખર પરીક્ષા કરનારા નથી કારણ કે તેઓ ફક્ત વિનયને જ ધર્મ માને છે

પ્ર૦ તેવા કેણુ છે?

ઉ૦ જેઓ આ (આજળી કરીને જતાવે છે) નજરે દેખાતા સામાન્ય (જગદી) માણસ જેવા ફક્ત વિનય કરવાથી વૈનયિક મતવાળા છે, તેઓ ફક્ત વિનયથી સ્વર્ગ તથા મોક્ષની પ્રાપ્તિ માને છે, તે તેવા ઘણાંજે એટલે ૩૨ લેહવાળા વિનયવદે ચર (કર)વાથી વિનયચારીઓ છે, તેઓને કોઈ ધર્મીયો પૂછે (અપિ શાન્દથી) ન પૂછે તો પણ પોતાના ભાવ (અભિપ્રાય) પ્રમાણે પરમાર્થ (માનેછું) કહે છે કે ફક્ત વિનયથી જ સ્વર્ગ મોક્ષની પ્રાપ્તિ છે, વિનયવાદીઓ હંમેશા પોતાની બધી સિદ્ધિઓ માટે જાણે છે કે ‘વિનય કરો, (નામ શબ્દ મોક્ષની સંભાવના માટે છે) એથી પોતે માને છે અને બીજા પામે મનાવે છે કે વિનયથી સર્વ કાર્યની સિદ્ધિ છે, તેઓ કહે છે કે-‘સર્વ ક્રિયાઓનું મૂળ વિનય છે’ ‘વનો (વિનય) વેરીને વશ કરે,’ (તેના વિનયને સ્વીકારે છે, પણ વિનય સાથે સર્વ જીવોના રક્ષણરૂપ સયમ જોઈએ, તે સયમ

વિના મોક્ષ ન થાય) માટે વિનયવાદીને ઉપદેશ 'કરશે કે વિનય સાથે સયમ જોઈએ)

અળોવસંસ્વા ઇતિ તે ઉદાહૂ

અટે સ ઓભાસડ અમ્હ એવં

લવાવસંકી ય અળાગણિં

ળો કિરિયમાહંસુ અકિરિયવાદી ॥સૂ:૪॥

વળી સખ્યા (ગણુવુ વિચારુ) તે પરિચ્છેદ ઉપમખ્યા પરિજ્ઞાન-ન ઉપસખ્યા—અનુપસખ્યા, વિચારવા વિના વ્યામૃદ્ધમતિઓ તે વૈનયિદો પેતાના આગ્રહમા હૃદય થયેલા હોવાથી જ એકલા વિનયથી સ્વર્ગ તથા મોક્ષ મળવાનું બતાવે છે, અને મહામોહથી આચ્છાદિત થયેલા પોતાનું ધારેલું બીજાને કહી બતાવે છે કે ફક્ત વિનય કરવાથી જ ન્વ-અર્થ સ્વર્ગ મોક્ષ વિગેરે અમને પ્રાપ્ત થાય છે, અનુપ સખ્યા ઉદાહૃતિ (વિના વિચારે જોઈવાનું દષ્ટાન્ત) તે આ વિનય વાદીઓનું જ જાણુવુ, જરણ કે જ્ઞાનક્રિયા વડે મોક્ષ મળે, તે હાલીને ફક્ત તેઓ એકલા વિનયથી જ મોક્ષ પ્રાપ્ત થવાનું બતાવે છે, વળી તેઓ કહે છે કે સર્વ કંટ્યાણોનું ભાજન (વામણ) વિનય છે, તે પશુ સમ્યગ્દર્શન વિગેરેની પ્રાપ્તિ થયા પછી કંટ્યાશુરૂપ થાય છે, ફક્ત એકલા વિનયથી કંઈ થતું નથી,

કારણ કે નમ્યદર્શન વિગેરે વિના એકલા વિનયવાળો ખીજા શુભોને દેશવસથી તિરસ્કાર જ પામે છે (નવી વદુ સામુને પગે લાગીને ઘરમા કશું કામ ન કરે તો તિરસ્કાર જ પામે છે, તેમ શિષ્ય શુદ્ધને કુકળ વાદીને ભેગી જાય, ગોચરી પાણી ન લાવે તો તે પણ તિરસ્કાર પામે) કારણ કે તેથી ઈન્દ્રિય અર્થ મોક્ષની પ્રાપ્તિ થતી નથી, તેથી તેમનું તે અજ્ઞાન આવરણથી દેશયેતુ કદીએ છીએ, પણ ઈન્દ્રિય અર્થ પ્રાપ્ત કરવાને વૈનયિકો અયોગ્ય છે

હવે અક્રિયાવાદી વિગેરેનું દર્શન (મતબ્બ) કહે છે, લવ-કર્મ-તેનાથી અપચકિત-કર્મજન્યથી ખબી જવાના આચારવાળા તે લવાગાંધી-લોકાયતિક (નાસ્તિક) તથા જીમ્મ વિગેરે છે કારણ કે તેઓ આત્માજ્ઞાનતા નથી તો ક્રિયા કે તેનાથી થતો કર્મજન્ય કેમ સંભવે? તેમના કહેવા પ્રમાણે ઉપચાર માત્ર જન્ય છે, તે કહે છે

નહા મુક્તાશ્ચ રુધ્વન્તે મુષ્ટિગ્રન્થિ કપોતકાઃ

ન ચાન્પે દ્રગ્ધત* સન્નિ, મુષ્ટિગ્રન્થિ કપોતકા* ॥૧૧॥

જન્યવાળા અને જન્યથી મુક્ત તે મૂઠીમા જન્યુતરને દગાવેલ હોય તેવા છે, પણ દોરડા વિગેરે જન્યથી બાધેલા જેમ જન્યુતરા નથી, તેમ તં પણ નથી

હવે જાણે આ પ્રમાણે માને છે, કે ક્ષણિક કાચુમાત્ર રહેતું રા મર્મે અન્કુષા (ક્રિયા તથા અનુભવ) છે, અને

અસ્થિત અસ્થિગ્ને ક્રિયા કયાથી હોય ? , વળી મ્કેધ પણ કનો મ્વીકા તે પણ સવૃતિ (કહેવા) માત્ર, પણ પરમાર્થ (સાચો) નથી, તેમજ આ પ્રમાણે માનવું છે, “ વિચારેલા પદાર્થો કોઈપણ રીતે જ્ઞાનથી આત્માને કઈપણ આપી દેતા નથી, જેમકે અવયવી (પદાર્થ) તત્ત્વ અતત્ત્વ એવા બે ભેદો વડે વિચારવાથી ઝરોઝર સમજાતો નથી, તેમ અવયવો પરમાણુ સુધી વિચારતા ઘણો સૂક્ષ્મ વધ જવાની આપણી સામાન્ય ધુણ્ડિમા સમજાતો નથી, વિજ્ઞાન પણ જ્ઞેયના અભાવથી અને અમૂર્તના નિરાકાર પણથી આકારપણાને પામતો નથી, તે બતાવે છે કે

यथा यथा ज्याश्चिन्त्यन्ते विविच्यन्ते तथा तथा

यद्येतद् स्वयमर्थेभ्यો रोचते तत्र के वयम् ॥૧॥

જેમ જેમ પદાર્થો વિચારીએ, તેમ તેમ વિવરણ વધેજ નામ છે, જો તે પ્રમાણે આ પદાર્થોથી પોતાની મેળે વિવેચનરૂપે (કાર્ય લખાવે) તો ત્યાં અમે શું કહીએ ? (જેનો અતજ નથી તેમા શું વિચારીએ ?) આ પ્રમાણે પુણ્ય પાપ ઉઠાવવારૂપ ગુપ્ત રીતે નાસ્તિકો ઝોધજ છે, તેઓ આ પ્રમાણે માને છે કે આવતા ક્ષણે આવ્યા નથી, (અ શબ્દથી) ગયેલા નિધન ન નથી, અને પૂર્વ તથા પછીના ક્ષણ સાથે વર્તમાન ક્રિયાને સંબંધ નથી, (નાશ થયેલાનો વર્તમાન સાથે સંબંધ ન હોય) તેથી તેની ક્રિયાના સંબંધના અભાવે તેનો

કર્મજ ધપણ નથી, આ પ્રમાણે અક્રિયાવાદીઓ નાસ્તિકો બધા પદાર્થોને ઉઠાવવાથી કર્મજ ધથી ભાગનાક્રિયા (ધર્મક્રિયા) ને માનતા નથી, તે પ્રમાણે અક્રિય આત્મ્ય માનનારા સામ્યમતવાળા આત્માને સર્વવ્યાપિ માનતા હોવાથી તેઓ પણ ક્રિયામાનતા નથી, તેવી ખીધ નાસ્તિક તથા સામ્યમતવાળા અપરિજ્ઞાનથી પૂર્વે કહેલું બોલે છે, અને તે અજ્ઞાનતાથી બોલે છે કે અમારા બોલવામા સત્ય છે, અર્થ યોગ્ય છે, એટલે ચોવી ગાથાનું પૂવાર્ધ કાગડાની એક આખનો ટોળો બને બાણ ફરતો હોવાથી બનેમા મળ્યાય તેમ અક્રિયાવાદી મતમા પણ યોગ્યો, અર્થાત્ તે અપેક્ષાએ જોઈ નાસ્તિક અને સામ્ય ત્રણે અક્રિયાવાદીઓ છે, હવે શિષ્યોના બોધ માટે અક્રિયાવાદીઓનું અજ્ઞાનપણાનું વિવેચન કરે છે

समिस्स भावं च गिरा गहीए

से मुम्मुई होइ अणाणुवाई

इमं दुपक्खं इममेगपक्खं

आहंसु छलायतणं च कम्मं ॥ ૫ ॥

પોતાની વાણીથી સ્વીકારીને અથવા આનંદારહિત આવેલા નિયમને પ્રતિષેધ કરનારા મિત્રભાવ તે અમિત્વ-નાસ્તિત્વને લોકાયતિકો સ્વીકારે છે

વા શબ્દથી બાણુવુ કે પ્રતિષેધ સ્વીકારવામા તેઓ અસ્તિત્વ (છતાપણુ)જ માને છે, તે બતાવે છે, લોકાયતિક પ્રથમ પોતાના શિષ્યોને છવ વિગેરેના અભાવવાળુ શાસ્ત્ર બતાવતા આતરા રહિત આત્માને કર્તા તથા કરણુ તે શાસ્ત્ર અને કર્મક્રમે શિષ્યોને પોતે જરૂર સ્વીકારે છે, (અર્થાત્ પોતે ઉપદેશ દેવાથી કર્તા અને કરણુ તે શાસ્ત્રવડે અને શિષ્યોને તે કર્મ અવશ્યે માને છે) જો તેઓ સર્વ શન્ય માનતા હોય તો કર્તા કર્મ અને કરણુ ત્રણેનો અભાવ માનવાથી મિત્રીભાવ થાય છે, અથવા વ્યત્યય તે તેમનું બોલવુ જૂઠું થાય છે તેજ પ્રમાણુ જોધો પણ મિત્રીભાવ માને છે તે બતાવે છે

गन्ता च नास्ति कश्चिद् गतयः पद् रौद्ध ग्रामने मोक्ताः
गम्यते इति गतिः स्यात् श्रुतिः कथ शोभना बुद्धिः ॥१॥

જ્યારે કોઇપણુ જનારો નથી, ત્યારે જોધ સામનમા છગતિ કેવી રીતે ઢહેલી છે? ગમન કરે તે ગતિ એવી શ્રુતિ (કહેવત) છે તો જોધની કેવી મોલન બુદ્ધિ છે?

તેજ પ્રમાણુ કર્મ નથી પણ કળ છે એ પ્રમાણુ જ્યારે આત્માકર્તા નથી માનતા, ત્યારે તેની છગતિ કેવી રીતે થાય? જ્ઞાન સત્તાન (વાસના) સ્વીકારવાથી પણ સત્તાનિ (વાસિત બોધવાળા) વિના સવૃત્તિમત્વ (સઢેલાર્થ જવા કે નાશ થવા)થી તથા ક્ષણના અસ્થિતપણાથી કિયાનો અભાવ થવાથી

જુદી જુદી ગતિનો સંભવ નથી, પોતાના સિદ્ધાંતમાં જોઈએ
બધા કર્મોને અણધન રૂપે માને છે, વળી પાપમાં જાતકે
જુદા રહેવા માને છે

માતા પિતરૌહત્વા બુદ્ધ શરીરેચ મધિરમુત્પાત્ર
અર્હદ્વચ કૃત્વા સ્તૂપમિત્વા ચ પર્વતે
આમિચિ નરક યાન્તિ

માતા પિતાને હજીનારા અને જુદાના શરીરમાં લોહી
ઉત્પન્ન કરે (ધા કરે?) આવકનો વધ કરે અને મૃત્યુને
બાળી નાખે તો તે પાપે જજી આવીશ નરકમાં જાય છે
આ પ્રમાણે પ્રવશ પોતે પોતાના આગમમાં સર્વ ધૂન્યપણ
જતાવ્યું તે યુક્તિ રહિત થયે, વળી કર્મના તથા કર્તાના
અભાવથી જન્મ જુદાપો મરણ રોજ ચોક ઉત્તમ મધ્યમ
અધમપણ પિગેરે જોડો ન વાપ, (છતાં જો તે નરકે જવાનું
માને તો આજ કથન જુદા જુદા કર્મો જીવેને લોગવવ
પડે છે તે જીવેનું વિશ્વમાનપણ તથા કર્મનું કળ્યાપણ
જતાવે છે

ગાયર્વનગરતુલ્યા માયાસ્વપ્નોપપાતયનસદૃશાઃ ॥

મૃગતૃષ્ણા નીહારામ્બુ ચન્દ્રિકા ભાતચક્રસમાઃ ॥ ૩ ॥

ગાયર્વ નગર (વાહજાના નગરના દેખાવ) ના સગળ
પદાર્થો છે માયા સ્વપ્નના દેખાવના સમૂહો સરખા મૃગતૃષ્ણ

ઝીકાના પાણી ચક્રિકા લાતચક (દાડખાનુ સંજગતા જે ચક્ર ફરે છે તે) વિગેરે સરખા પદાર્થો છે, વિગેરે અસા રતા બતાવવાથી સ્પષ્ટ જ મિશ્રભાવ જોધોનો છે, અથવા જુદાજુદા કર્મના વિપાક (ફળ) માનવાથી તેઓનું વ્યત્યય (વિસવાદ) છે, તે બતાવે છે

यदि शून्यस्तत्र पक्षो मत्पक्षनिवारकः कथं भवति
अथ मन्यसे न शून्यं मत्पक्षेऽपि मत्पक्ष एवास्मै ॥ ९ ॥

જોનાચાર્ય જોધને કહે છે, હે મિત્ર તારો શૂન્ય પક્ષ છે, તે મારા પક્ષનું નિવારણ કરનાર કેવી રીતે થાય ? જો તું શૂન્ય ન માને તો પછી તારો માનેલો પક્ષ તો અમા- રા જ મિદ્ધ થયો, વિગેરે સમજવું, એ પ્રમાણે ઉપર બતા વેલ નીતિએ મિશ્રીભાવ માનતા નાસ્તિત્વ કહેવા છતા અસ્તિત્વને જ માને છે, સ્વીકારે છે, તેમ સાખ્ય મતવાળા પણ સર્વવ્યાપિ આત્મા માનતા હોવાથી અક્રિય આત્માને પ્રકૃતિના વિયોગથી મોક્ષના મદ્દલાવને માનતા તેઓ પણ આત્માના બધમોક્ષને પોતાની વાચાવડે બતાવે છે, તેથી બધ મોક્ષનો મદ્દલાવ માનવાથી પોતાના વચનવડે આત્માવડે આત્માને સક્રિય સ્વીકારી મિશ્રીલાવને માને છે, એ પ્રમાણે લોકાયતિક (નાસ્તિક) સર્વથા અભાવને માની ક્રિયાના અભાવને માને છે, જોધો ક્ષણિકપણું માનીને અક્રિય આત્મા જ માને છે, અને તે પ્રમાણે શિષ્યોને શીખવતા

સમિધ ભાવને પોતાના વચન વટે જ જનાવે છે, તેમ પ્રાણ્ય
મનવાળા પણ અક્રિય આત્માને માનતા તથા બધનમોડનો
મફલાવ પણ (નિમવાદ) પણ જનાવી દીધા અથવા બોધ
વિગેરે કોઈને મ્યાદવાદ (કોઈ અંગે જદવાતો) પશ્ચી પ્રધ
પૂછતા તે એકાન માનવાથી જલ્દાય છે ત્યાં ઉત્તર આપવામાં
અસમર્થ થાય છે, જરા બોલવા જાય તો મુમુક્ષુ ગદગદ થઈ
બોલનારો બને છે, અથવા પ્રાકૃત શંકીથી અને હા હોવાથી
આ પ્રમાણે પરમાર્થ જાણવો, કે મૂઆથી પણ મૂજો થાય
છે, તે જનાવે છે, મ્યાદવાદ વાદિએ કહેવ સાધનપણે
બોલવાનું મીવ (અનુક્રમ્ણ હં છે) તે અનુષાત્રી અને તેનાથી
ઉલ્લેખ અનુનાદી છે, તેને સાત હેતુઓ વડે તેની કુયુક્તિનું
ખડન થવાથી નગાયલો તે જ્ઞાન નેવે છે, જને જોડયા
વિના સામેના પક્ષનું ખડન ન કરી શકવાથી પોતાનો પક્ષ
જતાવે છે કે અમારા પક્ષ કે અમારું મતન્ય આ છે તેનો
કોઈ પ્રતિપક્ષ નથી અમારો અર્થ અવિરૂદ્ધ નથી, બાધા
રહિત છે, આવું બોલે, તેથી જુ થાય તે કહે છે, બે પક્ષ
જેના છે તે હિપક્ષ, તે અને ક્રાંતિક પ્રાનપક્ષવાનું છે
બોલે છે તેથી ઉત્કૃષ્ટ પણ માથે છે પચ્ચર વિરૂદ્ધ છે,
અર્થાત્ વિરોધી વચન છે, એ વિરોધી વચન જોનાચાર્યે
પૂર્વે કહી જતાનું છે, અથવા જોનાચાર્ય જીને અર્થ કરે
છે કે, અથવા અમારું દર્શન મતન્ય બે પક્ષવાનું છે, કર્મ
બધ છોડવા માટે બે પક્ષ દીધા છે, તે પક્ષનો આશય

લેવાથી (ચારિત્રના અભાવે) આલોકમા ચોગ અને પરદારા
ગમન (દુરાચાર)થી જગત્ દુષ્ણ પામે છે, (દુરાચાર)થી
જગત્ દુષ્ણ પામે છે, દુરાચારીઓને હાથ પગ નાક કાન
વિગેરે કષાતા અહીંજ (તેમના માનવા પ્રતાણે) ફુલ જેવી
પોતાના કર્મની વિંટબણા ભોગવવી પડે છે, વળી પરલોકમા
નમ્ક વિગેરેમાથી કંગેલા કાર્યના બદલારૂપ માર વિગેરે
ભોગવવા પડે છે, તેમ બીજા પણ અશુભકર્મના ફળ બને
સ્વર્ગે ભોગવવા પડે છે, માટે જીવ તથા જીવનું જ્ઞાન વિગેરે
પૂર્વ માકક કહેલું બાણુલુ, તે આ લોકમા જ આ જન્મમાં
વેર છે, તે આ ભવમાજ ભોગવે છે, અવિદ્ય ઉપચિત
પરિજ્ઞા ઉપચિત ઈર્ષ્યાપથ તથા સ્વપ્નાતિક કર્મ વેદવા છતાં
કર્મ બધાતા નથી, તેમ તે સ્વાદ્વાદવાદી (જૈનો) એ પૂછતા
તેઓ પોતાનું માનેલું કહી બતાવે છે, વળી સ્વાદ્વાદીના
સાધનની ઉક્તિ (કથન)મા છલાયતન કરે અર્થાત્ નવકળલ
દેવદત્તનો અર્થ ધડીકમા નવાનબળાવાળો અથવા ગણતરીની
નવકાળનાળો કહી કંગે અથવા એ શબ્દથી બીજી રીતે
ફપણાભામ કરી છટકે, મૂળ સુદો ઉડાવી દે, તથા કર્મ એક
પક્ષી દ્વીપક્ષી વિગેરે બતાવે, અથવા છ આયતનો ઉપાદાન
કારણો તે આશ્રવદ્વારો જાન વિગેરે પાચ ઈન્દ્રિયો અને
છઠ્ઠું મન છે તે કર્મદ્વારો કહે છે, હવે સાચા કર્મબધને
ઉડાવતા જે તેમણે સુક્ષિપ્તો કહી તેનું ખડન કરે છે

તે એવમ ક્ષંતિ અવુજ્ઝમાણા

વિરૂવરૂવાણિ અકિરિયવાર્ડ

જે માયડત્તા વહવે મણૂસા

મમંતિ સંસાર મણોવદગ્ગ ॥૬॥

તે આર્વાક કે છુદ્ધ વિગેરે અક્રિયાવાદીઓ એમ કહે છે તેથી સકલાવને ન જાણનારા મિથ્યાન્વ મેવરૂપી પડકારી હ કાયલા આત્માવાળા પરમાત્માને માનવા છતા જુદા જુદા શાસ્ત્રોને મરૂપે છે, જેમકે

દાનેન મહાભોગાશ્ચ દેહિનાં મુરગતિશ્ચ શીલેન

માનયા ચ વિમુક્તિ સ્તપસા સર્વાણિ સિંચન્તિ ॥૧॥

મનુષ્ય દેહ ધારણ કરનારને દાન કરવાથી ધર્મના ભવમા મોટા ભોગો (સુખ સંપત્તિ વિગેરે) મળે છે, બ્રહ્મચર્ય કે સદાચાર પાળવાથી દેવલોક મળે છે નિર્ભળ ભાવનાથી મોક્ષ મળે છે, અને તપ કરવાથી બધું મિદ્ધ થાય છે, (અર્થાત્ મર્વ મનોવાછિત મળે છે)

વળી પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ, વાયુ એ ચાર ભૂતો છે, તે સિવાય બીજો કોઈ જુદો આત્મા સુખ દુઃખ, ભોગવનારો નથી, અથવા તે ચાર ભૂતો પણ વિચાર વિના રમણીય કદા છે, પણ ખરેખર નથી

પ્ર૦-કેવા છે ?

ઉ૦-અન્નામા દેખ્યા માફક ઈદ્ર જાળ માફક મૃગતૃષ્ણા જલ માફક (આખની કસરથી) જે ચદ્રમાં દેખાય તેવું વિગેરે જેમ આભાસ માત્ર છે, ખરી વસ્તુ નથી, વળી સર્વ ક્ષણિક આત્મા વિનાનું છે, અને મુક્તિ તો શૂન્યતા છે, અને દ્રષ્ટિ આગળ આવેલા પદાર્થો શેષ ભાવનાઓ છે,

મુક્તિસ્તુ શૂન્યતા દૃષ્ટે સ્તદર્થા.શેષભાવનાઃ

વિગેરે જુદા જુદા શાસ્ત્રો માનવારા અક્રિય આત્મવાળા અર્થાત્ અક્રિયાવાદીઓ છે, ઉપર ખતાવેલું તત્ત્વ જૈનેતરનું છે, તેનું ખડન કરતા જૈનાચાર્ય કહે છે કે “જેઓ પરમાર્થને ન જાણનારા જે મતબ્ધ શ્રદ્ધા કરીને ચાલે છે, તેવા ઘણા માણસો અનવદશ છેડા રહિત (અનત) કાળ સુધી અરટની ઘડીના ન્યાયે સસારમા ભ્રમણ કરે છે, તેજ પ્રમાણે દોઢા યતિક (નાસ્તિકો) સર્વ શૂન્ય માને તેમા કંઈ પણ પ્રમાણ નથી, તેઓને અમે કહીએ છીએ કે,

તત્વાન્યુપપૃત્તાનીતિ ચુક્તયમાવે ન સિયતિ

સાસ્તિ ચૈર્સવ નસ્તત્ત્વ તત્ત્સિદ્ધે સર્વમસ્તુ સત્

તત્ત્વો છે તે ઉપપૃત (કુદી આવેલા) છે, તે ચુક્તિના અભાવે સિદ્ધ થતા નથી, જે કહેશે કે ચુક્તિ છે, તો તે ચુક્તિ તે અમારું જૈનોનું તત્ત્વ છે, અને તે તત્ત્વ સિદ્ધ થાય તો સર્વેસત્-સમજવું, તે પ્રત્યક્ષ અને એકલુ પ્રમાણ નથી, પણ ભૂત લવિધ્યની

ભાવનાથી પિનાના નિગ્રધનથી વ્યવહારની અસિદ્ધિ થશે, તેથી સર્વ કાર્યો સારી વ્યવહારનો ઉચ્છેદ થશે, (આમા નાસ્તિક-કનુ ખડન એવી રીતે કર્યું કે તમારા માનેલા ભૂતો સુક્તિથી સિદ્ધ થાય છે કે નહિ, જો હા કહે તો સુક્તિમુક્ત એટલે આત્માના જ્ઞાનથી સિદ્ધ કર્યા તેથી આત્મા પૃથક્કર સિદ્ધ થયો, અને જો ના કહે તો ભૂતો નથી, તે પોતાની મેળે પોતાનું ખડન થયું, ના કહે તો ના કહેનાર મિદ્ધ થાય તો પણ આત્મા મિદ્ધ થાય, એમ પ્રત્યક્ષ આત્મા સિદ્ધ કર્યો, અને અનુમાનથી તે વ્યવહારથી પણ મિદ્ધ થાય આ એનો બાપ તે દીકરા પહેલા બાપ હતો અને આ એનો દીકરો એટલે બાપ પછી દીકરો થયો દાદો બાપ દીકરો બાપ વર્તમાનમા દાદો ભૂતકાળમા દીકરો ભવિષ્ય કાળમા એમ ત્રણેનો સબધ જાણનારો આત્મા છે, તે વ્યવહાર નાસ્તિકને ન હોય અને હોય તો આત્મા સિદ્ધ થયો (કહેવાય) હવે જોડોનું ખડન કરે છે

જોડોને અત્યંત સ્વચ્છપણું માનવાથી વસ્તુના અભાવ લાગુ પડે છે, જેનાચાર્ય બનાવે છે, જે અર્થ ક્રિયા કરનાર તેજ પરમાર્થની સત્ (સાચો પદાર્થ) છે, તેમનો માનેલો સ્વચ્છ ક્રમ વટે અર્થ ક્રિયાને કરતો નથી, જોડા કહે કે કરે છે, તો બીજા સ્વચ્છમા તે સિદ્ધ થવાથી સ્વચ્છકત્વની જ્ઞાનિ થઈ જાય છે, તેમ જ ને સાથે કરે છે, તેવું જ નહિ, એકજ સ્વચ્છમા ભવિષ્યમા થવાનું સાથે થાય, તે જોડાએ થયેનું દીકરું

નથી, તેમ માનવું પણ ઉચિત નથી, (દ્રધ દહીં તે પ્રથમ
 દાણે દ્રધ હતું તે બીજા દાણે દહીં થયું પણ દ્રધ દહીં
 કોઈ ન રહે, ન માને, તેમ તે દ્રધનું દહીં થયેલું
 નાનું બાળક પણ જાણે છે, દ્રધ દહીં રેખીતા જુદા છતાં
 પણ સ્નિગ્ધપણું બનેમા એકજ છે, એટલે ક્ષણિકવાદ
 નકામો થયો) વળી જ્ઞાન-જાણનારને ક્ષણિકવાદ માનનાર
 આત્મા આધાર ભૂત શુદ્ધિ વિના શુદ્ધભૂત જ્ઞાનનો મ કલના
 (આ એવું છે તે) પ્રત્યય (ખાતરી) સદ્ભાવ ન થાય,
 (આત્મ વિના જ્ઞાન શુદ્ધ કયા ટકે અને ડોલુ કહે કે આ
 પહેલાં દાણમા હતો ને બીજા દાણમા નાશ થયો, જો તે
 કહેનાર સાથો વિગ્રમાન હોય તો દાણવાદ ઉડી ગયો)
 હવે જાહોએ કહેલ કાનથી મક્કાલોગ મળે, તે જોના પશુ
 કોઈ અંશે સ્વીકારે છે, અને જે સાચું સ્વીકારેલું હોય
 તેજ ખાધા (વિદ્ય) કરનાર ન હોય,

णाडच्चो उण्ड ण अत्थमेति,

ण चंदिमा वडुति हायती वा

सालिला ण संदंति ण वंति वाया

वंझो णियतो कसिणे हुलोए ॥ ७ ॥

વગી ગૂંચતા બનાવવા માટે કહે છે, મર્ચ ગૂંચ
વાલીઓ પણ આ ક્રિયાવાદી છે, બધા નજરે દેખે છે કે
સૂર્ય ટળે છે તે ટગવાની ક્રિયાનો નિમિષ કહે છે, તે
બનાવે છે, જોષના માનવા પ્રમત્તે સર્વજનસમૂહને નજરે
દેખાતો જગતમા મોટા દીવા જેવો દિવસ શાંતિના કાલનો
નિભામ બનાવતો સૂર્ય પણ સિદ્ધ નદિ થાય તેનો ઉદય
અને અમ્ન થવો કથાથી થાય, વગી જગતગુણ તેજસ્વ
મહા દેખાય છે તે પણ તેમની પુદ્ગિમા બૂલેલી મતિવાળાને
જેમ જે ચક્ર વિશેષ જોડો બાસ થાય તેમ મૂગ તુષ્ટા
આજવાતુ પાણી છે, તેમ તે તાવો સૂર્ય ઉત્તર આધમનો
જૂઠો થાય, વગી ચક્રમા શુભલ પદ્મ પા વર્ષ નદિ, તેમ
અધારીયામા જાજ રાજ માટે માટે થટે નદિ તેમ
તેમ પર્વતમાથી જગત્તાણુ પાણી જ નદિ, તથા
વાયુઓ હમેશા વાનાગ ન વાય, વધારે શુ કહીએ ?
આ આખો લોક (જગત સમૂહ વિગે) અર્થ ગૂંચ નિમ
અભાવરૂપ ન ગૂંચવાદીના મન પ્રમાણે થાય અર્થાત્ જે
કંઈ દેખાય છે, મગજાય છે, તેજસ્વ માયાભવ કે સ્વપ્ના
માફક કે ઈદ્ર બલ માફક દેખાય છે, (પણ તે કોઈ માન-
વાતું નથી.) હવે તેનું ખરુંન કંઈ કહે છે.

જહાદિ અંધે સદ્ જોતિનાવિ

રુવાડ 'જા'પમ્સત્તિ કીણ જેતે

સંતંપિ તે ઇયમકિરિયવાઈ

કિરિયં ણ પસ્સંતિ નિરુદ્ધપન્ના ॥૮॥

તેમ અર્થે જન્મથી આધારો કે પછીથી આધારો થયેલો રૂપ તે ઘટ વસ્તુ વિગેરે પદાર્થોને જ્યોતિ-હીવા વિગેરેના પ્રકાશ હોય છતાં તે જોઈ શકતો નથી, આ પ્રમાણે તે અક્રિયાવાદીઓ માગી વસ્તુ ઘટપટ વિગેરે અને તેના થતો ઉપયોગ તથા હાલચાલ વિગેરે ક્રિયાને દેખતા નથી

પ્ર૦-તેમ દેખતા નથી ?

ઉ૦-કારણ કે જ્ઞાનાવરણ વિગેરે કર્મથી તેમની પ્રજ્ઞા જ્ઞાન ખુદ્ધિ હણાય ગઈ છે, તેથી જ ગોવાલણે વિગેરેથી પ્રતીત બધા અધેકારને દૂર કરનાર કમલવન ખડને ખીલવનાર સૂર્યનો તડકો રોજ થાય છે, છતાં દેખાતો નથી તથા તેની ક્રિયા તે દેશોદેશ પ્રકાશ આપવા જતો આવતો દેવદત્ત વિગેરે મનુષ્યોને ખુલ્લે ખુલ્લો દેખાય છે, અનુમાન થાય છે, તેજ પ્રમાણે ચંદ્રમા અધારીયા પક્ષમા રોજ રોજ થોડો થોડો ક્ષીણ થતા અમાવાસ્યાએ સંપૂર્ણ ક્ષય થઈને પાછો અજવાળીયા પક્ષમા એકેક કલાકે વધતો સંપૂર્ણ અવસ્થા પામેલો પ્રત્યક્ષ દેખાય છે, તથા નદીઓ, ચોમાસામા જળના કલોલથી વ્યાપ્ત થએલી પ્રેર આવેલી પહાડમાથી ઝરતી (વહેતી) દેખાય છે અને વાયુઓ વાતા ઝાડોને ભાંગતા કપાવતા વિગેરેથી અનુમાન કરાવે છે, વૃણી જૈનાચાર્ય કહે

‘હે કે તમે, કેમ હું કે આ બધું માયો સ્વપ્ન ઈદ્ર’ જાળ
સરણુ છે, તે તમારૂં કહેવું જૂઠું છે, કારણ કે બધું અભાવ
માનીએ તો કોઈ પણ અમાયારૂં ને સત્ય વસ્તુ છે, તેનો
પણ અભાવ થતા તમારી માનેલી માયાનો પણ અભાવ
થાય, અને જે કોઈ વાલી માયાને જતાવે, અને જેને માયાનો
ઉપદેશ કરે તે સર્વ શૂન્ય માનતા કહેનાર તથા સામગ્રનાર
જનેનો અભાવ થવાથી પછી તમારી વ્યવસ્થા કેવી રીતે
કરશે? વગી તમારૂં માનેલું સ્વપ્ન પણ જાગૃત અવસ્થાની
અપેક્ષાએ મનાય છે, પણ જે જાગૃત અવસ્થાનો અભાવ
માનીએ તો સ્વપ્નાનો પણ અભાવ થાય, પણ તમે
સ્વપ્નાવસ્થા માનો તો આતરારહિત જોડે લાગુ પડતી)
જાગૃત અવસ્થા અવશ્યે સ્વીકારવી પડશે અને તે જાગૃત
અવસ્થા માનના તમારા માનેલ સર્વશૂન્યતાની હાનિ થશે,
તેમ સ્વપ્ન પણ અભાવરૂપ નથી, કારણ કે સ્વપ્નમા પણ
જે દેખાય છે, તે પૂર્વે અનુભવેલું વિગેરે દેખાય છે, તે
જતાવે છે

“અણુદ્વયદિઠ્ઠચિતિય સ્તુયપયઽવિયારદેવયાઽ જૂયા ।

સુમિણસ્સ નિમિત્તાઽ પુણ્ણ પાવ ચ જામાવો ॥૧૧॥”

અનુભવેલું દેખેલું ચિત્તવેલું સામજેલું પ્રકૃતિ વિકાર
(મદેવાડ વિગેરે) દેવતાએ આપેલ વરદાન વિગેરેથી સ્વપ્ન
થાય છે, પણ તેથી પુણ્ય પાપનો અભાવ નથી, ઇદ્રદંતજોની

વ્યવસ્થા પણ બીજી તેણે સત્ય હોય તો ધાય છે એ
 તેણે બીજે સત્ય ન હોય તો કોના વડે કોની - (ઈદ્રજાલ
 (નકલ) બનાવશે, એ ચદ્ર દેખવા તે પણ રાત્રિમાં, એક
 ચદ્ર હોય તો બીજા ચદ્રમાનો આભાસ વાય છે, સર્વશૂન્ય
 હોય તો તે બે ચદ્રમાં ન ઘટે, તેમ કોઈપણ વસ્તુનો
 અભાવ સર્વથા તુચ્છરૂપ વિદ્યમાન નથી, સસલાતું, સીંગડું
 કાચબાનો વાળ આકાશનું, કમળ વિગેરે અત્યંત
 અભાવવાળી વસ્તુઓ પ્રસિદ્ધ છતાં પણ બે, પદના
 સમાનવાળી વસ્તુનો અભાવ છે, પણ એકપદ વાચકવાળી
 વસ્તુનો અભાવ નથી, જેમકે સસલો પણ છે, સીંગડું
 પણ છે, ક્રૂણા અહીં સસલાના મન્તક ઉપર ઉગનાર સીંગડું
 નથી તેથી સબધ ક્રૂણા નિપેધ થયો, પણ વસ્તુનો સર્વથા
 નિપેધ નથી, એ પ્રમાણે બીજે પણ સમજવું, તેથી
 વિદ્યમાન એવી અસ્તિ વિગેરે ક્રિયામાં જેની શુદ્ધિ રોકાઈ
 ગયેલ છે તેવા મતવાળા અક્રિયાવાદનો આશ્રય લઈ બેઠેલા
 છે, પરંતુ જેમની શુદ્ધિ જડ નથી થઈ, તેવાજ ધરોબર
 અર્થ મમજનારા હોય છે, તે અવધિજ્ઞાની મન, પર્યાય જ્ઞાની
 અને કેવળજ્ઞાનીઓ ત્રણ, લોકમાં, ચોલાણુમાં, સર્વત્ર
 વ્યાપી રહેલ પદાર્થોને હાયમાં, રહેલા આણુજ્ઞાના ન્યાય
 વડે દેખે છે, (જેમ આપણે હાયમાં - રહેલા આણુજ્ઞાને
 આખરી પ્રત્યક્ષ બોધ્યો, તેમ, તેઓ, કેવળ જ્ઞાનીઓ, બધું

નેહ શકે છે, અને તે કેવળ જ્ઞાનીના કહેલા આગમે વડે અતીત અનાગત પદાર્થોને પણ જીતી જાય છે) .

વર્ણી જેઓ જીતી અપ્રાગ નિમિત્ત જાણનારા છે તેઓ નિમિત્ત બળથી જીવ વિગેરે પદાર્થોને જીતી જાય છે .

સંવચ્છરં સુવિણં લક્ષણં

નિમિત્ત દેહં ચ ઉપ્પાદયં

અટુંગમેયં વહવેઅહિતા

લોગસિ જાણંતિ અણાગતાઈં ૧

૧ સ વત્સર તે જ્યોતિષ ૨ સ્વપ્ન ફળનુચક ૩ શરીરના ૪ લક્ષણ નિમિત્ત, ૫ શરીર ૬ ઉત્પાતિક તથા અપ્રાગ નિમિત્ત શાસ્ત્ર એ બંનેને ધણા જ્યોતિષ જાણનારા લોકોમાં અવિશ્વ વિગેરે અંકુરો જામતો કહે છે .

ટીકાનો અર્થ—અ વત્સર જ્યોતિષ દીપણના આધારે વરસ ફળ લોકો જાય છે તે, સ્વપ્ન, મારામાઠા સ્વપ્નનુ ફળ જાણનાર અથ, લક્ષણ તે શરીર ઉપર શ્રીવત્સ વિગેરે શુભ અશુભ લક્ષણો જાણનાર અથ, ચ શબ્દથી, સમજવું કે આ લક્ષણોમાં કેટલાક અદર હોય છે કેટલાક બાહ્ય કેખાતા હોય છે, નિમિત્ત પશુપક્ષી, માણસનો શબ્દ પ્રશસ્ત

શકુન વિગેરે, દેહ શરીરમા તે 'ભમાતલ' વિગેરે છે તે
 ઔત્પાતિક- ઉત્કાપાત દિગ્દાહનિર્વાત () ભૂમિક
 ધરતી ધૂળે છે તે, અષ્ટાંગ નિમિત્ત, પૂર્વે કહી ગયેલ પૃથ્વી
 કપે છે તે, ઉત્પાત, સ્વપ્ન, અતગ્નિ, અગ, 'સ્વર,
 વ્યજન આ પ્રમાણે નવમા પૂર્વમા ત્રીજા આચાર-વસ્તુ
 પ્રકરણમાથી કાઢેલ સુખદુષ્ણ જીવિત ભરણ દાસખોટ વિગેરે
 સૂચવનાર નિમિત્ત જે ભણીને લવિધ્ય (ભૂતકાગ, વર્ત-
 માન કાળની દેશ પરદેશ) ની વાતો બીજાને કહે છે, જૈના
 આર્ય આ વિષય સમજાવીને અન્યવાદીને કહે છે કે તમારો
 શૂન્યવાદ વિગેરેનો જે ઉપદેશ કરે છે કે માને, તે અપ્રમાણીક
 છે, અર્થાત ન્હોતો છે

કેઙ નિમિત્તા તહિયા ભવંતિ,

કેસિંચિ તં વિપ્પહિણ્ણિ ણાણં

તે વિજ્ઞભાવં અણહિજ્ઞમાણા

આહંસુ વિજ્ઞા પરિમોક્કમેવ ૧૦

કેટલાક નિમિત્તો સાચા હોય છે, કેટલાક જ્યોષીના
 કહેલા જ્ઞાન વચનો ન્હોતો પડે છે, તેથી તેઓ વિધાના
 ભાવ (તત્ત્વ) ને ન શીખતા તેઓ કહે છે કે આવા ન્હોતો
 શાસ્ત્રોનેજ અમે ત્યાગ કર્યો છે, (લણ્યા કરતા ન લણ્યેલ
 સારો કે લોહોને ખોદુ કહીને ન કળે)

ટીકાનો સાગ—આ પ્રમાણે જોનોને પરવાટી, કહે છે, હે બધો ! શુનશ્ચન જ્યોતિષ પણ જુદું પડે છે, તે બતાવે છે, જેમકે ચૌદપૂર્વ જણેલાઓ પણ છ સ્થાનમાં (છ વિભાગમાં) પડેલા છે તેવું જોન શાસ્ત્ર કહે છે, તો અષ્ટાગ નિમિત્ત જણેલામાં જૂલ કેમ ન પડે ? વળી અગ્રી જુદા એવા નિમિત્ત શાસ્ત્રના ૧૨૫૦ અનુદ્દુભ (બુદ્ધિ) છદના શ્લોક છે, તેની સાડાબાર હજાર શ્લોક પ્રમાણ ટીકા છે, અને તેની પરિભાષા (વિશેષ અર્થ) સાડાબાર લાખ શ્લોક પ્રમાણ લખાણ છે,

વળી અષ્ટાગ નિમિત્ત જણનારાના પણ પચ્ચપ્ત ઓછ વધતા પ્રમાણથી છ લેહ થાય છે, તેમના જોલવામાં પણ લેહ પ્રદી જાય, સૂત્રમાં ‘કેઈ’ શબ્દ પુલિંગ છે, પણ નિમિત્તનું વિશેષણ નપુસક જોઈએ, તેનું કારણ એ છે કે કાતો જિતિને લીધે છે અથવા તો પ્રાકૃત ગૈલી હોવાને લીધે છે, તેથી એવો અર્થ લેવો કે કેટલાક નિમિત્તો તથ્ય-સાચા છે, કેટલાક નિમિત્તોમાં અથવા નિમિત્ત જણનારાઓમાં પુલિના સંઘાયને લીધે અથવા વિશેષ ક્ષય ઉપશમના અભારે કહેલા નિમિત્તના જ્ઞાનમાં ફેર પડે છે, આદ્ય (જોન) આગમોમાં જ્યારે નિમિત્ત કહેવામાં ફેર પડે છે, ત્યારે જીજ્ઞાસેતરના વચનોમાં તો શું કહેવું ? આવી રીતે નિમિત્ત શાસ્ત્રોમાં જોટાપણું જાણીને તે અક્રિયાવાનીઓ વિધાના સાચા સાવને ન માનતા નિમિત્તો (જ્યોતિષ)

સાચું નથી એમ જાણીને વિદ્યા મ લણવી-અર્થાત્ શ્રુતજ્ઞાન ન મેળવવું, તેમા ખોટાપણું છે, એવું કહી તેના ત્યાગ કરાવે છે, અથવા ચોથા પદનો અર્થ એ કરે છે કે તેઓ ક્રિયા નથી માનતા, તેથી વિદ્યા લણવાથી જ મોક્ષમાને, અર્થાત્ જ્ઞાનથી મ સારતું સ્વરૂપ જણવું, એટલે તેના મોક્ષ થઈ ગયો, (એટલે જરાપણું કષ્ટ સહેવું તેમને ગમતું નથી) વળી ડોઠ પ્રતિમા ચોથું પદ આ પ્રમાણે છે, 'જાનામુ ભોગંસિ વયસિ મદા' તેના અર્થ કહે છે, તેઓ અક્રિયા વારી એમ માને છે કે વિદ્યા લણ્યા વિનાજ પોતાની મેળે લોકને અથવા આ લોકના પદાર્થોને અમે જાણીએ છીએ, એવું તે મદ છુદ્ધિવાળા કહે છે, પણ જ્યોતિષની સત્યતા નથી માનતા, વળી અક્રિયાવાદીઓ પોતાના તરફથી તેવા કષ્ટતા આપે છે કે કોઈને છીક થાય, તે વખતે કોઈ જતો હોય, છતાં તેની કાર્ય સિદ્ધિ થાય છે, અને મારા શુકન લઈને કોઈ જાય છતાં કાર્યમા વિઘ્ન થતું દેખાય છે, એથી નિમિત્ત જાળથી જે જોશીઓ કહે છે, તે તેમનું કહેવું તન જૂઠું છે, (આ મળધે દલપતરામ કવિનો દૈવદર્પણ નામનો ગ્રંથ જોવો, તે જ્યોતિષના ક્ષલાદેશને તદન ખોટો જતાવે છે, અને જ્યોતિષનું કહેવું લવિષ્ય સાચું હોય તો શુ સુકથાન થાય તે વિસ્તારથી જતાવ્યું છે) નૈનાચાર્ય ઉત્તર આપે છે, હે જધો ! એમ નથી, સારી

રીને કૃત સિદ્ધાંત બાળીને વિચારી સમજીને કહે તો તેમા
લેદ પડતો નથી, જો કે જ્ઞાનની વિચારણામા લેદ પડે
છે તે પણ તે પુરુષોમા જ. ઉપચમ (વિચારણા શક્તિ)
ઓછી હોવાને કારણે છે, પ્રમાણ આભાસ (અપ્રમાણ)ના
વિષમવાદથી નમ્યક પ્રમાણમા વિષમવાદની શકા લાવવી
અયોગ્ય છે જેમકે રતીના ગળના રેશમાં ઉનાળામાં ખરા
તરકારમાં પાણીનો રેખાવ રેખાવ હતા પાણી નથી, જો
જોઈને કોઈ જોણો માણસ ખા પાણીના મ્યાનમા વિચાર
ક્યા વિના પાણી નથી જોવી શકા લાવે તો કાઢા માણસો
પ્રત્યક્ષ પાણી રેખીને પણ તે જોયા માણસની વાત માનશે
કે? વળી જોનાચાર્ય કહે છે, હે બધો! મશકમા અગ્નિ
છે, જો, સિદ્ધ કરવા કોઈ મશકમા ધુમાડો બરીને મોડુ બાધી
કોઈ જગ્યાએ મશક ખુદી કરતા ધુમાડો નીકળે હતા
મશકમા અગ્નિ સિદ્ધ ન થાય,

પણ તેથી અન્ય ધુમાડાનો નિષેધ ન થાય. કારણકે
સારી રીતે કારણ વિચારીને કાર્ય કર્યું હોય તો વાધો
આવતો નથી, જ્યાં વાધો આવે ત્યાં પ્રમાણ કરનારનો
પ્રમાણ છે, પણ તેમા અપ્રમાણનો હોય નથી, એજ પ્રમાણ
સારી રીતે વિચારીને જ્યોતિષ કહે, તો તેમા કળનો લેદ
નથી પડતો, વળી કોઈકના અપશુકનમા પણ કાર્ય સિદ્ધિ
રેખાય, તે પણ જ્યોતિષનો હોય નથી, કારણકે કોનાંકની

કે, અજાણથી છોડી ન માનનારો કાર્ય કરીને આવે તો
 ત્યાં એમ સમજવું કે આમાં બીજા શુભ શુકન મળ્યા હોય
 તો કાર્યસિદ્ધ થાય. તેજ પ્રમાણે શુભ શુકન જોઈને જતા
 પણ પછી નળશુ નિમિત્ત (અપશુકન) થાય તો કાર્યનો
 વિધાત થાય, તે પ્રમાણે જોઈ શાસની વાન છે એક વળત
 ગૌતમ બુદ્ધે પોતાના શિષ્યોને કહ્યું કે અહીં બાર વરસનો
 દુકાળ પડશે, ઝાટો પરદેશમાં તમે ચા ચા બાંચો, તે પ્રમાણે
 શિષ્યો આહી નીકળ્યા પછી તરત ગૌતમ બુદ્ધે પાછા
 બોલાવ્યા અને કહ્યું કે તમે પરદેશ ન બાંચો કારણકે અહીં
 હમણાજ પુણ્યવાન મહાસત્વ (બાળક) જનમ્યો તેના પ્રભા
 વથી સુકાળ થશે, આથી એમ બાળુકું કે પ્રથમ નિમિત્તમાં
 બીજું મળતા પ્રથમના ફળમાં શકા પડે છે, તેથી જ ને
 નિમિત્તનું ધ્યાન રાખવું, પણ તેથી જ્યોતિષ જોડું નથી,
 તે એવમક્ષંતિ સમિચ્છ લોગં

તહા તહા સમણા માહણા ય।

સયં કહં ણન્નકહં ચ દુક્ખં

આહંસુ વિજ્ઞાચરણં પમોક્ખં ॥૧૧॥

સૂત્ર — ગાથા ૧૧નો અર્થ—તે ઉત્તમ માણસો શ્રાવકો
 આલોક સ્વરૂપને જાણીને આવું કહે છે કે પોતાના કરેલા કર્મો

પોતે લોગવે છે, પણ બીજાના નદિ તેટલા મોટે ઉત્તમ જ્ઞાન મેળવે અને આરિય પાત્રો કે મોગ મને

ટીકા — એકઠી ક્રિયા માન રાના દ્રવ્યો જનાવે છે, તેઓ જ્ઞાન વિના ફક્ત એકઠી ક્રિયાથી એટલે દીના લઈને ક્રિયા કરવી પણ જ્ઞાનની જરૂર નથી, તેઓ એમ કહે છે કે માતા' છે પિતા છે આરાં કર્મનું ફળ છે તે એવું યા માટે કહે છે

ઉ ક્રિયાથી બધું નિર્લય થાય છે, પોતાના અભિપ્રાય પ્રમાણે મ્યાવજ જમમ લોકને જાણીને એવે છે કે અમે અરોગર વન્તુ તત્વને જાણનારા છીએ, આવું આર્જુને માને છે કે સર્વ છે, પણ નથી એવું કહી નથી,

પ્ર આવું કેમ જોવે છે,

ઉ તે તે પ્રકારે કહે છે, જેવી જેવી ક્રિયા કરે છે, તેવા તેવા સ્વર્ગ નર્કના ફળ મળે છે, આવું, માનનારા જોદના સાધુઓ કે જન્ય દર્શનીઓ અથવા બ્રાહ્મણો છે તેઓ એકઠી ક્રિયાથીજ મોક્ષ માને છે, વગી સગારમાજે કંઈ કુખ મુખ તે બધું પોતાના આત્માનું જ કરેલું છે, પણ બીજા ઇન્દ્રિય કે કાળે કર્યું નથી, આવું તત્વ અક્રિયા વાદમા ન ધટે, અક્રિયાવાદમાનો આત્માએ ન કયાં ગના મુખ કુંખ લોગવનાનો નબવ થાય છે,

એથી એમ યશો કે કરેલી મહેનતનો નાશ, અને ન કરેલાનું ફળ લોગવવું પડે આ પ્રમાણે ક્રિયાવાદીઓ

અક્રિયાવાદનું ખડન કરી ક્રિયાવાદને - સિદ્ધ કર્યો, ત્યાં
જૈનાચાર્ય કહે છે, આત્માને સુખ દુઃખ વિગેરે છે, તે
તમારે કહેવું સાચું છે, પણ બધું છેજ એવું નક્કી ન
માનો જો છે એવું એકાત માનીએ તો પછી 'કયાય નથી'
એવું થઈ જાય, તો પછી આ લોકમાં રહેલો બધો
વ્યવહાર ઉઠી જાય, વળી એકલી ક્રિયાથી જ્ઞાન વિના
મિદ્ધિ નહિ થાય, કારણ કે જ્ઞાન વિના ઉપાય ન સમજાય,
અને ઉપાય વિના ઉપેય જે વાછીએ તે ન મળે એ
જાણીનું છે, કારણ કે જ્ઞાન સહિત (સમજીને કરેલી)
ક્રિયાજ દુજવાળી છે, દશવેકાલિક ચોથા અધ્યયનમાં
કહ્યું છે કે

પદ્મ નાણ તમો દયા, एव चिद्वृत्ति सन्वसजण।

અન્નાણી કિં કાહી, કિં વા નાહી છેવપાવય ॥૧॥

પહેલું જ્ઞાન અને પછી દયા (સયમ ક્રિયા) આ બધા
સાધુ માટે જાણવાનું છે અજ્ઞાની સાધુ શું કરશે? અથવા
કેમ જાણશે કે આ પુણ્ય છે કે પાપ છે? એ વચનથી
ક્રિયા માફક જ્ઞાનનું પણ પ્રધાનપણું છે, તેમ એકલા જ્ઞાનથી
પણ સિદ્ધિ નથી, કારણ કે ક્રિયાગ્રહિત જ્ઞાન પાગળા માફક
કાર્યસિદ્ધિ ન કરે એમ વિચારીને જૈનાચાર્યે આ અગ્યારમી
ગાથોના ચોથા પદમાં કહ્યું કે જ્ઞાન ચરણ જે મળેથી મોક્ષ
છે મ શુ કહ્યું ઉ જ્ઞાન ચરણથી મોક્ષ મળેતે યાદ રાખો)

જ્ઞાનરસિન ક્રિયાથી સિદ્ધિ ન થાય, આંધળો જેમ કાર્ય ન કરી શકે, ક્રિયારહિત જ્ઞાનથી સિદ્ધિ ન થાય, જેમ પામળો કાર્ય ન કરે, આનુ જાણીને તીર્થ કર મળુધર વિનેષેએ મોક્ષ આ પ્રમાણે કહ્યો છે, કે વિદ્યા-જ્ઞાન, અને સરણ તે ક્રિયા તે બંને પલ્લુ કારણપણે છે, જે (વિગૃહ્યાર્થ આદિપણાથી મન્યર્થીય અગમ્યવ્યવ) વિદ્યાગ જુના ના મોક્ષ-તે નાનક્રિયાવડે સાધ્ય છે, તેવા મોક્ષને જતાવે છે દીકામર બીજો અર્થ કરે છે, આ સમોમરણ એટલે મનમતાનરેના બેટા કોણે જતાવ્યા ? પૂર્વે કહ્યું, અને બવિષ્યમા કહેયો, એવી શકા કોઈ કરે, તેનો ઉત્તર આપે છે તે આ પ્રમાણે કહે છે, ક્યય પલ્લુ અમ્બલિન ન અટકે એ બધુ જાણે તે પ્રજાનાન, તે જેમને છે, તે તીર્થ કરે વિદ્યાગ જુદી વાગા—તે પૂર્વે જાણ્યા પ્રમાણે જગેજગ કહે છે, ચોદ ગુણ પ્રમાણ લોક છે, અથવા આપર જગમને સમાવેશ છે જેમા, તે કેવળ જ્ઞાન વડે દાધમા આમળાને જાણે તેમ તે લોકસ્વરૂપને જાણીને તથા નત તે તીર્થ કરપણ અને કેવળનાનખનું તેને પ્રાપ્ત થયેલા તેઓ કહે ॥ (અને તેમને આધારે) યમલો-માધુઓ, પ્રાણલો, આવકો એવું કહે છે, વળી ત્રીજો અર્થ કહે છે કે લોકોમા ચાલતી પ્રચલિત વાત છે, (કે સમજીને કરે તો મોગ થાય,) આ કહેના- કેવા છે, તે કહે છે તથા તથા તે તે પ્રમાણે કયાય પાક છે તેનો અર્થ આ છે કે જેવો જેવો

સમાધિમાર્ગ, વ્યવસ્થિત છે, સાચો છે, તેવો તેવો કહે છે, આપુ કહે છે કે, આ સ સારમા રહેલા જીવો તે અસાતાના ઉદયનુ દુ ખ છે તેના વિરુદ્ધનુ ચાતાવેદનીયનુ સુખ છે, તે આત્માનુ પોતાનુ કરેલુ છે, પણ કમ કાળ કે ઈશ્વરે કરેલુ છે, તેનુ પ્રમાણ બતાવે છે

“ સર્વો પુન્વકયાણ કમ્માણ પાવર ફલત્રિવાગ ।

અવરાહેસુ ગુણેસુ ય ણિમિત્તમિત્ત પરો હોઈ ॥૧॥ ”

ગધો જીવ સમૂહ પૂર્વે કરેલા કૃત્યોનુ ફલ વિપાક સુખ દુ ખ પામે છે, બાહ્ય દૃષ્ટિથી બમાડનાર તથા સુધા રનાર અપરાધી કે લાભદાથી ગણાય છે, છતા ખરી રીતે પૂર્વે કહેલ પોતાના કૃત્યોનુ ફળ છે, અપજ્ઞ કે ક્રીર્સિ પરને માથે નિમિત્ત માત્ર છે, (આથી કોઈને શત્રુમિત્ર ન ગણતા પોતાનો દોષ ગણવો આપુ તીર્વ'કર ગણધરે વહે છે, કે જ્ઞાન ચારિત્ર જે માથે મળેથી મોક્ષ મળે, પણ જ્ઞાનક્રિયા જુની પાડે તો મોક્ષ ન મળે, તે કહે છે

ક્રિયાં ચ સજ્ઞાનવિયોગનિષ્ફલાં, ક્રિયારિહીનાં ચ

વિયોધસમ્પદમ્

નિરસ્યતા રેશસમૃદ્ધશાન્તયે, ત્વયા જિવાયાલિખિતેવ

પદ્ધતિઃ ॥૧॥

ક્રિયા (ચારિત્ર) ઉત્તમ જ્ઞાન નિના નકામુ, કે અને અને ઉત્તમ જ્ઞાનની સ પદા પણ ક્રિયાવિના કલેશ સમહની

શાંતિ માટે નકામી છે, આ તે મોહના મોટે ન લખેલી
પદ્ધતિ માફક છે, અર્થાત્ તે શામ્વતી માન્યતા છે કે
ક્રિયાશાનને સાથે જોઈએ, ॥૧૧, (આ અગ્યારમી ગાયોમા
દીકાકારે બેવડો અર્થ કર્યો છે તે જૈનેતરોને લાગુ પાડી
એકાત ક્રિયા કે જ્ઞાનને નિરર્થક કહ્યા છે, અને જૈનાગમનો
અર્થ લઈ નિદ્ધ કર્યું છે કે પોતાના સારા માઠા કૃત્યોનું
ફળ ભોગવવાનું છે માટે સમજીને દીક્ષા પાળે.)

તે ચક્ષુ લોગંસિહ ણાયગા ઉ

મગ્માણુસાસંતિ હિતં પયાણં ।

તહા તહા સાસયમાહુ લોણ

જંસી પયા માણવ ! સંપગાઢા ॥૧૨॥

સૂત્ર — કેવળ જ્ઞાનરૂપ ચક્ષુવાળા નાયકો મ સારી જીવોને
હિતોપદેશ આપે છે કે રાગદ્વેષની બુદ્ધિ કરશે તો આ
લોકમા હે મનુષ્યો ઘણો કાળ જમણ કરશે, કારણ કે
લોક શામ્વત ॥

અર્થ — વળી તે તીર્થ કર ગણુધરો વિગેરે અતિશય
જ્ઞાનીઓ આ લોકમા ચક્ષુમાફક ચક્ષુઓ વાળા છે, તે
જનાવે છે, જેમ ચક્ષુ અજ્ઞવાળામા પોતાની સાથે બેઠેલા
પદાર્થોને બરોબર દેખે છે, એમ તેઓ પણ લોકોમાં

પદાર્થોને બરોબર નિહાળી પ્રકટ કરે છે, તેમજ આ લોકમા
નાયક પ્રધાન (તુ શબ્દ વિશેષણુમા છે) ઉત્તમ પુરુષો સદુ
પદ્દેશવાધી નાયક ગણાય છે, તે કહે છે તેઓ જ્ઞાનાદિ
મોક્ષ માર્ગને બતાવે છે, વારવાર જન્મે તે પ્રજા પ્રાણી
મમૂહ તેઓનું હિત સદગતિ અપાવે, અને દુગતિ હટાવે,
તેવો હિતનો ઉપદેશ આપે, વળી ચૌદ રજુ પ્રમાણુ લોકમા
અથવા ધર્માન્તિકાય આદિ પચઅન્તિકાય રૂપલોક છે તેમા
જે જે પ્રકારે દ્રવ્યાસ્તક નયના અભિપ્રાયે જે વસ્તુ શામ્વત
છે, તે તેમણે બતાવી છે, અથવા આ પ્રાણી 'સમૂહ' લોક
સ સારમા રહેલ છે તેમા જેવી રીતે શામ્વત (કાયમ) છે
તે બતાવે છે, જેમકે મિથ્યાદર્શનની વૃદ્ધિ તેમ તેમ
શામ્વત લોક છે તે બતાવે છે, 'તીર્થ' કર 'આહારક' વર્ણને
બધાજી જીવો કર્મ બાધે છે, તેવું જાણવું છે, તેમજ
મંદો 'આરભ વિગેરે ચાર' મ્યાનકો (કારણો)થી જીવો
નરકનું આશુ જ્યા સુધી બાધે છે, ત્યા સુધી સ સારનો
ઉચ્છેદ ન થાય, અથવા જેમ જેમ રાગદેવ વિગેરેની વૃદ્ધિ
થાય, તેમ તેમ જીવની અપેક્ષાએ સ સાર શામ્વત (ચાંદુ)
રહે એમ કહે છે, જેમ જેમ કર્મના ઉપવચની માત્રા
(પ્રમાણ) - વધે તેમ તેમ સ સારની વૃદ્ધિ જાણવી,
અથવા દુષ્ટ મન વાચા કે કાયાની ચેષ્ટાઓમા પ્રધારો
થાય, તેમ સ સારની વૃદ્ધિ જાણવી, તેજ સ સારનો ચાંદુ
વધારો છે, આ મ મારમા પ્રજા તે જીવો, હે માનવ કારુણ્ય કે

માણસજ પ્રાચે ઉપદેશને મોખ્ય છે, સારી રીતે નારકીતિર્યંચ
મનુષ્ય દેવ એ ચાર લેદે પ્રગાઢ તે ખુબ મ મારની વૃદ્ધિ છે,
હવે દુઃખાણુમા જીવેના લેદે બતાવે છે

જે રક્તવસા વા જમલોડયા વા,
જે વા સુરા ગંધવ્વા ય કાયા ।

આગાસગામી ય પુઢોસિયા જે

પુણો પુણો વિપ્પરિયાસુવેતિ-॥૨૩॥

- સૂત્ર અર્થ—જે રાક્ષસો પરમાધામીઓ દેવો ગંધર્વ
પૃથ્વીકાય વિગેરે તથા આકાશગામી તથા પૃથ્વી ઉપર
ચાલનારા જીવો છે, તે બધાં કંઈકા કંઈકો જોગવતા નવા નવા
રૂપ લેઈ જમણ કરે છે.

ટીકા—અતર જાતિના જે કંઈ લેદો છે, તેમા
રાક્ષસ જાતિ લેવાથી બધા જવનપતિ દેવોની જાતિ લેવી,
તથા મુરો તે સૌધર્મ દેવલોક વિગેરેના વૈમાનિક દેવોની
જાતિ જાણવી, (અ ચળદથી, જ્યોતિષીના દેવો સર્વ અદ્ર
વિગેરે જાણવા) તથા ગાધર્મ તે વિદ્યાધરો અથવા કોઈ
અતર દેવની જુની જાતિ જાણવી, તે લેદ જુદો લેવાથી
મુખ્યજાતિ હોવી જોઈએ.

પદાર્થોને જરોખર નિહાળી પ્રકટ કરે છે, તેમજ આ લોકમા
 નાયક પ્રધાન (તુ શબ્દ વિશેષણમા છે) ઉત્તમ પુરુષો સહ
 પદેશવાધી નાયક ગણાય છે, તે કહે છે તેઓ જ્ઞાનાદિ
 મોક્ષ માર્ગને જતાવે છે, વારવાર જન્મે તે પ્રજા પ્રાણી
 સમૂહ તેઓનું હિત મદગતિ અપાવે, અને કુગતિ હટાવે,
 તેઓ હિતનો ઉપદેશ આપે, વળી ચૈત્ત રજુ પ્રમાણ લોકમા
 અથવા ધર્માન્તિકાય આદિ પચઅસ્તિકાય રૂપલોક છે તેમા
 જે જે પ્રકારે દ્રવ્યાસ્તક નયના અભિપ્રાયે જે વસ્તુ શાસ્વત
 છે, તે તેમણે જતાવી છે, અથવા આ પ્રાણી સમૂહ લોક
 સંસારમા રહેલ છે તેમા જેવી રીતે શામ્વત (કાયમ) છે
 તે જતાવે છે, જેમકે મિથ્યાદર્શનની વૃદ્ધિ તેમ તેમ
 શાસ્વત લોક છે તે જતાવે છે, તીર્થ કર આહ્વાનક વર્ણને
 બધાજ જીવો કર્મ બાધે છે, તેવું સંભવે છે, તેમજ
 મહા આરભ વિગેરે ચાર આનંદો (કારણો)ની જીવો
 નરકનું આયુ જ્યાં મુધી બાધે છે, ત્યાં મુધી સંસારનો
 ઉચ્છેદ ન થાય, અથવા જેમ જેમ રાગદ્વેષ વિગેરેની વૃદ્ધિ
 થાય, તેમ તેમ જીવની અપેક્ષાએ સંસાર શામ્વત (ચાંડુ)
 રહે એમ કહે છે, જેમ જેમ કર્મના ઉપચયની માત્રા
 (પ્રમાણ) વધે તેમ તેમ સંસારની વૃદ્ધિ જાણવી,
 અથવા દુષ્ટ મન વાચા કે કાયાની ચેષ્ટાઓમા વધારો
 થાય, તેમ સંસારની વૃદ્ધિ જાણવી, તેજ અમાનના આયુ
 વધારો છે, આ સંસારમા પ્રજા તે જીવો, જે માનવ કારણ કે

માણસના પ્રાચીન ઉપદેશને યોગ્ય છે, સારી રીતે નારકીતિર્થ ચ
મનુષ્ય દેવ એ ચાર ભેદે પ્રગટ તે ખુબ ન સારની વૃદ્ધિ છે,
હવે દુકાણુમા જીવોના ભેદો બતાવે છે

જે રક્ષસા વા જમલોડયા વા,
જે વા સુરા ગંધર્વા ય કાયા ।
આગાસગામી ય પુઢોસિયા જે
પુણો- પુણો વિપ્પરિયાસુવેતિ ॥૨૩॥

- - સૂ-અર્થ—જે રાક્ષસો પરમાધામીઓ દેવો ગધર્વ
પૃથ્વીકાય-વિગેરે તથા આકાશગામી તથા પૃથ્વી ઉપ-
આલનારા જીવો ૩, તે બધાં કર્ણો કંઠો ભોગેવતા મેવા નના
રૂપ, લેખ, પ્રમણુઃકરે છે.

ટીકા—અતઃ જાનિના જે રક્ષસો રાક્ષસ
રાક્ષસ જાતિ લેવાથી બધા બનનપતિ દેવો તથા
તથા, સુરા તે સાધર્મ દેવલોક વિગેરે જાતિ જાણવી, (અ અપદધી, જ્યોતિર્ધી ને તથા ૬૧
વિગેરે જાણવા) તથા ગાધર્વ તે જિજ્ઞાસુ તથા ૩
અતઃ દેવની જુની જાનિ બાધર્વ તે જિજ્ઞાસુ તથા ૩
મુખ્યજાતિ હોવી જોઈએ

સ્વયંભુવનસુમુદ્ર માફક અપાર છે, જે સુમુદ્રતુ ઘણું
પાણી જલચર કે અગ્નિચર પ્રાણીથી ન ઓળગાય,
તેમ આ મસારસાગર પણ સમ્યગ્દર્શન સિવાય ન
ઓળગાય, તે તુ જાણ, ભવજહન ૮૪ લાખ યોગિ પ્રમાણ છે,
જેમા સખ્યાતા અસખ્યાતા અને અનતા જીવો તે પ્રમાણે
આયુર્યિતિ લોગવી મહાદુ અથી (કોઈ બલ્ય જીવ) છુટે છે,
જે અસ્તિવાદી ક્રિયા માનનાર અસ્તિકને છુરલું મુરકેલ છે,
તો નાસ્તિકનું શુ કહેલું? વગી તે ભવજહન સસારને બતાવે
છે કે આ સસારમા સાવધર્મ કરનારા કુમાર્જમા પડેલા
જુકો મત પકડી બેઠેલા ખેલ પામેલા પાત્ર ઇદ્રિયો વિષય
પ્રધાન એવી સ્ત્રીમા રકત બનેલા અથવા વિષય સ્ત્રી (વેશ્યા
રૂપાળી સ્ત્રી) ને વશ પડેલા બધા સામયિકાદિ ધર્મ
ક્રિયામા પાછા હઠે છે, તે વિષય સ્ત્રીરૂપ કાલવમા ફેનેલા
આકાશ આગ્રિત કે પૃથ્વી આગ્રિત લોકમા અથવા સ્થાવર
જંગમ જે પ્રકારના જીવ સમૂહમા બટકે છે, અથવા સાધુ વેધ
ધારીને (ચરિત્ર પૂરું ન પાળવાથી તથા સસાર ન છોડી તેમા રમ્યા
પર્યા રહેવાથી અથવા રાજદ્રેષ વડે ચૌદ રાત્રલોકમા ભમે છે

ન કમ્મુણા કમ્મ સ્વેવંતિ વાલા,

અકમ્મુણા કમ્મ સ્વેવંતિ ધીરા

મેધાવિણો લોભ મયાવતીતા

સંતોસિણો નો પકરેંતિ પાવં ॥૨૫॥

સ્વયંબુરમણમુદ્ર માફક અપાર છે, જે સમુદ્રનું ઘણું પાણી જલચર કે સ્થગચર પ્રાણીથી ન ઝોળાય, તેમ આ સસારમાગર પણ સમ્યગ્દર્શન સિવાય ન ઝોળાય, તે તું જાણ, જવનહન ૮૪ લાખ યોનિ પ્રમાણ છે, જેમા સંખ્યાતા અમંખ્યાતા અને અનંતા છવે તે પ્રમાણે આયુસ્થિતિ લોગવી મહાદુ ખથી (કોઈ બબ્બે છવે) છુટે છે, એ અસ્તિવાની ક્રિયા માનનાર આસ્તિકને છુરતું મુશ્કેલ છે, તો નાસ્તિકનું શું કહેવું? વળી તે જવનહન સસારને જતાવે છે કે આ સસારમા સાવધકર્મ કરનારા કુમાર્ગમા પડેલા જુકો મત પકડી બેઠેલા ખેદ પામેલા પાત્ર ઇદ્રિયો વિષય પ્રધાન એવી સ્ત્રીમા રકત બનેલા અથવા વિષય સ્ત્રી (વેશ્યા રૂપાળી સ્ત્રી) ને વશ પડેલા બધા સામયિકાદિ ધર્મ ક્રિયામા પાછા હટે છે, તે વિષય સ્ત્રીરૂપ કાદવમા ફસેલા આકાશ આગ્રિત કે પૃથ્વી આગ્રિત લોકમા અથવા સ્થાવર જગમ જે પ્રકારના છવ સમૃદ્ધમા બટકે છે, અથવા સાધુ વેધ ધારીને (અવિત્ર પૂર ન પાળવાથી તથા સસાર ન છોડી તેમા રમ્યા પમ્યા રહેવાથી અથવા રાગદ્વેષ વટે ચોદ રાજલોકમા જમે છે

ન કમ્મુણા કમ્મ સ્વેવંતિ બાલા,

અકમ્મુણા કમ્મ સ્વેવંતિ ધીરા

મેધાવિણો લોભ મયાવતીતા

સંતોસિણો નો પકરેંતિ પાવં ॥૧૫॥

સ્વયંબુરમણસમુદ્ધ માફક અપાર છે, જે સમુદ્ધતુ ઘણું
પાણી જલચર કે સ્થળચર પ્રાણીથી ન ઓળગાય,
તેમ આ સંસારસાગર પણ સમ્યગદર્શન સિવાય ન
ઓળગાય, તેણે બાણ, ભવનહન ટક લાખ યોનિ પ્રમાણ છે,
જેમા સખ્યાતા અસખ્યાતા અને અનતા જીવો તે પ્રમાણે
આયુક્ષિતિ ભોજવી મહાદુ અથી (કોઈ બબ્બ જીવ) છુટે છે,
એ અસ્તિવાદી ક્રિયા માનનાર આસ્તિકને છુટવું મુશ્કેલ છે,
તો નાસ્તિકનું શુ કહેવું? વળી તે ભવનહન સંસારને ખતાવે
છે કે આ સંસારમા સાવધકર્મ કરનારા કુમાર્ગમા પડેલા
જુહો મત પકડી બેઠેલા ખેદ ખામેલા પાત્ર દિવિયો વિષય
પ્રધાન એવી સ્ત્રીમા રકત બનેલા અથવા વિષય સ્ત્રી (વેશ્યા
રૂપાણી સ્ત્રી) ને વશ પડેલા બધા સામયિકાદિ ધર્મ
ક્રિયામા પાછા હઠે છે, તે વિષય સ્ત્રીરૂપ કાલવમા કસેલા
આકાશ આનિત કે પૃથ્વી આગિત લોકમા અથવા સ્થાવર
જંગમ બે પ્રકારના જીવ લમ્હૂકમા બટકે છે, અથવા સાધુ વેધ
ધારીને (ચરિત્ર પૂરે ન પાળવાથી તથા સંસાર ન છોડી તેમા રચ્યા
પચ્યા રહેવાની અથવા રાગદ્વેષ વડે ચોદ રાજલોકમા ભમે છે

ન કમ્મુણા કમ્મ સ્વેતિ વાલા,

અકમ્મુણા કમ્મ સ્વેતિ ધીરા

મેધાવિણો લોભ મયાવત્તીતા

સંતોસિણો નો પકરેતિ પાવં ॥૨૫॥

પાઠ છે કે લોભ મયાદતીતા તેનો અર્થ કહે છે લોભ અને ભય અથવા લોભથી વતા ભયને ઉત્તરી સતોપી બનેલા છે (અર્થ પુનરોક્ત દોષની શકા ન લાગવી) તે કહે છે લોભાતીતપણાથી પ્રતિપેદ અથા બતાવ્યો અને સતોપ શબ્દથી વિધિ અથ બતાવ્યો, અથવા લોભાતીત પણાથી બધા લોભનો અભાવ લેવો, નતોપી શબ્દથી વીન રાગ દયા ન હોય તો પણ ઉત્કટ લોભ ન હોય, આ પ્રભાલે લોભનો અભાવ બતાવી બીજા કપાયોથી લોભનુ મુખ્યપાત્ર બતાવે છે, કે જેઓ લોભ હોય તે અવશ્યે પાપ ન કરે (તેમને પણ પાપની જરૂર રહેતી નથી)

તે તીય ઉપ્પન્ન મળાગયાઈ

લોગસ્સ જાણતિ તહા ગયાઈ

ળેતારોં અન્નેસિ અળન્નળેયા

લુધ્ધા હુ તે અંતકડા મયંતિ ॥૨૬॥

સૂ અર્થ-જેઓ પૂર્વે કહેવા કેવળ જ્ઞાની વીતરાગ કે શ્રુત ટેવળી છે તેઓ આ લોકના બધા જીવોના ત્રણે કાળના કૃત્યો તથા સુખદુઃખને લાચા સ્વરૂપમા જાણે છે તેઓ બીજાના નેતાઓ છે પણ લીધું કરે પ્રત્યેક બુદ્ધો પોતે પોતાની મેળે બોધ પામે છે તેથી તેમનો નેતા બીજો કોઈ નથી, તેઓ કર્મનો અંત કરી મોક્ષમા જાય છે

ટીકાનો અર્થ—જેમણે લોક મૂક્યો તે કેવા ધાય છે તે કહે છે વીતરાણો અથવા અટપ કષાયવાળા પચાન્તિ કાયરુપ લોક અવવા પ્રાણીલોકે પૂર્વ કાળમા લીધેલા જન્મોમા જે કૃત્યો કર્યા હોય, વર્તમાનમા કરતા હોય, કે ભવિષ્યમા થશે, તે બધા સુખો દુખો જેવા છે તેવા જ તે જ્ઞાનીઓ જાણે છે, પણ વિભગજ્ઞાની માફક વિપરીત જાણતા નથી, તે સખધી વિભગ જ્ઞાનીનો મૂત્રાગમનો ખાઠ બતાવે છે

હે ભગવન્ અનગાર (સાધુ) માયી મિથ્યાદૃષ્ટિ રાજગૃહ નગરમા રહેલો વાણારમી નગરીમા રહેલ રૂપો (વસ્તુ) ને જાણે કેમે ? ઉ-વિભગજ્ઞાની હોવાથી તે કેમે પણ થોડુ દેર-દારવાળુ કેમે, પરંતુ ઉત્તમ સાધુઓ જેઓ ભૂતભવિષ્ય વર્તમાન જાણનારા છે, તે કેવળજ્ઞાનીઓ અથવા ચૈાદ પૂર્વ ધારી પરોક્ષ જ્ઞાનીઓ સસારમા રહેલા બીજા ભવ્ય જીવોને મોક્ષ તરફ લઈ જનારા નેતાઓ છે, અથવા સદુપદેશ તરફ લઈ જાય, કારણ કે જેઓ સ્વયંબુદ્ધ છે, તે બીજાના દોરબ્યા વિના પોતાની મેળે બોધ પામી મોક્ષમા જાય છે, તે અનન્ય છે, તેઓ હિત અહિત પોતાની મેળે સમજી અહિ-તને છોડીને હિતને સાધે છે, તેઓ તીર્થંકર ગણધર વિગેરે બુદ્ધ છે, (હું શબ્દ ગાથામા ‘અને’ ના અર્થમા છે અથવા વિશેષણના અર્થમા છે, તે પૂર્વે કહેલ છે) વળી તેઓ

ભવનો અત કરનાર છે અથવા કર્મનો અત કરનારા છે,
જ્યા સુધી તેવા જીવો મોક્ષમા ન જાય, ત્યા સુધી તેઓ
પાપ ન કરે, તે જતાવે છે

તે જેવ કુવ્યંતિ જ કારવંતિ

ભૂતાહિ સંકાઙ ડુગુંછમાણા,

સયા જતા વિપ્પણમંતિ ધીરા,

વિણ્ણત્તિ(ણાય)વીરાય હવંતિ એગે ॥સૂ ૧૭

સૂ અ —પૂર્વે કહેલા ઉત્તમ સાધુઓ પાપ ન કરે,
ન કરાવે, તેમ જીવહિંસાથી કહેલા હોવાથી બીજા હિંસા
કરનારની પ્રશસા પણ ન કરે, પોતે સયમને ઉત્સાહથી પાલે
તેથી ધીર છે અને ઉપસર્ગ પરિવહથી ન કટાણે માટે
વીર છે

ટી અ —તે પ્રત્યક્ષજ્ઞાની કે પરોક્ષજ્ઞાનીઓ તત્ત્વને
જાણનારા સાવધ અનુષ્ઠાનને જીવોની હત્યા થવાના કસથી
તવા પાપને ધિછારનારા હોવાથી પોતે ન કરે, ન કરાવે પાપ
કરનારને અનુમોદે નહિ, તે પ્રમાણે જૂઠું ન જોલે, ન જોલાવે
તેમ જૂઠું જોલનારને પ્રશસે નહિ, આ પ્રમાણે ચોરી મૈથુન
સેવન પરિગ્રહ એ ત્રણ પાપ ન કરે ન કરાવે તેમ કરનારને પ્રશસે
નહિ, તેઓ હ મેશા મ યત છે, અને પાપ અનુષ્ઠાનથી દૂર રહેલા

નિર્મળ મયમની ક્રિયા ઉત્સાહથી કરે છે, તે ધીરપુરૂષો છે, વળી કેટલાક સાડ જોટું વિચારી સમજીને જે જિતેશ્વરે કહ્યું છે તે સાચું છે, એવો નિશ્ચય કરી દુર્ગ સહીને કર્મો કાપે તે વીર પુરૂષો છે, અથવા પરીસહ ઉપમર્ગ રૂપ શત્રુસેનાને હતવાથી વીર છે, અથવા ખીણ પ્રતિમા ચિન્નત્તિ વીરાય ભવતિ એ પાઠ છે તેનો અર્થ કહે છે કેટલાક શુર (ખડોળ) કર્મી હવે અત્ય સત્પણાના વિશ્વસિ-જ્ઞાન-તેનાથી જ, વીર જોલવા માત્ર રૂર પાલુ કરણીમા ચૂના હોય ન તેમને મોક્ષ પ્રાપ્ત ક્રિયા વિના ન થાય તે કહે છે

નાસો બળીને મૂરખો બને છે, વિદ્વાન ખરો તે કરવેજ સાચો પરખે રાગાદિ બધું વેદ સાચો, દવા વિના બાજુ હરે ન રોગો

હરે ય પાળે બુઢેય પાળે

તે આત્મો પાસડ સવ્વલોણ

ઉવ્વેહતી લોગમિણં મહંતં

બુઢે ડપમત્તેસુ પરિવ્વણ્ણા ॥સૂ ૧૮॥

સૂત્ર અર્થ—નાના મોટા હવે છે તેમને આ લોકમા પોતાના હવ સમાન વહાલા ગણે, અને દુઃખ ન દે, અને આ હવ લોકને અનત માને, અને પોતાને અનત કાળ સંસારમા બ્રમણ ન વાય, માટે અપ્રમાદી બની પ્રમાદમાં ન લપટાતા વિચરે,

દી, અર્થ પ્ર—ભૂતો કયા છે કે જેને દુષ્ઠ ધવાની બીકથી સાધુઓ આજ્ઞા કરતા હરે છે? ઉ-જે રહુગા-દ્યુઆ વિગેરે છીણા જ તુઓ અથવા આખથી ન દેખાય તેવા સૂક્ષ્મ બધા ઝીણા નાના છવો તથા વૃદ્ધ મોટા કે બાદર તે આખવી દેખાય, તેવા બધા છવોને પોતાના જાતમા સમાન માને અને જાણે છે કે દરેક જીવ જો ખરેખરો મોટો ધાય તો ચૌદરાજ લોકના પોતે એકલોજ માય, માટે માન જરોખર કુશુઆનો પણુ છવ છે, અથવા જેમ મને દુષ્ઠ ગમતુ નથી, તેમ બધા છવોને દુષ્ઠ ગમતુ નથી, તે આગન પ્રમાણ બતાવે છે, હે ભગવન્! પૃથ્વી નાયનો જીવ દુષ્ઠ વી પીકાયદો કેવી વેરે? (જેવી રીતે આપણે દીનતાથી જોમવીએ તમ તે પતુ જોગવે, વિગેરે સૂત્રના આદાવાથી દોષ રણુ છવને આજ્ઞાનુ ન કરણુ સધદો ન કરવો, આવુ સમજીને જે ચાલે તે દેખતો છે, વળી આ લોકને મહાન્ત જાણે છે, કારણકે તે છજીવ નિકાયોમા મૂકમ બાદર ભેદોથી બરેલ છે અથવા તે જીવ સમૂહથી અનાદિ અનંત કાળ ન્યામ છે, માટે લોક મહાન્ત છે વળી મધા જાણ્યોનો સમૂહ જપુજધા કાગ વડે પણ મોક્ષમા જવાનો નવી, અર્થાત જેમ કાળનો જત નથી તેમ છવોનો પણ જત નવી, જો કે દ્રવ્યની અપેક્ષાએ છ દ્રવ્ય હોવાવી તેનો જત છે, તેમ ચૌદ રાજ પ્રમાણુ ક્ષેત્ર હોવાની મર્યાદા વાળો લોક છે, છતા પણ કાળ અને જાવવી અનાદિ અનંત હોવાવી અને દરેક દ્રવ્યના પર્યાયો અનંતા હોવ

લોક ઉ એમ કહે છે, આ પ્રમાણે લોકનું સ્વરૂપ યથાર્થ જાણનારો બુદ્ધ તત્ત્વજ્ઞ મહાત્મા પુરૂષ સર્વ જીવોના રહેઠાણોને અશાસ્વતા જાણીને આ વિશ્વાસ ઘાતક સંસારમા સુખનો લેશ પણ નથી, એવું માનીને અપ્રમાદી ઉત્તમ સાધુના સહવાસમા રહી નિર્મળ સયમ પાળે અથવા પોતે પડિત બની પ્રમાદી તે સુખ વિલાસી ગૃહસ્થોમા ન લપટાતા સયમ અનુષ્ઠાનમા સાવચેત રહે,

જે આયઓ પરઓ વાવિ ણઽચા

અલમપ્પણો હોતિ અલં પરેસિ

તં જોડભૂતં ચ સયાવસેજ્ઞા

જે પાઠ કુજ્ઞા અણુ વીતિધમ્મં ॥સૂ. ૨૯॥

સૂ અર્થ—જે પોતાની મેળે જાણે, કે પારકા પાસે જાણે, જાણીને જ્ઞાનચારિત્ર મેળવીને પોતે તરે, અને બીજાને તારવામા સમર્થ થાય, જે શુરૂથી પોતે જોધ પામે તે શુરૂને જ્યોતિ પ્રકાશક માનીને હમેશા તેમની મેવામા રહે, પછી તે સમજીને યથાયોગ્ય ધર્મોપદેશ કરે

ટી અર્થ—જે સાધુ પોતે સર્વજ્ઞ હોય તે બરત મહા રાજા કે મરૂદેવી માફક બીજાના જોધ વિના પોતાની મેળે દેવજ્ઞાન પામી પોતાની મેળે પોતાનું તથા બધા જીવો ત્રણ લોકમા રહ્યા છે, કે બીજા પદાર્થો છે, તે બધાનું જ્ઞાન

ધરાવે છે, તે લોક સ્વરૂપ બાણે છે, અથવા બીજા તે ગણધર વિગેરે પરથી તે તીર્થંકર કે બીજા પાસેથી જીવ વિગેરે પદાર્થોને બાણીને (બીજા જીવોના હિત માટે) તેમને ઉપદેશ આપે છે, તેવો સાધુ સારા માહાનો બાણ હોય તે પોતાના આત્માને તારવા સર્વ થાય છે, અર્થાત્ આત્માને સસાર દુવાડી બહાર કાઢવા સમર્થ હોય છે, તેજ પ્રમાણે બીજા જીવોને પણ સદુપદેશ આપીને તારવા યોગ્ય છે, તેવા બંને પ્રકારના અવયવો તીર્થંકર વિગેરે સર્વજ્ઞને અથવા પરથી બોધ પામનાર ગણધર વિગેરે જ્યોતિ સમાન પદાર્થોનું સ્વરૂપ બતાવે છે, તેથી તેમને અદ્ર સૂર્ય કે દીવા માફક માનીને આત્માનું હિત મ્હિતો સમારકુ ખથી ઉદ્દેગ પામેલો (ધર્મ સમજવાથી) પોતાને કૃતાર્થ માનવો હમેશા શુદ્ધ આજ્ઞાથી તેમના ચરણનું સેવન કરી આખી જીવગી સુધી તેમની પામે વસે તે કહે છે,

નાળસ્ત દોઢ માગી ધિરયરઓ દસણે ચરિત્તે ય
યજ્ઞા આવકહાણ ગુરુ કુલવાસ જ મુચતિ ॥૧૧॥

જેઓ શુદ્ધ કુલવાસ નવી મુકતા, તેઓ આખી જીવગી સુધી ધન્યવાદને યોગ્ય છે, તેઓ જ્ઞાનના ભાગીયા થાય છે, (મેળવે છે) તથા ધર્મશ્રદ્ધામા તથા ચારિત્રમા સારી રીતે સ્થિર થાય છે, શુદ્ધ કુલવાસમા કેવા સાધુ રહે છે, તે બતાવે છે, જેઓ કર્મનું સ્વરૂપ મમજીને મનુષ્ય દેહ આર્યક્ષેત્ર

તીર્થંચ મનુષ્યની ઉત્પત્તિ, અને મરણુ તે આયુ પૂરૂ થાય, તે, તથા જન્મે તે જીવે, તેઓના ઉપપાતને જાણે, આ ઉપપાત નારક દેવલોકમા થાય છે અહિં જન્મની વિચારણામા જીવેતું ઉપત્તિ સ્થાન યોનિ કહી છે, તે યોનિ સચિત્ત અચિત્ત મિથ્ર શીતઉષ્ણુ મિથ્ર સવૃત વિવૃત મિથ્ર આ પ્રમાણે યોનિના, ૨૭ વેદો છે, મરણુ તે તીર્થંચ અને મનુષ્યને છે, અને જ્યોતિષ વૈમાનિકતું ચ્યવન થાય છે, જવનપતિ વ્યતર નારકીનું ઉદ્ધર્ષન થાય છે,

અહોઽવિ સત્તાણ વિડટ્ટણં ચ

જો આસવં જાણતિ સંવરં ચ

દુક્રવં ચ જો જાણતિ નિજ્જરં ચ

સો માસિડ મરિહ્ઙ્ઙ કિરિયવાદં સૂ. ૨૧

સૂત્ર—જે જીવેની વિકુટના, તે પીડાઓને જાણે છે, અને આશ્રવ સવન્ને જાણે છે, જે દુષ્ણ તથા નિર્ભરને જાણે છે, તે માણસજ ક્રિયાવાદને જોણવા યોગ્ય છે

ટી અ—જીવે ચેતાના કરેલા કર્મના દુષ્ણના ક્ષણોની વિવિધ કુટના જોટલે નરક વિગેરેમા જન્મ જરા મરણુ રોગ શોકની પીડાઓ અને તેનાથી બચાવાના ઉપાયોને જે જાણે છે, તેનો પરમાર્થ આ છે કે સર્વાર્થ મિદ્ધ વિમા

નથી નીચે સાતમી નારદી સુધી બધા જીવો કર્મ ધારી છે, તેમાં ચૌથી વધારે બહોળકર્મી જીવો છે તે ચૌથી નીચે અપ્રતિધાન નામના નરકના પાથડામાં ભય છે, એવું જો જાણે, (ત્યા ચૌથી વધારે દુખ છે) આશ્રવ-આઠ પ્રકારના કર્મો જેનાથી આવે તે આશ્રવ તે જીવહિંસા રૂપ છે, અથવા રાગદ્વેષ રૂપ છે અથવા મિથ્યાત્વ વિગેરે છે, તેને જાણે, તથા સવર-આશ્રવનો અટકાવ-તે ઠેક સંપૂર્ણ યોગ નિરોધના સ્વભાવ વાળું ચૌદમે ગુણ સ્થાને છે, તેને જાણે, વળી પુણ્ય પાપને જાણે, તથા અશ્માતાવેદની રૂપ દુખને તથા તેના કારણને જાણે, તથા શ્માતાવેદનીયરૂપ સુખને તથા તેના કારણને જાણે, તેનો પરમાર્થ આ છે કે જે કર્મબંધના હેતુઓને તથા તેના વિપર્યાય હેતુઓને જાણે, તે સંબંધી આ શ્લોક છે,

યથા પ્રકારા યાવન્ત સસારાવેશ હેતવ.

તાવન્ત સ્તદ્વિપર્યાસા નિર્વાણા વેશહેતવ

જેવી રીતે જેટલા સંસાર જન્મણ હેતુ

તેવી રીતે તેટલા મોક્ષગમન સંકેત

આ બધું જાણે તેજ માણસ પરમાર્થથી જોલવાને યોગ્ય છે, પ્ર-થુ જોલવાને? ઉ-ક્રિયાવાદ, અર્થાત્ જીવ છે, પુણ્ય છે પાપ છે તે પૂર્વે કરેલા કર્મોનું ફળ છે, તેવો મત જતાવે તે કહે છે, જીવ અજીવ આશ્રવ સવર બંધ પુણ્ય પાપ

નિર્જરા મોક્ષ આ નવ પદાર્થો જે સ્વીકાર સૂ. ગાથા ૨૦-૨૧મા
 બતાવ્યા, તેમા જે આત્માને બાણે તેથી તે બાણનાર છવ
 રૂપે છે, લોક-શબ્દથી અણવ બાણવુ, તથા મતિઆગતિ
 શાશ્વત અશાશ્વત સ્વભાવ બતાવ્યો, આશ્રવ તથા સ્વર તે
 ખુલ્લા જે શબ્દોથી લીધા છે, દુ ખ શબ્દથી બધ પુણ્ય પાપ
 લીધા, કારણ કે દુ ખ વિના પુણ્ય પાપનો બધ ન વાય,
 નિર્જરા શબ્દ વડે નિર્જરા પદાર્થ લીધા, તેનું ફલ મોક્ષ
 છે, માટે નિર્જરા સાથે મોક્ષ શબ્દ સમજી લેવાનો છે, એ
 પ્રમાણે પૂર્વે કહેલા છવથી મોક્ષ સુધી નવ પદાર્થો છે, તે
 નવ પદાર્થોના સ્વીકારથી અન્તિ વિગેરે ક્રિયાવાદ સ્વીકાર્યો
 છે, જે કોઇ વિદ્વાન આ નવ પદાર્થોને બાણે, સ્વીકારે તે
 પરમાર્થથી ક્રિયાવાદને બાણે માને છે, એમ ગણાય પ્ર-
 ખીજા મતમા કહેલ પરિજ્ઞાનથી સમ્યગ્વાદપણું કેમ સ્વીકા-
 રતા નથી? ઉ-તેમા કહેલા વિચારો બોધએ તેવા યુક્તિવાળા
 લાગતા નથી, તેનું દધાન બતાવે છે, નૈયાયિક દર્શનમા
 પ્રમાણ પ્રમેય અથવા પ્રયોજન દૃષ્ટાન સિદ્ધાન્ત અવયવ તર્ક
 નિર્ણયવાદ જરૂર વિત કહેતાલામ છલ બાતિ નિઝહુમ્ધાન એવા
 સોળ પદાર્થો બતાવ્યા છે તેની વ્યાખ્યા આ પ્રમાણે કહે છે,
 (૧) પ્રમાણ હેય ઉપાદેય નિવૃત્તિ પ્રવૃત્તિ રૂપણે જેનું આજ્ઞા
 પાણુ જેનાવડે જ્ઞાન-જોધ કરીએ તે પ્રમાણના ચાર ભેદ છે,
 પ્રત્યક્ષ અનુમાન ઉપમાન-શાબ્દ (આગમ) તેમા ઇન્દ્રિયોની
 નજીક જે પદાર્થો હોય, તે સબધી જે જ્ઞાન થાય, તેવ્ય-

પદેશ (ઉચાર) વિનાનુ તેમજ નિ શક્તિ અને નિશ્ચય કરેલું તે પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ બળનું. તે અહીં આપણી ઇદ્રી અને પદાર્થ અને મ અધમા આવે, અને તેનાથીજ ઉત્પન્ન વાય, તે અભિવ્યક્ત (ખુદ્ધ) જ્ઞાન નથી તે મુખાદિક પણ નથી, અવ્યપદેશ એટલે વ્યપદેશવાળું માનતા રાગરૂપ ધાત્ર અવ્યભિચારી-ને જેમ (આખની કસરથી) જે ચદ્રમા દેખે, તે ખોટું છે, વ્યવમાય આત્મક તે નિશ્ચય કરેલું (અધા રામા પડ્યાયાને જૂલ માની તે કહે, કે લટકતા હોરડાને સાપ માને તે ખોટું છે) આ પ્રમાણે નૈયાયિકનું પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ છે, જેનાચાર્ય તેનું ખડન કરી જૂલ બતાવે છે, કે આ પ્રત્યક્ષતા અયોગ્ય છે, જુઓ-જ્યા (જ્ઞાન સ્વરૂપ આત્મા પદાર્થના મદ્ધણ પ્રત્યે સાક્ષાત્ બાણે દેખે તે પ્રત્યક્ષ છે, અને તે પ્રત્યક્ષમા અવધિજ્ઞાન મન પર્યાય તથા કેવળજ્ઞાન છે, તમારૂં ઇદ્રિયોધી અનુભવાનુ જ્ઞાન તો આત્માનું સાધન ઇદ્રિયોરૂપ ઉપાધિ વડે જન્માનુ ટોવાવી અનુમાન પ્રમાણ માદ્ધક પદોક્ત છે, ઉપચાન્થી બન્ને પ્રત્યક્ષ કહો પણ ઉપ ચાર તત્ત્વ નિતામા કામ લાગતો નથી, અનુમાન પણ પ્રવચથી, પછીથી, અને સામાન્યથી દેખેનું એમ નહીં પ્રકારે છે, (૧) દારણી કાર્યનું અનુમાન, તે પૂર્વ માદ્ધક (સારો વરસાદ બોધને કોઈ કહે કે વરસ પાડી ચૂક્યું, દાણા વરસે છે, વરને મધા તો ધાન્યના ધાય દગા) કાર્યથી દારણનું અનુમાન તે શેષવત્ (પછનાડે પડી રહેલ

વસ્તુ દેખીને પૂર્વનુ અનુમાન થાય જેમકે શીખડ દેખીને
 હર્હાનું) અનુમાન થાય, સામાન્યથી જોયેલું તે એક આખાને
 મહોર આવેલા જોઈને અનુમાન થાય કે જગતમા વસત
 ત્રાતુ આવી અને આખા કળ્યા અથવા દેવદત્તને ચાલતો
 જોઈને એક સ્થાનથી બીજે સ્થાને પહોચના દેખીને સૂર્યને
 પૂર્વમાથી પશ્ચિમમા જતા જોઈને અનુમાન - કરાય કે સૂર્ય
 પણ ચાલે છે, તેમા પણ તે સિવાય બીજી રીતે ન બને,
 તે ગમિકા () વિના કારણનું કાર્ય પ્રત્યે વ્યભિચાર
 (શકિત) થાય, જેમા ગમિકા હોય ત્યાં કાર્ય કારણ વિગેરે
 સિવાય પણ ગમ્ય ગમક બાવ જોયો છે, જેમકે ચકટ
 (મૂગસર) નક્ષત્રના ઉદયનું ભવિષ્ય કૃતિકા નક્ષત્ર ઉગેલું
 દેખીને કોઈ પણ કહી શકે, તે કહે છે જ્યાં બીજી રીતે
 જે ઉત્પન્ન ન થાય ત્યાં કાર્ય કારણ કર્તા એ ત્રણે પૂછ-
 વાની શી જરૂર છે? અથવા જ્યાં બીજી રીતે ઉત્પન્ન ન
 થાય, એવું નવી, અર્થાત બીજી રીતે થાય તો પછી કાર્ય
 કારણ કર્તાની શી જરૂર છે? હવે ફરી જોનાચાર્ય કહે છે,
 કે તમારૂં માનેલું પ્રત્યક્ષ અપ્રમાણ છે, તો અનુમાન પણ
 તેના આધારે હોવાથી અપ્રમાણ છે, જેમ ગાયને ગવય,
 વળી જ્યાં સરૂા અને સરૂીનો સંબંધનો સ્વીકારાય થાય
 ત્યાં ઉપમાન થાય (ઉપમા ઉપમાન એક જ છે) અહીં ઉપ-
 માનમા પણ તે સિવાય બીજી રીતે ન થાય, એવી સિદ્ધિમા
 અનુમાનના લક્ષણપણાથી તેમા સમાઈ જવાથી ઉપમાન

પ્રમાણ અનુમાનથી ભુદ્-નથી, હવે જો તમે કહો કે અનુ-
પ્રપત્તિ નથી, અર્થાત્-ભુદ્ થાય છે, એવું કહેશો તો તમારા
કહેવામા, વ્યભિચાર (શકાકૃપ) હોવાથી ઉપમાનુની અપ્રમા
શુભતા થશે, વળી તમે આગમ, પ્રમાણ કહો છો, તે પણ
બધા આગમ વચનો પ્રમાણભૂત નથી પ્ર-ત્યારે કેવી રીતે
છે ? હ-જે પ્રમાણિક પુરૂષો છે, તે કેવળી, પ્રભુના કહેલા
વચનો, જ પ્રમાણભૂત છે, અને ત્રિનેશ્વર દેવ સિવાય ખીર્જ
મતાનરમા, આસપણું સુક્ષિતથી ઘટતું નથી, એ અમે ખીજ
જગ્યાએ ખતાવ્યું છે, વળી આ બધું પ્રમાણ આત્માનું
જ્ઞાન (સમજણ) છે, અને આત્માનો જ્ઞાનશુભ આત્માથી
ભુદા પદાર્થપણે સ્વીકારવો ચોખ્ખો નથી, છતાં જો તમે જ્ઞાન
શુભ ભુદા માનશો તો રૂપરસ વિગેરે ગુણોને પણ ભુદા
પદાર્થ માનવા પડશે હવે પ્રમેય સબધી કહે છે

પ્રમેય જહંચ કરવાથી ઇદ્રિયોના પદાર્થરૂપે તેમને પેલુ
આશ્રય લીધા જેનાચાર્ય પ્રમેય સબધી કહે છે કે તમે
આશ્રય લીધા છતાં પણ તે સુક્ષ્મથી સિદ્ધ થશે નહિ તે
ખતાવે છે

દ્રવ્ય સિવાય તે પ્રમેય ગુણો રહી શકતા નથી, અને
દ્રવ્ય લીધું તે વખતે તેના ગુણો અદર આવી ગયા, ત્યારે
ભુદા દેવાથી સુંવાળ ? પ્રમેયમા કોણ કોણ છે તે કહે
છે, આત્મા શરીર, ઇદ્રિય, અર્થ સુદ્ધિમન, પ્રવૃત્તિ દોષ

એત્ય આપે' શબ્દ દુષ્ટ અપ વર્ગીએમ છે, તેમા આત્મા
 પોતે બધાનો દેખનારો લોગવનારો છે, અને તે ઇચ્છાદેવ
 પ્રયત્ન સુખેદુષ્ટ જ્ઞાન અનુમેય છે, નૈનાચાર્ય કહે છે કે
 અમે તે આત્માને 'જીવ પદાર્થ' પછે ચક્રણ કર્યો છે, શરીર
 તો તેનું રહેવા લોગવવાનું ઘર છે, તેમ પાંચ હદિયો પછી
 લોગ આયતન (સાધનો) છે, અને લોગવવા યોગ્ય હદિ-
 યોને માટે બધા પદાર્થો છે, એ બધા શરીર વિગેરેને અમે
 અજીવ તરીકે લીધા છે, પુદ્ગિ ઉપયોગ એ જ્ઞાનનો એક
 ભાગ છે, તેતો જીવ શબ્દ લેવાથી તેમા સમાવેશ થઈ
 જયો, બધા વિષયમા અત કરણમા બધું સાથે જ્ઞાન ઉત્પન્ન
 થાય, એવા ચિન્હવાળું મન છે તેમા દ્રવ્ય મન (અદૃશ્ય
 ઇદ્રિ) તે દ્રવ્યરૂપે-પુદ્ગલનું બનેલું હોવાથી અજીવમા
 લીધું અને ભાવ મન આત્માના જ્ઞાન શુદ્ધરૂપે હોવાથી
 જીવમા લીધું, આત્માને સુખ દુષ્ટ લોગવવામા પ્રવર્તન તે
 પ્રવૃત્તિ છે, પણ તે જુદા પદાર્થ તરીકે ગણવી ઉચિત નથી,
 તે કહે છે, પ્રવૃત્તિ તે આત્માની ઇચ્છા છે, તે આત્માનો જ
 શુભ છે, કારણ કે આત્માના અભિપ્રાયપછે જ્ઞાનનો એક
 અંશ પ્રવૃત્તિ છે, આત્માને દ્વિષિત કરે તે દોષ છે, તે બતાવે
 છે, આ આત્માને આ શરીર અપૂર્વ નથી, કારણ કે આ
 શરીર અનાદિથી તેની સાથે છે, તેમ છેત્રું પછી નવી,
 કારણ કે જન્મ-મરણની પરત્વરા અનતી છે, આમ શરીરમા
 અપૂર્વ કે અતપત્તે જે આત્માનો અધ્યયનસાર્થ ('વિચાર')

તે દોષ છે, અથવા રાગદ્વેષ મોઠ વિગેરે દોષ છે, આ દોષ પૂર્વ-જીવ (સાચે કર્મ સર્જીથી) અભિપ્રાય પાડે છે તેથી જીવમાં સમાઈ જાય માટે જીવો ન કહેવો, પ્રેત્યભાવ-પર-લોકનો, સરભાવ (-સત્યતા) આ પણ સાધનવાળો જીવ અજીવ મુલ્યે લીધે છે, ફક્ત પણ મુખ્ય કુ-ખતુ ભોગવવારૂપ છે, તે પણ જીવજીવની અદર સમાય છે, પણ જીવ નથી, કુખ તે પણ જીવ જીવ પીડારૂપ છે, તે ફળથી જીવ નથી, મોક્ષ જન્મ મરણના પ્રગથના ઉછેદનરૂપે નર્વ કુખ (મુખ)થી મુક્તિ જે મોક્ષ છે, તે અમે પણ લીધે છે, આ શું છે? એવો અનિશ્ચિત પ્રત્યય (જ્યાં ખાતરી ન થાય) તે સશય તે નિર્ણય (જોછો નિર્ણય) માફક ન્યા-માનો ગુણ જ છે; જેને ઉદ્દેશીને ઉદ્યમ કરે તે પ્રયોજન (મતલબ) તે પણ સુધાનો, અથા હોવાથી આત્માનો ગુણ જ છે.

જ્યાં અવિપ્રતિપત્તિ (ખાતરી) કરવા માટે જે વિષય કહીએ તે હપ્તાન્ત છે, આ પણ જીવ અને અજીવ વચ્ચેનું અતર છે, પણ તેટલા માટે તેથી જીવ પદાર્થની કંપના કરવી મુક્ત નથી, કારણ કે પછી પદાર્થની સખ્યા હદ જોળની નથી, એક અવયવ મહણ કરવાની તેના પછીના જાન પારપાર મહણ કરવો પડશે, તેથી જીવો પદાર્થ ન ગણવો.)

સિદ્ધાન્ત—ચાર પ્રકારનો છે. (૧) જ્યાં મતવાળાઓને માનનીય જેમકે દ્રવ્ય ઇદ્રિ વિગેરેથી દ્રવ્ય વિગેરે પદાર્થો

પ્રમાણોવડે પ્રમેયનુ માનવું, (૨) સમાન તંત્ર સિદ્ધ-પરતંત્ર અસિદ્ધ-પોતાને 'માન્ય' પણ જીજ્ઞાસે અમાન્ય, જેમકે માખંડ મતવોળા કહે છે કે અસતને આત્મલાભ ન થાય, અને જે વિદ્યમાન હોય તેનો કોઈપણ વખત સર્વધાવિનાશ ન હોય, તે જ કહે છે "ન હોય તો ન થાય અને હોય તો નાશ થાયે કયાથી" (૩) એક સિદ્ધ થાય તો તેની પછી જીજ્ઞાની અનુસંગી સિદ્ધિ થાય, તે અધિકરણ સિદ્ધાત જેમકે ઇદ્રિયોથી જુદો જાણનારો આત્મા છે, કે જે આત્મા દેખવાથી સ્પર્શ કરવાથી એક પદાર્થ ગ્રહણ કરે છે, તેમા (૧) અનુસંગી અર્થો (પદાર્થો) છે, (૨) ઇદ્રિયો જુદી જુદી છે, (૩) નિયત (નક્કી) વિષયવાળી ઇદ્રિઓ છે, (૪) પોતાને વિષય ગ્રહણ કરે તે ચિન્હ છે, (૫) જાણનારના જ્ઞાન સાધનો છે, (૬) સ્પર્શ વિગેરેથી જુદું દ્રવ્ય છે, (૭) શુદ્ધોને રહેવાનું સ્થાન દ્રવ્ય છે, (૮) અનિયત વિષયો ચેતના છે, આ આઠેમા અનુક્રમે પ્રથમ એક પછી એક સિદ્ધ થાય છે, પણ પ્રથમનો સિદ્ધ થયા વિના પછીનો સિદ્ધ ન થાય સિદ્ધાતનો ડયો ભેદ અવ્યુપગમ છે, જેમકે શબ્દના વિચારમા કોઈ જોણે કે દ્રવ્ય શબ્દ હો, અર્થાત્ શબ્દ દ્રવ્ય છે, પણ તે શબ્દ નિત્ય છે કે અનિત્ય છે? આવો વિચાર થાય, (તેમા કોઈ નિત્ય માને કોઈ અનિત્ય માને કોઈ નિત્યાનિત્ય માને) તે અવ્યુપગમ સિદ્ધાત છે, આ ચાર પ્રકારના વાદીના માનેલા સિદ્ધાતો જૈન ધર્મ પ્રમાણે જ્ઞાનથી જુદા પડતા નથી, અને

જ્ઞાન એ આત્મજ્ઞાનો ગુણ છે, તેથી જુદો માનવો ઉચિત નથી, અવધવો-પ્રતિજ્ઞા હેતુ ઉદાહરણ ઉપનય નિગમન એ પાત્ર છે, તેમા સાધ્યનો નિર્દેશ તે પ્રતિજ્ઞા (પોતાનું ધારણું કહેવું તે) છે, જેમકે શબ્દ નિત્ય છે કે અનિત્ય છે, હેતુ-પ્રતિજ્ઞાને પુષ્ટ કરે તે હેતુ-જેમકે તે તેનો ઉત્પન્ન કરનાર છે, ઉત્પન્ન થાય તે અનિત્ય છે, દ્વંદ્વ-ઉદાહરણ સાધ્ય સાધર્મ્ય વૈધર્મ્ય સાવમા તે કામ લાગે છે, જેમકે ઘટો (માલિકી ઉત્પન્ન થયેલો આપણે જોઈએ છીએ) આ અનિત્યમા સાધર્મ્ય ધર્મ છે, હવે વૈધર્મ્ય ઉદાહરણ આપે છે કે જે અનિત્ય નથી, તે ઉત્પન્ન પણ થતું નથી, જેમકે આકાશ, તે અનાદિ છે તે કોઈનું કરણ નથી.

તથા ન તથા—વા એટલે તેવું છે કે તેવું નથી, એ પોતાના પક્ષનો ઉપસહાર (સમાપ્તિ) કરવો, તે ઉપનય છે, જેમકે અનિત્ય શબ્દ કહેલો છે તેવી જેમ ઘટ બનાવેલો અનિત્ય છે, તેમ તથા આપણે બનાવેલો હોવાથી તે અનિત્ય છે, બીજી રીત-તેમ અનિત્યનો અભાવ ત્યાં કૃતકરવનો પણ અભાવ, તેથી આકાશ માફક નથી, તેથી આકાશ નિત્ય પણ શબ્દ અનિત્ય, પ્રતિજ્ઞા તથા હેતુ બનેવું ફરીથી કહેવું તે નિગમન, “તેથી અનિત્ય” જેમકે શબ્દ અનિત્ય બનાવે હોવાથી ઘડા માફક, માટે ઘટો જેમ અનિત્ય તેમ શબ્દ પણ અનિત્ય સિદ્ધ થયો, એટલે પ્રતિજ્ઞા હેતુ દ્વંદ્વ ઉપનય તથા નિગમન એ પાત્ર અવધવો જે શબ્દ માન લો,

તો-શબ્દો-પુદ્ગલ છે, તેથી અણુવપણે કહી જુદો-પદાર્થ ન ગણે, જે તમે આ જ્ઞાન તરીકે લો તો- અણુગુણમાં સમાર્પિત થયે, (જુદો પદાર્થ ન હોય) જે જ્ઞાનના જુદા જુદા ભેદોને પદાર્થપણે 'મનીએ તો પદાર્થોની' સંખ્યામાં ઘણા-પણુ આવશે (હક ઉલ્લંઘી જશે) કારણ કે જ્ઞાનના ભેદોનો પાર નથી, સશયથી પછી 'અવિતલ્યતા પ્રત્યયરૂપ સાચા પદાર્થનું વિચારવું, તે તર્ક છે, જેમકે આ દેખાય છે તે બાકનું કુંકું કે માણસ હોવું' ભેદને, આ તર્ક (વિચારવા) થાય તે પણ જ્ઞાનનો ભાગ છે હવે આ જ્ઞાનને જ્ઞાનીની બિન્ન પદાર્થ માનવો, એ વિદ્વાનો સ્વીકારતા નથી, મશય અને તર્ક પછી પ્રત્યય નિર્ણય (ખાતરી) થાય છે, આ નિર્ણય પણ જુદા પદાર્થ તરીકે જ્ઞાનનો અશ હોવાથી ન માનવો, વળી આ નિર્ણયપણે હોવાથી પ્રત્યક્ષ વિગેરે પ્રમાણમાં સમાર્પિત થાય છે તેથી જુદો પદાર્થ ન માનવો તે ન્યાય છે,

ત્રણ કથા—૧ વાદ, ૨ જલ્પ ૩ વિતંડા પ્રથમવાદનું લક્ષણ જતાવે છે પ્રમાણ તર્ક સાધનથી ઉપાલબ્ધ () મિદ્ધાતથી મળતું પાત્ર અવયવથી ઉત્પન્ન પણ પ્રતિપક્ષનું પન્નપર સાબળવું તે વાદ છે, તે તત્વજ્ઞાન માટે શિષ્ય તથા આચાર્યને હોય છે, તેજ વાદ જીતવાની ઇચ્છાથી આવેલા માથે છળ જતિ નિગ્રહધ્યાનના સાધનથી કરાય તે જલ્પ, અને તે જલ્પનું પ્રતિપક્ષ આપ્યા વિના (પરમાર્થ વિના) માથાકુટ કરે તે વિતંડા છે, આ ત્રણ ભેદો માટે જોનાચાર્ય

કહે છે કે આ ત્રણ ભેદો ખરા નથી, કારણ કે તત્વ ચિતામા તત્વ ચોખવા માટે-વાઢ કરવો, છતા જરૂર વિત્ત ધ્રુવી 'કંઈ તત્વખોપ' મગતો નથી, હવ વિગેરે તો પરને કમવા 'માટે હોય છે, પણ તેથી તત્વ શુ મળે? એથી તમે ત્રણ ભેદો ખતાવ્યા છતા તેમા પદાર્થપણુ નથી, એથી જ જે પરમાર્થથી વસ્તુ વૃત્તિએ વસ્તુ મળે તેજ પરમાર્થપણુ સ્વીકારવી શુકત છે, અને વાઢ પણ પુરૂષની ઈચ્છાને આધીન હોવાથી અનિશ્ચિત હોય છે, તેથી તેમા પદાર્થપણુ નથી, અને પુરૂષની ઈચ્છાને આમથીવાઢો લેવા જઈએ તો પશુ પક્ષી કુકડા હાવક વિગેરે (પાડા હાથી બકરા કુતરા)મા પણ સામસામા પક્ષ બધાર્થ લેડે છે, તેમનામા પણ તત્વમાસિ નહાય પણ તે તમે ઈચ્છતા નથી

હેત્વાભાસ

અસિદ્ધ અનેકાતિક વિરૂદ્ધ હોય તેવા હેતુઓ હેતુઓ જેવા દેખાય હતા તે નકામા હોવાથી હેત્વાભાસ છે, જેના સ્વાર્થ કહે છે કે સાચા હેતુમા પણ તત્વ બ્યવસ્થા નથી, તો હેત્વાભાસમા કયાથી હોય? તે કહે છે, જહી જે નિયત વસ્તુ છે, તેજ તત્વ કહેવાને યોગ્ય છે, પણ હેતુઓ તા કોઈ વસ્તુમા કોઈ સ્થળે વાધતા હેતુઓ છે ખીજે સ્થળે તે હેતુઓ અહેતુ છે એટલે અનિયત છે (માટે તે પદાર્થ નથી)

હલ—અર્થનો વિચાર કરતા કહેનારને! અર્થ બહલીને પૂર્વના અર્થનો વિધાત કરે, તેમા અર્થ બહલીવાથી કહેનાર;

જૂઠો પડે, તે વાસ્તવ છે, જેમકે નવં કાળવાળો દેવદત્ત છે, અહીં કહેતારના મનમાં નવા કાળવાળો દેવદત્ત છતાં ખીજો કહે કે તેની પાસે નવકાળો નથી, તેની પાસે તો એક જ કાળ છે ! આમ કહીને તેના મુદો ઉઠાવી દે, આ રીતે વાદીને કગવો તે છતાં 'કહેવાય તેથી જોનાચાર્ય' કહે છે કે જો તે છલ છે, તો તત્ત્વ નથી અને તત્ત્વ છે તો છલ નથી, કોરણ કે પરમાર્થ જેમા હોય, તે તત્ત્વ અને પદાર્થ છે, માટે છલને જો તત્ત્વ કહીએ બોલવાની શુકિત હર્ષઓળખી બાય છે, દ્વપણ નહિ છતાં દ્વપણ ખતાવેલું તે ! દ્વપણાભાવને બાતિ કહે છે, હવે સાચા દ્વપણને પણ તત્ત્વ વ્યવસ્થા નથી, કારણ કે તે ચોક્કસ નથી, અને તે અચોક્કસપણું આવી રીતે છે કે એક જ ગ્યાએ તે સાચું દ્વપણ હોય છે, ખીજે સ્થળે તે દ્વપણાભાસ (ખોટું દ્વપણ) હોય છે, અને તે પુરૂષની શક્તિની અપેક્ષાને આધાર રાખવાથી દ્વપણ કે દ્વપણાભાસ થાય છે, તેવી કેવી રીતે દ્વપણ આભાસરૂપ બાતિઓને પદાર્થરૂપે કહી શકાય ! એથી તે બાતિઓનું અવાન્તવ (જૂઠું) પણ છે,

નિઝહસ્થાન

વાદ સમયે વાદી કે પ્રતિવાદી જોના વડે પકડાય (બોલતો અટકી બાય) તે નિઝહસ્થાન છે, અને તે વાદીનું અગ્રાધન અંગ વચન છે, અને પ્રતિવાદીનું દોષના ઉદ્ધાવન છે તે બંને છોડીને નૈયાયિક મતવાળા જે કંઈ બોલે છે, તે વ્યર્થ પ્રલાપ માત્ર છે, અને તે પ્રતિજ્ઞાની

હાનિ છે, પ્રતિજ્ઞાન્તર (બીજી પ્રતિજ્ઞા) પ્રતિજ્ઞાને વિરોધ વિગેરે છે, અને આ બંધુ વિચારતાં નિવહસ્થાન જનતું નથી, અને કોઈ અથો વતું હોય તો જોલના પુરૂષની મૂર્તતાકે અનમય સૂચકતાનો અપરાધ કહેવો. હચિત, ઠે, પાણુ આ નિવહસ્થાનમાં વત્વપણું ન પડે, વક્તાના શુભ હોયો પારકાના અધેમા અનુમાન કરતા કહેવાય, પણ તેથી તે વત્વપણું ન પામે, તેથી નૈયાયિકે કહેલું વત્વ તે વત્વ પહેલું જોબાતું નથી, તે નૈયાયિકે કહેલી નીતિ વડે તેણું જોલના હોયપણું આવે છે,

હવે વૈશેષિકની વાત કહે છે

વૈશેષિકનું કહેલું વત્વ નથી, જેમકે દ્રવ્ય શુભ કર્મ સામાન્ય વિશેષ અને સમવાય એ છ વત્વો માને છે, તેમાં દ્રવ્યના નવ ભેદો પૃથ્વી પાણી અગ્નિ વાયુ આકાશ દેહા દિશા આત્મા અને મન માને છે, તેમાં પૃથ્વી પાણી અગ્નિ વાયુ એ ચાર જુગ જુદા દ્રવ્ય નવી, તે જૈનાન્યાર્ય જતાવે છે કે તે ચારે પરમાત્મોના સમૂહો છે, તે પ્રયોજા (જનાવટ) કે વિસંસા (કુદરતી) સજોગો મજતા પૃથ્વી વિગેરે રૂપે થવા છતા પણ પોતાનું દ્રવ્યપણું ડોકતા નવી, અવસ્થા જદલવાથી દ્રવ્યભેદ ન પડે, એમ ભેદ પાડીએ તો ભેદોની હદ ન રહે, વળી અમે આકાશ અને કાળને દ્ર વપણું કહ્યા જ, પણ દિશાએ તો આકાશના અવયવ (વિભાગ) હોવાથી તેને જુદું દ્રવ્ય ન દહેલુ,

અતિપ્રસંગ (હક, ઉલ્લેખવાનું) યાચ આત્માને, પણ જોનારો
 પોતાના શરીર માત્રમાં વ્યાપેલા ઉપયોગ લક્ષણવાળો
 દ્રવ્યપણે સ્વીકાર્યો છે, મનને 'જોનારો' દ્રવ્યમનને પુર્ણ
 પરમાણુરૂપ હોવાથી પરમાણુ માફક ગણી લીધું છે, અને
 ભાવ મન જ્ઞાનરૂપ હોવાથી જીવનો ગુણ ગણી આત્મામાં ગણી
 લીધેલ છે, વળી વેશેષિકાજ કહે છે કે પૃથ્વીયોગથી પૃથ્વી,
 તે પણ પોતાની સ્વપ્રક્રિયા (વ્યાખ્યા) માત્ર છે, કારણ કે
 પૃથ્વીથી જુદું પડેલું પૃથ્વીપણું કયાય નથી કે જે બીજા
 યોગથી પૃથ્વી બને, (અર્થાત્ પૃથ્વી હોય તે પૃથ્વીરૂપે
 છે) તેમના માનેલા સામાન્ય વિશેષ ભેગ પણ નિરર્થક
 છે, કારણ કે જગતમાં જે વિદ્યમાન છે તે બધું સામાન્ય
 વિશેષરૂપે છે, માટીના હુકામાંથી ઉપર નીચેના બનાવેલા બે
 દુકડા તળીઉં તથા મોઢાનો બાગ ભેડવાથી ઘડો બને છે
 એટલે નામ જુદું પડેલું જેમ માણસનું માથું સિંહ જેવું
 હોય અને બાકીનો બાગ માણસ જેવો હોય તો નરસિંહ કહે-
 વાય છે, એટલે સિંહ પણ તે નર પણ છે, તેજ કહ્યું છે-જો
 ભેડ માનીએ તો તે તેનો અવયવ (અંશ) નથી, અને જો
 તે તેનો અન્વય (અંશ) છે તો તેનો ભેડ કહેવાય નહિ
 જેમકે મોડું સિંહનું હોવાથી તે માણસ ન કહી દેવાય,
 તેમ બીજા બાગો માણસોના હોવાથી સિંહ પણ ન કહી
 દેવાય, પણ શબ્દ વિજ્ઞાન કાર્યોના ભેદથી તે નરસિંહ અતિ
 માત્ર ગણાશે વિગેરે સમજવું.

વળી વૈશેષિકે માનેલા રૂપ, રસ, ગંધ, રૂપચોરૂપી દ્રવ્યના વિશેષ ગુણો છે, તથા સજ્યા પરિમાણ જુદાપણું સયો : તથા વિભાગ પરત્વ અપરત્વ આ સામાન્ય ગુણો છે, કારણ કે તે બધા દ્રવ્યોમા છે, તેજ પ્રમાણે ભુદિ મુખ દુ ખ ઈચ્છા દેવ પ્રયત્ન ધર્મ અધર્મ સંસ્કાર જો આદ્યમાના ગુણો છે, ગુરૂપણું (ભાર) પૃથ્વી તથા પાણીમાં છે, અને પૃથ્વી પાણી અગ્નિમા પીગળીને વહેવાનો ગુણ છે પાણીમા જ લીનાય છે, વેન નામનો સંસ્કાર મૂર્ત દ્રવ્યમા જ છે, નાકાચનો યજ્ઞ સંઘ છે, તેમા સજ્યા વિગેરે સામાન્ય ગુણોરૂપ વિગેરે માફક દ્રવ્ય સ્વભાવપણા વડે પરત્વી ઉપાધિવાળા હેવાવી તે ગુણો નથી, કદાચ તમે માનો તો પણ તે ગુણોની ભુદી વ્યવસ્થા ન હોય, અને જો ગુણો જુદા માનો તો દ્રવ્ય સ્વરૂપની હાની થશે કારણ કે તત્વાર્થ અધ્યાય ૫ સૂત્ર પ્રમાણે) ગુણ પ્રયાયવાગ્રુ દ્રવ્ય છે, માટે દ્રવ્ય ગુણ જોઈ હોવાથી તેમને દ્રવ્ય તરીકે માનવામાજ ન્યાય છે, પણ જુદા માનવામા ન્યાય નથી, વળી તેનો ભાવ તે તત્ત્વ છે, અને (વ્યાક્રાન્તની રીતિએ) ભાવ પ્રત્યય જે ગુણનો હોય તેના ભાવથીજ તે સંઘ પ્રવેશ થઈ શકે, અને તેને માટે (અનુદાનમા) ત્વ તલ પ્રત્યય છે, તેમા ઘટો રાતો પાણી આલુવાનો જળ ભરેલો હોય તેને બધા લોકો એને ઘટો કહે છે, અહીં ઘટનો ભાવ ઘટત્વ છે રાતાનો ભાવ રક્તાત્વ અને આદારકનો ભાવ આદારત્વ છે જળવાળો ભાવ જળવાળાપણું છે,

આ બધામાં ઘટ સામાન્ય છે, તેમાં લાલ રંગ તો ક્રિયાવાળું દ્રવ્ય પણ ધરૂંપે ગુણોનો સદ્ભાવ છે તેથી તે માટી દ્રવ્યમાં નીચેનું તળીઉં પૃથુ ઉપરનું 'મોઢીકું' જુદું, બનેના' લેગો આકારવાળું 'પાણી વિગેરે લાવવો માટે' યોગ્ય કુટક નામ-વાળો જેને 'ઘડા' શબ્દથી બોલાય, ત્યાં ત્વ તંત્ર પ્રત્યય લાગે, (તલમા પૃથ્વી તંત્ર જ્યાં પૃથ્વી હોય ત્યાં તેનું તળ-હોય) અહીં 'નીચલા' પ્રેરના થાય છે, (૧) લાલ ઘડો-તેમાં લાલ એ શું ગુણ છે? (અર્થાત્ લાલ માટીનો તથા રમઝી વિગેરે તો રંગ-લભાવેલો છે) જે રંગપણથી લાલ છે, અને તેમાં કેટલું દ્રવ્ય છે? (ઘડામાં વપરાયેલી માટીનું વજન ખમેર પાચશેર જેવાં પ્રમાણનો ઘડો) જ્યાં ઘટ શબ્દ લાગુ પડે જેના વડે તે 'ભાવ પ્રત્યય ઘટત્વ કહેવાય? શા માટે અહીં લાલનો ભાવ લાલાશ ન કહેવાય? ઉ-ઉપચારથી કહેવાય, તે ખતાવે છે, લાલ-એ લાલ માટીના દ્રવ્યનો ઉપચાર કરીને તેનો સામાન્ય ભાવ લાલાશ વાય છે, પરંતુ તત્ત્વ ચિંતામાં લાલાશનો ઉપચાર ભેવાતો નથી, શબ્દની નિહિતના જ વૃત્તાર્થપણ થાય છે, (આ બધાનો પરમાર્થ એ છે કે લાલ કાળો ઘડો હોય તેમાં લાલ અને કાળો ગુણ છે, પણ અહીં ઘડોનો ખપ છે, એટલે લાલ ગણ્યા ગુણને નામે તા ઘડા દ્રવ્યને જ પકડે છે, ઘડો લીધો, એટલે તેની સાથે લાલ ગુણો આવશે જ લાલ કે કાળો રંગ ઘસાધી જુદો રહેવાનો નથી, -માટે જુદો પદાર્થ ન મનાય), શબ્દ આકાશનો ગુણ

છે, જોનાચાર્ય કહે છે કે આકાશનો ગુણ શુદ્ધ કદીપણ ન થાય, કારણ કે શુદ્ધ પુદ્ગલનો બનેલો છે, અને આકાશ અમૂર્ત (તથા પુદ્ગલથી વિન્ન) છે, બાકીનું વૈશેષિકનું કહેવું પ્રક્રિયા (વ્યાખ્યા) માત્ર છે પણ સાધન કે દ્રવ્યના અંગ નથી, વળી ક્રિયા પણ દ્રવ્યની સદા સાથે રહેનારી સમવાયની (સોબતણ) છે, માટે ગુણ માફક તે દ્રવ્યની જુદી માનવાની નથી, હવે સામાન્ય-પર અપરની વાત બતાવે છે, પર તે મહાસત્તા નામનું દ્રવ્ય વિગેરે પદાર્થ માત્રમા વ્યાપેલ છે, તેવું કહેણ છે કે સત્ એટલે દ્રવ્ય ગુણ કર્મમા જે સત્વ હોય તો તે સત્તા છે, હવે અપરની વ્યાખ્યા કરે છે દ્રવ્યત્વ, ગુણત્વ અને કર્મત્વ રૂપ અપર છે, આ સાબળીને જોનાચાર્ય કહે છે કે હે બપો! મહાસત્તાને તમે જુદો પદાર્થ માનો છો, તે યોગ્ય નથી, કારણ કે તેમા સત્ એવો જે પ્રત્યય છે, તે અપર સત્તા નિબધવાળો છે કે પોતાની મેળે છે? જો તમે કહેશો કે અપર સત્તા નિબધવાળો છે, તો પછી તેનો તેજ પ્રશ્ન ચાલશે જેથી અનવસ્થા હોય લાગુ પડશે, અને તમે કહેશો કે સ્વત પોતાની મેળેજ છે, તો સત્મા જેમ પોતાનાપણુ છે તેમ દ્રવ્યાદિમા પણ સત્ (વિદ્યમાન)પણુ માનવું પડશે, તો પછી અપર સત્તાની કલ્પના જે બકરીના મલામા દૂધ વિનાના આવળ જેવી નિર્થક છે તેમ આ (કલ્પના) નિર્થક શું કામ માનવી? (અર્થાત્ દ્રવ્યથી વિન્ન સત્તા ન માનો,

કારણ કે સત્તામા સત્તા છે, તો દ્રવ્યમા સત્તા કેમ ન માને? વળી જીનોચાર્ય પ્રશ્ન પૂછે છે કે દ્રવ્ય વિગેરેને સત્ માનીને તેમાં સત્ પ્રત્યય માનશે કે અસત્ માનીને? જો તમે સત્ માનીને માનશે તો સત્ કુદરતી આવી ગયો પછી સત્તા વડે શુ? અને અસત્ માનીને સત્તા લાગુ પાડશે તો 'અસત્' એવા સસલાના યીગડા વિગેરે અસત્ પદાર્થોમાં પણ સત્તા લાગુ પાડીને સત્ માની લેશે કે? તેજ કહ્યું છે કે—પોતાની મેળેજ સત્તાવાળા પદાર્થો છે, અને સત્તાવાળા પદાર્થોમાં નવી સત્તાનું શું પ્રયોજન છે? અને અસત્ પદાર્થો માનીને તેમાં સત્તા લાગુ પાડશે તો સર્વથા અમભવ થશે, અને અતિ પ્રેક્ષક (અચુક્ત, ચટના) દોષ લાગુ પડશે, વિગેરે છે. આવુજ દ્રવ્ય અપર સામાન્યમા પણ યોજવું, જાનેમા જરોખર રીતે યોગક્ષેમ લાગુ પડે છે, વળી અને જીનોએ પણ વસ્તુને સામાન્ય વિશેષપણે કોઈ અથે ભેદવાળી માનીએ છીએજ, અને સત્તા વિગેરે કોઈ અથે એકતાપણે દ્રવ્યગ્રહણ કરવાંથી, તે ગ્રહણ કરેલ છે, (પરંતુ સર્વથા જુદી સત્તા માનવી, તે જીનોને કે તમને ઉચિત નથી.)

હવે જીનેતરો વિશેષ ગુણો—તેને તેઓ અત્યંત (સર્વથા) જુદા માને છે, ત્યાં આ પ્રમાણે તેમને જીનો કહે છે, સામાન્યથી વિશેષ જુદા ગુણની જુદીએમાનો છે, તે અપર વિશેષ, હેતુવાળી ન માનો, કારણ કે પછી જુદાપણાની હદ નહિ રહે, અને પોતાની મેળે તેમ માનશે તો દ્રવ્યાદિ દરેકમાં

જુદી માનશે? ત્યાં એ પ્રશ્ન થયે કે દ્રવ્ય વિગેરેથી તદ્દન જુદા વિશેષો છે-કે? એ તમે દ્રવ્યથી વિશેષ જુદા ન માને. તો, અમે પણ કોઈ ન શે વિશેષને દ્રવ્યથી મળેલા માનીએ છીએ. કારણ કે અપેક્ષાએ બધા પદાર્થોમાં સામાન્ય વિશેષ લાગુ પડે. જ, વળી જૈનાચાર્ય કહે કે તમારૂં આ કહેવું તો પ્રક્રિયા (કહેવા) માત્ર જ છે કે નિત્ય દ્રવ્ય વૃત્તિઓ છે અને અત્યુચ્છવાણા વિશેષો છે, તથા નિત્ય દ્રવ્યો ત્યાર પ્રકારેના પરમાણુઓ, મુક્ત આત્માઓ અને મુક્ત મનો. "વિગેરે તમારૂં કહેવું યુક્તિ રહિત હોવાથી (અર્પણ વિશેષ ભાવના દોષથી) ઠાને સાક્ષળવા યોગ્ય જ નથી, (અર્થાત્ જૈનાચાર્યનું કહેવું એ છે કે સામાન્ય વિશેષ અપેક્ષાએ દ્રવ્યમાં સમાયેલા છે, તેમ નિત્ય અનિય પણ અપેક્ષાએ બધે લાગુ પડે છે, તેમ મુક્ત આત્મા અને મુક્ત મન વિગેરે અપેક્ષાએ ઘટે છે, પણ તે એકાત સિન્ન કે નિત્ય અનિત્ય કહેવા યુક્તિ ઘટી શકે નહિ.)

સમવાય

અયુતસિંદ્ર એવાં આધાર આવેય ભૂતોનાં જે પ્રત્યય હેતુ તે સમવાય ગ્રણ્ય છે, એવું જાણેના કહે છે, આ સમવાય, વેદોપદેશો નિત્ય અને એક માને છે, જૈનાચાર્ય કહે છે કે તેમના માનવા પ્રમાણે સમર્પણને નિત્ય માનીએ તો સમર્પણવાળો દરેક પદાર્થ સમવાયી હોવાથી બધા પદાર્થો

નિત્ય થઈ જશે, અને કોઈ પણ પદાર્થને જે અનિત્ય માનેશે તે તમારો માનેલો નિત્ય સમવાય પણ અનિત્ય થઈ જશે, કારણ કે તે તેના આધાર ભૂત છે, વળી સમવાય એક માને છે તેથી બધા સમવાયવાળા પદાર્થો એકપણાને પામશે, કારણ કે સમવાયિઓ (પદાર્થો)મા વણા પણ છે, વળી જોનાઆર્થ પૂછે છે કે તમારો માનેલો સમવાય સંબધ જે પછામા છે, તેથી (યુત જોડલા) સંદર્ભ જ છે, જેમ જોડ (લાકડી) અને જોડી (લાકડીવાળો) જુદા છે, વળી પીરણ ઘાસની લાકડી બનાવતા પીરણ ધાસના રૂપને દેખાવ નાથ થયો, અને સંદર્ભે ઉત્પત્તિ થઈ, એટલે અન્યથાએ વ્યવસ્થા જેમ રૂઢ અને જોડની થાય છે, તેમ વેશેષિકના મતમા પણ પદાર્થોની વ્યવસ્થા (વ્યાખ્યા) બરોબર નથી, સામ્યદર્શનનું વર્ણન કરે છે,

તે લોકોનું માનવું એવું છે કે પ્રકૃતિ આત્માની માથે મળતા આ સૃષ્ટિની (રચના) ઉત્પન્ન થાય છે, અને તે પ્રકૃતિ તત્વ રજ અને તમની સામ્યાવસ્થાથી ઉત્પન્ન થાય છે, તેનાથી મહાન થાય છે, તેનાથી અહ કાર (મારાપણ) થાય છે, તેથી અગ્યાર ઈંદ્રિયો પાચ તન્માત્ર થાય છે, તેનાથી પાચ ભૂત થાય છે, પુરુષનું સ્વરૂપ ચેતન્ય છે, તે અકર્તા નિર્ગુણ અને લોકતા છે, તેમા પરમ્પર વિરોધી તત્વ વિગેરે શુણોની પ્રકૃતિ તથા આત્માઓના નિયામક શુણી વિના એકત્ર ગોળાનું બનવું નથી, જેમ કૂચ (કાળો) અને ધોળો

જેમ એકત્ર ન રહે, તેમજ મહત્ત્વ વિગેરે વિકાર ઉત્પન્ન કરવામા પ્રકૃતિની વિપ્રમતા ઉત્પાદન કરવામા કોઈ પણ હેતુ નથી, કારણ કે તે વસ્તુ સિવાયની બીજી વસ્તુ અમે સ્વીકારતા નથી, અને આત્મા અકર્તા હોવાથી તે કશું પણ કરી શકતો નથી, જો સ્વભાવનું વૈપ્રમ્ય (વેધમ્ય) સ્વીકારીએ તો નિર્દોષની આપત્તિ આવે, અથવા નિત્ય સત્ત્વ ધાય અથવા અસત્ત્વ ધાય, તેજ કશું છે કે-સત્ત્વ નિત્ય ધાય અથવા અસત્ત્વ ધાય, જો બીજા હેતુઓને શોધવા જઈએ તો, કારણ કે ભાવો (પદાર્થો) અપેક્ષાથી ક્ષાંચિત્ (કોઈ વખત) પડ્યાનો સંભવ ધાય છે, વળી સાખ્ય મતવાળા કહે છે કે અમે સંયે દુન (જ્ઞાન)થી મહત્ત્વ અહુકાર બનેને અભિજ્ઞ માનીએ છીએ, બુદ્ધિ અભ્યવસાય, અને અહુકાર હું સુખી હું દુઃખી આવો આત્માનો પ્રત્યય (વિચાર ખાતરી) સુખ કે દુઃખપણું જ્ઞાનરૂપે હોવાથી આત્માના શુભપણે છે, પણ જડરૂપ પ્રકૃતિના સુખી દુઃખી એવા વિકારો નથી, વળી જે આ તન્માત્રવી જૂતોની ઉત્પત્તિ ઈન્દ્રિયે છીએ, જેમકે ગંધ તન્માત્રથી પૃથ્વી, રસ તન્માત્રથી પાણી, રૂપ તન્માત્રથી તેજ (અગ્નિ) સ્પર્શ તન્માત્રથી વાયુ, શબ્દ તન્માત્રથી આકાશ છે, આ બધી સાખ્ય ગાળતો માટે જૈનાચાર્ય કહે છે કે આ યુક્તિ સમર્થ નથી, કારણ કે જો ગાદા જૂતના આધારથી એ કહેતા હોય તો તે અયુક્ત છે, કારણ કે તેઓનું સર્વદા હોવાપણું છે, કારણ કે એનું કોઈપણ દિવસ નહોતું કે

આણુનજાત ન હોય, અથવા તેઓ એમ કહે કે દરેક શરીરનો આશ્રય લઈને એવું કહે છે, તો તેના ઉત્તર એ છે કે દરેક શરીરમાં ત્વર (ચામડી) અસ્થિ (હાડકા) એ બંને કઠણ પૃથ્વીરૂપે છે, પણ બળખો લોહી એ પ્રવાહીરૂપે પાણી છે, માથાન શક્તિ (અગ્નિ) એ તેજ રૂપે છે, પ્રાણ અપાન ઉપર નીચે જતો વાયુ છે, તથા શરીરમાં પેલાણુ રૂપ આકાશ છે, એટલે પૃથ્વીનું શરીર નથી, પણ શરીરમાં પ્રાણ છે, વળી તેવું બધા શરીરોમાં નથી, જરણ કે આ શરીરોમાં કેટલાકની ઉત્પત્તિ વીર્ય અને લોહીથી છે, તેમાં તન્માત્રોનો ગંધ (સબંધ લેશે તો) (અશ) પણ નથી, અને તે દેખાતું હોય છતાં તન્માત્ર પચકથી ઘાય છે એવું બળખબરીલી કારણરૂપે માની લઈએ તો અતિ પ્રસંગ (કંઈ જોગબવા) જેવું થશે, વળી આ કંઈ ઉદ્ભવ અતે અકુરાઓથી ઉત્પત્તિ બીજેથી પણ થતી દેખાય છે, તેથી આ પ્રમાણે વ્યવસ્થા થવાથી પ્રધાન મહત્ત્વ અહીં કાર વિગેરેની ઉત્પત્તિ જે માખ્ય મતવાલા માને છે, તે બધી યુક્તિ રહિત જ પોતાના મત યના આગ્રહથી જ માને છે,

વળી આત્મા અકર્તાપણે માનવાથી કૃતનો નાશ અને અકૃત આગમનો દોષ લાગશે, અને બધા મોક્ષનો અભાવ થશે શુદ્ધરહિત આત્મા માનતા જ્ઞાનરહિત આત્મા થશે, તેથી જ્ઞાન વિનાનું સાખ્યનું જોડવું મૂર્ખ જાગકોના બોલવા જેવું છે!

અને અચેતન પ્રકૃતિ સાત્મા માટે પ્રવૃત્તિ કરે તે પણ યુક્તિથી રહિત છે,

જોઈ મનનું વર્ણન કરે છે,

તેમના માનેલા પદાર્થો બાર આયતનો છે અથુ વિગેરે પાત્ર ઇદ્રિયો છે, અને તેના રૂપ ચન્દ્ર વિગેરે પાત્ર ત્રિપથો છે, ચન્દ્રાચતન (મન) છે, કારણ કે ચન્દ્રનો વિચાર મનના ધાર્ય છે, ધર્માચતન—ધર્મ સુખ વિગેરે છે, આ બાર આયતન સમન્વયનાર પ્રત્યક્ષ અને અનુમાન એવા બે પ્રમાણ માને છે, જોનાચાર્ય કહે છે કે અમે અથુ વિગેરે પાત્ર દ્રવ્ય ઇદ્રિયો અથુ ચન્દ્રમાં લીધી છે, અને બાવઈદ્રિયો જીવનો ચુર્ણ હોવાથી જીવમા લીધી છે, અને રૂપ વિગેરે ત્રિપથો અથુધર્મમાં લીધા છે, તેથી તે જુદા ગણવા નથી, અને ચન્દ્રાચતન પુરુષના રૂપે હોવાથી ચન્દ્ર ને અથુવ રૂપે ગ્રહણ કરેલ છે, અને આંધા દરેક જીવને જુદા પદાર્થ તરીકે ગણવા યુક્ત નથી, ધર્માત્મક સુખ દુઃખ શાતા અશાતા રૂપે હોવાથી જીવમા ગણી લીધા અને તે સુખ દુઃખનું કારણ કર્મ તે પુરુષના રૂપે હોવાથી અથુવમા ગણેલ છે, પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ તેઓનું નિર્રિક્તરૂપ છે તે અનિશ્ચયરૂપ હોવાથી પ્રવૃત્તિ નિવૃત્તિ અગ (લાગ) ન થાય તેથી અપ્રમાણુ છે, પ્રત્યક્ષ અપ્રમાણુ હોવાથી તેના આધારે રહેલું અનુમાન પણ અપ્રમાણુ છે, બાકી જોઈ મનનું ખડન આનેપ પરિહારપૂર્વક બીજો વ્યજે સારી રીતે કહેલું છે, તેથી અહીં કહેતા નથી, આ પ્રમાણે

મીમાસક તથા લોકાયત (નાસ્તિક) મતનું તત્વ પોતાની બુદ્ધિએ
જેન સાધુએ વિચારી લેવું, કારણ કે તે જ નેએ અત્યંત
લોક વિરુદ્ધ પદાર્થોનો આશ્રય લીધેલો હોવાથી તેનો અહીં
સાક્ષાત્ અમે ઉપન્યાસ કરવા નથી,

સદેસુ રૂવેસુ અસજ્જમાણો

ગધેસુ રસેસુ અદુસ્સમાણે

જો જીવિતં જો મરણાભિકંઠી

આયાણ ગુત્તે વલયાવિમુક્તે ॥૨૨॥

શ્રી સમવસરણાધ્યયનં દ્વાદશમંસમત્તં

તિવેમિ (ગાથા ગ્રં. ॥૫૬૮॥

સૂત્રાર્થ—શબ્દ તથા રૂપ સુદર હોય તેમા રાગ ન કરે,
દુર્ગંધ અને દુરસમા દ્રેષ ન કરે, જીવિત તથા મરણની
આકાંક્ષા ન રાખે, સયમની રક્ષા કરે ભાવ વલય તે માયાથી
મુક્ત રહે,

અધ્યયનની સમાપ્તિમા જધા દર્શનનો અભ્યાસ કર-
વાથી તેનું રૂપ જતાવે છે, વેણુ વીણુ વિગેરેનો કાનને
જાને જાગતા શબ્દોમા રૂપ તે જાળને જાન દ આપનારી,
દતા ન કરે (રાગી

મરદા કે ઉકરડાની નધધી કે લૂખો તુચ્છ આહાર મળવાથી દેવ ન કરતો ચારિત્ર પાળે તેનો સાર આ છે કે ચળદ વિગેરે ઇદ્રિયોના મનોહર કે અમનોહર વિષયોમા રાગદ્વેષ ન કરતો અત્યયમ શુભિત (મત ભાગ્ય) ન વાછે, તેમ ઉત્સર્ગ પરીસદ્ધ આવતા કટાણીને મોત ન વાછે, અથવા શુભિત મરણ ન વાછતો સયમ પાળે, તથા મોક્ષાર્થે જન મહત્ત્વ કરે તે આદાન સંયમ તેમા શ્રુત રહે, અથવા મિથ્યાત્વ વિગેરેથી કર્મ બંધાય તે આઠ પ્રકારના કર્મ ન બંધાય માટે વચન કાર્યાને જોપેવી રાખે અને સમિતિઓ પાળે, તથા જ્ઞાપ વચન માયા છે, તેનાવી મુક્ત રહે, આ પ્રમાણે મુધર્મા સ્વામીએ કહ્યું તે જ છુ સ્વામીએ સાબળ્યું, નયો પૂર્વ માફક જાણવા, બારનું અધ્યયન સમાપ્ત થયું ॥૨૨॥

યાદાતપ્ય નામનું તેરમું અધ્યયન

બારમું અધ્યયન સમવસરણ નામનું કહ્યું હવે આત્રસ રહિત તેરમું કહે છે, તેનો આ પ્રમાણે સળધ છે, બાર મામા પરવાદીઓના મનોનું અરૂપ બતાવ્યું. અને તેનું નિરાકરણ કર્યું તે યાદાતપ્ય (ગાથા વચનો) વટે ધાય છે, તે અહીં બતાવશે, આ પ્રમાણે આવા ન જાણે આવેલા આ અધ્યયનના ચાર અનુયોગદારો વાય છે, તેમા ઉપક્રમદારના આવેલા અર્થાધિકાર (વિષય) આ છે, કે શિષ્યોના શુભો બતાવવા, વળી પૂર્વના ભેટેભેટે ધર્મ સમાધિ માર્ગ અને

સમવસરણ એ ચાર અધ્યનોમા જે સત્ય યથાયોગ્ય તત્ત્વ છે, અને જે (અજ્ઞેનાનું) વિતથ (અસત્ય) તત્ત્વ છે, તેખને આ અધ્યયનમા યોડામા જતાવશે. નામ નિષ્પન્ન નિક્ષેપામા યાથા તથ્ય એવું નામ છે, તેનો અધિકાર નિર્ધુમ્નિકાર કહે છે.

ળામતહ ઠવણતહ દન્વતહ ચેર હોઈ માવતહ

દન્વતહ પુળ જો જસસ સમાવો હોતિ દન્વસસ ॥નિ. ૧૨૨॥

ગાંધાનો અર્થ-યથા તથા શબ્દનો ભાવ યાથા તથ્ય-(સાચો શુદ્ધ) છે, તેના ચાર નિક્ષેપા નામ સ્થાપના દ્રવ્ય અને ભાવ છે. નામ સ્થાપના સુગમ છે દ્રવ્ય તથ્યમા જે વસ્તુનો જે સ્વભાવ (ગુણ) હોય તે અહીં જાણવું

આ અધ્યયનનું યાથાતથ્ય-એવું નામ છે, આ યથા તથા શબ્દને ભાવ પ્રયય લાગી તે રૂપ બન્યું છે, તેમા યથા શબ્દ છોડીએ તો તથા શબ્દનો નિક્ષેપો કરતા નિર્ધુમ્નિકારનો આ અભિપ્રાય છે કે અહીં યથાશબ્દ અનુવાદમા 'આ'ના અર્થમા વર્તે છે, અને તથા શબ્દ વિધેય (કરવા યોગ્ય)મા વર્તે છે, તેનો પરમાર્થ આ છે કે જેમ આ વ્યવસ્થિત (કહેવાયલું) છે તેમ તમારે પણ કરવું, અનુવાદ (આદેશ) વિધેય-(વર્તન,) આ બનેમા વિધેયનો અશર પ્રધાન સાવને અનુભવે છે અથવા યાથાતથ્ય એટલે તથ્ય (સાચું) છે, તેથી તેજ કહે છે, તેમા તથાનો ભાવ તથ્ય યથાવસ્થિત-વસ્તુતા-તેના નામ સ્થાપના દ્રવ્ય અને ભાવ

એવો ચાર પ્રકારે નિરૂપા છે, તેમા નામસ્થાપના મુગમ છે, અને દ્રવ્ય તથ્ય બીજા બડધા પરવડે કહે છે કે દ્રવ્ય તથ્ય જે જે સચિત્ત વિગેરેનો સ્વભાવ છે, અહીં દ્રવ્યનું મુખ્ય પક્ષ છે તેથી જે જેનું સ્વરૂપ છે, જેમકે ઉપયોગ લક્ષણવાળો હવ છે, કડાણતાવાળી પૃથ્વી છે, પ્રવાહીરૂપે જળ છે અથવા મનુષ્ય વિગેરેનો જેવો કામગતા વિગેરેનો સ્વભાવ છે, અથવા અચિત્તદ્રવ્ય ગોળીર્ષ ચઢન અથવા રત્નકબળ વિગેરેના જેવા ઉત્તમગુણો દ્રવ્યોના છે તે તેનો સ્વભાવ છે, તેજ દ્રવ્ય તથ્ય છે, રત્નકબળના ગુણો બતાવે છે,

ઉનાળે ઠંડક કરે, ગરમ શિયાળે હોય,
રત્નકબળાદિ વસ્તુના, ગુણ સ્વભાવો જોય

માયનહ પુન ણિયપા ણાયમિ છન્નિહમિ મારમિ
અદ્વા વિનાણ ઢસણ ચમિત્ત વિણણ અજ્જણે ॥૧૨૩॥

જાવાનો અર્થ—જ્ઞાન તથ્ય તે નિશ્ચયની છ પ્રકારના ઔદયિક વિગેરે ભાવેમા સમાર્થ બાય છે, અથવા આત્માના ગુણો જ્ઞાન દર્શન ચારિત્ર અને વિનયમા સમાર્થ બાય છે,

ભાવ તથ્યનો અધિગાર કહે છે—ભાવ તથ્ય નિયમથી ચાકસ પામે ઔદયિક વિગેરે છ ભાવમા બદલવું, તે લેદા બતાવે છે, કર્મોના ઉદયની નિર્વૃત્ત તે (૧) ઔદયિક અધ્યાત્મ કર્મ ઉદય આવતા ગતિ વિગેરેને હવ પ્રત્યક્ષ લોગવતો દેખાય તે, તથા જે કર્મોના ઉપશાન (શાન્તિ)થી આત્માનો

શુદ્ધ ઉત્પન્ન થાય તે (૨) ઔપચમિક કે જે વળતે કર્મનો ઉદય ત હોય તે, તથા સંપૂર્ણ કર્મ ક્ષયથી જે આત્માનો શુદ્ધ પ્રકટ થાય તે (૩) ક્ષાયિક—તેમા અપ્રતિપાતિ કેવળજ્ઞાન, કેવળ દર્શન અને નિર્મળ ચારિત્ર, (તથા અનતવીર્ય.) હૃદયે તે કર્મ કોઈ અશે ક્ષય હોય કોઈ અશે ઉપશય હોય તે (૪) ક્ષાયોપશમિક—જેમા ઉપશમથી તેનો એટલો ભેદ છે કે અહીં કર્મ પ્રદેશનો ઉદય હોય છે, પરિણામથી થયેલો (૫) પારિણમિક તે જીવત્વ અજીવત્વ અને સત્ત્વ વિગેરે છે, આ પાંચે ભાવો જે ત્રણ સંયોગ સાથે લેતા થાય તે (૬) સાન્નિપાતિક—આ છ ભેદમા ભાવ તથ્ય સમાય, અથવા અધ્યાત્મમા આત્માની અદર જોલે તે ભાવ તથ્ય ચાર પ્રકારે છે, જ્ઞાન દર્શન ચારિત્ર તથા વિનય તથ્યમા બહુતુ તેમા જ્ઞાન તથ્ય મતિ વિગેરે જ્ઞાન પથક વડે જેવો હોય તેવો અવિતથ (સાચો) વિષય સમન્તય, દર્શન તથ્યમા શકા વિગેરે મતિ ચારથી નિહિત જીવાનિ તત્ત્વોનું રહસ્ય સમન્તય અને તેના ઉપર વિશ્વામ થાય, ચારિત્ર તથ્ય તો બાર પ્રકારનો તપ તથા સત્તર પ્રકારનો સયમ પાળવામા ઘરોળર ક્રિયા કરે વિનય તથ્ય (૪૨) પ્રકારના છે, જ્ઞાનમા પાંચ પ્રકારનો દર્શનમા એક, ચારિત્રમા સત્તર પ્રકારનો તપસ્યામા બાર પ્રકારનો, તથા સાત પ્રકારનો વિનય એમ કુલ ૪૨ એટલે જ્ઞાનદર્શન ચારિત્ર તપ અને ઔપચારરૂપ વિનય એ બધામા યથાયોગ અનુબંધાન [વર્તન] કરવું, અર્થાત્ જો તે પ્રમાણે યોગ્ય રીતે

તે વર્તના અતથ્ય કહેવાય, આ બધામા આપણે ભાવતથ્ય વડે પ્રયોગન છે, અથવા ભાવતથ્ય પ્રચરત અપ્રચરત એમ બે પ્રકારે છે, તે અહીં પ્રચરત વડે, અધિકાર છે, તે બતાવવા કહે છે.

જહસુત્ત તહા અત્યો ચરણ ચારો તહચિ જાવર્ણ
સતમિ (ય) પસમાણ મસરીપગય દુગુછાણ ॥૨૪॥

, જે પ્રકારે જે રીતે સૂત્રમા રહસ્ય છે, તે પ્રકારે તેનો અર્થ બતાવવો તેમજ ચરણ-ચાર-આચ-લુમા મુકવુ, અર્થાત્ સિદ્ધાંત સૂત્રનું ચારિત્રજ આચરણ છે એથી જેમ સૂત્ર તેમજ ચારિત્ર એટલે સૂત્ર પ્રમાણે જોલવુ અને વર્તવુ, તેનું નામજ યાયાત્રીય છે, પૂર્વાર્ધનોજ ભાવાર્થ પાછત્રી અડધી યાયામા કહે છે,-

જે વસ્તુનું સ્વરૂપ પ્રકૃત અહીં કહેવાનું છે, જે નિપયને લઈને સૂત્ર કહ્યું છે, તે વિષમાન અર્થમા તાત્પર્ય યોગ્ય રીતે બતાવનાથી અથવા સંસારથી પાર ઉતરવાના કારણપણે હોવાથી પ્રચર્ય છે, તેથી યાયાત્રીય ગુણવાળું છે, પણ કહેલા અર્થમા તેવું રહસ્ય ન હોય, અથવા તે બધાના સાર જમનું કારણ હોય, અથવા નિદનીય હોય, અથવા સારાને પણ અમલમા ન મુકે તો તે યાયાત્રીય ન કહેવાય, તેનો સાર આ છે કે જેવું સૂત્ર છે, તેજ પ્રમાણે તેનો અર્થ કહેવો, અને તેજ પ્રમાણે વર્તન કરવું અને વર્તન કરવાથી

સ સારમાર્થી તે તારવા સમર્થ છે, તેથી- યાથાતથ્ય છે, પણ તેવો અર્થ ન કરે, ન તે પ્રમાણે વર્તે તે સાર જિમ્મણ થતા નિહનીક વાય, અને યાથાતથ્ય ન થાય, ગાંધા ૧૨૪૪ આ તાર્પર્ય છે,

આપરિય પરપરણ, આગય જો ચ છેવલુદ્ધીણ
કોવેઈ છેવવાઈ જમાલિનાસ સં જાસિહિતિ ॥૨૨૫॥

એજ વાત દૃષ્ટાત માથે સુધર્મા સ્વામી જણુધર- તથા શિષ્ય જ જૂ તથા પ્રભવાસ્વામી આર્ય રક્ષિત વિગેરેથી પ્રજ્ઞાવિકા વડે મરપરાએ ટીકા ચર્ચ ત્યા સુધી આવ્યું, તે પ્રમાણે- વ્યાખ્યા કરી એમ સૂત્રનો અભિપ્રાય છે, તે આ પ્રમાણે- વ્યવહારનય પ્રમાણે કરવા માડ્યું તે કર્યું કહેવાય છે પણ જે પોતાને કુતર્કના અહુકારે ચડીને મિથ્યાત્વથી બુદ્ધિ વિપરીત વતા પોતે નિપુણ બુદ્ધિ વડે હું સૂક્ષ્મ બુદ્ધિ વાળો છું એવું જતાવવા પૂર્વાચાર્યના અર્થને લોપે છે, તથા તેમને જોડા કરાવે છે, જે જિનેશ્વરે કહેલું છે તેને દ્વપણ આપે છે અને એવું કહે છે કે કર્યા પછી કર્યું કહેવાય અને [ત્યોનું સ્વરૂપ ન જાણનારા લોખા મનુષ્યોને] કહે છે કે માટીનો પિંડ હાથમા લીધાથી ઘડો બની ગયો એમ ન કહેવાય, કારણુ જે કામ વડો કરે, તે કામ કર્યા માટીનો લુદ્ધો કરી શકે નહિ, એવા દોઢગણા “હું પડિત છું” એમ માનનારા મહિતમાની જમાલીનિરુદ્ધેપ માફક સર્વજ્ઞના મતને

હવેનાં લેતાં પોતે નાશ પામે છે, અર્થાત્ અરટની ધેડીઓ પોણીથી ફેરાય ઠેલવાય તેમ તે દોઢડાઓ સ સારથકમા ભર્મશે, પણ આ મિચારે બાણુતો નથી કે આ બધાએ લોકપ્રવાહ ઘટ પહારોની ક્રિયાને માટી ખોદતા જ ધ્યાનમા રાખે છે, તત્ત્વની વિચારતા તે ક્રિયાઓનો શરૂઆતથી તે છેવટ સુધી બનાવનારનું લક્ષ ઘડા રૂપે જ હોય છે, તેથી પૂછનારને પણ ઘડો બનાવવાનું જ કહે છે, [લક્ષ સુકે તો ઘડો બની શકે જ નહિ] લોકમા આવો વ્યવહાર પણ ચાલે છે કે જે વખતે દેવતા ધરથી કને જ જવા નીકળ્યો, હોય, ત્યારપછી તેના ઘરમા પૂછતા ઘરમાથી જવાજ દે છે, કે તે કને જ ગયો, તથા લોકડા દેહતા કોઈ પૂરે તો કહે કે આ પ્રથક (લોકડાનું માપ) બનાવવાનો છે, હવે ઉલટું બોલનારાને અપાય બતાવવા ઉપદેશ આપે ?

णं करेति दुःखमोक्त्वा उज्जममाणोवि संयम तवेसु

तम्हा अनुकरिसो वज्जेअब्बो जतिजणेण ॥૧૨૬॥

જે આધુ થોડી વિદ્યા મુશ્કેલીથી લાણીને અહ કારે ચડેલો સર્વજ્ઞ પ્રભુના એક વચનને ઉલટી રીતે (લોકાને કસાવવા) બ્યાખ્યા કરે, તે માણસ સયમમા સારી રીતે તે ક્રિયા કરવા દતા પણ સરીર અને મનના દુ ખો અશાતા વેદનીયનો ઉદય થતા લોગવે છે તેનો વિનાશ કરી શકેતો નથી, કારણ કે તે પોતાના ગુર્વમા બળી રહેલા મનવાળો છે, તેથી તે પોતાની જ બકાઈ હાડે છે, અને બોલે છે કે

પ્રધાનો, સાર આ છે કે અહીં, ધર્મી, સાધુના ધર્મ, શીલ અને અશાંતિને કહેશે, (જે એમનાં ચર્ચા ન કરો હોય અને અર્થની જરૂર હોય તે ચર્ચાથી વર્ણ લેવો)

અહો ય રાઓ અ સમુટ્ટિંહિ

તદાગણ્હિં પઢિલઠમધમ્મં

સમાહિમાઘાતમજોસયતા

સત્થારમેયં ફરુસંવયંતિ ॥૨૥

દહાડે કે રાત્રે ઉત્તમ સાધુ ગણધર વિગેરે કે તથાગત-
તીર્થંકર પ્રભુથી સારો મોક્ષમાર્ગના ધર્મને પાળીને સમાધિ
નં પાળતા તે ધર્મની હાસી કરીને તે સેવતા નથી, પણ
ઉલટું તે ઉપદેશકને નિંદે છે

જનુ શ્રવેના જુદા જુદા શુદ્ધ દોષરૂપ સ્વભાવને કહીશ,
એવું જે કહ્યું તે બતાવે છે, અહોરાત્ર-રાત્રદહાડે સારા
અનુષ્ઠાન કરનારા સારૂ નિર્મળ ચારિત્ર પાળનારા શુભધર-
જ્ઞાની ભગવતો-તથા તીર્થંકર ભગવત પાનેથી શુભ ચરિત્ર
રૂપ ધર્મને સ સારથી પાર ઉતરવા માટે પાળીને (અશુભ)-
ધર્મના ઉદયથી મહાભયે જમાલિ વિગેરે નિન્દાવો પોતાનું
કહાપણું ઠાળવા જતા તીર્થંકર વિગેરેને કહેલા ધર્મ સમાધિ-
રૂપ સમ્યગ્દર્શન વિગેરે મોક્ષની પદ્ધતિને જે સેવતા નથી,

તે નિન્હવેા તથા બોલિકો દિન જરૂર પોતાની ઈચ્છા પ્રમાણે
રૂચેલી વ્યાખ્યા પ્રમાણે કર્મી સર્વજ્ઞ પ્રાણીત વીતરાજ પ્રમુખા
કહેલા ધર્મ માર્ગનો નાશ કરે છે, અને કુમાર્ત જતાવે છે,
અને તે કહે છે કે તે સર્વજ્ઞ નથી, જો સર્વજ્ઞ હોય તો
કરવા માડયું એટલે કયું એવું પ્રત્યક્ષ વિરૂદ્ધ ન બોલે,
વગી દિગ્ગજર કહે છે કે પરિમહાર્ણ પાત્રા કપડા વિગેરે
રાખીને તે મોક્ષ માગ જતાવે છે, આવું સર્વજ્ઞ કહેલું
વચનને તેઓ માનતા નથી, વગી કેટલાક લીલા સાધુઓ
મનના ઠે શરીરના દુર્બળ હોવાથી લીધેલો સયમભાર પાળવા
અશ્મર્ય થવાથી કેટલાક ખેડ પામેલાને બીજા ઉત્તમ આચાર્ય
વિગેરેએ વાતસહ્ય ભાવથી સુગોષ આપવા જતા તેઓ
પોતાની ભૂલ કબૂલ ન કરતા ઉલ્લગ તે ઉપદેશ આપનારને
નિંદે છે,

ઉપદેશ આપે મૂર્ખને વધે કોષ નહિ શાતિ,
દ્વંધ પાપુ જો સાપને વધે ઝેર નહિ પ્રાતિ

વિસોદ્ધિયં તે અણુકાઢ્યંતે

જે આતમાવેણ વિયાગરેજ્ઞા

અટાણિઃ હોઢ વહુગુણાણં

જે ગુણસંકાઢ મુસં વદેજ્ઞા ॥૩॥

। વીતરાગે કહેલો નિર્દોષ માર્ગ તેને ‘મરડી અવળો અર્થ’ કરે છે, અને પોતાની મતિ કલ્પનાઓ ધર્મને દૂષણો આપે, તે સાધુ ઉત્તમ ગુણોનું અભાજન થાય છે અર્થાત્ તેને ઉત્તમ ગુણો પ્રાપ્ત થતા નથી, કારણ કે તે વીતરાજના જ્ઞાનમા શકા કરીને જૂઠું બાલે છે,

વળી વિવિધ પ્રકારે શોધેલો અર્થાત્ કુમાર્ગ વાળે કરેલી શકાનું નિવારણ કરી નિર્દોષ બનાવેલો અમ્યગૃહર્શન જ્ઞાન, ચરિત્રરૂપ ભોક્ષમાર્ગ છે, તેને પણ ગોષ્ટામાહિલ માફક પૂર્વાચાર્યે કહેલા અર્થને મરડીને પોતાની બડાઈ બતાવવા પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે મનગમતી વ્યાખ્યા કરીને લોકને ભૂલાવામા પાડીને અર્થ મરડીને કંઈને બદલે કંઈ કહી દે છે, કારણ કે સૂત્રના ગભીર રહસ્યને પૂર્વના અશુભ કર્મના ઉચ્ચથી સમજતા નથી, તેથી પોતે પડિત માની લઈને ઉત્સૂત્ર પ્રરૂપે છે, આ પોતાની સ્વેચ્છાથી પૂર્વાચાર્યનો અર્થ મરડતા અનર્થને માટે થાય છે તે કહે છે પોતે જામે તેવો અર્થ કરવાથી અરથાનિક તે બહુ પુરૂપોને અમાન્ય થાય છે, તેથી જ્ઞાનાદિ ગુણોનો પોતે અભાજન થાય જ બહુનારામા આટલા ગુણો હોય છે

પ્રથમ શુરૂ બણાવનાર કહે છે, તે સાલજે પછી પ્રશ્ન કરે, તેનો ઉત્તર સાંભળે ને જ્ઞાનમા બહુ કરે, પછી તર્ક કરે સમાધાન થતા નિશ્ચય કરે, અને ધારી રાંજે, અને તે પ્રમાણે વત્તે.

અથવા જે પોતાની બીજે અર્થ કરે, તેને શુરસેવાથી
સમ્યગ્જ્ઞાનનો ભોધ થાય, અને સકલ કર્મના ક્ષયરૂપ મોક્ષ
થાય તેવું અનુધાન કરે, આ ઉત્તમગુણો તેને મળે નહિ,
કોઈ જગ્યાએ અઘાણિય દોષિ, રુદ્રણિવેસ, તેને અર્થ આ
છે, કે અસ્થાન, અસાધન, અપાત્ર, સમ્યગ્દર્શનઆદિ ઉત્તમ
ગુણોનો થાય, પ્ર-કેવા યમને કે-મહુ અનર્થના કરવાથી
અસત્-અભિનિવેશ કેદામહુ જેને હોય તે મહુ નિવેશ
(કદામહી) અથવા ગુણોનો અન્યાનિક અનાધાર એટલે બહુ
મોપોનો નિવેશસ્થાન થાય છે, અથવા ગુણોને બદલે તેનામાં
દોષો પ્રકટ થાય છે, પ્ર-એવા કેમ થાય છે? તે કહે છે
જે કોઈ પોતાના અપ જ્ઞાન પી કદામહુ કરીને શ્રુત જ્ઞાનમાં
શકા લાગીને મોહુ બોલે છે, તેનો પરમાર્થ આ છે કે
સર્વજ્ઞ પ્રભુએ કહેલા વચનમાં શકા લાવે, તેઓ એવું
બોલે ॥ કે આપુ આમ કે વચન વીર્યકરતુ ન હોય,
અથવા તેનો અર્થ બીજો થતો હશે અથવા જ્ઞાનની શકા
વડે પડિતાઈના અભિમાનથી બહુ-બોલે કે હું કહું છું તેજ
સાચું છે બીજી રીતે નથી.

જે. યા વિપુટા પલિંચયંતિ

આયાણમટું-સ્વલુ વંચયિતા

અસાહુણોતે ડહ સાહુમાણી

માયંણિ એસંતિ અણંતઘાતં ॥૩॥

સૂ અ—તે માધુઓને જોટો, અર્થ કરતા ભેઈ કોઈ
 પૂછે તો તેઓ પોતાના ગુરુને લોપે છે, ધીમે મોટા આચાર્યનું
 નામ દે છે, અને મોક્ષ અથવા જ્ઞાનાદિથી નિસ્તેષ ચિત થાય
 છે, પોતે સાધુ નથી છતાં સાધુપણું માનનારા માયાવીઓ
 અનત સસારના ધાત—કું ખને મેળવે છે,
 વળી જેઓ પરમાર્થને બહુતા નથી, તેઓ તુચ્છ બુદ્ધિથી
 અહ કારી બનેલ છે, તેમને ધીમે પૂરે કે આપે કાની પાસેથી
 આ સૂત્ર વાચ્યું છે, તે પોતાના જ્ઞાન અભિમાનથી પોતાના
 આચાર્યને લોપતા ધીમે મહાન આચાર્યનું નામ આપે છે,
 અથવા જોલે છે કે મે પોતે બંતેજ વાચ્યું છે, અને જ્ઞાન
 અહ કારથી શીખવનાર ગુરુને ભૂલે છે, અથવા પોતે પ્રમાદથી
 ભૂલ કરે અને આચાર્ય વિગેરેથી જ્યારે આલોચના અવસરે
 ખંડેશર ખરી વાત પૂછતા પોતાની નિદા યથે તેવા બયથી
 જૂઠું જોલે છે, તે ગુરુના સાચા અર્થને લોપવાથી જ્ઞાન
 વિગેરેથી અથવા મોક્ષથી વચિત રહે છે આવું જોટું વર્તન
 કરનારા કુસાધુઓ તેઓ તત્વથી વિચારતા અથવા આ
 જગતમા માધુ વિચારમા તેઓ પોતાને સાધુ માને છતાં
 આત્માના ઉત્કર્ષથી જોટા અનુષ્ઠાનને સાચા માનનારા
 માયાવી કપટીઓ તે અનત વિનાશને કે સસાર કાતારમા
 અનતકાળ પ્રમથુ કરશે, કારણ કે તેમનામા જે દોષ છે, જૂઠું
 જોલે છે, અને પાછી તેની ભૂલ બતાવતા પોતાને સાધુ માને
 છે, કહ્યું છે કે :—

૧. પાપજ્ઞ પોતે કરતા રહે, તોય પોતાને શુદ્ધ જ કહે
 ૨. પાપ એવડુ તે તો કરે, બાળપણે, બુદ્ધિને જ કહે
 ૩. આ પ્રમાણે જેઓ પૂર્વના અર્ધને છોડીને નવો અર્ધ
 પોતાની બુદ્ધિથી કરે, તો તે સમ્યક્ત્વને હાપીને અનત
 સંસારી થાય.

જેમ માન, વિપાકને પ્રથમ બતાવ્યો, હવે કોધાદિ ક્રપાય-
 નોપને બતાવવા કહે છે,

જે કોહણે હોઈ જગદુભાસી

વિઓસિયં જેઠ ઉદીરણ્જા

અંધે વ સે વંડપહં ગહાય

અવિઓસિણ ધાસતિ પાવકમ્મી ॥સૂ ૫॥

જે માણસ કોધી હોય તે વગર વિચારે જગતના શ્રવેને
 કોમ્મ વાય તેડુ બોલે, તથા ગાત વચેલા કલેશ ફરી ઉભા કન,
 તે માણસ ચાર ગતિમા જામણ કરે, તે દુષ્ટાતથી બતાવે છે
 કે જેમ અધો પગદાડીથી ચાલવા જતા આખે ન દેખાવાથી
 ઉડીને ઘટા વિગેરે રસ્તાના આવ્યા હોય, છે તેથી પીડાય
 છે, તેમ કલેશ કરાવ્યાથી પરને પીડતા સાધુ પોતે પીડાય છે,

જે પોતે કોઈક કાચેનું ફળ બહુતો નથી, તે સ્વાભાવી
જ કોઈ હોય છે, તે પ્રમાણે જગતના અર્થનો ભાષી થાય
છે, જે પ્રમાણે લોકમા જેવા અર્થ (ચીડવવા માટે) વપરાતા
હોય તેવું બોલવાની ટેવવાળો જગદર્થભાષી આ પ્રમાણે
બોલે, જાણજીને ડાડ બોલે વણિકને કિરાટ બોલે, શૂદ્રને
આભીર બોલે, શ્વપાકને ચડાળ કહે, કાણુને કાણું તેજ પ્રમાણે
લગડાને લગડો 'કુખ'ને કુખડો વડલ તેમજ કોઢીયો ક્યુ
રોગવાળો વિગેરે હોય તેને તેવા દોષવાળા નામથી કઠોર
શબ્દોથી બોલાવે-અથવા જ્યારે ભાષી જેમ આત્માનો જય
થાય, તેમ બોટો અર્થ પર્ણ કોઢી બેસાડે,

જે વળી પોતે પ્રકરે પીડાકર્ષણો વચન બોલે કે ચાત
થયેલા કલેશ ફરીને ઉત્પન્ન થાય, તેનો પરમાર્થ આ છે
કે કોઈને બીબા સાથે કંઈએ થયો હોય અને પરસ્પર
ખામણા કર્યો હોય, છતાં તે તેવું બોલે કે બીજાને કોષ
થાય, તેનું ફળ બતાવે છે કે જેમ અધો ગોઠડ માર્ગ તે
પગઠાડીને આગ્રયે જતા પોતે અધ હોવાથી સારી રીતે
ન જોવાય તેથી કાટા કે ચિકારી બનવર વિગેરેથી પીડાય
છે, એમ આપણા લિંગધારી સાધુવેવમા ફક્ત માયુ મુંડા-
વ્યાથી કોષ દૂર ન થવાથી ઈર્કશ વચન બોલી કલેશ કરતા
પીડાય છે, તથા પોતે ચાત ન થવાથી પાપકર્મ કરતો ચાર
ગતિમા સસારમા પાપના સ્થાનમાં ફરી-ફરી-પીડાય છે

જે વિગ્ગહીય અન્નાય માપી,

ન સે સમે હોડ અક્કપત્તે
ઉવાયકારી ય હરીમણેય,

एगंतदिट्ठीय अमाइरुवे ॥सू. ६॥

જે નાપુ વિગ્ગહ તે કલેશ કરી, અન્યાયનું બોલે, તે મધ્યમ્ય ન હોય, માટે સાધુએ તે દોષો ઊઘીને કલેશ (અંજા) રહિત થયું, જે આચાર્યની આજ્ઞા માનનાર યાય, ઉચ્ચતરથી પણ સ્વયં પાળે, તે એકાદ ધર્મદષ્ટિવાળો હોય તે અમાયી ધાય,

વળી જે પરમાર્થ નથી જાણતો, તે વિગ્ગહ યુદ્ધ (કલેશ) કરનારો પદિલેક્કણા વિગેરે ક્રિયા કરે, છતાં તે કલેશ પ્રિય હોય અને અન્યાયનું બોલે તેથી અન્યાય ભાષી અથવા જેવું તેવું ન બોલનારું બોલે, અથવા શુભા માનું અનુચિત બોલે, આવો સાધુ મન-તે રાગદ્વેષ-હિત મધ્યમ્ય ન હોય, તથા અજ્ઞાને પ્રાપ્ત ન હોય, અથવા દલિલ-હિત ન ધાય, અથવા માયા રહિત ન ધાય, અથવા અકલેશી સમ્યક દષ્ટિગો સાથે પ્રેમ ન રાખે, તેથી તે ઉત્તમ સાધુએ ક્રોધ કર્કશ વચન ન બોલવો વડે તથા ઉપચાર થયેલા જલહોને ન ઉભા કરતા ન્યાય દક્ષિત અમાયા વડે મધ્યમ્યપણું ધારવું, આ પ્રમાણે ગતાવેલા દોષ ઊઘી ઉપપાતકારી આચાર્યની આજ્ઞા માન,

નામે આચાર્યના ઉપદેશ પ્રમાણે ક્રિયા કરતો સુત્ર પ્રમાણે ચાલે, તથા હ્રી-લક્ષ્મી-સયમ એ મૂળ અને ઉત્તર ગુણ એવા બે લેહો છે, તેમાં મન સર્જનારો, અથવા અનાચાર કરતા આચાર્ય વિગેરેથી લક્ષ્મીય, અર્થાત્ પાપમા કરતા કરે, તથા એકાતથી છવ વિગેરે પદાર્થોમાં દ્વિગિ (લક્ષ) રાખે તે એકાત દ્વિગિ છે, અથવા બીજી પ્રતિમા એકાત સદ્વિગિ છે તેનો અર્થ એકાતથી શ્રદ્ધાવાળો જિનેશ્વર કહેલા તત્ત્વમાં એકાતથી શ્રદ્ધાવાળો છે, ગાથામાં શ્રવણથી બાધુવુ કે પૂર્વ પતાવેલા દોષો છે, તેનાથી ઉલટા શુભો છે, એટલે જે જ્ઞાનને ઉડાવે નહિ, કોષ દ્રુ કરે, તથા અતઃકા-કલ્યા રહિત હોય, પગી પોતે અભાધિનું રૂપ રાખે, અર્થાત્ કપટનું નામ પણ ન હોય, પોતે કપટથી શુરને ન છેતરે, ન બીજા કોઈ સાથે, કપટનો વ્યવહાર કરે,

સ પેસલે સુહુમે પુરિસજાણ

જચ્ચન્નિણ ચેવ સુઝજ્જુયારે

વહુંપિ અણુસાસિણ જે તહચ્ચા

સમે સે હોઈ અઙ્ગંઙપત્તે ॥૭૭॥

જેને સુમાર્ગે જવું હોય તે મધુર વચન બોલનારો, વિચારીને ચાલે, કુળવાન હોય, સરળ સ્વભાવી ગુરૂ ધાતુ

ધમકાવે તો પણ સામુ ન જાણે, તે કલ્યાણોર કાણુ ન જાણતા સમજાવી હોય, જેવા તેવાથી પણ નસાવી લે, દીનના ન કરે, અહ કાર ન કરે

વળી સાધુના બીજા ઉત્તમ ગુણો જતાવે છે, જે નાણુ કહના કુળવાળા સલાચી ખેદ પામેલો છે, તે કદાચ પ્રમાદથી બૂલે અને ગુરૂ વિગેરે ઘણાં ધમકારે, તો પણ સુમાર્ગે જવાની અર્થા લેશ્યા મનોવૃત્તિવાળો હોય તે તથાઈ છે, તથા જે શિક્ષા મરજી કરીને તથાઈ ધામ તે પેશલ મિષ્ટવાક્યવાળો હોય, વિનયાદિ ગુણયુક્ત હોય, તથા સૂક્ષ્મ શીલ્પ દેખનાર તથા સૂક્ષ્મભાષી થોડું જોડનારો હોય, તેજ પુરૂષ જાત છે, અવાત્ તેજ પન્માર્થથી પુરૂષાર્થ સાધનારો છે, પણ બીજો નહિ, કે જે આયુધ વિનાના તપસ્વી જનોથી હારેલ ક્રોધથી જીતાય છે, અર્થાત્ તપસ્વી સાધુને ક્રોધ ન હોય, છતા પોતે ક્રોધી થાય, તો ઉત્તમ સાધુ ન ઠહેવાય, તથા જે ક્રોધ ન કરે, તે જાતિ અન્વિત મુદ્ગળમા ઉત્પન્ન વયેલ ઠહેવાય, કારણ કે જે સદાચારી હોય તેજ કુળજાન છે, પણ સાગ કુળમા ઉત્પન્ન થઈને જો સદાચાર ન પાળે તો તે કુળજાન ન જણાય, તથા તે કુળજાન ત્રાધુ અતિગે રજુ સયમ તે રૂબરૂ કર કપટ રહિત શાસ્ત્રોક્ત વિધિથી સયમ પાળનારો છે, અથવા ઉચ્ચુચાર તે ગુરૂ જે આચાર જતાવે, તે પ્રમાણે ચાલે, પણ વક્રાચી આચાર્ય વિગેરેના વચનનું ખડન ન કરે, એટલે તથાઈ સૂક્ષ્મભાષી

જાત્યાદિ ગુણાન્વિત અવકે હોય તે સમજાવી થાય, એટલે
મધ્યસ્થે જની નિદામા રીધાય નહિ, પૂલમાં / અહકારી, ન
થાય, તથા અજ્ઞા તે અકોપી અમાથી છે, અથવા અજ્ઞા
પ્રાપ્ત તે વીતરાગ પ્રભુની જરોળર વીતરાગ થાય,

જે આ વિ અપ્પં વસુમંતિ મત્તા,

સંસ્વાયવાયં અપરિક્ત્વ કુજ્જા

તવેણ વાહં સહિ ઉત્તિમત્તા,

અણં જણં પસ્સતિ વિવભૂયં ॥૮॥

હવે અહકારી સાધુ બતાવે છે, કે જે સાધુ પોતાના
આત્માને વસુ (જ્ઞાન-ચારિત્ર)વાળો માને, અને જ્ઞાન વડે
તત્ત્વ-વસ્તુ વિશેષ જાણે, તથા તપમા ઉત્કૃષ્ટો હોય, તે
ગભીરતા ધારણ કરવાને જાહેરે તુરં જનીને બીજા
સાધુ ગૃહસ્થોને હલકા ગણી તેમનો તિરસ્કાર કરે, ઘણું
કરીને તપસ્વી સાધુ બે ઘણું લાણેલ હોય તો જ્ઞાન
તથા તપનો અહકાર કરે, તેથી બોધ આપે છે, જે કોઈ
સાધુ ઘણું પ્રકૃતિથી આત્માનું વસુદ્રવ્ય તે પરમાર્થ ચિન્તામા
સચમ છે, તે મેળવીને વિચારે કે હું જ ઉત્તમ સચમવાળો
મૂળ ઉત્તર ગુણ જરોળર પાળનારો છું પણ મારા જરોળર
બીજો નથી, તથા જેનાથી જીવો વિગેરે પદાર્થોની સખ્યા
સમજાય, તે જ્ઞાન છે, તે જાણીને એમ માને કે હું જ

ખરાબર પરમાર્થની ચિંતા કરનારો હું, તથા બાર પ્રકારની તપસ્યામાં હુંજ સહિત સુકર્ત હું, પણ મારા જોવો-બીજો આવી ઉત્કૃષ્ટ તપસ્યા કરનારો તરીકે આવો અહીં કારી સાધુ, બીજા 'સાધુઓને કે ગૃહસ્થોને બિંબ તુલ્ય અર્થાત્ જળમાં ચૂકા માફક અર્થ : શૂન્ય (નકામ) માને, અથવા ખોટા, સિદ્ધિ માફક બીજા સાધુને લિંગમાન ધારનારા (પેટભરા) માને, અથવા ફક્ત પુરુષ વેષ ધરનારા માને, પણ કામ કરનારા ન માને, આન બીજાનું અપમાન કરે, આ પ્રભાણે જે જે ઉત્તમ ગુણો હોય તે પોતાનામાં ધારીને બીજાને અવધૂન-ગુણ : હિત માને

एगंत कूडेण उसे पलेड,

ण विज्जति मोणपयंसि गोत्ते

जे माणणट्टेण विउक्खसेज्जा,

वसुमन्नतरेण अबुज्झमाणे ॥९॥

એવો અહીં કારી સાધુ બીજાને નીચ ગણવા જતા પોતે સત્તાર મોહમાં ફસાઈને હોય છે, તે મુનિઓના ઉત્તમ માર્ગમાં ઉચ્ચ જોત્રનો અહીં કારી બને છે, તે ટકી ચકતો નથી, તથા જે માન પૂજા માટે જ્ઞાન વિગેરે બધું તપ કરે, તેવી તે-લણવા છતાં પરમાર્થશ્રી મૂર્ખ છે, તે પકિત મૂર્ખ છે, (તે-મોક્ષ ન મેળવે)

કૃત-કાસો જાગ, તેમા જાણાયેલ-પકડાયેલ, મૃગ વિગેરે, પરવંશ થઈ એકાત દુખ લોગવે છે, તેમ માની સાધુ પોતાના અનુયાયીઓના ક્ષેત્રથી (અનેક પાપો કરીને) સસાર ચક્રવાલમા ભમે છે, અથવા તેમા અનુકૂળ આવવાથી ખુબ લીન થાય છે, તેથી અનેક પ્રકારે સસારમા સમે છે, તુલ્ય અવ્યયવી બાણુકે તે મુદર સ્ત્રીઓનાં ગાયન વિગેરેથી કામાધ જનીને મોહથી મોહિત થયેલો જાણીડાવાળા ન સાગમા હુમે છે, આવો મૂઠ સાધુ મુનિ માર્ગના મૌનપદ (સાધુ ધર્મ)મા અથવા નર્વરે કહેલા માર્ગમા ચાલી ન શકે, હવે સર્વજ્ઞ માર્ગને જતાવે છે, જા વાણી, તેને જતાવે, પાળે, તે ગોત્ર, અથવા પદાર્થનું સ્વરૂપ બદોબર જતાવે, તે જધા આગમોનો આધાર ભૂત છે, એણે મુનિઓનું પદ છે, તેમા તે સાધુ ન ટટી શકે, અથવા ઉચા ગોત્રનો જેને અહ કાર હોય તે અભિમાની સાધુ સાધુધર્મને ન પાળી શકે, વળી જે માનન પૂજન-નત્કાર તેને માટે પોતાની જડાઈઓ હાડે, અર્થાત્ જે લાભ પૂત નત્કાર વિગેરેથી મદ કરે, તે પણ સર્વજ્ઞ પદ (માર્ગ)મા ન ટટી શકે, તથા વમુદ્રવ્ય તે અહીં સયમ બાણુવો, તે મેળવીને તેમા જ્ઞાન તપ વિગેરેથી અહ કારી જની પરમાર્થ (મોક્ષ)ને ન બાણુતો ફૂલાય છે, તે જધા ગાઓ લણીને તેનો અર્થ બાણીને પણ વીતરાગનો માર્ગ પરમાર્થથી નથી બાણુતો (લણુવો પણ ગણુવો નહિ) ।

જે માહળો સ્વત્તિય જાયએ'વા,
તહુગ્ગપુત્તે તહ લેચ્છઈ વા,
જે પૂવ્વડં પરદત્તમોઈ, ગોત્તે ણ
જે થવમતિ (થંમમિ) માણ વધ્યે ॥૨૦॥

હવે જ્ઞાતિપુત્ર ગોત્રનો મહ તજવા ઉપદેશ આપે છે કે,
જે પ્રાક્ષણ હોય કે ક્ષત્રિય જ્ઞાતિમા ઉગ્ર પુત્રમા કે
લેચ્છવિ નામની ઉચ્ચ જ્ઞાતિમા જન્મ્યો હોય, અને કદિ
છોડી દીક્ષા લીધી હોય, તો પાગડે ઘેર સ્ત્રીના માગી પેટ
ભરવા પડી તે અહકાર કરે, (કરે તો સાધુપદ તુરં રહે)

દી અ — બધા મહામ્થાનોની ઉત્પત્તિની આરંભીને હવે,
જ્ઞાતિમહ જે બ્રાહ્મ નિમિત્તની નિરપેક્ષ (બ્રાહ્મ નિમિત્ત વિના)
થાય છે, તે હવે જાતાવે છે, જ્ઞાતિથી જે પ્રાક્ષણ હોય કે ક્ષત્રિય
ધક્ષાકુવશ વિગેરેનો હોય તે લેહજ જાતાવે છે, ઉગ્રપુત્ર
ક્ષત્રિયોની એક જ્ઞાતિ તથા લેચ્છ તે પણ ક્ષત્રિયોનો એક
લેહ છે, આવા ઉત્તમ ક્ષત્રિય જ્ઞાતિમા ઉત્પન્ન થએલાને યોગ્ય
રીતે સંસારની અન્યારતા સમજતા તે સંન્ય વિગેરે ધરતુ
પાશળ ધન છોડીને દીક્ષા લીધી હોય, તેને સાધુપણમાં
પાગડાં આપેલું આવતું હોવાથી સારી રીતે સયમ પાળતો
હોય, તથા તેવું સયમ પાળનારો હરિવંશ જેવા ઉત્તમ

ઉચ્ચ ગોત્રમા જન્મ્યો હોય, તોપણ તે, ગર્વ, ત, કરે, હું

ઉચ્ચ ગોત્રનો છું,

પ્ર—કેવું ઉચ્ચ ગોત્ર તેનું હોય ?

ઉ—અભિમાન, કંકવા ચોર્ય અર્થાત્ તે ઉત્તમ માનનીય, કુળમા ઉત્પન્ન થવાથી બધા લોકો, તેને બહુમાન આપે, તોપણ દીક્ષા લેઈ મોઢું, મુઠો વ્યાપધી ગોચરી પારડે ઘેર માગવા જતા પછી હામ્યપદને યોગ્ય ગર્વ કેવી રીતે કરે ? આવું સમજીને કુળ તથા જાતિનો મદ-ઘેડી દે,

ન તસ્સ જાઈવ કુલં વ તાણં,

ગણત્ય વિજ્ઞાચરણં સુચિણં,

ણિક્ખમ્મ સે સેવડગારિકમ્મં

ણ સે પારણ હોઢ વિમોયણાણ ॥૨૧॥

તુચ્છ પ્રકૃતિવાળા સાધુએ કરેલો જાતિ કે કુલનો મદ તેના રક્ષણ માટે નથી, ફક્ત જ્ઞાન અને ચારિત્ર્ય મારી રીતે સેવે તો મોક્ષ થાય, પણ જે નીક્ષા લઈને ગૃહસ્થોના કૃત્ય કરે, તેવી તે મસારથી છુટો થવા સમર્થ થતો નથી,

ટી. અ—કોઈ સાધુજાતિ વિગેરેનું અભિમાન કરે, તો તેનું માન-શુભ (લાભ) ને માટે નથી, તે જતાવે છે, તે હ્રુપ્રકૃતિવાળા

અભિમાને ચડેલા-સાધુનો-કરેલો-જાતિનો કે કુલનો-અહ-
કાર સ સાર પ્રેમણુમ્ રક્ષણુ આપતો નથી, તેમજ (રાંવણુ
'લેવાએ) કરેલો જાતિ વિગેરેનો અહ કાર આલોકમા કે પર
લોકમા શુણ કરનારો થતો નથી, આતા તરફની જાતિ કહેવાય,
પિતા સ જ ધી કુલ બંધુબુ, આ જાતિ તવા 'કુલમહ' બતા
બ્યોવી, બીજા મહો જવાથી પુણુ સ સારમ્-રક્ષણુ મળતુ
નથી તેમ સમજું લેવુ, ત્યારે શિષ્યને શું કાં થાય કે સ સારના
રક્ષણુ માટે શુ થાય છે?

ઉ-જ્ઞાન તથા ચારિત્ર 'આ'એ છોડીને બીજે કયાય મળુ
તરવાની આવા નથી, આ જ નેમા સમ્યક્ત્વ (શદ્ધા) મેજ-
વવાથી જ્ઞાન તથા ચારિત્ર 'મ સારથી પાર ઉતારે છે, જ્ઞાન
ક્રિયાથી મોક્ષ થાય એ શાસ્ત્રોક્ત વચન છે, આવો મીઠો મોક્ષ
માર્ગ મેજવવાનો છતાં દીક્ષા લઈને પશુ કેટલાક ધર્મ પુદ્ધ થયા
વિનાના હવે સ સાર સામે બાય છે, ફરીફરીને તેઓ ગૃહ-
સ્થાને ઉચિત જાતિ-વિગેરેનો મહ કરે છે, અવધા બીજી
પ્રતિમા અગાદિ કરમ . પાઠ છે; તે સાવધ અનુષ્ઠાન
આરંભ અથવા જાતિ વિગેરેનો મહ કરે છે, આ પ્રમાણે
અનુચિત-વૃત્ત કરનારો ગૃહસ્થોનો સેવક (ગુલામ) બનેલો
સંપૂર્ણ કર્મ છોડવા માટે શક્તિવાન ન વાય, અર્વાત તે
મોક્ષમા ને બાય, થોડાં કર્મનો કાય તો બધા હવેને ફરેક
રક્ષણુ થાય છે

નિક્ષિપ્તે ભિક્ષુ સુલહંજીવી,
 જે ગારંધોદે સલોગગામી
 ઓંજીવમેયં તુ અબુજ્ઞમાણો,
 પુણો પુણો વિપ્પરિયાસુવંતિ ॥૨૨॥

જે પૈસા ન રાખે, બીજાથી પેટ ભરે, દુષ્ટો આહાર
 ખાધને છવે, પણ તે જો અહંકાર કરે, કે સ્તુતિની ઇચ્છા
 રાખે તો તેના બીજા શુભો પેટ ભરવા માટે ન બાંધવા,
 તેણે આત્માના શુભો ન બાંધવાથી રાગ દ્વેષ કરી ફરી ફરી
 ન બારમા નવા નવા રૂપે જરા ભરણ ગર્ભ વિગેરેનાં હુ, ખ
 લોગવે છે.

૧ ટી, ૨૫ — સૂત્રકાર લગવત વળી અભિમાનના દોષો
 ખતાવે છે, સાધુ ઉપરથી બાહ્ય દેખાવમા નિક્ષિપ્ત બીજ
 ભાગી પેટ ભરનારો હોય બીજાનું આપેલું ખાંધ, તથા છેક
 દુષ્ટ તે વાલ ચણા (બાફેલા કે ચેકેલા) વિગેરેથી પ્રાણ
 રાખનારો હોય, આવો છતાં પણ તેમાનો દોષ ગૌરવપ્રિય
 (અહંકારી માણી) હોય છે, તથા ફલોદ [સ્તુતિ] કામી
 પોતાના શુભ ગવડાવનારો હોય, તે બાહ્ય વસ્તુમા રાચેલો
 ખરમાર્થને ન બાંધતો પોતાના બાહ્યશુભોથી આલુવિકા કરતો
 ફરી ફરીને સસારમા નવા નવા રૂપે જન્મ જરા ભરણ

• રાગચોક્ષાનાં હુ જોને પામે છે, તરવા માટે ગયેલો 'પણ
• તરવાને, બદલે ત્યાં કુબે છે, એમ આચાર્યએ બતાવેલ સમા-
ધિને ન સેવનાગ શિષ્યોને દોષો (નુકસાન) છે માટે નીચેના
• શિષ્યના કહેલા શુભો તેમણે ધારણ કરવા જોઈએ

જે માસવં મિક્ષુ સુસાહુવાદી
પઢિહાણવં હોડ વિસારણ ય
આગાઢપણે સુવિંભાવિયપ્પા

અન્નં જનં પત્રયા પરિહવેજ્જા ॥૨૩॥

જે સાધુ બોલવામાં નિપુણ હોય, સાધુને યોગ્ય બોલ-
નારો પ્રતિભાશાળી તથા સામ્રાજીના પરમાર્થને બાળનારો તીક્ષ્ણ
બુદ્ધિવાળો આત્માનું ઓળખાણ થયું હોય તેવો પણ અહ-
કારે ચડે તો પોતાની બુદ્ધિનો હુડપયોગ કરી બીજાનો
તિરસ્કાર કરે;

ટી. અ.—ભા. ૧ (બોલવા)ના શુભદોષોને બાળવાથી સમજીને
આરી યોગ્ય ભાષા બોલનારો ભિક્ષુ સાધુ તથા સાધુને યોગ્ય
શોભનીકૃતિ કરનાર થોડું પણ પ્રિય બોલવાના અભાન
વાળો તે સુસાધુવાદી જેમ ખીર મધુમીકુ હોય તેમ મધુગ વચન
બોલે, તથા પ્રતિભા પોતાની આત્મચિત્રી વિગેરે બુદ્ધિ શુણ્ધી
યુક્ત [અભય કુમાર કે ખીરબેલ જેવો] પ્રતિભાવાળો બીજાએ

પૂજા તરત જવાળા આપનારે [હાજર જવાળા] હોય, અથવા
 ધર્મકથા કરવાના સમયમાં જાણી, લે કે સાલજનારો પુરુષ
 કોણ છે કયા દેવને નમનારો છે, કયા મતને માને છે,
 એમ જાણુ પોતાની વીક્ષુ સમયસૂચકતાની બુદ્ધિથી જાણે,
 તેથી યોગ્ય રીતે જોલે, તથા વિચારે તે અર્થ અહુલમા સમર્થ
 અને શ્રોતાને અનેક રીતે શુકિતથી સમજાવે, (ય શંકથી
 જાણુ કે) તે પ્રમાણે સાંલજનારનો અભિપ્રાયને પ્રથમ જાણી
 લે, તથા આગાહ-અવગાહ પરમાર્થ સમજાવનારી તત્ત્વજ્ઞાન
 સમજાવનારી પ્રજ્ઞા બુદ્ધિવાળો તે આગાહપ્રજ્ઞ સાધુ કહેવાય,
 તથા સારી રીતે ધર્મવાસનાથી ભાવિત આત્મા જેનો છે તે
 સુવિભાવિતાત્મા છે, આથી સત્ય ભાષા વિગેરેના શુભોચી
 શોભીતો સાધુ થાય છે,

આવા શુભવાળો થયા પછી તે શુભો જે નિર્જરાનું
 કારણ છે, તેનાથી પણ અહુકારી અને, મનમાં સમજે કે
 હું જ ભાષાની વિધિ જાણનારો છું, હું જ સાધુવાદી છું, મારા
 જેવો પ્રતિભાષાળી બીજો નથી, વળી મારા જેવો અલૌકિક
 તે જીવ ધર્મના લોકોત્તર શાસ્ત્રોના પરમાર્થને જાણનારો
 અવગાહ પ્રજ્ઞાવાળો બીજો કોઈ નથી, હું જ સુવિભાવિતાત્મા છું,
 આમ શુભોચી, અહુકારે ચડેલો પોતાની બુદ્ધિથી પીત્ર
 માણસોને અવગણે, અને જોલે કે આવા મૂખથી હું જ
 સમજે તેવા કુડીના કપાસ જેવા અમૂલિ (મૂઠાંથી વાર્તાલાપ

કરે? અથવા ધર્મકેધાના અવસરે વ્યાખ્યાન પણ ન આપે,
એમ અહીં કારે ચડેલો ધાય તે માટે કહે છે,
अन्यैः स्वेच्छारचितार्थं विशेषान् श्रमेण विज्ञाय
कृत्स्नवाङ्मयमित इति स्वादत्पदगानि दर्पण ॥૧॥

બીજાઓએ પોતાની ઇચ્છાથી બનાવેલ (પદો કાઢ્યો)
ને ધર્મથી નમજીને તેના વડે પડિત બનેલો મનમા મનને
કે હું બધા આખોમા પારખામી વયો છું એમ સમજીને
અહીં કારવી મગોને ખાય છે (બીજાનો નિન્દકાર કરે)

एव ण से होइ समाहिपत्ते,

जे पन्नवं भिक्खु विउक्खसेज्जा;

अहवाऽवि जे लाभमयावलित्ते

अन्नं जणं खिसति वालपन्ने ॥૨४॥

એમ ડરનાવી તે નાવું નમાધિ ચાલત ન પામે,
નરણ કે જે બુદ્ધિવાન સાધુ બુદ્ધિનો મુકલ કરે અથવા
લબ્ધિધારી લાભ મદનો અહીં કાર કરે તે બાળ બુદ્ધિવાળો
બીજા સાધુને વાત વાતમાં હલેલ પાડે છે,

હવે આવા સાધુના દોષા બતાવે છે, ઉપર બતાવેલ
પ્રક્રિયા વડે પાન્કાનો પરાભવ કરીને પોતાનું માન વધારતો
બધા સાસ્રો ભણવા છતાં વત્તવાર્થમા નિપુણમતિ : છતાં
સમાધિરૂપ મોક્ષમાર્ગ જ્ઞાનદર્શન ચારિત્ર કે ધર્મ ધ્યાનરૂપ
માર્ગને પામતો નથી, ઉપરથી જ દેશ્વર પોતે પોતાને

પરમાર્થ જાણનારો માને છે, પ્ર-આવો કોણ હોય ? ઉ-જેણે
 શાસ્ત્રોની ગંભીરતાના પરમાર્થને જાણ્યો નથી, તે પોતાની
 બુદ્ધિમા સર્વજ્ઞપણું સમજીને ગર્વ કરે, પણ તે મનાધિ
 શાંતિને ન પામે, એ મુદ્દાની વાત યાદ રાખવી, હવે બીજા
 મહા સ્થાનોને બતાવે છે, અથવા બીજી રીતે બતાવે છે કે
 જેને અતરાય કર્મ તુટેલું છે તે લગ્નિધવાન પોતાને ત્યા
 પારકાને માટે ધર્મોપકરણો વિગેરે જલદી લાવવામા નમર્થ
 હોય તે તુચ્છ સ્વભાવથી લાભ મદમા લેખાય, તે પણ
 સમાધિ પામતો નથી, તેવો સાધુ પણ બીજા લગ્નિધરહિત
 સાધુને અશુભ કર્મના ઉદયથી વસ્તુ ન લાવતો જેથીને
 તેનો તિરસ્કાર કરે, ધિક્કારે, અને જોલે કે મારા જેવો
 સર્વ સાધારણ થયા સમારો વિગેરે ઉપકરણોને લાવનારો
 બીજો કોઈ નથી, બાકીના બીજા બધા પોતાતુ પેટ ભરવામા
 વ્યગ્ર વ્યયેલા કાગડા જેવા છે તેમનાથી મારે શુ પ્રયોજન
 છે ? આવી રીતે બાળક જેવી તુચ્છબુદ્ધિવાળો મૂર્ખ માણસ
 બીજા સાધુઓની નિંદા કરે,

પન્નામયં ચેવ તવો મયં ચ

પિન્નામય ગોયમયં ચ મિશ્રૂ

આજીવગં ચેવ ચત્યમાહુ

સે પંડિય ઉત્તમ પોગલે સે ॥૧૫॥

(૧) તીક્ષ્ણબુદ્ધિમદ્, (૨) તપમદ્ (૩) જોત્રમદ્ અને આલેખિકા તે અર્ધમદ્ એથી કહ્યો છે, તે ચારે નમાવે છોડે, તે પડિત અને ઉત્તમોત્તમ સાધુ જાણવો,

આ પ્રનાયે બુદ્ધિનો મદ્ કરી બીજાનું અપમાન કરતા પોતે જ જાણક જેવો તુચ્છ જણાય છે, એથી બુદ્ધિનો મદ્ ન કરવો, ફક્ત આજ મદ્ ન કરવો, એમ નહિ, પણ સસારથી છુટવાવાળાએ બીજા મદો પણ ન કરવા, ત જાતાવે છે, તીક્ષ્ણબુદ્ધિથી મદ થાય તે પ્રજ્ઞામદ્ તેને તવા નિશ્ચયથી ૨ તપ મદને કાઢવે, હું જ ચચાયોમ્મ શામ્મનો વેત્તા છું હું જ ઉત્કૃષ્ટ તપ કરનારો છું, તથા ઇક્ષ્વાકુવશ હરિવશ વિગેરે ઉચ્ચ જોત્રમા જન્મેથી માટે શ્રેષ્ઠ એવો (૩) જોત્રનો ગર્વ છોડી દેવે, તથા જેના વડે આલેખિકા આલે તે આ જીવ-દ્રવ્ય નમૂદ્ તેને પ્રાપ્ત તે આ જીવક (૪) અર્ધમદ્ ધન સત્તાનો મદ્ પણ ત્યાગવે, ચ શમ્મથી બાકીના ચાર મદોને પણ છોડવે, તેના જવાથી (છોડવાથી) પડિત તત્ત્વવેત્તા જાણવો, આ બધા મદો છોડનાર ઉત્તમ મુનઃમલ-આ મા થાય છે, પુનઃમલનો બીજો અર્થ પ્રધાન છે, તેથી ઉત્તમથી પણ ઉત્તમ જાણવો,

एयाडं मयाडं विगिच धीरा

ण ताणि सेवंति सुधीरधम्मा
ते सब्बगोत्तावगया महेसी

उच्चं अगोतं च गति वयंति ॥२६॥

ઉપર કહેલા બધાં મદો છોડીને ધીરસાધુઓ, ફરીને તે સેવન કરતા નથી, તે સુધીર ધર્મવાળા ઉચનીચ બન્ને ગોત્ર છોડીને તે મહર્ષિઓ સર્વોત્તમ અગોત્ર ગતિ કહે છે તે મોક્ષને પામે છે,

હવે મહાસ્થાનોને ન કરવાનું બતાવીને તેની સમાપ્તિ કરે છે, ઉપર બતાવેલ પ્રજ્ઞા વિગેરે મહાસ્થાનોના સાર જમણુના દારણો સારી રીતે જાણીને તેને ઠોડે, ધી બુદ્ધિ વડે રાજ્યે શીલે તે ધીર વિદિવચેત્ર તત્ત્વનું પુરૂષો આ ગતિ વિગેરે મદોને આદરતા નથી

પ્ર—આવા કોણ ?

ઉ—સુધીર-સુપ્રતિષ્ઠિત ધર્મ દૃતચારિત્રરૂપ જેમને છે તે સુધીરધર્મવાળા બધાં મદો છોડીને મહર્ષિઓ ઉત્તમ તપ વડે કર્મમેલ ધોઈને બધા ઉચ ગોત્રને ઉલ્લધીને મોટી ઉચી મોક્ષ નામની સર્વોત્તમ ગતિને મેળવે છે, એ શબ્દથી જાણવું કે જ્ઞાત્ય તે જાવમા મોક્ષે ન જાય તો કટપાતીત એના પાત્ર અનુત્તર વિમાનમા જાય છે, અગોત્રપદ મેળવે તેથી જાણવું કે ત્યાં નામ કર્મ આચુ વેદનીય વિગેરે ધાતી કે અધાતી કર્મ એક પણુ હોતું નથી,

મિક્ષૂ મુયચ્ચે તહ દિટ્ઠધમ્મે

ગામં ચ નગરં ચ અણુપવિસ્સા
સે એસણં જાણમણેસણં ચ

અન્નસ્સ પાણસ્સ અણાણુગિદ્ધે ॥૧૭॥

સાધુ શરીરની, મૂર્છા, મુકીને ધર્મને મમજેલો ગામ નગરમાં ગોચરી જતા એપણા અનેપણા શુદ્ધ અશુદ્ધ આહાર કે પાણી મળેથી સમજીને શુદ્ધ મળે તો પણ શુદ્ધ ન થતા સભાગીને લે

આ પ્રમાણે મહસ્થાન છોડેલો બિદ્યાથી જીવન શુભરનાર બિદ્યુ કેવો હોય તે જતાવે છે, મૃત મરેલા માફક સ્નાન વિલેપનના સંસ્કાર (શોભા)નો અભાવ છે, જેને તેવી અર્ચા તનુ-શરીરવાળો તે મૃતાર્ત-અથવા મોઢન-મૃત આનંદ શોભાવાળી અર્ચા પદમલેશ્યા વિગેરે જેને છે તે મુદર્થ પ્રત્યક્ષ લેશ્યાવાળા માધુ હોય, તથા ધર્મ દીઠો તે સમજેલ છે યથાવસ્થિત દ્રુત ચારિત્રરૂપ ધર્મ તેવા સાધુજી ગામ નગર મડળ વિગેરે મધ્યમાં ગોચરી માટે ગયેલ હોય, તથા ધૈર્ય તથા ઉત્તમ મધ્યજીવાળા હોય તે એપણા શુદ્ધ આહાર શોધી તપાગીને લેવો તે એપણાને જાણે, તથા ઉગમ દોષ (સાધુ નિમિત્તે જીવહિંસાનો આરંભ વાય તેવો) અનેપણા ન લેવા યોગ્ય આહારને તથા તે ઊડવાનું તથા ન છોડે 'તો અશુભ કર્મ' જાણવાનો વિપાક-ફળને જાણે છે, તેથી અન્નમાં પાણીમાં સારી વસ્તુમાં મૂર્છા ન રાખતા મામાન્ય વસ્તુની નિંદા ન કરતા ઉચિત લક્ષ્મને વિગેરે, તે જતાવે 'ઠ, સ્થવિર કટ્ટપી નાધુ ૪૨ દોષ સંકુલ બિદ્યાચંદ્રણ કરે, જિનકાળી માધુ પાચનો અભિગ્રહ જેનો ગ્રહ તે આ પ્રમાણે

સસદ્દ મસસદ્દા સદ્દદ્દ તદ્દદ્દ હોતિ અપ્પલેગા ય
હમહિયા પમહિયા હમિય રમ્મા ય સત્તમિયા ॥૧॥

(૧) ખરડેલા ‘હાથે’, (૨) ન ખરડેલા ‘હાથે’ (૩) ગૃહસ્થે પોતાને માટે કાઢેલું (૪) તેલ ધી વિગેરેના લેપ રહિત (૫) પીરસવા કાઢેલ (૬) પીરસતા બચેલ (૭) ફેંકી દેવા ભોગ નિત કદખી સાધુને પાછલી બે રીતે કહે, અર્થાત્ ગૃહસ્થને ફેંકી દેવા જેવું જે અન્ન વિગેરે હોય તેનાથી પોતાને નિર્વાહ કરે, કાયાને ભાડું ફક્ત આપે, અથવા જેવો જે અભિગ્રહ ધારે તે પ્રમાણે મળે તો એવણા, ન મળે તો અનેવણા સમજીને કયાય લેવા પેસતા તેવો આહાર મળે પણ મૂર્છિત (લાલચુ) ન થાય, પણ શાંતિથી શુદ્ધ શિક્ષા લે,

અરતિં રતિ ચ અભિભૂય મિક્સૂ

વહુજણે વા તહ એગચારી

એગત મોળેણ વિયાગરેજ્ઞા

એગસ્સ જંતો ગતિ રાગતી ય ॥૨૮॥

જેદ તથા હર્ષ છોડીને સાધુ સમુદાયમાં હોય કે એકલો હોય તેને કોઈ ધર્મ પૂછે ત્યારે સચમ ધર્મ સમજાવી દહે કે આ એકલા શુવને ગતિ આગતિ તેણે કરેલા પૂર્વ દુર્યોના અનુસારે ફળ મળે છે, માટે પાપ ત્યાગી ધર્મ કરે,

ઉપનંત બતાવ્યા પ્રમાણે સાધુને અનુકૂળ વિષયની પ્રાપ્તિ છતાં પણ ત્યાં રાગદ્વેષ કર્યા વિના દેખવા છતાં ન દેખ્યા

સોભજ્યા છતાં ન સાભજ્યુ, એવા ભાવસંહિત મૃત કદવ દેહ
વાળા સારા જેએલા ધર્મવાળો એવણા અનેવણાને 'ભણતો
અમળાપણી યોગ્ય મળતા પણ મૂર્છા ન કરતો' જામનગર
વિગેરેમા પેઠેલો હોય તો અસયમ (ગૃહસ્થવાસ)મા આનંદ
અને સંયમમા અરતિ કોઈક વખત થાય તો તે ઉત્તમ
સાધુએ દૂર કરવાં તે કહે છે, મહામુનિને આનંદ ન કરવાથી
શરીરમા મેલ વધવાથી તથા વાલ ચણા વિગેરે ખાઈલા
ખાવાથી કોઈ વખત અશુભ કર્મના ઉદયથી સયમમા અરતિ
(કટાણો) આવે, તે વખતે તે સાધુ પોતાની સ સાગી અવ
સ્થાને સુખી માનીને તેવી ઈચ્છા થાય તો જુ ગૃહસ્થી ધયા
પછી તીર્થચતુરક વિગેરેના કુ ખો ચાલ કરી તે તથા તેમનું
આયુષ્ય અપ મમલને તે કટાણાને દૂર કરે, અને એકાત
મોનપણે સાધુ ધર્મમા ત્રિવર થાય, તેવીજ રીતે અસયમ
તે સાવલ અનુષ્ઠાનમા પૂર્વે અનાદિ જાળથી તે સુખ લોગવેલા
ટાવાથી તેમા મન લલચાય, તોપણ તે સુખને કુ ખ માનીને
સયમમા દૃઢ થાય, ફરી ઉત્તમ સાધુનું વર્ણન કરે છે, ઘણા
ગૃહવાસી સાધુઓ નોતલી હોવાથી સંયમ પાળવામા
સહાયતા કરે, તે ગૃહજન પરિવાજવાળો હોય તવા કોઈ
વખત એકલો પણ હોય, તે પડિમાધારી સાધુ એકલચિહારી
કે નિનકટથી વિગેરે હોય, તે પરિવાજવાળો કે એકલો હોય,
તેવાને કોઈ ધર્મસ્વરૂપ પૂછે, કે કોઈ બીજુ પૂછે, તો એકાત મોન
(સયમ)ની વૃદ્ધિનું વચન ધર્મકથાના સમયે બોલે, અ-

મારે પણ જોવું હોય, ત્યારે સયમને આધા ન લાગે, તેવી રીતે ધર્મનો સંબંધ કરો.

પ્ર.—શું વિચાર કરીને? શું જોલે? તે બતાવે છે, એકલા અસહાયતાના જીવને તેની કરેલી શુભ અશુભ કર્મોને આધારે પરલોકમાં જવાનું થાય છે, તથા પૂર્વ કરેલી કર્મોને આધારે ત્યાંથી આવવાનું થાય છે, કાંતું છે કે

“કર્મ કરે છે એકલો, જો ભવે છે એકલો.”

જન્મે મરે જ એકલો, ભવાતરે પણ રેખા” ॥૧૭

માટે ઉપરથી સહાય કરનારા બીજા દેખાય તોપણ પરમાર્થથી વિચારના ધર્મ હોયીને બીજાના સહાયક નથી, આ વિચારીને યુનિયોને ઉચિત નીત તે સયમ ધર્મ મુખ્ય છે તે બતાવે

સપં સમેત્તા અટ્ટવા વિસોત્તા

મામેજ્જ ધમ્મં હિયરં પપાણં

જે ગરહિયા સણિયાણપ્પઓગા

ણ તાણિ સેવતિ મુધારવમ્મા ॥૨૧॥

જોનાની મળે નમરો, અથવા ૩૩ પાને આજીવને કરો. ૩ દિન થાય તેવા સન અસ્તિત્વ ધર્મ કરે, તથા એકાન્તમાં નિવાસ ન કરે, તથા મુખીર ધર્મ સદા ઉત્તમ

સાધુઓ અગ્નિની પલ્લુ નિદા યાય તેના મર્મવેધક વચનો
ન બોલે

વળી બીજાના ઉપદેશ વિના પોતાની મેળે સમજે,
પ્ર-શ્ન ?

ઉચ્ચાર ગતિવાળો મસાર છે અને તેના કારણે
મિથ્યાત્વ અવિરતિ પ્રમાદ કપાય અને યોગ જ્ઞેન પાચ છે
તે, તથા અશેષકર્મ ક્ષય થનાથી મોક્ષ મળે તથા તેના
કારણે સમ્યક્ દર્શન જ્ઞાન ચારિત્ર આ બધું પોતાની મેળે
કે અન્ય શુદ્ધ તે આચાર્ય વિગેરે પાનેવી સાબળીને બીજા
મોક્ષાભિવાધી જીવોને શ્રુત ચારિત્રરૂપ ધર્મ કહે

પ્ર-કેવો ? વારવાર જન્મે તે પ્રજા સ્થાવર જ ગમ
જીવો, તેમનું હિત યાય તેવો સદા ઉપકારી ધર્મ કહે, જ્ઞેન
ઉપાદેય પ્રથમ જતાવીને હવે ત્યાગવા ચો ય જતાવે છે, જે
નિદનીય છે તેવા મિથ્યાત્વ અવિરતિ પ્રમાદ કપાય અને
ચો ય જે કર્મ બંધનના હેતુઓ છે, તે નિયાપું તે લોગોની
ઇચ્છા સહિત વર્તે છે, તે સનિદાન અર્ધાત્ હું આ લી રીતે
ધર્મ કરીશ, કે ઉપદેશ આપીશ, તો લોકો તરફથી મને
બહુમાન તથા ભેદની વસ્તુઓ મળશે, આવા લોગોના
કારણોને મુનિ મહર્ષિઓ ઉત્તમ સાધુઓ દોષ, તે ચારિત્રમા
વિવરણ આ કૃત્યોને સમજીને કોઈ પણ જાતની આગ તા
વાળું કૃત્ય ન કરે, (પણ નિર્મળ સાવલી જ્ઞાન બધું ચારિત્ર

પાળે) અથવા નિંદનીક વચનો ન બોલે જેમકે કુતીર્થિઓ
પાપ બ્યાપારમા રક્ત થએલા શીલથી બ્રહ્મ મત રહિત કુઠલ
વેંટલ કરનારા છે, એવું અન્ય દર્શનીનું કુપર્ચન, બેવાયા
છતા પોતે વિના કારણ પારકાના દોષ ઉઘાડનારા નિંદાના
મર્મ બેદનારા વચનો ન બોલે, તે સુધીર ધર્મીઓ છે

કેસિંચિ તક્કાઈં અવુજ્ઞ ભાવં,

સ્વદંપિ ગચ્છેજ્ઞ અસદ્વહાણે

આઉસ્સ કાલાડયારં વઘાણ

લહ્હાણુમાણે ય પરેસુ અટ્ટુ ॥૨૦॥

પોતે ખીજનો અભિપ્રાય સમજ્યા વિના ઉપદેશ દેવા
જાય તો પેલાને બદ્ધા ન થતા વિવાદ વતા ક્રોધી વધને
ઉપદેશ દેનાર સાધુશ્રાવકના આયુષ્યને ઘટાડે અર્થાત્ અકાળે
મૃત્યુ આણે, માટે પ્રથમ ખીજનો અભિપ્રાય સમજવાવાળે
ધર્મોપદેશ ખીજને આપનો અવવા હવાદિકનું સ્વરૂપ
જાતાવતું

ટી-કોષ્ટ મિત્યાદિદિકાના કુતર્કથી પરિણમેલા પોતાના
આગ્રહમા દૃઢ વચેલાના વિતર્કો એટલે તેણે મતિ સ્થપનાથી
કરેલા કુભાવને સરળ સાધુકે શ્રાવક ન સમજતા નીત ધર્મ
તેને સમન્તવવા પ્રયત્ન કરતા ન મમજે તો વખતે કડવું વચન

કહેતાં' પણ તેની મમજે, અને વધારે જોલણાવાળા થતા સામેવાળો સાધુ શ્રાવકની કૃત્યા પણ કરાવે, જેમ પાર્લક પુરોહિતે બધકે મુનિનો વધ કરાવ્યો, તેજ કુદત્વ બતાવે છે, તે અન્ય દર્શની જેનોનું કડવું વચન સાબળીને ઠોપાય-માન થઈને જોલનારનું લાણુ આણુ પણ દુક્ર કરે, તેથી ધર્મ દેશના દેવા પડેલા પુરૂષના વિચારો જાણીને પછી ઉપદેશ કરવો તે આ પ્રમાણે—આ પુરૂષ કોણ ગળાદિ છે, કયા દેવને માનનારો છે, અથવા તેનું મતવ્ય શું ? કોઈ મતનો આગ્રહ છે કે નહિ, આ બધું મમજીને તેને ઉચિત ઉપદેશ દેવો એ બધું સમજ્યા વિના ઉપદેશ દેવા જતા પારકાને વિરોધનું વચન કહેવા જતા પારકો પ્રાણુ લે, એટલે આ લોકનું હિત બગડ્યું અને પોતે તેને નારવાનું નિયાતુ દે, તો તેનો તથા સામેવાળાનો બગાડ થાય માટે બરોબર અનુમાનથી પરીક્ષા કરી પારકાઓને ઉપદેશ દેવાની યોગ્યતા વાળે બીજા જીવોને સાચા ધર્મનું જીવાદિક સ્વરૂપ પોતાના તથા પરના ઉપકાર માટે બતાવવું

कम्मं च छंदं च विगिच धीरे

विणइज्ज उ सव्वओ(हा)आयभाव
 रुवे लुप्पंति भयावहेहि

विज्जं गहाया तस योवरेहि ॥ ૨૧ ॥

સાધુએ પૂજા કે-સત્કાર-વિગેરેથી નિરપેક્ષ થઇને તપ અને ચારિત્ર વિગેરેને આરાધવુ, તેમ વિશેષ નિરુપૃહી થઇને ધર્મદેશના દેવી, આ અભિપ્રાયથી કહે છે. સાધુ ઉપદેશ આપતા વસ્ત્ર પાત્ર વિગેરે મળવાની આકાંક્ષા ન રાખે તેમ પોતાની આત્મ પ્રથ સા (દીર્ઘિ) ન વાહે, તવા સામળનારનું મનખુશ થાય તેવી રાજકવાની વિકથા કે ધીજતને ઠગવાની કથા ન કહે, તેમ તે જે દેવતાને માનતો હોય તેની નિંદા વિગેરે ન કરે, બધા અનર્થો ત્યાગીને રાજદ્વેષ વિના સામળનારના અભિપ્રાયને વિચારી અમ્યગૃહ્યન વિગેરેનુ ધર્મનુ સ્વરૂપ બતાવે, તેમ અનાકુલ તે મૂત્ર અર્વ શરણર સમજીને અકપાયી સાધુ રહે,

આહત્તહીયં સમુપેહમાણે

સવ્વેહિં પાણેહિ ણિહાય દંઢં

ળો જીવિયં ણો મરણાહિકંચી

પરિવ્વણ્ણા વલયા વિમુક્કે

(મેહાવી વલયવિપ્પમુક્કે) ॥૨૩॥

આહત્તહીયં નામ ત્રયોદશમધ્યયનં

સમત્તં (ગાથા ૫૯૨)

સાચા ધર્મને દેખતો બધા પ્રાણીઓતે દુઃખ દેવાનું
છોડીને અવિત મરણની આકાંક્ષા છોડી ચારિત્ર પાળે, અને
તસાર બંધનથી મુક્ત થાય, બવવા બુદ્ધિમાન સાધુ માયા
છોડીને મોક્ષમા ભય,

બધા અધ્યયન સમાપ્ત કરવા સાર કહે છે

આહુતહીય વિગેરે યાત્રાતથ્ય (સાચો ભાવ) ધર્મ માગી
સમવરણ એ પણ અધ્યયનનો સાર સૂત્રમા આવેલ સમ્ય-
ક્ત્વ અથવા ચારિત્ર તેને દેખતો વિચારતો સૂત્ર તથા
અર્થને મારી રીતે ક્રિયા કરવા વડે પાળતો સ્થાવર જગમ
બધા જીવોમા જે સૂક્ષ્મ બાહરના ભેદ છે, તે પૃથ્વી કાય
વિગેરેને હડ દેવાય છે તે જીવહિસાની ક્રિયાને છોડીને
પોતાનો જીવ ભય તો પણ સાચાધર્મને ઓળંગવો નહિ,
તે કહે છે, અસંયમ અવિત કે લાભો કાળ જીવવાની ઈચ્છા
સ્થાવર જગમ જીવોની હિંસા કરીને ન ગણે, તેમ પટ્ટી
મહની વેદનાથી કટાણીને વેદના સહન ન વાય તો પાણીમા
અગ્નિમા કે ઉગ્રેથી બૂસકો મારીને ખીન જીવોને પીડા
કરીને મવાની પણ ઈચ્છા ન રાખે, આ પ્રમાણે સાચો
ધર્મ ઈચ્છતો જીવહિંસા છોડી અવિતમરણ ન ઇચ્છતો
ઉદ્યુત વિહારી જનીને બુદ્ધિમાન સાધુ મોહનીય કર્મની
માયામા ન વીંટાતો સંયમ પાળી મોક્ષમા ભય, તેરમું
અધ્યયન યાત્રાતથ્ય નામનું પુરૂ થયું

અથ નામનુ ચોદસુ અધ્યયન કહે છે.

તેરમું કહ્યું, હવે ચોદસુ શરૂ કરે-છે, તેનો આ પ્રમાણે સળધ છે, આ આત્મારહિત (તેરમા) અધ્યયનમા યાયાતથ્ય એટલે શુદ્ધ ચાત્રિ કહ્યું અને તે બાદ અન્યતર- શ્રદ્ધ (ગાઠ) ધન તથા કપાય વિગેરે ત્યાગવાથી શેષે છે, તે પશ્ચિમક ત્યાગવાનું આ અધ્યયન છે, આવા સળધ આવેલા આ અધ્યયનના ચાર અનુયોગદ્રારે ઉપક્રમ વિગેરે થાય છે, તેમા ઉપક્રમ દ્વારમા બતાવેલો અર્થાધિકાર આ પ્રમાણે છે, બાદ અન્યતર બને પ્રકારનો યવ પરિબ્રજ) ત્યાગવો, નામ-નિષ્પત્ત નિક્ષેપામા આદાન પદ્ધતી અને શુભ નિષ્પત્તિપણથી શ્રવ એવુ આ અધ્યયનનું નામ છે તે યથે અધિકારે નિર્ધુક્તિકાર કહે છે

ગયો પુચ્ચુદ્વિદ્ધો દુવિદ્ધો સિસ્સો ય દ્વોતિ પાયવ્વો
પન્વાવણ સિસ્સાવણ પગય સિક્કાવણાણ ॥ નિ. ૧૨૭ા
આવા—દીક્ષા પૂર્વે કહેલો છે, તે અથ મહણ ડરનાર શિષ્ય જે પ્રકારનો છે દીક્ષા લેનાર અને પછી દશ પ્રકારની સમાચારી શીખનાર છે દીક્ષાની વાત પૂર્વે કહી છે, આ શિક્ષા લેવી અને તે પ્રકારે ચાલવાનું છે,

ટીકા અર્થ—અથ દ્રવ્ય અને ભાવ એમ બે લેદાથી હુ લક નૈર્ઋત્ય નામના અધ્યયનમા ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રમા વિન્તારથી કહેલ છે, પણ અહીં તો બંને પ્રકારની દ્રવ્ય

અને ભાવથી ગાઠ જે શિષ્ય છે તે અર્થવા જે શિષ્ય આચારાગાદિ અથ (સૂત્ર) જે શીખે, તે કહેશે તે શિષ્ય બે પ્રકારે જાણવો, (૧) દીક્ષા આપવી, (૨) ભણાવવો, જેને દીક્ષા આપીએ કે સૂત્ર ભણાવીએ તેને પ્રકારનો શિષ્ય જાણવો. પણ અહીં શિક્ષા ભણાવવાનો અધિકાર છે, તે કહે છે, સાં સિચ્ચગો ય દુવિહો ગણે આમેવના ય નાયવ્વો ગણમિ હોતિ તિવિહો મુત્તે અથે તદુમણ મ ॥નિ ૧૨૮॥

તે શિક્ષા બદલ કરનાર બે પ્રકારનો શિષ્ય છે, પ્રથમ શિષ્યામણુ છે, અને પછી તે પ્રમાણે વર્તે, તેમા પ્રથમ શિષ્યામણુ લેનાર ત્રણ પ્રકારે છે, સૂત્ર ભણે પછી અર્થ ભણે, કેઈ બે સ્થાને ભણે

આમેવનાય દુવિહો મૂલગુણં ચર ઉત્તરગુણં યે મૂલગુણે પચવિહો ઉત્તરગુણ ધારસવિહો ડ ॥નિ ૧૨૯॥

સૂત્ર તથા અર્થ બંને પછી તે પાળવા માટે આત્મેવના (આચરણ) છે, તે બે પ્રકારે છે, તેવી આત્મેવના વડે શિષ્ય બે પ્રકારે વાચ છે, એક તો મૂળ ગુણો (મહાવતો)નું પાલન કરનાર છે, બીજો ઉત્તર ગુણ સંબંધી અનુષ્ઠાન કરનાર છે, તે મૂળ ગુણ પચમહાવત તે પાલ્ય પ્રકારે દેવહિસા નિયેધ વિગેરે પાળનાર છે, તે મૂળગુણ સંવનાર શિક્ષક (શિષ્ય) છે, તેજ પ્રમાણે ઉત્તર ગુણમા સારી રીતે નિર્દોષ પિડ વસ્તુ

શોધીને લાવવાનો શુભ ધરાવનાર ઉત્તરગુણ પાળનાર શિષ્ય છે,
ઉત્તરગુણની ગતિ—

પિંદસ્ત્ર જા વિસોદી-સમિર્દઓ-માનના તવો દુવિહો ॥
પડિમા અભિગદાવિ યા ઉત્તરગુણ મો વિયાણાહિ ॥૧॥

આહારાદિ વિશુદ્ધિ બાલુ, સમિતીઓ ભાવના દુવિધ તપ
બાર પ્રતિમા અભિગદા, આલુ, ઉત્તરગુણ તેનો કર ખપે ॥૧॥

૧. અથવા બીજા ઉત્તર ગુણો છતાં વધારે સકામતિર્જનાનો
હેતુરૂપ બાર પ્રકારનો તપ છે, તેથી તેને લીધે એટલે છ
અલ્પતર છે, બાકી એમ બાર લેટે તપ કરે તે બહુવો.

શિષ્ય આચાર્ય વિના ન થાય માટે આચાર્યના લેટો
બતાવે છે

આયરિઓડવિયા દુવિહો પન્વાવતો વ સિસ્ત્રાવતો ય
સિસ્ત્રાવતો દુવિહો ગહને આસેવળે ચેવ ॥નિ ૧૩૦॥

શિષ્યની અપેક્ષાએ આચાર્ય મલુ બે પ્રકારના છે, એક
દીક્ષાને આપે છે, બીજા બહુવે છે, શીખવનાર પણ બે
પ્રકારે છે, એક તો મૂત્ર પાક આપે છે, બીજા દશવિધ
ચત્રવાલ સમાચારીની ક્રિયા સમબળીને કરાવે છે,

ગાહારિતો તિવિહો મુચે અત્યે ય તદુમુચે ચેવ
મૂલગુણ ઉત્તરગુણે દુવિહો આમેવળાણ ચ ॥નિ, ૧૩૧॥

સૂત્ર—સમાચારીનો પાઠ આપનાર આચાર્ય પછી ત્રણ પ્રકારના છે, ૧ સૂત્ર ૨ અર્થ અને ૩ અને આપનાર છે, આગે ચના આચાર્ય મૂળ શુદ્ધ મહાવ્રતો પ્રદોષર પળાવે, અને બીજા ઉત્તરશુદ્ધોના સૂક્ષ્મતા લેદો પછી પળાવે.

નામનિષ્પન્ન નિશ્ચયો પુરો વયો, હવે સૂત્રાનુગમમા સૂત્ર અટક્યા વિના વિગેરેના શુદ્ધવાણુ બોલવું તે કહે છે

ગંથં વિહાય इह सिक्खमाणो,

उट्ठाय सुवंभवेरं वसेज्जा.

ओवायकारी विणयं सुसिक्खे,

जे छेय विप्पमायं न कुज्जा ॥सू. ૧॥

સસારની મોહરૂપ અવિ છોડીને માધુષ્ઠાની શિક્ષા માનને, નિર્મળ સયમ માટે તૈયાર થઈ-સાડ પ્રજ્ઞાચર્ય નવવાડવાણુ પાળતો નહે, અને આચાર્યની આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તી વિનય શીખે, અને તેનો ડોહો સાધુ ધર્મ અનુષ્ઠાનમા સુત્રી બુદ્ધી રીતે પ્રમાદ ન કરે.

આ પ્રવચનમા સસારનો (અસાર) અવશ્ય બાળીને 'સારી' રીતે ગમેછને સુમુદ્ધ બેના વડે આત્મા (જાણમા) શુચાય તે અવધન ધાન્ય ચાદી સોનું દાસ દાસી ડોર વિગેરે છોડીને સાધુ બને તે અહંકુ આસેવન શિક્ષાને સમજને.

પાળતો નવ ધ્રુવચર્યની વાડ સાથે સારી રીતે—ધ્રુવચર્ય
 પાળે, અથવા સુધ્રુવચર્ય તે સયમ ગરોળર પાળે, આચાર્ય
 યાદિની આજ્ઞામા જ્યાં સુધી એકલવિહારની પ્રતિમા ન સ્વીકારે
 ત્યાં સુધી રહે, અને તેમના કહેવા પ્રમાણે વર્તે, અને જેના
 વડે કર્મ ન થાય તે વિનય ગરોળર રીતે, અને આદરે
 તે નહણુ અને આસુવન વડે વિનય કરે, (અને ઉત્તમ શુભોને
 પ્રાપ્ત કરે) વળી દેકડાદ્યો સાધુ સયમ અનુષ્ઠાનનું જે
 કાર્ય આચાર્ય બતાવે તે જુદુ જુદુ કાર્ય કરવામા પ્રમાદ
 ન કરે જેમ રોગી વૈદ પાને દવાનીવિધિ સમજીને તે પ્રમાણે
 વર્તે તો દીર્ઘ વધે અને નિરોગી થાય તે પ્રમાણે સાધુ
 પણ આવધ જવ (પૈનો વિગેરે ક્રોધ વિગેરે) ત્યાગીને અંશુલ-
 કર્મ રૂપ રોગ ત્યાગવાને દવારૂપ શુદ્ધતા વચનો માનીને
 તે પ્રમાણે વર્તતા બીજા સાધુઓ પાસે વાહવા મેળવી મોક્ષ
 મેળવે,

જહા દિયા પોતમપત્તજાતં,

સાવાસગા પવિત્રં મન્નમાણં,

તમચાદ્યં તરુણમપત્તજાતં,

ઢંકાડ અલ્વત્તગમં હરેજા સૂ. ॥૨॥

પણ જે સાધુ આચાર્યની આજ્ઞા વિના એકલો કરે તેના
 શું હાલ થાય તે સમજાવે છે, કે, જેમ પક્ષીનું અચ્યુ

પાખા પુરી આ-ચા વિના પોતાના માળામાલી ઉડવાની ઈચ્છા કરતા તેને પાખોના અભાવે તરફડતુ નેછ દંક વિગેરે પક્ષીઓ મામની પેળી સમજીને તેને હરીને મારી નાખે છે,

ટી-પણ જે સાધુ આચાર્યના ઉપદેશ વિના અવેચ્છાથી ગચ્છમાથી એકલો પડીને ભુદો વિચરે તે પ્રજા દોષોને એકરે છે આ મતલબનું દષ્ટાન્ત બતાવે છે યથા (દષ્ટાન્ત બતાવવા માટે) જે પ્રકારે નાનુ પક્ષીનુ બચ્ચુ જેનારી ઉડાય તે પાખના જે પાખડા પુ ૧ ન આ-ચા હોય (ન ઉવડ્યા હોય) તે અપત્ત બાત કારી પાખરાણુ બચ્ચુ પોતાના માળા-માલી ઉડવાને ફાફા મારતા જેવુ જરા ડટે છે કે તેને માસની પેળી નમજીને અશક્ત બચ્ચાને દંક વિગેરે કુદ્ર તે મા ૧ ખાનારા પક્ષીઓ પોતાની સાચથી ઉપાડીને નાગી નાખે છે,

एवं तु सेहं पि अपुट्टं धम्म.

निस्सारियं वुसिमं मन्नमाणा
द्विप्पस्स छाये व अपत्तजाये,

हरिसु णं पावधम्मा अणेगे ॥सू३॥

તેમ આ નના ચિપ્થને ધર્મ પરિણુત વયા વિનાનો વાચી ઉમરનો ભુદો પડેલો જાણીને જેન પક્ષીના બચ્ચાને દંક પક્ષી વિગેરે હરી જાય તેમ આના ચિપ્થને અનુકૂળ પાપધર્મીઓ તેને કુમાર્જે દારે છે

ટી-આ પ્રમાણે હથાન્ત બતાવીને તેનો પરમાર્થ સમજાવે
 છે કે એ પ્રમાણે (તુ અન્યથા વિશેષ બતાવે છે) પૂર્વે જેમ
 પક્ષીની કાચી પાખ બતાવી, અહીં તેને બહુલે વિશેષ આ છે
 કે તે અપુષ્ટ ધર્મ પધ્ધાવાળો શિષ્ય છે, તેને સમજાવે છે કે જેમ
 કાચી પાખવાળા પક્ષીનાં બચ્ચાને માળામાંથી ઉડવાના કાફા
 મારતુ જોઈ હુણ પક્ષીઓ તેનો શિકાર કરે તેમ આ નર્મ
 કાચી વચના દીક્ષિતને લણ્યા વિનાનો તથા ધર્મના પરિણત
 ચયા વિનાનો જાણીને પાખ ડીઓ કે પાપધર્મીઓ તેને ક્રમાવે
 છે ક્રસાવીને તેને ગૃહ મમુદ્રમાંથી જુદો પાડે છે, અને જુદો
 પાડી ઇદ્રિયોની લોહપતામા પાડી પરભવની આમ્યા ઉઠાડી
 હવે આપણે વશ વચો છે, એમ માનનારા તેની પાસે પાપ
 કમાવે છે, અથવા ટુસિમ ચારિત્ર તે ચારિત્રને તે પાપીઓની
 શીખવણીથી નકામું માનતા જેમ પક્ષીના બચ્ચાને કુર
 પક્ષીઓ મારી ખાય છે તેમ આ નવા પક્ષી ગયેલા સાધુને
 મિથ્યાન્વ અવિરત્તિ પ્રમાદ અને કપાયથી હલુપિત બનેલા આત્મા
 વાળાને પાપીઓ કુતીર્ધિઓ સમાવહાલા કે રાજા વિગેરે ઘણા
 પુરૂષો તેને પૂર્વે હર્યા છે હરે છે, અને હરશે (અર્થાત્
 : લોહપતા નાખીને નસા મા ક્રસાવી દુર્ગતિમા મોડનશે,)
 (૧૪) ગલમા આવુ થાય છે માટે કાવ્ય ગાથામા ભૂતકાળ
 લીધો છે) હવે કેવી રીતે તેને હરે છે તે કહે છે પ્રથમ
 પાખ ડીઓ આ પ્રમાણે તે અગીતાર્થન કહે છે, “તમારું
 જૈન ધર્મના અગ્નિ બાળવી, જેર ઉતારવું, શિષ્યાએક વિગેરે

પ્રત્યયો (ચિન્હો) દેખાતા નથી, તથા અક્ષિભાદિ આઠ ગુણવાળું એર્થ (લેખિય) નથી, તથા જૈનધર્મને રાજાઓ વિગેરે માનતા નથી, વળી જૈન સૂત્રોમાં જીવોની અદ્વિસા જતાવે છે, અને જગત્ આખું જીવોથી ભરેલું છે, તેવી અદ્વિસા પગલી મુરકેલ છે, વળી તમારાના પવિત્રતા માટે જ્ઞાન વિગેરે નથી, આવા ચક્રના વાક્યો વડે હંદ્રજાગ જેવી મીઠી વાણીની પાખડીઓ લોળા સાધુને ઠગે છે, તેમ સગા વિગેરે આવી રીતે ઠગે છે, તમારા સિવાય અમારા કોઈ પોપક નથી, તેમ અમારા પછવાડે જીજ્ઞે નામ રાખનાર નથી, તુજ અમારે જાધી વાતે માનનીય છે, તારા વિના જાધુ શૂન્ય દેખાય છે, વળી રાડોના આવન તે નૃત્ય વિગેરેનું આમત્રણ આપી તેને ચારિત્ર મર્નથી પાડી નાખે છે, જે નમાવે રાજા વિગેરે પણ લલચાવી પોતાનો વ્યર્થ સાધે છે, આ પ્રમાણે નવા દીક્ષિતને અંકલો લાણીને અનેક પ્રકારે લલચાવી તેને હરે છે,

ઓસાણમિચ્છે મણુષ્ સમાહિં

અણોસિણ્ પંતકરિતિ જન્ના

ઓમાસમાણે દવિપસ્સ વિત્તં

જ ણિક્કસે વહિયા આસુપત્તો ॥૪॥

જે મનુષ્ય સમાધિ ધરે, તે ગુરુ પાસે રહે, પણ જે ગુરુ પાસે ન વસે તે કર્મનો અત-ન કરે, માટે દ્રવ્ય (મોક્ષ) નું વ્રત વિચારીને, બુદ્ધિવાન સાધુ જરૂરથી બહાર ન નીકળે, (પણ ગુરુ આજ્ઞામાં રહી સયમ પાળે) ;

દી-આ પ્રમાણે એકલા, સાધુને ઘણાં ઢોપો થાય છે, એથી હમેશાં ગુરુની ચરણ સેવામાં રહેવું, તે બતાવે છે, અવસાન-ગુરુ પાસે રહેવું તે જીવંતી સુધી રહીને સમાધિ તે સારા અનુષ્ઠાન કરવાનું ધરે, (નિર્મળ સયમ પાળે) મનુષ્ય-સાધુ અહીં મનુષ્ય હોને કહે છે કે જે પ્રતિજ્ઞા લીધી તે પુરી પાળે, તેથી ગુરુ પાસે હમેશા રહી સારા અનુષ્ઠાનરૂપ સમાધિ પાળવાની નિર્વાહ વાચ, પણ તે સિવાય નહિ, તે બતાવે છે, ગુરુ પાને અનુપિત ન બેઠેલો સ્વછંદે ચાલનાર મારા અનુષ્ઠાનરૂપ સમાધિ પ્રતિજ્ઞા લીધા પ્રમાણે પાળી શકતા નથી, તેમ કર્મોનો અત કરતો નથી.

એમ સમજીને સદાગુરુ કુલ વાસમાં રહેવું તે વિનાનું વિજ્ઞાન (જોષ) મશ્કરીરૂપ છે

न हि भवति निर्विगोपक मनुपासित गुरुकुलस्य विज्ञानम
प्रकटित पश्चाद्भाग पश्यत नृत्य मयूरस्य ॥१॥

ગુરુકુલની ઉપાસના કર્યા વિનાનું સાધુનું વિજ્ઞાન નિવિ ગોપક (પ્રશમવાં યોગ્ય) થતું નથી, જેમકે મોરનો નૌચ જુઓ તે મારો હોય છતાં પણ પછવાડેનો ભાગ ઢાકેલો

ન રાવાડી તે ખરાજ જાન દેખાતા મોઢા આગળનો નાચ
પ્રચસવા યોગ્ય થતો નથી

તેજ પ્રમાણે બકરીના ત્રણમા વાલુક () ને
અટકેલું દેખીને કોઈએ પગની પાનીથી ત્યાં ઠોકર મારતા
તેગળે ઉતરી જાય, તેડી બકરી મારી થયેલી ભેદને વેધ પાતે
શીખ્યા વિના દેખવા માત્રથી કોઈ વેદ જનેલો રાતની રાત્રીને
ગળામા ગાઢ થયેલી ભેદને તેણે પગની પાનીથી નાજીને હાત
મારતા તે મરી જઈ (પોને ઇનામને મજલે ફાસીએ ચડ્યો)
(આ બકરીને બહલે બીજે મથળે ઝડપી વાત ૩ અને તે
પ્રમાણે કરતા ઊંટ પંદાના નામથી ઓળખાય છે) આવા
કેટલાક દોષો શુરૂ પાને નીખ્યા વિનાના નિષ્પત્તે સચાર
વધા નાન હોય છે, આ પ્રમાણે સમજીને મર્યાદામા રહીને
શુરૂ પાતે રહેવું તે જતાવે છે, ત્રારી રીને વર્તીને શુક્તિ
જવા યોગ્ય નામુએ રાગદોષ તજેલા નર્તન પ્રભુના નવ
અનુદાન આજરીને પોતે ધર્મકલા કહેતા બીલ્લને જતાવે,
તેડી શુરૂ કુલ્લાસ બહુ શુભોનો આધાર છે, માટે નરેશ
માવી કે શુરૂ પાનેડી શુદ્ધ પડીને સ્વેચ્છાવારી ન થઈતા,
જે આશુપ્રસન્ન-બુદ્ધિવાળો નિષ્પત્ત શુરૂ પાને રહીને વિષય
કળાયો વડે આત્મા લગતય છે, તેવી તે જનેને શુરૂના
ઉપદેશથી કે પોતે તેના માઠા કળ સમજીને ડાઢ છે, અને
સમાધિમા રહે છે, આ પ્રમાણે જે વાધુ નીકળ લઈને રોજ

શુર કુળવાસમા રહેતો સ્થાન શયન આસન વિગેરેમાં ઉપ
યોગ રાખે છે, તે ઉપયોગ રાખવા ને શુભા ધાય તે
બતાવે છે

જે દ્વાળઓ ય સયણાસણે ય,
પરક્રમે યાવિ સુસાહુજુતે
સમિતીસુ ગુત્તીસુ ય આયપન્ને,
વિયાગરિતે ય પુઠો વણ્જા ॥૫॥

આને ગહી કાઉસગ નિરતાથી કરવો મુતા બેસતા
ઉઠતા જ્યેષ્ઠામા મુસાધુને યોગ્ય પરાક્રમ ફેરવે, તમા સમિતિ
'શુભિમા પ્રજા મેળવીને શુરની કૃપાથી પોને મમજીને ખીજાને
પણ બુદ્ધિ બુદ્ધિ રીતે કેમ પાળવી તથા તેથી શું લાભ થાય
તે બતાવે છે

ટી-જે મમારથી જોઈ પામીને દીક્ષા લઈને હ્રમેશા શુર
કુલવાનમા સ્વાનમા રહીને શયન આમન તથા તપ ચારિ
ત્રમા પરાક્રમી બનીને સુમાધુ ને ઉદુક્ત વિહારથી તપ કટપ
પાળનાગતા જે આચારો છે, તે પાળનાર છે તે મુસાધુ
શુક્ત કે એટલે જેવી રીતે મુસાધુ જમીનને નજરે
જોઈ પુત્ર પ્રમાણને પછી કાઉમગ્સ કરે છે, અને
કાઉસગમા મેરૂ પર્વત માફક હાડ્યા વિના શરીરથી

નિર્મળ રહે છે તવા શયન કરતાં પહેલાં પ્રથમ સધારે તથા જમીન તથા પોતાના શરીરને દેખી પ્રમાણને શુદ્ધે આજ્ઞા આપેથી સુએ, તથા સુતા પણ જાગતા માફક સુએ, પણ અત્યંત એટલી માફક ન સુએ, એ પ્રમાણે આસન વિગેરે ઉપર ઉઠતા બેસતા પણ શરીરને સહેલી સ્વાધ્યાય તથા ધ્યાનમાં તત્પર સુસાધુએ રહેવું, આ પ્રમાણે સુસાધુને યોગ્ય બાધી ક્રિયામાં યુક્ત રહી શુદ્ધુત્તમા રહેવો પોતે પણ સુસાધુ થાય છે, વળી શુદ્ધુત્ત વાસમાં રહેતા ઈર્ષ્યા મમિતિ વિગેરે પાપેમાં ઉપયોગપૂર્વક ક્રિયા કરે, તથા ત્રણ શુદ્ધિમાં અનુપયોગ ત્યાગી લક્ષ રાખી મન વચન કાયાને સ્થિર કરે, આ સમિતિ શુદ્ધિ મળેથી ઉપદ્રવ વચેલી પ્રજ્ઞાવાળો તે આગત પ્રજ્ઞ અર્થાત્ કરવા ન કરવાનો નિવેક સમજનારો પોતાની મેળે કામ છે, અને શુદ્ધી કૃપાથી નમિતિ શુદ્ધીતુ નાશ પોતે સમજીને બીજાને પણ તે કેમ પાળવી તવા તેનું ફળ શુ થાય તે જાતાવે છે

સદ્વાણિ સોચ્છા અદુ મેરવાણિ

અણાસવે તેસુ પરિવ્વણ્જા

નિદ્ધં ચ મિક્ખૂ ન પમાય કુજ્જા

કહંકહં વા વિતિગિચ્છ તિન્ને ॥૬॥

સારા, કે માઠા શબ્દો સામળીને તેમા આગ્રવ (રાગદ્રેષ) ન લાવતો વિચરે, તથા ઉત્તમ, સાધુ નિદ્રા પ્રમાદ ન કરે, તથા કોઈ કોઈવા મનમા વ્રાતિ થાય તો શુઙ્ગ સમાધાન કરી લે, (પોતે તરે બીજાને તારે)

દીર્ઘર્થ સમિતિ વિગેરે પળનારે જે કરવું તે ખતાવે છે, ચેલુ વીણાના મધુર શબ્દો જે કાનને વડાલા લાગે તેવા અથવા ભેરવ ભયાનક કે કાનમા શૂળ થાય તેવા કઠોર કર્કશ શબ્દો સામળીને સાગમાઠા શબ્દોથી રાગદ્રેષરૂપ આગ્રવ થાય, તે ન લાવે તે અનાગ્રવ છે, અર્થાત્ અનુદાન પ્રતિકૂળ શબ્દો કાનમા આવતા અનાશ્રન-મધ્યમ્ય રાગદ્રેષ રહિત જાનીને પરિવરે વિહાર કરે, સ્વયમના અનુદાન કરે, તથા નિદ્રા કે પ્રમાદ મારો નાધુ ન કરે તેને પરમાર્થ આ છે કે શબ્દોનો આશ્રન રોકવાથી વિષય પ્રમાદ ત્યાગ્યો નિદ્રા નિરોધથી નિદ્રાનો પ્રમાદ છોડ્યો, અને પ્રમાદ શબ્દથી વિકલ્પા કે કોષાદિ ક્ષાય ન કરે, આ પ્રમાણે શુરેકુલનાથી સ્વાન ગયત આસન સમિતિ શુષ્પીમા વિવેક શ્રીખીને સર્વે પ્રકારના પ્રમાદો ઠાડીને શુર ઉપદેશથી જ કોઈ કોઈવા નિચકિત્સા-ચિત્તમાં જે વિકલ્પો થાય તેનાથી તરે, અર્થાત્ તેને દૂર કરે, અવના મે પ્રકળ કરેલો મહાવ્રતરૂપી બાર મારે કવી ગીતે પાર ઉતાગ્યો, એવી ગિચીલતા થાય તો તે શુઙ્ગ મહારાજના બોધ તવા સહાયથી દૂર વાય, અથવા કઈ કઈ મનમા

શકાઓ થાય અને મન ટોળાય તો તે જમીએ-ગુરૂ પાસે,
રહેવાથી દૂર થાય, અને પોતે સ્થિર થઈને બીજાઓની પણ
પ્રાતિઓ દૂર કરે,

હરેણ વુદ્ધેણ ડણુસાસિણ ઉ

રાતિણિણાવિ સમઘણં
સમ્મં તયં ચિરતો ણાભિગચ્છે

ણિજ્ઞંતણ વાવિ 'અપારણ' સે ॥ ૭ ॥

નાનો કે મોટો સાધુ કોઈની ભૂલ થતા તેને ગીખામણુ આપે,
કે રત્નાધિક કે સરખી વચનાએ પ્રમાદ મુધારવા તેને કહ્યું
હોય, તો સ્થિરતા ધારીને તે ન સ્વીકારે પણ સામો ક્રોધ
કરે, તો તે હાક કરવાથી સારથી પાર ન વાય,

-ટી-વળી તે ગુરૂ પાને-રહેલો કોઈ વચ્ચે પ્રમાદથી અશ્લિષ્ટ
ધર્મ (ભૂલે) તે વખતે ઉમરે કે ચારિત્ર પર્યાયે નાનાએ ભૂલ
મુધારી ટાક્યો હોય, અથવા વચે કે પચાયે મોટાએ ચિખામણુ
આપી હોય, કે “તમારા જેવાએ આવી ભૂલ કરવી યુક્ત નવી”
અથવા રત્નાધિક—ચારિત્ર પર્યાયે કે દ્રુતથી મોટાએ અથવા
સરખી ઉમરનાએ ભૂલ મુધારવા કહ્યું હોય, તે વખતે સા-
બજનારને ક્રોધ થકે કે હુ આવા ઉત્તમ કુળનો સર્વને માન્ય
છતા આવો રાકડો નીચા કુળમાં જન્મીને મને ધમકાવે, તેણે

માની પોતાની ભૂલનું 'મિથ્યા'એ દુષ્ટ ન જોવે, તેમ ભૂલ પણ-
 ન સુધારે અને આંખુ કરી નેહી કરે એવું તેની શિખામણથી
 ન સ્વીકારે, પણ ઉલટો જવાબ દે, તેથી આ કઠાએહી
 સાધુ કોષ કરી ભૂલ ન સુધારવાથી મારાથી પાર ન જાય,
 અથવા આચાર્યવિગેરે તેને મહુપદેશથી પ્રભાવેલી હર કરી
 મોક્ષમાં લઈ જવા ઉદ્યમ કરે, તો પણ ભૂલ ન સુધારવાથી
 સસાર સમુદ્રથી પાર ન જાય.

વિઉટ્ટિતેણં, સમયાણુસિટ્ટે

હરેણ વુડ્ડેણ ઉ ચોદ્દેય

અચ્ચુટ્ટિયાણ ઘડ્ડાસિણ વા

અગારિણં વા સમયાણુસિટ્ટે ॥૮॥

કોષ અન્યદર્શનીએ ભૂલેલા માધુને જૈનસિદ્ધાંત અનુ-
 સાર કોષ આપે હોય તેમ નાના મોટાએ ગેરજા કરી હોય,
 તથા હલકા કૃત્ય કરનારી કે પાણીયારીએ ધમકાપે હોય-
 તો પણ કોષ ન કરે, જેમ ગૃહસ્થો પોતાનું કામ પુરું કરતા
 સુધી મડયા રહે તેમ સાધુએ પણ ભૂલ સુધારી લેવી, પણ
 મતમા ખોટું લગાડવું નહિ.

તે-અવસ્થા (ચોતાના) સાધુ પ્રેરણા કરે, તેણે કહીને કહે; અપર એ બંનેની પ્રેરણાનું કહે છે, ત્રિરૂદ ઉપાને ઉકેલો તે વ્યુત્પત્તિ-ક્રમાર્થે ચડેલો સાધુ તેને કોઈ પરતીર્થિત કે ગૃહસ્થ કે મિશ્યાદિ તેમાના કોઈએ બૂલેલા સાધુને કહ્યું કે તમારું નેન સિદ્ધાતમા આવે અનાચાર નથી કહ્યો છતાં કેમ કરો છો? અથવા તે પ્રમાદમા પડેલા સાધુને બીજા કોઈ વ્યુત્પત્તિ (પતિત) થયેલા એ કહ્યું હોય કે આપણા નેન આગમમા આમ કહ્યું છે માટે તમે તે પ્રમાણે વર્તો, મુળ શું? કે ઉત્તર શું? મા ને બૂલે 'યતી' હોય 'તે આગમનો પાઠ બતાવી રીખામણ આપે કે આમ ઉતાવળે લોકવાનુસાધુને નેન ધર્મમા કહ્યું નથી અથવા મિશ્યાદિ વિગેરેએ, અથવા નાના શિષ્યે કે જૂદાએ કોઈ સાધુનો આચાર બરોબર ન હોય તો તેને ધમકાવ્યો હોય, અથવા સરખી ઉમરવાળાએ ધમકાવ્યો હોય, મરના હલકામા હલકું ગામ કરનાર અવ્યુત્પત્તિ અથવા દામીની પલુ દામી કે ને પાણી બરનારી હોય, આવા હલકા માણસો પલુ એ બૂલેલા સાધુને બૂલ બતાવે તો તેના ઉપર કોઈ તે સાધુએ ન કરવો, તેનો પરમાર્થ આ છે કે અવ્યુત્પત્તિ કે કાપેલી બાઈએ પત્ત, પ્રેરણા કરી હોય, તો પોતાનું હિત સમજીને સારો સાધુ કોઈ ન કરે, તો પછી, કોઈ, નારો, માણસ બોધ આપે તો તેના ઉપર સાધુ કેવી રીતે કોઈ કરે? તેમજ ગૃહસ્થોનો, પત્ત, ને, ધર્મ તે બૂલે તો તેને પત્ત કપકો મળે,

તો પણ કોપ ન કરે, પણ જે આરબ્યું હોય તે પુર કરે તો જ
 છુંદકો થાય, તો મોરી બૂલ મને જતાવે તો મારૂ તેમાં
 ક'યાણુ જે એમ માનતો સાધુ મનમાં પણ જ રા દુખાય નહિ

જ તેસુ કુજ્ઞે જ ય પવ્વહેજા

જ યાવિ કિચી ફરુસં વહેજા

તહા કરિસંતિ પડિસુણેજા

સેયં સુ મેયં જ પમાય કુજ્ઞા ॥૧॥

૬. ઉત્તમ સાધુને કપકો આપતા તેમના ઉપર કોપ ન કરે
 ન તેને મોરવા જાય, તેમ માણુ કઠોર વચન પણ ન કહે.
 પણ એમ જોલે કે આપ જેણે સારૂ કાર્ય જતાવે છે અને
 પૂર્વાચાર્ય જે આચર્યું છે, તેણે કરીશ, તે મારૂ ક'યાણુ છે, અને
 આ કપકાથી ખીન્ને પણ પ્રમાદ નહિ કરે,

ટી અ — આ પ્રમાણે સાધુને જીન કે જૈન તરે બૂલ
 જતાવી હોય યાજે તેમના ઉપર આત્માનું દિલ માનીને કોપા
 યમાન ન વાય, તેમ કોઈએ મહેણા માર્યા હોય છતાં તેના
 ઉપર પણ કોપ ન કરે,

આક્રુષ્ટેન મૃતિયના તત્ત્વાય વિચારણે મતિ'કાર્યા
 યદિ સત્ય કઃકોપઃ સ્યાદનૃત કિં નુ કોપેન ॥૧॥

હાથાને ધમકાવે છતે તત્ત્વાય વિચારે બુદ્ધિ ધરે
 સાચો કપકો કેમ જ કોપ, બુદ્ધા ઉપર ન કોપે જોધ-

કોઈ ધમકાવે ત્યારે બુદ્ધિમાને પોતાની બુદ્ધિ તત્વાર્થ શોધવામા મુકવી, એ સાચો કપકો હોય તો ક્રોધ નુ કાન કરવો ! 'ખોટો કપકો' હોય તો પોતાને લાગુ ન પડવાવી શા માટે લક્ષ્ય આપવું ? અર્થાત્ જ ને રીતે ક્રોધ ન કરવો.

“ તથા જીવે કોઈ પોતાના કર્તો વધારે પાપી હોય તેવાએ પણ નેરણા કરી હોય, તે જન ધર્મના આધારે કે લોક પ્રયવહારની નીતિએ બોધ કર્યો હોય, તો પરમાર્થ વિચારીને તેના ઉપર ક્રોધ ન કરવો, તેમ તેને લોકી વિગેરથી પીડા ન કરી, તેમ તેને કડવું લાગે તેડુ કઠોર તથાન પણ ન કહે, પણ મનમા વિચારે કે મેં જ્યારે આવું અકાર્ય કર્યું ત્યારે આવો માણસ પણ મને નિંદે છે, । એ તને નિંદાથી ખોટું લાગતું હોય તો હવે આવું અકાર્ય ન કરવું, પણ પૂર્વાચાર્યોએ જે પ્રમાણે સારૂ કાર્ય કર્યું છે તેવું મારું કરવું, પણ અકાર્ય ન કરવું, એ વાક્ય હું જોખીને તં પ્રમાણે વર્તીશ, એવી રીતે મધ્યસ્થ બનીને દરેકનું વાક્ય સામગ્રીને ત્રણ વર્તન રાખે, અને અકાર્યનું મિથ્યાકૃત્વ કે, તથા તેમના જાનજ બોલે કે આ મને કપકો નથી પણ મારું ખરું કલ્યાણ છે, આવો રીતે આપ કપકો આપશો ત્રોજ સાધુ પ્રમાદ નહીં કરે, ન અકાર્ય કરશે,

વર્ણાસિ મૂઢસ્સ જહા અમૂઢા

મગ્ગાણુસાસંતિ હિતં પયાણં

તેણેવ (તેણાવિ) મજ્ઞં ઇણમેવ સેયં

જં મે બુદ્ધા સમણુસાસયંતિ ॥૨૦॥

સૂ. અ. — જેમ અટવીમા ભૂલેલાને ડાહ્યા માણસો ખરે રસ્તો બતાવે છે તેમ બૂલતા સાધુને કોઈ-હિતની વાત કહે તો તેણે ક્રોધ ન કરતા વિચારવું કે આ ડાહ્યા માણસો મને સીધે રસ્તે ચડાવી માફ ક'યાણુ કરે છે,

ટી. અ. — આ મતલબનું દષ્ટાન્ત આપે છે, જહનવન-ભયકર અટવીમા દિશાની બૂલવણીથી મતિ મુશ્કાત કુમાર્ગે ચડેલાને ડયાણુ મનવાળા અને માયા બુદ્ધા રમ્માને જાણુ નારા હોય તે તેવા લોભીયા માણસો કૃપા કરીને રમ્મા ભૂલેલાને સીધે રસ્તે ચડાવે, તેવા સારા નાદાનો વિવેક નમ જનારાથી પોતાને ખરે રસ્તો મળવા બદલ પોતાનું ભુલુ માને, (તેમનો ઉપકાર માને) તેમ આપણને બૂલતા ડોઈ કપકો આપે તો તેના ઉપર ગુસ્સે ન વવું, પણ આ મારા ઉપર ઉપકાર કરે છે તેમ માનવું, કે આ ડાહ્યા પુરૂષો મને સીધે રસ્તે ચડાવે છે, જેમ દીકરાને બાપ મારે રસ્તે ચડાવે તેમ આ ઉપકારી પુરૂષો માફ ક'યાણુ કરે છે,

અહ તેણ મૂઢેણ અમૂઢગસ્સ

કાંયવ્વ પૂયા સવિસેસજુત્તા

એઓવમં તત્થ ઉદાહુ વીરે

અણુગમ્મ અત્યં ઉવણેતિ સમ્મં ॥૧૧॥

સૂ અ —જેમ માગ બૂલેલાને ત્રીધે રન્તે ચડાવનારનો ઉપકાર માની વિશેષથી પૂજા કરવી, તેવી રીતે વીર પ્રભુ ઉપમા આપે છે કે સાધુને બૂલતા કોઈ કપકો આપે તો તે ત્રીધે રન્તે ચડાવવા બદલ તેની પૂજા કરવી.

ટી. અ —વગી આ અર્ધની પુષ્ટિ કંઈ છે, જેમ તે બૂલા પડેલાં મૂઢને સાધુ માર્ગે ચડાવવાથી તેણે તે મારે રન્તે ચડાવનારા ડાઘા પુરૂષ બીલ નિગેરેનો પણ મોટો ઉપકાર માની તેની પૂજા વિશેષથી કરવી, આ પ્રમાણે વીર પ્રભુ કે જણધર ભગવતો ખુબ વિચારીને કહે છે કે ગ્રેષ્ઠા કરનારનો બૂલેલા સાધુએ મોટો ઉપકાર માની તેની પૂજા (બહુમાન) કરતા વિચારવું કે આ દયાળુએ મને નિઃશ્વાસ રૂપી જન્મજરા મરણ વિગેરે અનેક ઉપદ્રવવાળા વનનાથી ત્રીધો રન્તો ખતાવી ઉગાયો, મોટો મારે તેને વહન વિનય નરહાર કરીને પૂજા કરવી, આ મતલબના પજા દૃષ્ટાન્તો છે, મેઠંધિ અગિજાન્નાડલંધિ જહ ણાય દજ્જમાણમિ જો વોદેદ મુયત સો વસ્સ જણો પરમચ્છુ ૧.૧૧

ભડકાથી બળતા ઘરે, બળતો, બચાવો કેઈ-
 દુ બ વેડી જગાડે તો, તે પરમબધુ લે નેઈ ॥૧॥

જહ વા વિસસજુત મત્ત નિદ્ધમિહ મોતુકામસ્સ ।
 જોવિ સદોસ સાદ્દ સો તસ્સ ; જણો પરમવધૂ ॥૨॥ ૪
 વિપ્પ નાખેડુ હોય લોજન, ધીવી ભરેડુ ખાતો જન
 તેને ઝેરની વાત જે કહે-તે સાચો બધુ પૂર્યે રહે ૨॥

ખેતા, જહા અંધકારંસિ રાઓ

મગ્ગં ણ જાણાતિ અવસ્સમાણે
 સે સૂરિઅસ્સ અભુગ્ગમેણં

મગ્ગં વિયાણાઈ પગાસિયંસિ ॥૨૨॥

સૂ અ જેમ નાયક સમુદાય સાથે તપ્પીતા રત્તે પણ
 જતા નાતમા વાદળાના જાડ અ ધકારવી રત્તો તપ્પી
 શત્તો નથી, (અને કાક્ષા મારે છે) પણ તે નેતા સૂર્ય
 ઉગતા અધારે દૂર થવાથી પ્રકાશમા આગુ બાબુનો સળધ
 તપ્પી રત્તો તપ્પી લે છે,

ટી અ સૂત્ર કાવ્યવી આ બીજો દ્રષ્ટાત કહે છે, જેમ
 પાણીથી ભરેલા વાદળાની ડાળાચવી અધારી રાત્રિમા
 આપેલા અધકારમા અટવી વિજેદેમા રસ્તાનો તણનારો
 લોભીયો, પણ તપ્પીતા રસ્તે જતા-પણ અ ધકારથી પોતાની
 હથેલીને, પણ ન ભેતો તે, માર્ગને કેવી રીતે મોકલે, ? પણ

તેજ-નેતા સૂર્ય ઉગતા અધક્ષર દૂર વેળા દિશાઓ ઠી
ખબર પડતા પવરા ખાડાથી ઉઘા નીચા લાગે પ્રત્યક્ષ
જણાતાં શ્રીધા માર્ગને ગોધી લે છે, એને રસ્તાના દોષ
શુદ્ધોને મમજીને બધાને શ્રીધે રન્તે દોરે છે,

एवं तु संहवि अपुटूधम्मे

ધમ્મં ન જાણાઈ અવુજ્ઝમાણે
સે કોવિણ જિણવયણે પચ્છા

सूरोदए पासति चक्खुणेव ॥१३॥

એ પ્રમાણે નવો શિષ્ય પણ ધર્મ બરોણર ન મમજ
વાવી તત્વરૂપ ધર્મને ન બાંહે, પણ જિન સચનથી પરિત
વતા તે નમજે, જેમ સૂર્ય ઉગતા લોભીયો રમ્ને બાંહે,
તમ આં માધુ પણ બાખથી ત્રેવા માફક તર નવોને
મમજે છે

ઠી અ જેમ નેતા અધક્ષાવી પનાયેલી રાત્રિમા ગહન
અટનીમા માર્ગ ન બાંહે પણ સૂર્ય ઉગતા અધાડે જ
વતા રત્નો શોધી કાઢે, તેમ આ ગિધ્ય પ્રથમ દિક્ષા લેતા
નૂત્રાવ ન બાજનાથી પોંડો ધર્મ બાજવાથી શુનચારિત્રરૂપ
પુરો ધર્મ જે દુર્જતિમા જતા એવોને ધારી રાખે છે, તે
ન બાજનાવી અપુષ્ટ ધર્મી છે, વૃત્તી તે અગીતાર્થ હોવાથી સૂન
અર્થના પનાર્થને ન બાજનાથી ધર્મ બરોણર મમજ ન

શકે, પણ તે ૪ શિષ્ય ગુરુકુળવાસમાં રહીને જિનેશ્વરના
પચનો સાલગીને શીખીને નિપુણ થાય છે, તે જેમ અટ-
વીનો નેતા સૂર્ય ઉગતા આખથી રુનો થોધી છે તેમ આ
શિષ્ય અજ્ઞાન આવગળ દૂર મતા આખથી નેવા માફક
હવ અહવ વિગેરે નવે પદાર્થો (તત્ત્વો) ને દેખે
છે તેનો સાર આ છે કે હૃદયોની ભેડે પદાર્થોના
સખધુથી સાક્ષાત્પણે ઘડા વિગેરે આખથી ખુલ્લો પદાર્થો
દેખાય છે, એ પ્રમાણે નર્વજ પ્રભુના આનંદની કીણા મૂખા
રહેલા તથા દુઃખ રહેલા સ્વર્ગ મોક્ષ હેલતા વિગેરે, તેને ખુલ્લો
ખુલ્લો શબ્દરહિત સમજાય છે, વળી કદાચિત્ આખથી દેખેલો
આખની વસતી પદાર્થ બીજી રીતે પણ (ગૂઠો) દેખાય છે,
જેમકે મારવાડની રેતીના રણમાં મૂર્યના મધ્યાન્હના તકડામાં
પાણીની પ્રાપ્તિનો દેખાવ થાય છે, કંસુડાનો સમૂદ્ર બળતા
અગારા માફક દેખાય છે, પણ તર્વજ પ્રભુના કહેલા સિદ્ધા
તમા ૪ગપણ દોષ નવી, ને દોષ આવે તો નર્વજપણામાં
હાનિ વાય, જિનેશ્વરે કહેલા નિદાનને અનર્વજનો કહેલો
નિદાન નિવેધ ન કરી શકે

ઉદ્ધં અહેયં તિરિયં દિસાસુ
૬

તસા ય જે થાવરા જે ય પાણાં
સયા જણે તેસુ પરિવ્વણજા

મળપ્પઓસં અવિકંપમાણે ॥૨૪॥

સુ — ઉચે નીચે તીરછી દિગા તથા ખુણામા જે ત્રસ કે સ્વાવર-લવો છે, તે બધાની રક્ષા કરતો વિચરે, કોઈને પીડા ન કરે, તેમ મુનથી-પણ ન, કુર્તો દ્રેષ ન-કરે,

૨-ટી. અ — શિષ્ય ગુરુકુળાવાસમા હેવાથી નિશ્ચયે જિન વચનને બાણનારો થાય છે તેમા પડિત નહીને, સારી રીતે મૂળ ઉત્તર ગુણોને જાણે છે, તેમા પ્રથમ મૂળ ગુણોને આશ્રયી કહે છે, ઉચે નીચે તીરછી દિગા વિદિગામા આ મેત્ર આશ્રયી લવોની રક્ષા બતાવી, હવે દ્રવ્યથી કહે છે, ત્રાસ પામે તે ત્રસ લવો અમિકાય વાયુકાય જે ધ્વજિયથી પચેદ્રિય મુખી તથા જે સ્વાવર લવો સ્થિર રહેવાના નામ કર્મોદયથી પૃથ્વી પાણી વન-અતિપણે ઉત્પન્ન વયેલા તથા તેના મૂકમ બાહર પર્યાપ્ત અપર્જિત લેદો છે, અને દશપ્રાણ્ય પારવાથી પ્રાણી છે, તેમા (હમેશા આથી ઢાળવી વિરતિ બતાવી, એમ) લવની રક્ષા કરતો વિચરે, નિર્મળ સયમ પાળે, હવે ભાવ પ્રાણા તિપાતની વિરતિ બતાવે છે, આવજ ન જમ પ્રાણીએ ઉપર તેના અપકાર કે (ખીજના) ઉપકાર માટે મનથી પણ દ્રેષ ન કરે, તેને કડલુ વચન કહેલુ કે માગુ તે તો દૂર રહો, તે દુઃખ દેનાર હોય તો પણ મનમા તેનું ભુરૂ ન ચિંતવલુ, પણ અવિકપમાન સયમથી જતપણ ન બસતો મહાચારને પાળજે, આ પ્રમાણે યોગત્રિક કરણત્રિક વડે દ્રવ્ય તેત્રજાણ અને ભાવ વડે પ્રાણાતિપાતની વિરતિને મમ્યગ્ રીતે

છોડીને પાળે, એ પ્રમાણે બીજા મહાવ્રતો તથા ઉત્તર શુભોને
લંબવાથી ત્યાં તે પ્રમાણે પાળવાથી, સારી રીતે આરાધે;

કાલેણ પુચ્છે સમિયં પયાસુ

આડકચ્ચમાણો દવિયસ્સ વિત્તં

તં સૌયકારી પુઠો પવેસે

સંઘા ઇમં કેવલિયં સમાહિં ॥૨૫॥

સૂ — યોગ્ય કાળમાં જીવોનું હિત કેમ વાય તેનું નાશ
અનુધાન પૂછે, પછી તેના આગળ આચાર્ય વિગેરે મોક્ષ
માર્ગનું વૃત્ત અનુધાન મયમ કહે, તે આલમ્બીને વિચારીને
આ કેવળી પ્રભુએ કહેલ નમાધિ મોક્ષના અનુધાન છે, તે
રત્ન માર્ગક જુદું હૃદયમાં ધારી રાખે,

શુદ્ધની પાને વસના વિનય બતાવે છે, સૂત્ર અર્થ કે
બાને લંબવા હોય ત્યારે આચાર્ય વિગેરેનો અનગત સમય
બાપીને (જન્મે તે પ્રજા ૪ તુઓ છે,) તે ૪ તુઓ વિષે ચોક્ક
પ્રકારનો ભૂત શ્રામ (જીવ મમ્હો) નો મળધની થાત કોઈ
પણ લંબાવનાર આચાર્ય વિગેરે જે માગી રીતે નયમ
પાળતા હોય, અને નારી રીતે બોધવાળા હોય તેમને પૂછે,
તે પૂછે ત્યારે તેનો વિનય જોઈને આચાર્ય વિગેરે તેને
લંબાવવા યોગ્ય સમજે, કેવા લંબાવનાર હોય તે કહે છે,
મુક્તિ ૪વા યોગ્ય, લબ્ય, રાજદ્રેય રક્ષિત, દ્રવ્ય-વીતરાગ
અવવા તીર્થકરના વૃત્ત—અનુધાન મયમ અવવા જ્ઞાન અ

વવા/તેનું ઠંડેકુ આગમ-તેને કહેનાર હોય, તેવો ઉત્તમ આચાર્ય જ્ઞાન તથા મયમ પાળનાર હોય તે મર્યાદા પૂર્ણ વડે માનનીય છે. કેવી રીતે બળુનારો માને આપે, તે કહે છે કે આચાર્ય વિગેરે જે કહે, તે જનમા માલગી છે તે શ્રોત્ર કરી; અને તેમની આજ્ઞા પાળીને જે જુદું જુદું આચાર્ય નિવેચન કરે, તે હૃદયમા રાખે, ચિત્તમા વારી રાખે, શુધારે તે બતાવે છે, સમ્યાય-બરોબર જાણીને આ ડેનગી પ્રભુએ ઠંડેક સમાધિ-સન્માર્ગ નમ્યજ્ઞ જ્ઞાન વિગેરે મોલ માર્ગનું અરૂપ આચાર્ય વિગેરે શુદ્ધ બતાવે, તે ઉપદેશ સાલગી તેમ વર્તીને હૃદયમા જુદું ન્યાપે, (બહી ન બાય)

अस्मिं सुठिञ्चा तिविहेण तायी

एणसु या संति निरोहमाहु
ते एवमक्खवन्ति तिलोगदंसी

ण भुज्जमेयन्ति पमायसंग ॥१६॥

આ ધર્મ નાબળીને તેના નિવર રહી ત્રણ વિધે-ઉપ-બતાવેલ ઉપોનો રમડ જાને તે ચાલિ છે, પાપોનો નિપેધ છે, તે આડે કર્મનો નિરાધ કર છે, તે પ્રિયોદ્ધર્મી તીર્થ કરે છે, તેજ એવો અવરજ્ઞાનો ઉપદેશ આપે છે, તેવું ફરીથી પ્રમાદ-ન્યાય તેવો ઉપદેશ ઇદ્રિયોના ન્યાદનો આપતા નથી,

...ટી અ—વળી આ ગુરુકુળવાસમાં રહેતા જે શૂત છે જે સાતગીને હૃદયમાં ધાદેલ મમાધિરૂપ મોક્ષ માર્ગમાં સારી રીતે સ્થિર રહી ત્રિવિધ મન વચન ક્રિયાના કૃત્યો વડે કરવા કરાવવા અનુમોદવા વડે જે પાપ ધાય તેનાથી, પોતાના આત્માને જાણાવે તે ત્રાથી (રક્ષક) અથવા જીવોને સદુપદેશ આપી ખીજા જીવોનું રક્ષણ કરાવે, તેવી સ્વપર ત્રાથી—રક્ષક—છે તે મમિતિ ગુપ્તિવાળા સમાધિ માર્ગમાં રહેલ છે તેને ગાતિ વાય છે, ગગરેષ મુખ દુઃખ દીનતા ગર્વ વિગેરે જોડકા દૂર વાય છે, તથા તેનો નિર્દોષ તે જાણા કર્મનો ફાયરૂપ મોક્ષ તેને જાણનાર કહે છે, આવું જાણ કહે છે, તે જાણાવે છે ત્રિલોક ઉર્ધ્વ અધ તીરછો એ તથા લોકને દેખે તે ત્રિલોકદર્શી તીર્થકરો નર્વજો છે, તે ઉપર જાણાવેલ ગતિએ નર્વ પદાર્થોને કેવળ જ્ઞાન વડે કેળીને ખીજાને કહે છે તેજ મમિતિ ગુપ્તિ વિગેરે વાળો ન ત્રાથી પાર ઉતાવ્યામાં વર્મ—કે મમાધિ જાણાવે છે, પણ પ્રમાદ વધે તેવો મધવિષય વિગેરેના સળધ વાળો કુમાર્ગ કે અનમાધિ કરવાની તેમજે જાણાવી નથી,

નિસમ્મ સે મિક્ખુ સમીહિયટું

પડિમાણવં હોઈ વિસારણ ય

આયાણઅટ્ટો વોદાણમોણં

ઉવેચ્ચ સુદ્ધેણ ઉવેતિ મોક્કલં ॥૨૭॥

સુ જ તે જિતુ સાધુ સારા હિતનો અર્થ સામળી સમજીને ગુરૂની કૃપાથી તે પ્રતિજ્ઞાવાળો વિચારદ (તત્વજ્ઞ) થાય છે, તે આદાન (ત્રણ રત્ન)નો અર્થો વૌદ્ધાન્ત-તપ, મૌન-સયમ મેળવીને શુદ્ધ નિર્દોષ પિંડ લેઈને કેવળ જ્ઞાન-પામીને મોક્ષમા ભય

૯૧. —તે ગુરુકુળવાસી સાધુ દ્વંચ આત્માના હિતનું દૃષ્ટાત મામળી સમજીને તે મોક્ષનો અર્થ માનીને હેય ઉપદેશનો વિવેક બદોળ સમજીને હુમેશા ગુરુકુળવાસમા રહેવાથી ઉત્પન્ન પ્રતિજ્ઞાવાળો (તત્વજ્ઞ) થાય છે તથા સમ્યક્ સ્વદિદ્ધાતના બોધથી નાભેળનાગને ચલાર્થ પદાર્થોનો વિચારદ સમજાવનારો થાય છે, મોક્ષાર્થી શુભ ને ગ્રાહકે તે આદાન સમ્યક્ જ્ઞાન વિગેરે છે, તે વડે જેને પ્રયોજન છે, અથવા તેજ પ્રયોજન છે, તે આદાનાર્થ છે, તે જેને હોય તે આદાનાર્થી તે આવી ગીતે જાનાદિનો પ્રયોજનવાળો વ્યવહાર-ગાર પ્રદાનો તપ મૌન નયમ-આશ્રવનો રોધ દરવો, તે તપ સયમ બનેને મેળવીને પ્રદાનુ આને. ૧. રૂપ બને પ્રકારની શિક્ષા શુદ્ધ નર્મત્ર પ્રમાદ રહિત પ્રતિ બાવાળો વિચારદ શુદ્ધ-નિરૂપાધિ-ઉદ્ગમદિ-હિત દોર આદાન વડે આત્માનો નિર્વાહ કર્તો બધા કર્મના ક્ષયરૂપ મોક્ષને મેળવે છે, ન ડોંડ મારે કોઈ પ્રતિમા પાઠ છે, તેનો અર્થ કહે છે, ત્રણ પ્રકારે સ્વર્કર્મ વડે પરમશ વધી જાય

તેમા ભરે, તે મારાં હમાર છે, તે જન્મ-જરો મરણ રોગ
 શોકથી આકુળ છે, તેમા-પોતે શુદ્ધ માર્ગથી આત્માને
 ચલાવે, તેવી તે નમામ્મા પોતે ના દસાય અર્થવા પ્રાણ
 ભાગરૂપ માન છે, તે મારને ઘણી રીતે પોતે ન પામે,
 (ખચી જાય) તે કહે છે, જે મમકીતથી ન પડે તે ઉત્કૃષ્ટથી
 માત આઠ, ભવ સુધી મટે, પત્રી મોક્ષમા જાય,

સંસ્વાદઃ ધર્મં ચ વિયાગરંતિ

બુદ્ધા હુ તે અંતકરા ભવંતિ

તે પારગા દોષહવિ મોયણાણ

સંસોધિતં પળહમુદાહરંતિ ॥સૂ ૧૮॥

સૂ અ —જેઓ તૂત ચારિત્ર ધર્મને નમન વિચારીને
 બોલે છે તે પડિત નાધુઓ મોક્ષમા જાય છે, વળી તેઓ
 ન્યપર એમ જ નેને કર્મ બધનવી સુકાવીને મસારથી
 પાર કરનારા છે, વળી તેઓ શુદ્ધ પાને વિષય નમનને જ
 ધીજીત આગળ તેઓ આખ્યાન આપે છે

તી અ —તેવી આ નમાતે શુદ્ધકલ્પ નિનામીપતે ધર્મમા
 મારી રીતે રહેલા બહુત્વ પ્રતિબાનાળા અવનાવિરામ
 (ગીતાવાં સયમ રીત) નાધુઓ દોષ તે શુ કરે છે તે
 બતાવે છે, નમ્યદ્ર કહેવાય, નમનય તે નખ્યા-સુખુદ્ધિ છે,

તેના વડે પોતે, ધર્મ સમજીને જીજ્ઞાસોને તે પ્રનાણે
 શ્રુત ચારિત્ર સમજાવે છે, અથવા પોતાની તથા પાશ્વિકાની
 શક્તિ જાણીને અથવા પાર્શ્વિકાની નિષિદ્ધિ, અથવા કહેવાને
 વિષય બરોબર સમજીને ધર્મોપદેશ કરે છે, આવા પ્રકારના
 તે પડિત જાણુ કાણુ સ્વરૂપ જાણનારા પૂર્વે ઘણા બધામાં
 જે કર્મ જાણ્યા હોય તેના અત કરનારા વાય છે, અને
 તેના ઉત્તમ પુરૂષો જીજ્ઞાસા પણ કર્મ દૂર કરવા સમર્થ હોય
 છે, તે જાતાંવે છે, તે યથાજન્યિત ધર્મ જાતાવેનારા બનેના
 પશના તથા પોતાના ધર્મપાત્ર સુકાવનારા અથવા હિસારના
 મેહની બેડી જે કર્મ જાળવે રૂપ છે તેને સુકાવી સત્તાર
 સમુદ્ધી પાર જનારા થાય છે, એવા ઉત્તમ તે સાધુઓ
 સમ્યક્ શોધિત આજ્ઞા પાછામાં વિરોધ ન આવે તેમ પ્રશ્ન-
 શબ્દ બોલે છે, તે આ પ્રનાણે પ્રવચન શુદ્ધિએ વિચારી આ
 પુરૂષ કોણ છે, કેવા વિષયને જાણુ કરનારા છે, અથવા
 હું તેને કયો વિષય સમજાવી શકું તેમ છે, આ પ્રનાણે
 પરીક્ષા કરી ઉપદેશ આપે, અથવા જીને કોઈ કઈ વિષય
 પૂછે, તે બરોબર વિચારીને ઉત્તર આપે,

આચરિય સયા સાચારિણ અન્વેણ ધરિય મુજિણ
 તો સઘમજ્જયારે વવહરિત જે સુદ હાંતિ ॥૧॥

આચાર્ય, પાને ત્રાજગી વિચારી ધારેલા અર્થને, સઘ
 મધ્યે યથાજ્ઞાન આપતા બોલનાર ત્રાજગીનારને સુખ થાય છે,

‘આ પ્રમાણે તે ગીતાર્થ’ બરાબર રીતે ધર્મ’ કહેતા
પોતાના તથા પરના તારક બને છે

જો હાથે જોડવિ ચ લૂસણજા

માળ જ સેવેજ પગાસળ ચ

જ યાવિ પન્ને પરિહાસ કુજા

જ યા ડડસિયાવાય વિયાગરેજા ॥૧૧॥

ખડુ ભણેલ હોય તો પણ ખરો અર્થ ન લાકી દે, તેમ
ખરો અર્થ ખટલી ન નાખે, માત્ર અહુતાર ન કરે, તેમ
પોતાના ગુણો પોતે ન પ્રકાશે, પોતે ગીતાર્થ હોય અને
સામેનો અગીતાર્થ હોય તો પણ તેની મસ્કરી ન કરે, તેમ
કોઈને ધન પુત્ર આયુનો આશીર્વાદ ન આપે,

હી અ — વળી વ્યાખ્યાન કર્તા વિષય બોલતા કોઈ
વખત ખીજી રીતે પણ અર્થ કરે, તેનો નિષેધ કરવા કહે
છે, તે પ્રશ્ન સમજાવનાર સર્વ અર્થ (વિષયો) નો આશ્રય
કરેલ હોવાથી રત્નના કન્ડીયા (ઉત્તમ દાખડા) સમાન અથવા
કુત્રિડા આપણુ દેવી અપ્રિયિત મર્વ વસ્તુ વેચનારી દુકાન)
જેવો હોવાથી તે આદ્ય પૂર્વ ભણેલો અથવા કોઈ નામી
આચાર્ય પાસે ભણેલો બુદ્ધિમાન નાથુ વિષય સમજનારો
કોઈપણ કારણે માબજનાર ઉપર કોપેલો હોય તો પણ
સૂત્ર અર્થને ઉચ્છ્રી રીતે ન કહે, અર્થવા પોતાના આચાર્યનું

નામ ન હુપાવે, ધર્મ કથા કરતા વિષયને બદલવો નહીં, અથવા પોતાની પ્રશંસા કરાવા માટે જીવનના ગુણોને હુપાવે નહિ, તેમ શાસ્ત્રાર્થને કુનિહાત કે કુચુક્તિ વડે ઉઘડે ન કહે, તેમ હું બધા શાસ્ત્રોનો બાલુનાર કુ બધા લોકોને નમનનારો છું, બધા સચયોને દ્રવ્ય કરનાર હું મુખ્ય છું, મારા જેવો ખીન્ને કોઈ હેતુ અને ચુક્તિ વડે અર્થ (વિષય) નો સમજાવનાર નથી, એવું પોતાનું અભિમાન ન રાખે, તેમ હું બહુ શ્રુત (પડિત) છું કે તપસ્વી છું, તેવું ન બોલે, (અગ્રાધી) વગી ખીલુ કઈ પણ પૂત સત્કર વિગેરેનું ચિન્હ ત્યજે, તવા પોતે ઘણું બલેશ્વરી ગીતાર્થ હોય તો પણ ખીલની મશ્કરી વાય તેવું પરિહાસ વચન ન બોલે, અથવા કોઈ સામગનારો તે વિષય ન સમજે, તો તેની મૂર્ખ કહીને મશ્કરી ન કરે, તેમ તું બહુ ધનવાળો થા દીર્ઘાયુષ્ય થા તેવું વચન પણ ન બોલે, પરંતુ સાધુને યોગ્ય ભાષા નમિતિ વાળા વડુ,

ભૂતામિસંકાદ દુગુંદ્રમાણે

નિવ્યહે મંતપદેણ ગોયં

ન કિંચિ મિચ્છે મણુપ પયાંસુ

અસાહુધમ્માણિ ન સંવેજ્ઞા ॥૨૦॥

लुवेनी, हिसाधी जेद पामतो साधु लुव्हिसाना वाक्य
न जाले, न तेवा मत्रपद, शीणवे, तेम् अनुभ्य (माधु)
अन्त लुवेमा असाधुना धर्मो-पापोने, न जाले, (हरेक वणते
भावा, समिति तथा वंयन अशितेना विचार राणे,

टी. अ—सा भाटे गृहस्थाने आशीर्वाद न आपवो ?
ते कडे के, लुत-लुवे तेनी हिसानी नृक्ष थाय, भाटे भावध
पापवाणा आशीर्वाद तेने निवतो पोते न जाले, तथा
जा-वाणी, तेने रक्षणे करे भाटे गोत्र नोन के वा-म'येम
तेने नत्रपद (कुमत्रनी विद्या) 'वडे इषित न करे, अववा
लुवेना गोत्र-लुवित-मत्रपद सन्त विजेरेना गुप्त' भाषण्वा
वडे राजा विजेरेने उपदेश आपवा वडे लुव हिसा न करावे,
अधात् राजा विजेरेने साधु हिसकथन के सगिहानने उपदेश
न आप्ये, तथा जन्मे ते वस्तु अन्त-अनुभ्येने उपदेश
आपता धर्मकथावी ब्राह्मपूत सत्कार विजेरे न छिछे, तथा
कुनाधुमेने दान आपवा विजेरे धर्मने न जाले, अधवा
असाधुने योग्य धर्म पोते न जातावे, अधवा, धर्मकथा
करता लोकोभा पोतानि अकार्य के प्रयत्ना न करे,

हासं पि णो संधति पावधम्मे

ओए तहीयं फरुसं वियाणे

णो तुच्छए णो य विकंथइज्जा

अणाइलेया अकसाड भिक्खू ॥२१॥

પોતે જીભની હાસી ન કરે, ન પાપ વ્યાપાર કરે, પોતે જોઈતી હોય તો જીભને સાચું પણ અહિતકર 'કઠલુ' વચન ન બોલે, તેમ જીભનો તિરસ્કાર ન કરે, ન પોતાની બકાઈ કરે, તેમ અણાઈલ (નિરુપદી) રહે તેમ કષાયોને ત્યાંગી અકષાયી બને

૨. અ — જેમ જીભને હાસ્ય ઉત્પન્ન થાય, તેવો શબ્દ ન બોલે, કે શરીરના અવયવ કે જીભ જોઈ વડે જોઈ ન કરે, તેમ જીભ પાપ વ્યાપાર તે મન વચન કાયોથી પાપ વ્યાપારો ન સાધે, ન કરે, જેમકે આને છેક, આને લેક, તથા જેનેતરને મશ્કરી લાગે કે તેની પુષ્ટિ થાય તેવું વાક્ય ન બોલે,

કેમકે શબ્દમા સુષુ પ્રમાતે ઉડીને દૂધની રાખડી પીવી, બપોરના જમણુ ત્રીજા પહોરે પીણું પીણું, દ્રોણ અને ખાંડ અડધી માત્રે ખાણુ (પણી ધ્યાન કરવું) કે જેથી જ તે મોક્ષ મળે આનુ સાંકયપુત્ર જોતમ બુદ્ધ કહે છે, આવા વાકયોથી પરના દોરો ઉઘાડવા જેવા છે, તેથી પાપ બંધન જાણીને મશ્કરીમા પણ ન હોય, તથા જોઈતી રાજદ્રેષ રહિત અથવા બાહ્ય અવયતર ત્રય ત્યાંજવાથી નિષ્કિચન બનેલો તથા — પ્રમાર્થથી સત્ય હોય છતાં પણ જે કઠોર વચન હોય તે જીભના 'ચિત્તમા કલેષ' વાય, - માટે સપરિણામી જાણીને પ્રત્યાખ્યાન પરિણામી છે, અથવા રાજદ્રેષના વિરહથી

એજિ (તેજસ્વી) સાધુ તથા પરમાર્થવાણ અકૃત્રિમ અવિ-
 શ્વાસઘાતક યુરુષ કે જેનાથી કર્મના ધાધને અભાવ છે,
 અથવા નિર્મમત્વપણાથી સુચિત્તેથી હુ જે કરીને પગાય
 તથા જેમા અત્ પ્રાત આહાર ખાવાનો હોવાથી નયમ
 જઠણ છે, તેણું જાણે, સારા અનુદાન કરીને અનુભવથી જાણે
 તથા સૂક્ષ્મ બુદ્ધિથી ખીજા કરતા કંઈક વિશેષ સમજીને
 અથવા પૂજા સત્કાર વિગેરે પાત્રીને સુચિત્ત ન થાય, ઉન્માદ
 ન કરે, તથા પોતાને વખાણે નહિ, અથવા ખીજો ન સમજે
 તો તેની વિશેષ હીલના ન કરે, તથા વ્યાખ્યાનના વખતમા
 કે ધર્મકથાના સમયમા અનાવિલતે હાજ વિગેરેથી નિરપેક્ષ
 (નિઃપૃહ) રહે, તથા હુમેશા અકપાથી કોપાદિ રહિત સાધુ
 બને, હવે વ્યાખ્યાનની વિધિ કહે છે,

સંકેજ યાઽસંકિતભાવ મિક્સ્વ

વિમજ્જવાયં ચ વિયાગરેજા

ભાસાદુયં ધમ્મં સમુદિતહિ

વિયાગરેજા સમયાસુપન્ને ॥૨૨॥

જમા શકા જેવું હોય ત્યા નિશ્ચયથી ન જોલે કે આમજ
 છે, તથા ખીલ્લને શકા પડે એવું લીધું ન જોલે, પરંતુ કહે
 વાની વાત ખુલાસાથી સમજાવે, તેમ જ પ્રકારની સત્યા તથા

અસત્યામૃપા બાપા બોલે, તથા વિધિ પ્રમાણે વિદ્યાર કર નારા ઉચ્ચમ સાધુ સાથે વિવરી રાગદ્વેષ રહિત ધર્મને મારી બુદ્ધિ-હાય તેણે પર્યાપ્તેશ આપવો.

ટી અ—સાધુ વ્યાખ્યાન કરના પોતે પરેશ જાની હોવાથી અર્થ કરના પોતાને સદા ત રોય છતાં કદાચ અર્થમાં ઉદ્ધતમાનું દોરી દુન આ નર્થને બાજુ છુ પાડી જીતે નથી એવું મનેનું વચન ન બોલે અથવા ખુ કું અશક્તિ બાવવાથી વચન હોય, પણ પોતે એવી રીતે ન બોલે કે સામાવાળો સદા ખાય, વિભક્ત્યવાદ તે જુદા અર્થના નિર્ણયવાદને કહે (જેમ જીતે સમજે તેમ ખુદા સમજાઈ કરીને સમજાવે) અથવા વિભક્ત્યવાદ—આદવાદ તે સ્વાદ્વાદને બધે ઠેકાણે સખસાયમાન કયા વિના લોક વ્યવહારને વાધો ન આવે સર્વને માન્ય થાય તેવી રીતે પોતાનું અનુભવેલું ફરી બતાવે, અથવા અર્થોને જુદા પાડી બરેખવાદ (કહેવાનું) કહે, તે આવી રીતે—નિત્યવાદ—દ્રાધાર્થ (મૂળ વસ્તુ) મે જતારે, મિત્ર કરે, અને પચાચોને અનિત્ય પછે બહડાતા સમજાવીને નિદ્ર કરે તથા બધા પદાર્થો પોતાના દ્રવ્યસ્ત્રોત કાઢી અને બાવપણે સદાએ વિદ્યમાન છે, અને પર દ્રવ્યસ્ત્રોત કાઢી બાવપણે નથી, તેજ કહ્યું છે.

सदेव सर्व को नेच्छेत् स्वस्थादि चतुष्टयात्
॥ असदेव विपरिषान्न चेन्न व्यवतिष्ठते ॥१॥

એજ (તેજસ્વી) માધુ, તથા પરમાર્થવાણ અકૃત્રિમ, અવિ-
 શ્વાસધાતક સુરુષ કે જેનાથી કર્મના બધુને અભાવ, છે,
 અથવા નિર્મમત્વપણાથી તુચ્છ જીવોથી હું જે કરીને પગાય
 તથા જેમા અત પ્રાત આહાર ખાવાને ઢોવાથી સયમ
 કંઠે છે, તેવું બાણે, સારા અનુયાન કરીને અનુભવથી જાણે
 તથા સૂક્ષ્મ બુદ્ધિથી ખીજા કરતા કંઈક વિશેષ સમજીને
 અથવા પૂર્ણ સંત્કાર વિગેરે પામીને તુચ્છ ન થાય, ઉન્માદ
 ન કરે, તથા પોતાને વળાણે નહિ, અથવા ખીજો ન સમજે
 તો તેની વિશેષ હીલના ન કરે, તથા વ્યાખ્યાનના વખતમા
 કે ધર્મકથાના સમયમા અનાવિલ તે લાલ વિગેરેથી નિરપેક્ષ
 (નિરપૃહ) રહે, તથા હમેશા અકપાથી ક્રોધાદિ રહિત સાધુ
 બને, હવે વ્યાખ્યાનની વિધિ કહે છે,

સંકેજ્જ યાઽસંકિતમાવ મિક્કવૂ

વિમજ્જવાયં ચ વિયાગરેજ્જા

માસાદુયં ધમ્મં સમુટ્ઠિતેહિ

વિયાગરેજ્જા સમયાસુપન્ને ॥૨૨॥

ત્યા શકા જેવું રોય ત્યા નિશ્ચયથી ન જોલે કે આમજ
 છે, તથા ખીજાને શકા પડે એવું લીધું ન જોલે, પરંતુ કહે-
 વાની વાત શ્રુતાસાથી સમજાવે, તેમ જે પ્રકારની સત્યા તથા

અસત્યામૃતા ભાવા બોલે, તથા ત્રિધિ પ્રભાણે વિહાર કર
નારા હિતમ સાધુ સાથે વિચરી સગદેષ સહિત યદને સારી
બુદ્ધિ હોય તેણે પરમેષ્વરે આપવો.

૨ી અ—સાધુ વ્યાખ્યાન કરતા પોતે 'પરોક્ષ' રાગી
હોવાથી અર્થ કરતા પોતાને શુદ્ધ ન હોય છતાં દેહ
અર્થમાં ઉદ્ધતપણું હોય, યુક્તિના અર્થનો અણુ પણ
ખીંતે નથી એવું બર્જનું વચન ન બોલે, અથવા 'શુદ્ધ'
અશક્તિ ભાવવાળું વચન હોય, પણ પોતે એવી રીતે ન
બોલે કે સામાવાળો શકા ખાય, વિભક્ત્યવાદ તે બુદ્ધ
અર્થના નિર્ણયવાદને કહે (જેમ ખીંતે, લમળે તેમ, ખુદ્ધા
સાદાર્થ કરીને સમજાવે) અથવા વિભક્ત્યવાદ-આદવાદ તે
સ્વાદ્વાદને બધે ઉકાળે અપવાયમાન, થયા વિના, લોક વ્યવ
હારને માપો ન આવે સર્વને માન્ય થાય તેવી રીતે પોતાનું
અનુભવેલું કહી બતાવે, અથવા અર્થને બુદ્ધ પાડી ભદ્રવર
વાદ (હિતવાનું) કહે તે આવી રીતે-વિત્ત્યવાદ-દનાર્થ
(મૂળ વસ્તુ) પણે બતાવે, મિદ્ધ કહે અને પદ્માયોને નિવિત્ત્ય
પણે બદલાતા નમજાવીને નિદ્ધ કરે તથા બનાવે પદ્માયો
પોતાના દ્રવ્યસ્થેન કાળ અને જાનપણે તદ્દામે વિવિધાન છે,
અને પર દ્રવ્યસ્થેન કાળ ભાગપણે મુક્તિ પેટ કરુ છે,
સત્ત્વ સર્વ કો નેત્રસ્ત સ્વસ્થાદિ ચતુષ્પદ
અસદેવ વિપર્યાસાન ચન ધ્યેયમિદ્ધને મોખા.

એજી (તેમની) સાધુ તથા પરમાર્થવાણી, અદૃતિર્મ, અવિ-
શ્વાસઘાતક ધુરુષ કે જેનાથી કર્મના બધનો અભાવ છે,
અથવા નિર્મમત્વપણાથી તુચ્છ જીવોથી દુર્જે કરીને પળાય
તથા જેમા અત પ્રાત આહાર ખાવાનો હોવાથી સ્વયમ
કઠણ છે, તેવું જાણે, સારા અનુષ્ઠાન કરીને અનુભવથી જાણે
તથા સૂક્ષ્મ બુદ્ધિથી ખીજા કરતા કંઈક વિશેષ સમજીને
અથવા પૂજા સત્કાર વિગેરે પામીને તુચ્છ ન થાય, ઉન્માદ
ન કરે, તથા પોતાને વંખાણે નહિ, અથવા ખીજો ન સમજે
તો તેની વિશેષ હીલના ન કરે, તથા વ્યાખ્યાનના વખતમા
કે ધર્મકથાના સમયમા અનાવિલતે લાભ વિગેરેથી નિરપેક્ષ
(નિરુપૃહ) રહે, તથા હમેશા અકબાથી દોષાદિ રહિત સાધુ
બને, હવે વ્યાખ્યાનની વિધિ કહે છે,

સંકેજ યાઽસંકિતભાવ મિશ્ર

વિમજ્જવાયં ચ વિયાગરેજ્ઞા

ભાસાદુયં ધમ્મં સમુદિતહિ

વિયાગરેજ્ઞા સમયાસુપન્ને ॥૨૨॥

જમા શકા જેવુ હોય ત્યા નિશ્ચયથી ન જોલે કે આમજ
છે, તથા ખીજાને શકા પડે એવુ ભીક્ષુ ન જોલે, પરંતુ કહે-
વાની વાત જુલાસાથી સમજાવે, તેમ જો પ્રકોરની સત્યા તથા

અસત્યામૃવા જાણા જોલે, તથા વિવિ પ્રમાણે પ્રિકાર કર
નારા ઉત્તમ સાધુ સાને, વિચરી રાગદ્વેષ રહિત ઘડને સારી
બુદ્ધિ હોય તેવે ધર્મોપદેશાગ્રપણે

દી અ — સાધુ વ્યાખ્યાન કરતાં પોતે 'પરોક્ષ' નાની
હોવાથી અર્થ કરતા - પોતાને શકા ન હોય છતાં કંઈક
અર્થમાં ઉદ્ધતપણું હોય, 'દુઃખ'ના અર્થનો જાણુ પણ
જીતે નથી એવું જાણું વચન ન જોલે. અથવા ખુબ
અશક્તિ ભાવવાળું વચન હોય, પણ પોતે એવી રીતે ન
જોલે કે સામાવાળો શકા ખાય, વિભક્ત્યવાદ તે જુદા
અર્થના નિર્ણયવાદને કહે (જેમ જીતે સમજે તેમ ખુબ
શ્રદ્ધાથી કરીને મમજાવે) અથવા વિભક્ત્યવાદ-સ્વાધ્યાવાદ તે
સ્વાધ્યાવાદને બધે ઉદાહરે સખલામમાન થયા વિના હોક વ્યવ-
હારને વાધો ન આવે સર્વને માન્ય થાય, તેવી રીતે પોતાનું
અનુભવેલું કહી બતાવે, અથવા અર્થોને જુદા પાડી ખરોખર
વાદ (કહેવાનું) કહે, તે આવી રીતે-નિત્યવાદ-દ્વ-ચાર્વ
(મૂળ વસ્તુ)પણે બતાવે, નિહ કરે, અને પર્યાયોને અનિત્ય-
પણે બદલાતા સમજાવીને નિહ કરે તથા બધા પદાર્થો
પોતાના દ્રવ્યસ્થેત્ર કાળ અને ભાવપણે સદાએ વિવિધમાન છે,
અને પર દ્રવ્યસ્થેત્ર કાળ ભાવપણે નથી, તેજ કહ્યું છે,

સદેવ સર્વ કો નેચ્છેત્ સ્વરૂપાદિ ચતુષ્પદાત્
અસદેવ વિપર્યાસાન્ન-ચેન્ન વ્યવતિષ્ઠતે ॥૧૧॥

થોડો, તથા વાક્ય લાખા દેડકાના અપાઠ જેવા અર્કિષ્ટ
 વિદ્યાર્થિ આકાંક્ષાના આડના સૂકા લાકડા દેખવામાં ઘણા
 પાપ બળવાનો ગુણ થોડો એવું આડબરના વાક્યો ન બોલે,
 અર્થના નિરૂદ્ધ-થોડા કાળમાં સમજવાનું તે વ્યાખ્યાન વ્યાક-
 રણ તર્ક વિગેરેમાં પ્રવેશ કરીને પ્રસક્તિ અનુપ્રસક્તિ (આડી
 અવળી થોડી સળધવાળી વાતો) જોડીને લાખા કાળવાળું
 ન કરે (કે સાબળનારો કટાણીને ઉધે કે બણવું છોડી દે)

સો અત્યો વત્તવ્વો જો મળઈ અસ્સરેહિ થોવેહિ
 જો પુણ થોવો રહુ અસ્સરેહિ સો હોઈ નિસ્સારો ॥૧॥

સેવો અર્થ કે વિષય કહેવો કે થોડા અક્ષરમાં વણું કહેવાય,
 પણ જેમાં અર્થ થોડા હોય અને વાક્ય લાખા અક્ષરના
 હોય તે નિ સાગ કહેવાનું થાય છે, અહીં અઉભળી બતાવે
 છે ૧ થોડો અર્થ થોડા વાક્ય, ૨ થોડો અર્થ ઘણા વાક્ય,
 ૩ ઘણો અર્થ ઘણા વાક્ય ૪ ઘણો અર્થ થોડા વાક્ય,
 આમાં અપ્પ અક્ષર અને અર્થ ઘણા હોય તે ચોથો ભાગે
 પ્રગત નથી છે

સમાલવેજ્ઞા પહિપુત્રમાસી

નિસામિયા સમિયા અદુદંસી

આળાહ સુદ્ધં વયણં મિહંજે

અમિસંધણ પાવવિવગ મિક્ખૂ ॥૨૪॥

અહા બુડ્યાઈં સુસિક્ખણ્જા
 જઈજ્જયા ણાતિવેલં વદેજ્જા
 સે દિટ્ઠિમં દિટ્ઠિ ણ લૂસેણ્જા
 સે જાણઈં માસિડં તં સમાહિ ॥૨૫॥

ભગવાને કહેલું સિદ્ધાંત વચન સારી રીતે, શીખે
 આદરે, તે પ્રમાણે વર્તે તથા વર્તાવે, પણ તે સમયનું,
 ઉદ્વેગન ન કરે, પોતે ભગવાનના વચનની શ્રદ્ધા કરી ખીજાની
 શ્રદ્ધા ઓછી ન કરે, પણ વધારે, તેવો સાધુ જ્ઞાનદર્શન
 ચારિત્રરૂપ સમાધિ કહેવાનું બરોબર બાણ છે, (અર્થાત્
 તેજ ઉપદેશ આપે),

ટી. અ. જેમ તીર્થંકર ગણધર વિગેરેએ કહેવા પ્રમાણે
 વચનોને હુમેશા બરોબર રીતે, ઓટલે ગ્રહણ શિક્ષા વડે
 સર્વજ્ઞના આગમોને શીખે અને આત્મેવન શિક્ષા વડે
 હુમેશા ઉત્તમ વિદ્યાર વડે પામે, અને તે પ્રમાણે ખીજાઓને
 વર્તવા ઉપદેશ કરે, અતિ પ્રસન્ન લક્ષણની નિવૃત્તિ માટે
 બતાવે છે, કે ગ્રહણ આત્મેવન શિક્ષાઓની દેશનામા
 પ્રયત્ન કરે, પોતે વર્તતો રહી જે જેનું કામ કરવાનું હોય
 કે જે જેનો અભ્યાસ કરવાનો હોય તે વેળાને ઉદ્વેગીને ન
 કહે, અધ્યયન તથા કર્તવ્યની મર્યાદાને ન ઉદ્વેગ,

તેમ સાડે અનુધાન ઉલ્લેખ નહિ, અર્થાત્ ભણાવવાના વખતે
ભણાવાનું તથા પડિવેદ્ય વિગેરે બીજી બધી ક્રિયા પોત
પોતાના સમયે કરે, તે આ પ્રમાણે યથાકાળવાદી તથા યથા
દાગચારી સમ્યક્ દષ્ટિમાન તે યથાવસ્થિત દાર્થોને માનતો
દેશના કે વ્યાખ્યાન કરતા દર્શિ-સમ્યક્ દર્શનને દ્રવ્ય ન
લગાડે, તેનો ભાવાર્થ આ છે કે મામળનાર પુરૂષને પ્રથમ
જાણીને તેવી રીતે કહેવું પણ અપસિદ્ધાન દેશના (સિદ્ધાત
વિરૂદ્ધ) ને દોષી જેમ જેમ સામળનારનું સમ્યક્ત્વ સ્થિર વાય
(ધર્મમાં વ્રજા વધે) તેવું કર, પણ એકા ઉત્તમ કરીને
તેને જણાવ ન લગાડે, જે આવું સમજે તે સમ્યક્ દર્શન જ્ઞાન
ચારિત્ર નામની પ્રમાણિ અવવા નમ્યકત્વ ચિત્ત વ્યવસ્થાન
નામની પ્રમાણિ જે જિન્દગી કહેવ છે, તે કહેવાને થો ય છે,

અલૂસણો પચ્છન્નભાસી

જો સુત્તમાર્થ ચ કરેજ્જ નાઈ

સત્યારમત્તી અણુવીઢ વાયં

સુયં ચ સમ્મં પડિવાયયતિ ॥૨૬॥

નિદ્ધાતના અર્થને ઉલ્લેખ નહિ, તેમ અપવાદ માર્ગનું
વચન અપરિણીત અધ્યયને ન કહે, પોતે સૂત્ર તથા અર્થને
નિરૂદ્ધ રીતે નુ જોડે કાચ્છુ કે પોતે અમાત્રનો-રક્ષક છે,

સામળનારની લાકિત વિચારી તેમની શ્રદ્ધા વધે તેમ બોધ કરે, તથા પોતે આચાર્ય વિગેરે પાત્રે શીખ્યો તેનું રૂપ ઉતારવા પોતે તેવી રીતે બીજાને બધાનવા ઉદમ કરે,

દી વળી સર્વજ્ઞે કહેલા આગમને કહેતા ઉલટા વચનથી સિદ્ધાંતને દ્રવણ ન આપે, તથા પ્રછન્ન બોધી ન થાય તથા સર્વ જનોને હિત કરનારા નિર્દોષ વચનોને છાનું ન કહે, અથવા પ્રછન્ન-અપવાદના મિદ્ધાન અપરિણત સાધુને ન કહે, તેવા અપવાદના મિદ્ધાંત અપરિણતને કહે તથા તેને બદ્ધા ન થતા અથવા કુમાર્ગે જતા તેને ગેરલાભ થાય છે, કહ્યું છે કે—

અમશાંતમતૌ શાસ્ત્રસદ્ભાવ-પ્રતિપાદનમ્

દોષાવામિનવોદીર્ણે શમનીયમિવ જ્વરં ।

બાળ બુદ્ધિવાળા સિધ્ધને શાસ્ત્રનું ગુપ્ત રહસ્ય સમજાવવા જતા તેને દોષનું કારણ થાય છે, જેમ જોરમા આવેલા નવા તુર્તના તાવને ઉતારવા જો ઔષધ અપાય તો શાયદાને બાદથી નુકશાન ડરે છે, વળી પોતાની મતિકલ્પનાથી સૂત્ર વિરુદ્ધ ન કહે, કારણ તે સૂત્ર અપરણુ ત્રયી રક્ષક છે, અથવા પોતે સૂત્ર તથા અર્થને પોતે જીવોના સારથી રક્ષણ કરનાર દોષથી ઉલટું ન કરે,

૩—શા માટે સૂત્ર બીજી રીતે ન કરવું ?

ઉ — પોતે પરહિતમા એકાત રહત છે, ઉપદેશક છે, તેના ઉપર જે ભક્તિ છે, તે લોકોનું ખડુમાન વિચારીને, “મારા આ બોલવથી કદાચિત્ પણ આગમને બાધા ન થાય,” એમ વિચારીને પછી વાદ કરે, તથા પોતે આચાર્ય-વિગેરેશ્રી જે શીખ્યો છે, તેની સમ્યક્ત્વની આરાધનાનેજ વળગી નહીં પોતે આચાર્યનું દેવુ ચુકવવા માટે બીજાઓને તે પ્રમાણે શીખવીને શ્રદ્ધા કરાવે, પણ મુખશીલીયો કૃતાર્થ બનીને બેસી ન રહે, (ઉદ્યમ કરીને બીજાને બહુવવામા પ્રમાદ ન કરે).

સે સુદ્ધ સુત્તે ઉવહાણવં ચ

ધમ્મં ચ જે વિદતિ તત્થ તત્થ

આદેજ્જ વ્રકે કુસલે વિપત્તે

સે અરિહિદ્ધ માસિડં તં સમાહિ ॥૨૭॥

તિવેમિ ડતિ ગ્રંથનામયં

ચઉદસ મજ્ઞયણ સમત્તં (ગા.૫૨૮)

આ યથ અધ્યયનનો ઉપસહાર કરે છે, તે સમ્યક્-દર્શનનો અલૂપક યથાવસ્થિત આગમનો પ્રણેતા બરોબર વિચારીને શુદ્ધ નિર્દોષ યથાવસ્થિત વસ્તુ કે અ યથન કહેવા વડે નિર્દોષ સૂત્ર કહે તે શુદ્ધ, સૂત્ર છે, તથા ઉપધાન.

તપશ્ચર્યા જે જે સૂત્રનો તપ શાસ્ત્રમાં કહેલ છે, તે કરે તેથી ઉપધાનવાન છે, તથા ધૃત ચારિત્ર, નામનો ધર્મ છે તેને બરાબર જાણે, અને પ્રાપ્ત કરે, આરાથી ગ્રાહ્ય અર્થ તે આરાથી જ માનવો, અને હેતુથી મનાય તે હેતુથી માનવો, અથવા જ્ઞેન સિદ્ધાંતનું તત્ત્વ જ્ઞેન સિદ્ધાંતમાંથી બતાવવું, પુરો અર્થ પરમાથી બતાવવો, અથવા ઉત્સર્ગ અપવાદના સિદ્ધાંતનો અર્થ જેવો જેમા રહ્યો હોય તેવો ત્યા પ્રતિપાદન કરવો, આવા ગુણવાળો માધુ આર્ય (માનવા યોગ્ય) વાક્યવાળો થાય છે, તથા કુશળ, આનંદ પ્રતિપાદનમાં તથા સારા અનુધાનમાં હોય, તે પ્રકટ વિચારીને કરનારો છે, પણ અવિચારથી ન કરે, આવા ગુણવાળો સાધુ સર્વજ્ઞ પ્રભુએ કહેલા જ્ઞાનાદિક કે ભાવસમાધિને બોલવા યોગ્ય થાય છે, પણ તેવા ગુણ વિનાનો બીજો બોલી ન શકે, આ પ્રમાણે સૂત્રાર્થ કહ્યો, નયો પૂર્વમાં કહેલા સમજવા, ચોદમુ અધ્યયન સમાપ્ત વર્તુ.

આદાન નામનું પદરમુ અધ્યયન

ચોદમુ અધ્યયન કહીને હવે પંદરમુ કહે છે, તેનો આ પ્રમાણે સમજ છે કે જ્યાં અધ્યયનમાં જાણ અવ્યતર બને પ્રકારનો થવ (પરિશદ્ધ) મોકલવાનું કહ્યું તે થવ ત્યાગવાથી આવન ચારિત્રી વાધુ થાય છે, તેથી જેવો આ સાધુ તેવું આ મ પૂર્ણ આવત ચારિત્રપાત્ર સ્વીકારે છે, તે

આ અધ્યયનથી બતાવે છે આ સખધે આવેલા આ અધ્યયનના ચાર અનુયોગદારો ઉપક્રમ વિગેરે થાય છે, તેમા ઉપક્રમમા રહેલો અર્થાધિકાર (વિષય) આ છે, કે આયત (ઉપયોગવાળા) ચારિત્રવાળા સાધુએ ધવું. (નિર્મળ સયમ પાળવું) નામ નિષ્પન્નનિશ્લેષમા આદાનીય એવું નામ છે, મોક્ષનો અભિલાષી બધા કર્મ લય કરવા માટે જે જ્ઞાન વિગેરે મેળવે છે, તે અહીં કહે છે, એ માટે આદાનીય એવું જામ ન્ધાયું છે, અને પર્યાય દ્વારપટે સુમદ્ નાન સ્વીકારેલું છે એટલે આદાન તત્વા તેના પર્યાય શ્રદ્ધણુ ચમ્દના નિશ્લેષ કરવાને નિર્ધુક્તિકાર કહે છે,

આદાણે ગહણમિ ય ણિત્રલેલો દોતિ દોણલિ ચડલો
 પગલ નાણલ ચ દોજ્જ પગય તુ આદાણે ॥ નિ ૧૩૨ા

આદાન અને ગહણુ એક અર્થમા છે, માટે તે બંનેનો નિશ્લેષો ચાર પ્રકારે છે, પણ ચાર નય પ્રવચનના એક અર્થમા થાલે છે, તેથી તે બંને એકાર્થી છે પણ પાછલા ત્રણનય વડે જુદા જુદા અર્થ છે, પણ આપણે તો આદાન શબ્દનું 'કામ હોવાથી તે નાન' રાખ્યું છે

દી અ અથવા જમવીય એવું સૂત્ર જાઘાના પહેલા દાખ્યના પહેલા શબ્દ વડે આ અધ્યયનનું નામ છે, અને તે આદાન પદ વડે આદિમા લઈએ તે આદાન અને તેજ શ્રદ્ધણુ છે તે બે આદાન શબ્દના નિશ્લેષો માટે

નિર્ચુકિતકાર કહે છે આદાન વિગેરે-કાર્યનો અર્થ છે, તે આદાન (કર્મણિ પ્રયોગમાદ્યુટ-પ્રત્યય) (અથવા કરણના અર્થમા) જેના વડે લઈએ અહણ કરીએ સ્વીકારીએ મનમા વિચારેલી વાત-તે આદાન છે. અને આદાનનો પર્યાય અહણ છે, તે આદાન અહણ બનેના નિષ્કેપાના બે, એકકા થાય છે, નામ સ્થાપના દ્રવ્ય અને ભાવ આદાન, તેમા નામ તથા સ્થાપના વધારે જરૂરના નથી, દ્રવ્ય આદાનમા વિત્ત (ધન) છે, કારણ કે ગૃહસ્થો બધા કાર્યો ઊડીને ભારે શ્રમ વેઠી ધનને પેઢા કરે છે, તે વડે અથવા બેપગ્ગ થોપગા વિગેરે તે દ્રવ્ય વડે ખરીદાય છે

ભાવ આદાન—

ભાવ આદાનને બે પ્રકારનું છે પ્રશસ્ત અપ્રશસ્ત-અપ્રશસ્તમા કોપાદિનો ઉદય અથવા મિથ્યાત્વ અવિરતિ વિગેરે છે, પ્રશસ્તમા ઉત્તર ઉત્તરગુણની રેણિ વડે વિશુદ્ધ અધ્યવસાયના કંકરનું ઉપાદાન (નિર્મળ ભાવ થવા) અથવા સમ્યક્ જ્ઞાન વિગેરે પ્રકટ થાય તે, આ વિષય જતાવવા માટે આ અધ્યયન સમજીયુ, એજ પ્રમાણે અહણમા પણ નૈમમ સમક વ્યવહાર રૂણસૂત્ર અર્ચનયના અભિપ્રાય વડે આદાનપદ સાથે સંકેદ વિગેરેના એક અર્થવાળા ચળદો છે, તેમ બાલુલુ, પણ પાછલા ત્રણ નય ચળદ સમગ્રિરૂઢ ઈત્યભૂત એ ત્રણ નયના અભિપ્રાય વડે જુદા જુદા ચળદ આદાન વધા અહણ

હોવાથી અર્થ પણ જુદાં-જુદા થાય છે, પણ આપણી વાતે તો અહીં આદાન વિષય સંબંધી છે, માટે નામ આદાન શબ્દ છે, અથવા જ્ઞાનાદિકને આશ્રયી આદાનીય નામ પણ છે, જ પદમસ્સતિષ્ઠિતિ વિતિપસ્સિતિ ઉત્તરે જ્ઞાનઆદિમિ
 પુત્રેનાદાગિજ્ઞા પુત્રો અન્નોવિ પુત્રામ્બો ॥નિ. ૧૩૨॥

જે શ્લોકનો પહેલો પદનો પહેલો અને છેલ્લો પદનો છેલ્લો શબ્દ લઈને આદાનીય નામ રાખે, અથવા બીજા શ્લોકનો શરૂઆતમા હોય તે શબ્દ લેવાથી આદાનીય શબ્દ થાય છે, એટલે આદાનીય આ પર્યાય છે, (સંકલિકા નામની વ્યાખ્યા ટીકામા જુઓ)

ટી. અ — આદાનીય અભિધાન (નામ)ની બીજી રીતે પણ પ્રવૃત્તિ નિમિત્ત માટે કહે છે, જે શ્લોકનું પ્રથમ પદ હોય અને પાછલાનું છેલ્લું પદ હોય, તે બંનેને ઉદ્ધા શબ્દોથી અર્થથી તબા બનેલી થાય છે, અથવા બીજા શ્લોકની શરૂઆતમા અથવા તેના અંતમાની આદિમા જે હોય તે આદત પ. સદૃશપણે હોય તેથી આદાનીય થાય છે, આદાનીય નામની પ્રવૃત્તિનો આ પર્યાય અભિપ્રાય અથવા અન્ય વિશિષ્ટ જ્ઞાન વિગેરે આદાનીય તરીકે લીધેલ છે, કેટલાક આચાર્યો આ અધ્યયનના અત તથા આદિપદોનું સંકલન (જોડાણ) કરવાથી સંકલિકા નામ રાખે છે,

આ સંકલિકા નામના પણ નામ સ્થાપના દ્રવ્ય અને આવ સંકલિકા એવા ચાર નિદેશ છે, તેમા દ્રવ્ય સંકલિકા

નિગડ(સાકળ)વિગેરેમા બાણવી, અને ભાવ સ કલિકા (સ કલના) તેા ઉત્તરોત્તર નિશિષ્ટ, અયવસાયનું મુકલન (જોડાણ) છે એજ આ, અધ્યયન છે, પ્રથમ તથા, છેવટના, પદનું, જોડાણ કરે છે માટે, આ આચાર્યોના મતમા જેમ નામ-તે આદાન પદ વડે જામ છે, તેમ તે આદિમા જે પદ છે, તે આદાન પદ છે માટે આદિના નિસેપા કરે છે, આદિ શબ્દના નામ વિગેરે આર નિસેપા કહે છે.

નામાદી દ્વળાદી દ્વળાદી ચેવ હોતી માણાદી
દ્વળાદિ પુણ દ્વળસ્સ જો સમાનેસપ્, કાળે ॥૧૩૪॥.

નામ આદિ સ્થાપનાઆદિ દ્રવ્યઆદિ તેમજ ભાવઆદિ છે, તેમા દ્રવ્યઆદિ એ છે કે દ્ર વ પરમાણુ વિગેરેનો જે સ્વભાવ છે, પોતાના સ્થાનમા એટલે પોતાના પર્યાયમા પ્રથમ થાય છે દ્રવ્યઆદિ છે તેનું ટીકાકાર હયાન્ત આપે છે કે હહી વિગેરે દ્રવ્ય છે, તે દ્રધનું બને છે. તે સમયે પ્રથમ હહી થયે જે દ્રધમા ફેરફાર થાય તે, અથવા બીજા પાણુ પરમાણુ વિગેરે દ્રવ્યનો જે પરિણામ વિશેષ પ્રવલ્લ ઉત્પત્તિ થાય (બદલાય) તે મધાને દ્રવ્યઆદિ કહે છે વાદિની શકા-દ્રધના વિનારા મમયેજ બરોબર વખતે હહીની ઉત્પત્તિ કેવી રીતે થટે? કારણ કે ઉત્પાદ અને વિનાશ એ બને ભાવ અને અભાવરૂપ વસ્તુના ધર્મો છે, 'તે ધર્મ વસ્તુ વિના' રહી શકે નહિ, એકજ સ્થાનમા ધર્મ હહી દ્રધમા સંત્યાગ્રાસ કરે, એ તો દેખવામા આવતુ નથી,

ઉ-એ દોષ અમને ન ઘટે, એ દોષ તો જે વાદીઓ (બૌદ્ધ-ધર્મીઓ) ક્ષણભરુ વસ્તુ માને તેમને એ દોષ હારો છે, પણ-અમારા જેવાને તો પ્રથમના ક્ષણમાથી ઉત્તર ક્ષણમા જનાર દ્રવ્ય અન્વયિમા અન્વય ભય છે તે ખને ક્ષણમા વિદ્યમાન હોવાથી તેમા તમારો કહેલો દોષ ન હાગે, તેથી કહે છે કે પરિણામિ દ્રવ્ય એકમ ક્ષણે એક સ્વભાવ વડે ઉત્પન્ન થાય છે, બીજા સ્વભાવ વડે નાશ પામે છે (અદ્વિતીય છે) અમે વસ્તુનો અનંત ધર્મ માનીએ છીએ માટે તમારું કહેવું વ્યર્થ છે, તેથી દ્રવ્યનો વિવક્ષાવાળો પરિણામે પરિણમેલો જે પ્રથમ સમય તે દ્રવ્યાદિ છે એમ નક્કી થયું કારણ કે અહીં દ્રવ્યનું પ્રધાનપણ તેમા ઘટે છે, હવે ભાવ દ્રવ્ય આશ્રયી કહે છે

આગમ ણોઆગમઓ માવાદી ત વુહા ઉવદિસતી
 ણોઆગમઓ માવો પચવિહો હોઈ ણાયન્વો ॥નિ. ૧૩૫॥

આગમ અને નોઆગમ એ જે પ્રકારે પડિને ભાવ આદિ બતાવે છે, નોઆગમથી ભાવ પાંચ પ્રકારનો બાબુવો તે કહે છે

૧. અ ભાવ-અત કર્ણની પરિણતિ (પરિણામ) વિશેષ, તે પરિણાતને પુષા-વીર્ધ કર જલુધરો બતાવે છે કે તે જે પ્રકારે આગમ અને નોઆગમથી છે, તેમાનો આગમથી પ્રધાન પુરુષાર્થપણે ચિંતવવાથી પાંચ પ્રકારે થાય છે, તે,

પ્રાણાતિપાતેવિરમણુ મૃત વિગેરે પચિ 'મહામતોનો સ્વીકાર-
વાનો પ્રથમ સમય છે,' (મનમાં - એ બાવ' વાચ' કે - મે
આંતરી આ પાચે 'મહામત સ્વીકાર્યા' છે, તે પ્રથમ આદિ
સમય જાણવો)

આગમમો પુણ આદી ગણિપિદગહોઽ વારસગે તુ
ગય સિલોગો પદ પાદ અસ્તરાઈ ચ તત્યાદી ।નિરૂપણ

હવે આગમને આશ્રયી આવી રીતે જાવ આદિ જાણવો,
જે ગણિ-આચાર્યનો પિટક (પટારો) અથવા બધાનો આધાર
છે, તે દ્વાદશાંગી (બાર અંગ) છે, અને તુ દ્વાદશી અંગના
ઉપાગ પચન્ના છેદ સૂત્ર વિગેરે જાણવું, તે બધામા પ્રવચનનો
પ્રથમ જે શ્લોક તેનું પણ પ્રથમપાદ તેનું પદ તેના પણ પ્રથમ
અક્ષર છે, એ પ્રમાણે જાહુ પ્રકારનો જાવ આદિ જાણવો
તે બધા પ્રવચનમા સામાયિક આદિ છે તેમા પણ કૈરમિ-
કર છુ એ પદ છે, તેમા પણ ક અક્ષર પ્રથમ છે, તેમ
બાર અંગમા પ્રથમ આચારાગ છે, તેમા પહેલું અધ્યયન
શસ્ત્રપરિણા છે, તેમા પણ જીવઉદ્દેશો પ્રથમ છે, તેમા મુચ-
પદ પહેલું છે, તેમા પણ સુકાર પ્રથમ છે, તેજ પ્રમાણે આ
સૂચકાંગમા પ્રથમ સમય અધ્યયન છે, તેના પણ આચારાગ
પેઠે પ્રથમ ઉદ્દેશો શ્લોક પાદ પદ પણ વિગેરે સમજવું
નામ નિર્ણયો ગયો, હવે આતરા વિના અસ્પષ્ટિત આદ્યુચવાળું
સૂત્ર બોલવું તે આ છે,

જમતીતં પંડુપત્ર આગમિસ્સં ચૈ ણાયઓ
સઘ્યં મન્નતિ તં તાર્દ દંસણાવરણં તણાસૂ. ૨ ॥

અતીતવર્તમાન અને ભવિષ્યત્રણે કાળનું જેને જ્ઞાન
હોય અને તે પ્રમાણે માને તે સર્વ જીવોના રક્ષક હોય,
તેજ દર્શનાનરણીય કર્મનો લય કરે (પછી તે કેવળજ્ઞાની
ધાય.)

૧. ૧-૪-આ સૂત્રનો પૂર્વના સૂત્ર સાથે સજઘ કહેવો
જોઈએ તે કહે છે-આદ્યવાક્ય વાળો જે કુશળ સાધુ પ્રાપ્ત
છે, તે શાસ્ત્રમા જતાવેલી સમાધિ કહેવાને યોગ્ય છે અને
જે સાધુ પૂર્વે થયેલું વર્તમાનમા વતું અને ભવિષ્યના
વનારું બધું બાણ છે તેજ આ શાસ્ત્રનું રહસ્ય કહેવાને યોગ્ય
છે પણ ખીજો નથી પરપર સૂત્ર સજઘતો જે અતીત
અનાગત અને વર્તમાન એ ત્રણે કાળનો બાણનાર છે તેજ
અશેષ બધોનો બાણનાર અને તોડનાર છે, અથવા જે
બધોને બાણ છે તથા તોડ છે તેજ આ તત્ત્વ કહી રાકે
છે તેજ પ્રમાણે બીજા સૂત્રોનો સજઘ પણ પોતાની બુદ્ધિ
વડે કહેવો જોઈએ તેવી આ પ્રમાણે જતાવેલા સજઘની
આ સૂત્રની વ્યાખ્યા કહીએ છીએ

૧. ૧-૪-૫-જો કોઈ પંડુ દ્રવ્યની બાતિ પૂર્વે હતી, હાલમાં છે ભવિ-
ષ્યમાં થશે, તે બધાનું યથાવસ્થિત સ્વરૂપ કહેવાની તે જ્ઞાની
પુરૂષ નાયક-પ્રજ્ઞતા છે યથાવસ્થિત વસ્તુ સ્વરૂપ બતાવવું

પુરૂ જ્ઞાન હોય ત્યારે થાય છે એથી તેનો ઉપદેશ કરે
 'સર્વ-અતીત' અને 'અનાગત' અને 'વર્તમાન' એ ત્રણે કાળના
 વચ્ચે દ્રવ્યાદિ ચતુષ્કના સ્વરૂપને તેનાં દ્રવ્ય અને પર્યાયો
 તાવવાથી જો માને છે અને બાણે છે અર્થાત્ તે બધું સમજે
 અને પોતે બધા પછી શોભે વિશિષ્ટ ઉપદેશ દેવા વડે
 સારથી પાર ઉતારવાથી સર્વ પ્રાણીનો તે રક્ષક-રક્ષા કરવાના
 વખાવવાનો છે (અથવા અય વય પય મય ચય તય જય
 મા પ્રાતુઓ ગતિ વાચક હોવાથી ધાતુને ઘન પ્રત્યય લાગ-
 વાથી તય્ ધાતુનો તાય થાય છે તે તાય જોને છે તે તાથી-
 શક છે, અવવા-બધા ગતિ અર્થના ધાતુઓ બાણવાના
 સર્વમા પશુ વપરાય છે તેથી સામાન્યનો પરિચ્છેદક (બાણ
 પારો) છે તે માને છે વિચારે છે એથી કંઈ વિશેષ
 થી આ શબ્દ વડે તે પુરૂષ બધું કહેનારો અને પાળનારો
 સર્વજ્ઞ અને સર્વદર્શી છે એમ નક્કી થાય છે, કારણ કે
 બાણ વિના કાર્ય નથી થતું એથી બતાવીએ છીએ કે
 સર્વજ્ઞતાવરણીય મધ્યમા છે માટે તેની આબુખાબુના શબ્દો
 વધુએ તો ધાતીકર્મ ચતુષ્ક એ ચારેનો અત કરનાર તે
 સર્વજ્ઞાની બાણવા.

નંતણ વિતિગિચ્છાણ સે જાણતિ અણેલિસં ।

અણેલિસસ્સ અક્ષવાયા ણ સે હોડ તહિ તહિં । ૨ ।

જે ચિત્તમા શક્તિ-સશય થાય તે કેવળજ્ઞાનથી દૂર કરે છે, એના જેવા, બીજા જુદા નથી, આવા સર્વજ્ઞો જ્ઞાનદર્શન મિવાય બીજા જગતે ત્યાં હોતા નથી . . .

૩૧ અ — જે આર્યાનિકર્મનો અત કરનાર કેવળજ્ઞાની તે આવા હોય તે બતાવે છે. વિચિકિત્સા-ચિત્તમા વિકલ્પ-સશયજ્ઞાન જેને છે તેનું તે આવરણું ક્ષય થનાવી તેના નાશક છે તેથી તેને જ્ઞાન ઉત્પન્ન થતા સશય વિપર્યય અને મિથ્યાજ્ઞાનનો અર્થપરીત અર્થનો પરિચેદ કરવાથી અતે વર્તે છે. (અર્થાત્ સાચેસાચું સમજે છે) તેના માન આ છે તેમા દર્શનાવરણીય કર્મનો ક્ષય બતાવવાની જ્ઞાનથી દર્શન જુદું છે તે બતાવ્યું છે તેથી જેમનો આનંદ છે કે એકજ સર્વજ્ઞનું જ્ઞાન સામાન્ય અને વિશેષરૂપે વસ્તુમા રહેલું છે તે જાનેને પોતાની જ્ઞાનની અચિન્ત્ય શક્તિ હોવાની તે જાનેનો પરિચેદક (બાણ) છે એ જેમનો અવ્યુપગમ (સ્વીકાર) છે તેમા આમાર્ગે આવી પૃથક્ આવરણું ક્ષય પ્રતિ પાઠન કરવાથી તેમનું ખંડન કરેલું બાણનું . . .

(સિદ્ધતેન દિવાકર ન્યાયના વેત્તા જ્ઞાન અને દર્શનના આર-રણનો ક્ષય માથે માની જ્ઞાનદર્શન જાનેને સાથે ઉત્પન્ન થયેલા માને છે અને જિનમદ્રગણિક્ષમાશ્રમયુ, સિદ્ધાત રહ્ય પ્રમાણે સમયાતર માને છે તે સિદ્ધાત પ્રમાણે દીકાદારે નિદ્ધનેન દિવાકરનું ખંડન કર્યું મમઅય છે) વગી જે ચારે ધાતીકર્મોનો ક્ષય કરે, અને સશય વિગેરે અર્પણ જ્ઞાનને ઉત્તેષી સંપૂર્ણ જ્ઞાન

દેવજ્ઞ અતીત બનાગત અને 'વર્તમાન' એ ત્રણે કાળમાના પદાર્થોનું વર્ણન સારી રીતે કરી શકનાર છે, પણ 'ત્યા ત્યા' એટલે જોનેતરમા નથી,

तहिं तहिं सु अक्खायं से य सच्चे सुआहिण्
सया सच्चेण संपन्ने मित्तिं भूएहि कप्पए ।सू. ३।

ત્યા ત્યા જિનેશ્વરે સારૂ કહ્યું છે, તેજ સાચુ અને તેજ સારી રીતે 'હિતકારક' છે કે હુમેશા સત્યથી જ સંપન્ન (ચુકત) રહેવું, અને સર્વ જીવો ઉપર મૈત્રી રાખવી

ટી. ન હવે જોનોમા સર્વજ્ઞપણુ અજોનોમા અસર્વજ્ઞ પણુ જેવુ છે, તેવુ ચુકિતથી બતાવે છે, તત્ર તત્ર એ વીજ્ઞા (જેવડુ) પદ છે તે સૂચવે છે કે જોનેશ્વરે જે જે જીવ અજીવ વિગેરે પદાર્થોનું સ્વરૂપ, તથા મિથ્યાત્વ અવિરતિ કષાય અને યોગ કર્મબંધના હેતુઓ છે, એથી તે સમાર બ્રમણના કારણો છે, તથા સમ્યગ્દર્શન જ્ઞાન ચારિત્ર આદરવાથી મોક્ષનો માર્ગ મળે છે, એથી એ મોક્ષના અર્જો છે, એ બધુ જેવુ તેમણે પૂર્વાપર અવિરોધિપણે તથા સુચુકિત વડે સિદ્ધ કરી સારી રીતે બતાવ્યું છે, પણ જોનેતરનું વચન તો તેઓ પ્રથમ કહે છે કે 'જીવ દ્વિજ્ઞા ન કરો,' અને પછી જીવોને ખીડા થાય તેવા તેમણે આરભોની અનુસા આપી, એથી તેમના બોલવામા પૂર્વાપર વિરોધ છે, તેથી ત્યા ત્યા તે વિચારતા ચુકિત રહિત હોવાથી

તે બરાબર કહેતું નથી, પણ તે જિનેશ્વર અવિરૂદ્ધ અર્થના કહેનારા વીતરાગ હોવાથી રાગદ્વેષ અને મોહ-એ જૂઠાના કારણોનો અસબબ હોવાથી અને વત્ તે જીવમાત્રને હિતકારક હોવાથી સત્ય છે, અને પદાર્થોનું સ્વરૂપ બરાબર બાળીને તેમણે કહેતું છે, કારણ કે રાગદ્વેષ વિગેરે જૂઠા બોલવાના જે કારણ છે તે સર્વજ્ઞ વીતરાગને નથી, એ કારણોના અભાવથી કાર્યનો પણ અભાવ છે, તેથી તેમનું વચન ભૂત- (સાચા) અર્થનું પ્રતિપાદક (બતાવનાર) છે, તેજ કહ્યું છે, વીતરાગા હિં સર્વજ્ઞા મિથ્યા ન યુવતે વચ. ।

યસ્માત્તસ્માદ્રચસ્તેષાં, તલ્ય ભૂતાર્યદર્શનમ્ ॥૭॥

વીતરાગો સર્વજ્ઞ છે, મિથ્યા ન બોલે વાણ

તેથી યાકયો તેમના સાચા ભૂતાર્ય બાણ

પ્ર-સર્વજ્ઞ નિવાય પણ દેય ઉપાદેય માનતું પરિજ્ઞાન ધવાથી તેમના વચનમા પણ મત્યતા હોય છે તેજ કહ્યું છે, સર્વ પદ્યતુ વા માવા તત્ત્વમિષ્ટ તુ પર્યતુ ।

કીટમરુપાપરિજ્ઞાન તસ્ય નઃ કોપયુજ્યતે ॥૧૥॥

તે બધું દેખે કે ન દેખે, પણ ઈષ્ટ તત્ત્વતો તેણે જરૂર જોવું, કારણ કે કીડાની સખ્યા ગણવાનું ઝીણું જ્ઞાન છે, તે અમારે ઉપયોગ વિના ચા માટે બાણુ બેઠ્યો ? જેનાચાર્ય તેનો ઉત્તર આપે છે કે સદા-હમેશા અવિતર સાપણ-સત્ય

મોક્ષવામ્ સ પત્ત (કુશળ) છે અને અવિતથ (સાચું) બોલવું તે સર્વગુણીમા ધટે છે, મળુ તે સિવાય નહિ, કારણ કે ક્ષીડાંની સખ્યાના જ્ઞાનના અસંભવથી તેનું ગૃધે અપરિણાત (અજ્ઞાન)ની આશંકા થયે, તે જ કહ્યું છે કે સદૃશમા ગૃધાને સંભવ હોય તો તેનું લક્ષણ દોષવાળું થાય, એક પુરૂષ ન જાણે તો ખીજી પુરૂષ કયાથી જાણે? (અને જાણ્યા વિના જીવ રક્ષા કેવી રીતે કરશે?) એમ ગૃધે અનાશ્વાસ (અવિશ્વાસ) થયે, તેથી સર્વગુણ તે જિનેશ્વર ભગવાનનું જ જાણવું, ખીજી રીતે તેમના વચનનું સદા સત્યપણું ન હોય, અથવા મત્ય તે સયમ છે, કારણ કે સત્ તે પ્રાણીઓ છે, તેમનું હિત તેથી સત્ય છે, એથી તપવી પ્રધાનસયમ ભૂતાર્થને હિત કરનાર મહા સંપત્ત-યુક્ત છે, આ સયમશુભથી યુક્ત ભગવાન છે, તે ભૂતો-જ તુમા મૈત્રીધારી તેના રક્ષણમા તત્પર હોવાથી ભૂતદયાને પાળે, તેનો સાર આ છે કે પરમાર્થવી તે સર્વજ છે, કે જે તત્વદર્શી પક્ષાથી સર્વ ભૂતોમા મૈત્રી ધારણ કરે, માનવદ પરદારેષુ પરદ્રવ્યાણિ લોપ્તવત્ ।

આત્મયત્ સર્વભૂતાનિ, યઃ પश्यति સ પश्यति ॥૧૧॥

પરસ્પ્રીને માતા મમાન જણે, પારકા દ્રવ્યને માટીના ઢેકા માફક જાણે, પોતાના આત્મા માફક બધા જીવોને જાણે, તે કેળવે છે, જેવી રીતે મૈત્રી જીવો ઉપર સંપૂર્ણ બાવથી અનુભવે, તે બતાવે છે,

एहिं न विरुज्जेजा एसधम्मो वुसीसओ
सिमंज्जगं परिन्नाय असि जीवितभावणा।४।

છવો સાથે વિરોધ થાય માટે આરણ્ય ન કરે, આ
પૂર્વે બતાવેલો ધર્મ તીર્થ કરે કહેલો છે, તે જિનેશ્વરે
કેવળ ચરણે જગતને સમજાવે આ છવોને કુળ ન
પાપ તેવી સમજાવેલોની ભાવના ભાવજે, અર્થાત્ નિર્મળ
ભાવનાથી નિર્મળ સયમ પાળવો

જૂત ચાવું જગમ છવો તેની સાથે વિરોધ ન કરે,
અર્થાત્ તે છવોને ઉપધાતકારક આરબને વિરોધનું કારણ
કે, તે દ્વંદ્વી ત્યાગે, તે આ પૂર્વે કહેલો છવોનો અવિરોધી
ધર્મ જ્વલાવ કે પુણ્ય નામનો વુસીમઓ આ તીર્થ કરે
અવધા સારા સયમવાળાનો બતાવ્યો છે તે સારા સયમ
વાળો સાધુ કે તીર્થકર જગત્ ચરચચર છન સમૂહ નામનું
કે, તે કેવળજ્ઞાન વડે અવધા સર્વજ્ઞ બતાવેલા આગમના
પરિજ્ઞાન વડે સમજાવે આ જગતમા અવધા જિનેશ્વરના
ધર્મમા રૂપ પ્રકારની અથવા ગાર પ્રકારની ભાવના જે
સયમ પાળવામા અભિમત (લાભદાયી) છે તે જીવિત
ભાવના જીવને સમાધિ આપનારી સાચા સયમની અન
પણે હાવાથી મોક્ષ આપનારી છે, તેને, હમેશા ભાવવી,
તેવી, સારી ભાવના ભાવવાથી શુ લાભ થાય, તે બતાવે છે,

ભાવના જોગસુદૃષ્ટા

જલે નાવા વ આહિયા

નાવા વ તીરસંપન્ના

સવ્વદુક્ખા તિઉટ્ટં ॥સૂ ૫॥

૧) નિર્મળ ભાવનાઓ 'ભાવનાઓ' શુદ્ધ થયેલો આત્મા છે જેનો તે શુદ્ધ સાધુ જલમાં જેમ નાવ ન ડુબે તેમ પોતે સંસાર સાગરમાં ન ડુબે, પણ નાવ જેમ નાવિકથી કિનારે પહોંચે તેમ આ સાધુ કિનારે (મોક્ષમાં) જમીને સર્વ દુઃખોથી છુટે છે, (મોક્ષ મેળવે છે.)

ભાવનાઓ વડે યોગ-સારી રીતે એકાગ્રતા (ચિત્તની સ્થિરતા) વાળો યોગ તેના વડે શુદ્ધ આત્મા છે જેનો, તથા શરીરથી ભિન્ન જુદો આત્મા જેણે બાંધ્યો છે તે ભાવનાયોગ શુદ્ધાત્મા બનેલો અને સંસારના અવબાવ (મોહ) ને છોડેલો નાવની માફક તે જેમ પાણી ઉપર નાવ રહે, તેમ આ સાધુ સંસાર સાગરમાં નાવની માફક ડુબે નહિ, અર્થાત્ જેમ નાવ ન ડુબે, તેમ પોતે પણ સંસારમાં ગૃહ ન થાય, વળી જેમ આ નિર્યામક (ખલામી)થી ચલાવાતી અનુકૂળ વાથી યોગ્ય રીતે ચાલતી નાવ કિનારે પહોંચે તેમ આ સાધુ રાગદ્વેષ વિગેરે ગધા જોડકા દૂર કરી તીરે પહોંચે અર્થાત્ આર્યત (નિર્મળ) ચારિત્રવાળો જીવણી વડાણ સારા આગમરૂપ

ખલાસીથી, યુક્ત, તપરથી અનુકૂળ વાયુની સહાયતાથી સર્વ
હુ ખરૂંપ સ સારથી (તૂટે છે) ફટે છે, અને, મોક્ષનામની
કિનારે પહોંચે છે,

તિઉદ્દર્ઙ્ગ ડ મેધાવી

જાણં લોગંસિ પાવગં

તુદ્દંતિ પાવકમ્માણિ

નવં કેમ્મમકુલ્લઓ ॥૬॥

! ૬ : સંયમની મર્યાદામાં રહેલો કર્મ જાધનથી છુટે છે, તે
લોકમાં રહેલા પાપોને બાંધે છે તેથી તે અશુભ પાપ કર્મને
તોડે છે, અને નવા કર્મ બાધતો નથી, (એટલે, મોક્ષમાં
જાય છે)

વળી તે જાવનાયોગ ગુહ્યત્તમા નાવ માફક જલ રૂપ
સ સારમાં રહેલો ત્રણ તે મન વચન અને કાયાના અશુભ
બ્યાપારોથી ફટે છે, જ્યારે સ સારના સર્વે જાધનોથી અતિશે
દૂર થાય છે, આ સ સારથી નિર્વેષ મર્યાદાવાળો અથવા
સારા માહાનો વિવેક કરનાર આ ચૌદરાજ પ્રમાણુ લોક અથવા
જીવ સમૂહ રૂપ, લોકમાં જે કઈ સાવલ, અનુકૂળ રૂપ પાપ
કાર્યો, અથવા આઠ પ્રકારના કર્મને તે સુપરિજ્ઞાએ બાંધીને
અને પ્રત્યાખ્યાન પરિજ્ઞાથી તેને, ત્યાજે, તો, કર્મ જાધનથી
છુટે છે, તે સાધુ આ પ્રમાણે લોક અથવા કર્મને બાંધતો

હોવાથી નવા અગ્રભક્ત ના 'બાધતા' આશ્રવદાર રોકીને
વિક્રપ (મોટા) તર્પવાળા આગ્નિને પાળવાથી પૂર્વે બાધલાં-તેના
ઝીકણા કર્મ તુટે છે, અને નવા કર્મ ન બાધવાથી અગ્રેષ
(બધા) કર્મોને ક્ષય થાય છે, તેથી તેને કહેવાય છે કે

અકુલ્લઓ, ણંવં, ણત્થિ

કમ્મં નામ વિજાણહ

વિન્નાયં, સે, મહાવીરે

જેણ જાઈ ણ મિજઈ ॥૭॥

તેનો જુના કર્મ નાશ થયા, અને નવા કર્મ કારણે
વિના બધાતા નવી, બળી તે કર્મની પ્રકૃતિ વિગેરે બધું
જાણે છે, તે જાણીને કર્મ તોડનારો મહાવીર ફરી ન
બધાય, તેમ તે શુદ્ધ આત્મા હોવાથી તેની નારકી વિગેરે
જાતિ નથી,

કેટલાક અન્યમતવાળા એવું માને છે કે કર્મક્ષયથી
મોક્ષ થયા પછી પણ પોતાના તીર્થની હાનિ થતી જુએ
તો પાછા સસારમાં તેઓ આવે છે, તેનું સમાધાન કરે છે,
તે સિદ્ધ થયેલા-સ પૂર્ણ ક્રિયાથી રહિત થયેલા યોગવ્યાપારથી
રહિત ઝંઘ પણ ન કરનારને નવા કર્મ જ્ઞાનાવરણીય વિગેરે
બધાતા નથી, કારણ કે તેને કર્મથી જ બળી ગયેલ છે,
તો નવા કર્મ વિના સસારમાં તેનું ફરી જન્મ 'કેવી રીતે

યોયે? કારણ કે મ સારમાં જે કાચું થાય તે કર્મને લીધે છે, તે મુકત આત્માને અયોગદ્વધી છૂટેલા તથા સ્વપરની કલ્પનાનો પણ અભાવ છે તથા રાગદ્વેષ રહિતપણાથી નવ-દર્શનના અપમાનનો આગ્રહ જેના ચિંતમાં નથી, એવા ગુણોવાળો આકર્મના પ્રકારને બાંધે છે, તથા, તેના કારણે તથા ફળને બાંધે છે, તથા કર્મનું નમન-નિર્જરા તે પણ ખરોબર બાંધે છે, અથવા કર્મ તથા તેના નામ પણ બાંધે છે, આ નામ કહેવાથી તે કર્મોના ભેદ પ્રકૃતિ દિયતિ અનુ-ભાવ (રસ) તથા કર્મ પ્રદેશોને બાંધે છે, અથવા નામ શબ્દ સંભાવનામાં લઈએ તો એમ મંત્રવ થાય કે આ ભગવાનનો કર્મનું પરિણામ બાંધીને તથા કર્મબંધ તથા તેના સંવર તથા નિર્જરાના ઉપાયો સમજીને આ કર્મ વિદારવામાં મહાવીર એવું કહે છે કે જે કરવાની આ સાર ઉદ્દેશમાં ફરી જન્મે નહિ, અને જન્મના અભાવથી મરે નહિ, અથવા બાંધે વડે આ નારક છે, આ તિર્યચ્યોનિ છે, એવો ન મનાય, (શુદ્ધ આત્મા છે તેને નાગક વિગેરે બીજો પચાંચ લાગુ ન પડે) આ સ સાર બ્રમણના કારણોના અભાવને બતાવવાથી કેટલાક જેનેતર કહે છે કે—

જ્ઞાનમપ્રતિય યસ્ય વૈરાગ્યં ચ જગત્પતેઃ

એશ્વર્યં ચૈવ ધર્મશ્ચ સદસિદ્ધ ચતુષ્ટયં ॥૧૧॥

જે પરમેશ્વરનું જ્ઞાન અપ્રતિષ્ઠ (સ પૂર્ણ) છે, વૈરાગ્ય છે, એશ્વર્ય છે. તથા ધર્મ છે. આ ચારે તે જન્મે ત્યારથી તેની

સાથે છે, અર્થાત્ તેને નવું કંઈ મેળવવાનું નથી, આ મતનું
ખડન કર્યું કારણ કે સંસારનું સ્વરૂપ બાધીને તેનો અભાવ
કરાય છે, પણ કોઈ અનાદિ (અચમ)થી સિદ્ધ નથી, કારણ
કે તે સિદ્ધ કરનારી સુક્તિનો અસભવ છે,

ળ મિજઈ મહાવીરે-

જસ્સ નત્થિ પુરેકડં

વાટવ્વ જાલમચ્ચેતિ

પિયા લોગંસિ इत्थिओ ॥૮॥

ઉપર ખતાવ્યા પ્રમાણે તે મહાવીર સિદ્ધપણામાં નારક
વિગેરે બાતિથી ન મળાય તેમ પાછા પૂર્વ કર્મ ન હોવાથી
જન્મ મરણ નથી, તથા તે હીક્ષા લીધા પછી મોક્ષમાં ન
જાય ત્યાં સુધી સીમા ન દેસાય, જેમ વાયરો અગ્નિ
જવાળાને, ઓળંગી જાય છે, તેમ લોકમાં પ્રિય સીમા
હોય છતાં તેમ લોભાતો નથી,

તે અ કયા કારણથી જાતિ વિગેરેથી ઓળખાતો
નથી ? તે કહે છે, આ મહાવીર સંપૂર્ણ કર્મ ત્યાગ કરવાથી
નારક વિગેરે જાતિથી મળાતો નથી, તેમ મરતો પણ નથી,
અથવા તે સિદ્ધાસમાં જાતિ વંશ મરણ રોગ કે શોક વડે
સંસાર ચક્રવાલ (જમણ)માં પર્યટન કરી તે મરતો નથી,
કરી કેદમાં પુરાતો નથી,

પ્રશ્ન મારે ?

ઉત્તરિ વિગેરે તેને જ હોય છે, કે જેણે પૂર્વે સંકટો
પ્રમા કરેલા કર્મ લોગવવા બાકી હોય, પણ જે ભગવાન
પ્રહાલીર કુદ્દ મિહાત્માને કર્મના મૂળ આધવદારો
દેકવાથી પૂર્વના કર્મ તથા તેના બીજ નથી, તેથી જન્મ
જે મરણની સંભાવના નથી, કારણ કે તેના કર્મ આવવાના
આધવદારો રોકાયેલા છે, આધવોનું મુખ્ય કારણ સીએ
કે, તે બતાવે છે, કે જેમ વાયુ એક સરખી ગતિવાળો
દેકાયા વિના બાળવારૂપ અગ્નિવાળાને પણ ઉલ્લે છે,
પરાભવ પ્રમાટે છે, પણ અગ્નિના ભડકાથી પવન ડરતો
નથી, એજ પ્રમાણે મનુષ્ય લોકમા હાવ ભાવના
પ્રધાનપણાથી પ્રિયા-પત્ની વધારે વહાલી હોવાથી જુએ
કરીને તે ઉલ્લેધાય છે, છતાં પણ તેમનાથી તે છતાં
નથી, કારણ કે તેનું અવરૂપ બાલુવાથી અને તે આને
છતવાથી કડવા ફળ લોગવવાં પડતા નથી, તેજ કહ્યું છે કે
સ્મિતેન માત્રેન મદેન લજ્જયા પરાઙ્મુસ્તૈરર્થકદાક્ષવીક્ષિતૈઃ
વચોમિરોષ્યાં કલ્હેન, લીલયા સપસ્તમાર્ગે.

શબ્દ વચ્ચન ત્રિયઃ

શબ્દ હમીને આવ બતાવે, 'અહ'કાર કરીને લાજ
કરીને અવળે મોટે જોનીને આખ જરા મીચીને કટોક
કરીને કામના વાક્યો વડે ઇર્ષા તથા કલહ કરીને લીલા

માત્રમા પુરુષને વશ કરે છે, તેથી જાધાં લાવે વડે સ્ત્રીઓ
 પુરુષને જીરેખૂંડે બધન છે,
 સ્ત્રીનાં કૃતે આત્મયુગ્મસ્ય મેદઃ સચન્ધિમેદે સ્ત્રિયં એવ મૂંલ
 અપ્રાપ્તકામા વહ્નો નરેન્દ્રા નારીભિક્તસોદિતરાજવશોઃ ॥૨૧॥
 સ્ત્રીઓને માટે જે સર્ગભાઈમા લડાઈ થાય છે, ત્યાં
 સર્ગાવહાલામા લેઈ પડવાનું મૂલ કરણ પણુ સ્ત્રીઓ છે,
 એજ સ્ત્રીઓ માટે ઘણાં રાજ્યો લડાઈઓ કરીને રાજ્ય થ
 નાશ કરીને ભોગ ભોગવ્યા વિના જીરાહાલે મુંબા છે, આ
 પ્રમાણે તે સ્ત્રીઓનું સ્વરૂપ જાણીને તેનો જય કરે છે, પણુ
 તે સ્ત્રીઓથી છૂતાતો નથી, એ નક્કી થયું,

પ્ર-સ્ત્રીઓના પ્રસંગના આશ્રવદ્વારવડે, જીને આશ્રવ-
 દ્વારો કેમ ખતાવો છો ? પણુ છવ હિંસા વિગેરેના આશ્રવ-
 દ્વારોવડે કેમ તેવું કરતા નથી ?

ઉ-કેટલાક મતમા અજનાં (સ્ત્રી)ના લોગોને આશ્રવદ્વાર
 માનતાં નથી, તે કહે છે કે

ન માંસમક્ષણે દોષો ન મયે ન ચ મૈયુને
 પ્રવૃત્તિરેપા મૂતાના નિવૃત્તિસ્તુ મહાફલા ॥

માત્ર લક્ષણમા દારૂ પીવામા કે સ્ત્રી સગમા દોષ નથી
 ડાળ્યું કે એ તો છવોની અનાદિકાળની ટેવ છે, પણુ જો
 તેની નિવૃત્તિ કરે તો મહાફળ (લાલ)નાળી છે, આવાઓના
 મનનું ખડન કરવા માટે-સ્ત્રીનું આશ્રવદ્વાર લીધું છે, અંધવા

પહેલાં છેલ્લા તીથ કરો ડાહીને વચલા બાવીસ તીર્થ કરના
વખતમા, આ મહાનતો હોય છે, પણ પહેલા છેલ્લા તીર્થ કરના
સમયમા પાંચ મહાનતરૂપ ધર્મ હોય છે, એ બતાવવા માટે
આમ કહ્યું છે, અથવા બાકીના ચાર મહાનતોમા અપવાદ
ઉત્તર્ગ સાથે હોય છે, પણ આ મહાનત રીત્યા નું તા
અપવાદ રહિત છે, એ બતાવવા માટે કહ્યું છે, અથવા
બધા તો ગરાબર છે, એકનું ખડનું 'કન્વાની બીજ
મહાનતોનું પણ ખડન થાય છે, માટે તેમાંનું કોઈપણ
એક લઈને ઉપદેશ કરાય છે, હવે શ્રી પ્રમ નના આશ્રયના
નિરોધને ઉત્તમ, બતાવવા કહે છે,

इतिओ जे ण सेवन्ति

आडमोक्खा हु ते जणा

તે જણા વંધણુમ્મુકા

नावकंस्वन्ति जीवियं ॥१॥

જે સાધુઓ શ્રી સંજ કહેતા નથી, તે પુરુષોત્તમાદિ
(પ્રધાન) મોક્ષવાળા છે, તે શ્રીઓનો સંજ હોડવાથી બીજા
કર્મબંધનોથી મુક્ત થએલા છે, અને મતભાનનું છરિત
ઈચ્છતા નથી.

શ્રી આ — જો મહાપુરુષો કહવા વિષાકવાળો શ્રીસંજ
છે, આવો નિશ્ચય કરીને શ્રીઓ મુનતિના રૂતાનું

રૂપ છે, અને સસાર પ્રમણ્વીથી (ચેતી)નો જેવી છે, અને
 અર્થ અવિનયની સામ્યાનીઓ છે, તેકડો કપટથી બરેલી
 છે, મહા મોહની સ્થિતિઓ છે, એવું બાણીને તેના સન
 વાહતા નથી, એવા પુરૂષો સામાન્ય પુરૂષથી અતીત (ઉચ્ચ
 કોટિના) સાધુઓ આદિ શરૂઆતનાજ જેનો મોહ છે અને
 રાગદ્વેષાદિ બધા ભેડાથી દૂર છે, તે આદિમોક્ષ કહેવાય
 છે, (દુ નિશ્ચેતા નર્થમાં છે) તેવા હોય તેજ આદિ મોક્ષ
 બાણવા, તેનો સાર આ છે કે સર્વ અવિનયને યોગ્ય એવી
 સ્ત્રીઓનો પ્રસન્ન જેમણે છોડ્યો છે, તેજ આદિ મોક્ષ છે,
 જે પ્રધાન મોક્ષ છે તેને માટે ઉદ્યમ કરનારા બાણવા, (નર્હી
 આદિ શબ્દનો નર્થ પ્રધાન છે) તે એકલે ઉદ્યમ કરનારા
 નથી, પણ તે પુરૂષો સ્ત્રીપાશના બંધનથી મુક્ત - મુક્તિ
 અર્થે કર્મ બંધનથી પણ મુક્ત થવાવાળા અત્યમ ટાવ-
 તને ઇચ્છતા નથી, (ત્રતબગ કરતા મરણ સારુ નહોતું છે)

जीवितं पितृओ किञ्चा अंतं पावन्ति कम्मुणं

कम्मुणा संमुहीभूता जे मग्गमणुसासर्ड १२०।

પાપ દાવિતને જાણુએ મુદ્દી નિર્મળ સમય પાળીને
 કર્મોનો અત લાવે છે, અને ઉત્તમ સયમના અનુકૂળ વડે
 મોક્ષ માર્ગની નન્મુખ રહેતા કેવળ જ્ઞાન પામેલા તીર્થંકરો
 પોતે બીજા શ્રવેને મોક્ષ માર્ગ જ્ઞાન દર્શન ચારિત્ર બતાવે
 છે અને તે પ્રમાણે પોતે વર્તે છે,

૧. શ્રી. અ—વળી અસયમ અવિતનો અનાદર કરીને અથવા અસયમમા અવવાનું ન વાઢીને તારા સયમના અનુકાન (કર્તાવ્ય) મા તત્પર રહી જ્ઞાનાનુભૂતિ કરીને અત લાવે છે, અથવા કર્મ—ઉત્તમ અનુકાન વડે અવિતથી નિરપેક્ષ રહીને સસાર સમુદ્રનો અત તે સર્વ દ્વંદ્વના ત્યાગ રૂપ મોક્ષને પ્રાપ્ત કરે છે, અથવા સર્વ દુઃખથી મુક્તિ રૂપ મોક્ષને પ્રાપ્ત ન થયા હોય તો પણ કર્મ—અવશિષ્ટ અનુકાન વડે મોક્ષના સમુખી ભૂત એટલે ચાર ઘાતી કર્મના ક્ષયથી ક્રિયા કરવા વડે ઉત્પન્ન દિવ્ય જ્ઞાનનાજા કેવળ જ્ઞાની વધને શાશ્વત મુંદ (મોક્ષ) ના નમુખ થયેલા છે,

અ—આવા કોણ છે ?

૭—જેઓએ તીર્થંકરનામ કર્મ પૂર્વે આપેલું તે ઉદયમા આ લયમા આનું છે, તે લોગથી રહેલા અને કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરનારા છે, તેઓ સર્વ જીવોના હિત રક્ષણ માટે જ્ઞાન દર્શન ચારિત્ર રૂપ મોક્ષ માર્ગને સચ્ચ પ્રાણિઓ (મનુષ્યો વિગેરે) ને બતાવે છે, તવા ખેતે જેવું બોલે છે, તેવું પાળે છે,

અણુસાસણં પુઢો પાણી

વસુમં પૂયણાસુ (સ) ત

અણાસણ જતે દંતે

દહે આરયમેહુણે ॥૨૧॥

પ્રભુને લકત કહે છે તમારો બોધ બધા જીવોને માટે છતાં લબ્યને લાગે છે, વળી તમને ઇંદ્રો પૂજે છતાં તેમા ગંગા ન રાખવાથી સ્વયમવાણા છે, અને તે પૂજનો સ્વાદ ન લેતા હોવાથી ચત્ત કરનારા છે કાત છે, દંડ છે અને મૈથુનથી દૂર છે ઉત્તમ ચારિત્રવાળા છે.

ટી અ—બોધ આપવાની રીતિ બતાવે છે, જેના વડે મનમાર્ગમા દોરી શકાય તે અનુશાસન છે ધર્મોપદેશ વડે મનમાર્ગમા લઈ જવા, તે બોધ લબ્ય અલબ્ય વિગેરે પ્રાપ્તિ-આર્થ પૃથ્વી ઉપર જેમ પાણી પડે અને ધીજ પ્રમાણે ફળ વાય, તેમ પોત પોતાના આગય (ભાવ) વડે અનેક પ્રકારે પરિણમે, જો-કે અલબ્યને બોધ આપવો, તે તેને સમ્યક્ ન પરિણમે, તો પણ તેમા સર્વ ઉપાય બાણના સર્વજ્ઞનો ઠઈ પણ દોષ નથી, પણ તે સાલજનારાના અભાવની પરિણતિનોજ દોષ છે, કે તે તેમના દોષ વડેજ અમૃત જેવું એકાત પદ્ય બધા ધર્મજનના બેડેડનું નાશક છતાં તેમને હિતકારક ન થાય, (તેમા જિનેશ્વર શુ ઠરે?) તેજ કહ્યું છે, સદ્ધર્મગ્રંથપ્રપાનનઘર્કોશલસ્ય

પણોકવાપર તવાપિ સિલ્પાન્યભુવન
તન્નાદ્રુત સ્વગકુલેષ્વિહ તામમેષુ

સૂર્યશિવો મધુકરીચરણાવદાતાઃ ॥૩॥

હું લોકોના બધા! નાચા ધર્મનું ધીજ શ્રેષ્ઠ દેશલ ધરાવનારા તમે છતાં તમારા વચનો અલબ્યોને લાલદાથી

ન થયા, તેમાં કંઈ આશ્ચર્ય નથી કારણ કે સૂર્યના કિરણો
જમરીના ચરણ જેવા નિર્મળ પ્રકાશિત હતા પણ જે
સાત્રિમાં દેખનારા ધુવડ વિગેરે છે, તેને દિવસમાં પ્રકાશિત
કરી શકતા નથી.

પ્ર—કેવો આ અનુયાયક છે ?

ઉ—વચ્ચુન્દ્રબ્ધ અહીં નોક્ક છે, તેના તરફ કંઈ જનાર
સયમ તે જેને છે તે સયમી વચુમાન—તેવા પ્રભુ કેવળ
જાની ધાત્રે સયમમાં રહ્યા થકા દેવાદિતરું કરેલું, અથોક
વૃક્ષ વિગેરે આઠ પ્રતિહારીનું પૂજન આન્વાહે છે, લોગવે
છે, તે પૂજનાન્વાહક છે,

પ્ર—કેન વિગેરેએ કરેલું 'મમવસન્ન' વિગેરે તેમને
માટે કરેલું આધ્યાત્મી લોગવવા છતાં તેમના સયમમાં
દોષ કેન્ ન લાગે ?

ઉ—પ્રભુને તેને લોગવવાનો આશય ન હોવાથી અનાશય
છે, અરના દ્રવ્યથી લોગવે છતાં ભાવથી આસ્વાદક (લોગ
વનાડા) નથી, તેમાં રહેલ ગાધ્ય, (મોહ) તેમને નથી, તેથી
લોગવવા છતાં પણ સયમમાં એકાતે તરપર હોવાથી સય
મવાન ન છે,

પ્ર—કેવી રીતે ?

ઉ—ઇન્દ્રિય અને નોઇન્દ્રિય (મન) વડે દાત છે, આવા
ગુણનાગા છતાં પણ પ્રભુ કેવા છે ? સયમમાં હૃદ્ય છે, વની

આરતી-મૈથુનથી વિરુદ્ધ છે, તેથી આરતી-મૈથુન : છે, (ત્રી સગની ઇચ્છા પણ નથી,) તે સ્ત્રી સંગદ્વર થવાથી સયમમાં દૃઢ છે, અને આયત ત્યારિત્ર હોવાથી દાત છે, અને ઇદ્રિય તથા મનથી સયમમાં ચત્ન કરે છે, અને તે પ્રયત્ન કરવાથી દેવાદિ પૂજનમાં તેમજુ લક્ષ પણ નધા કે સ્વાદ લે, તે આસ્વાદ ન લેવાવી-દ્રવ્યથી રોષીતું, લોગવે, છતાં સાચા સયમવાળા અર્ધાત્ ભગવાન નિર્લેપ છે,

ળીવારે વ ણ લીણ્જા

છિન્નસોણ અણાવિલે

અણાઈલે સયા દંતે

સંધિ પત્તે અણેલિસં ॥૨૨॥

જુડને મારવા માટે પકડવાને જેમ લીજુ ઘાસ મુકે તેમ આ મૈથુન હોવાથી તત્ત્વ સમજેલા તેમાં લેપાય નહિ, મ સારના પાપ છેદવાથી છિન્ન શ્રીત છે, અને અનાવિલ-નિર્મળ છે અને નિર્મળ હોવાથી હમેશા દાત છે, તેથી કર્મ વિવરરૂપ સંધિ (દરવાન) જે અનુપમ (મોક્ષનો રત્નો) છે તેને પામ્યા છે

પ્ર-આ ભગવાન મૈથુનથી દર કેવી ગીતે છે ?

ઉ-પ્રજુ એને બાણ છે કે કુહર વિગેરે પશુને મારવાનું આ કસાઈ ખાનામાં પ્રવેશ કરાવવાનું ખાવા મુકેજુ સારૂ ધામ જેવું છે, એટલે પશુ ઘાસ ખાવાની લાલચે આવતા

મરણ પામતા મુખી 'દુ ખ લોગવે' છે, એજ પ્રમાણે મીના
મગની, લાલચમા ફેરેલો ઘોડા 'દુ જો લોગવે' છે, આણ
નીવાર જેવું મૈથુન સમજીને તત્ત્વ બાંધનાગ પ્રભુ તેમા
લેપાય નહિ,

પ્ર-હેવા વહને ?

ઉ-મૈથુનમા પડવાવી શ્રોત સંનારમા અવતરણ પડે,
જુદી, જુદી ઇદ્રિયોથી લોગ, લેતા પ્રાણાતિપાત વિગેરે
લાગે, ને શ્રોત છેદેલ હોવાથી છિન્ન શ્રોત છે, તથા અનાવિલ
અકયુષ રાગદેપ-મળથી રહિત વિષયપ્રવૃત્તિથી દૂર મના-
કુળ છે, ન્વન્ધ ચિત્તવાળા છે, આમ અનાકુળ બનીને
હમેશા ઈન્દ્રિય તથા મનથી દાત હોય છે, આવી રીતે
નિર્મળ થએલ કર્મ વિવર (કર્મનાથ) જેવી ભાવ સધિ
જે અનીદશ અનુપમ છે તે પામ્યા છે.

અળેલિસસ્સ ચેયન્ને

ળ વિરુજ્ઞિજ્ઞ કેળઈ

મળસા વયસા ચેવ

કાયસા ચેવ ચક્ષુમં ॥૨૩॥

અનુપમ સયમ કે જિનેશ્વરનો ધર્મ તેમા જે બેઠક
નિપુણ આવો અનુપમ અને નિપુણ લાધુ કોઈ સાથે વિરોધ
ન કરે, સર્વ પ્રાણીઓમા મૈત્રી ભાવના કરે, તે વ્રણે યોગથી

કરે તે બતાવે છે, મનઃઅત કરણી-પ્રચાત- મનવાળો
(અકોધી-શાતે) તથા વાણીથી હિતમિત લાખી તથા કાય
વડે રોક્યા છે છોવાને હુખ થાય તેવા સર્વ કાર્યો દેખીને
પગલુ મુકનારો તે ખરી રીતે દેખતો છે,

સે હુ ચક્ષુ મણુસ્સાણં

જે કંચાણં ય અંતે

અંતેણ ચુરો વહતી

ચક્કં અંતેણ લોઢતી ॥૧૪॥

વળી તે નિશ્ચે કર્મવિવર પામેલા દેવળી પ્રભુ આવા
ઉત્તમ સાધુ ધર્મના નિપુણ અને ભવ્ય મનુષ્યોના
ચક્ષુ એટલે સારા માઠા પદાર્થોના પ્રકટ કરનારા હોવાથી
આખો જોવા છે, વળી તે કેવા છે? લોગની, આકાશના અતક
વિપયતુષ્ણાના નાશ કરનારા છે, દેવી રીતે અત ડરીને ઇચ્છિત
અર્થ માધનારો છે? તે નાથે છે જ, તે હૃદાન્ત વડે નાવવાનું
બતાવે છે, જેમ જાણુની ધાગથી અસ્રો મધુ સાફ ઢરતો
ન્યાલે છે, અથવા માર્ગ ઝપતુ રથનું પૈડું ચાલે છે, તેનો
સાર કહે છે કે જેમ અસ્રા વિજેત્રની ધાર કામ કરે છે તેમ
આ ઉત્તમ સાધુ વિષય કષાય રૂપ મોહનીય ધર્મનો અત
ફૂતો ઢળાખોર મસારનો હથ કરે છે, (મોક્ષ મેળવે છે)

અંતાણિ ધીરા સેવંતિ તેણ અંતકેરા ડહ
 ડહ માણુસ્સણ ઠાણે ધમ્મમારાહિતં ણરં ॥ ૨૫ ॥

આ અર્થને પુષ્ટ કરે છે, અતો તે વિષય કયાય તૃપ્તાનો
 વાસ કરવા નાદે ઉપાનમા એકાતમા રહે છે, અથવા
 આદાનનો અંત તે લૂપા મુકા (અત પ્રાત) આદાનને ધીરા
 નહા નત્તવાળા વિષય મુખથી નિષ્કૃષ્ટ થયેલા મેવે છે
 (વાપરે છે) તે પ્રમાણે અત પ્રાત આદાર લેવાથી સસારથી
 કે તે સસારજનલુના કર્મના ક્ષય કરનારા થાય છે આ
 મનુષ્ય લોકમા કે આર્યક્ષેત્રમા તે થાય છે, તે તીર્થ કર
 વિનેરે આતુ ઠરે છે, એટલુ જ નહિ પણ પીત્ર સાધુઓ
 પણ મનુષ્ય લોકમા આવેલા સમ્યગ્ દર્શન જ્ઞાન ચારિત્ર
 રૂપ ધર્મને આરાધી નરો-કર્મ ભૂમિમા ગર્ભથી જન્મેલા
 પ્રાણનો જ ખ્યાતા વર્ષના આયુવાળા માત્ર અનુકાનની સામગ્રી
 મેળવીને નિષ્કિત અર્થવાળા સર્વદેહથી મુકેલા થાય છે,

ણિટિયટા વ દેવા વા ઉત્તરીણ ઇયં સુયં

સુયં ચ મેયમેગોસિ અમણુસ્સેસુણો તહા ॥ ૨૬ ॥

ઉપર કહ્યા પ્રમાણે નિષ્કિત અર્થવાળા કૃત કૃત્યો થાય
 છે, કેટલાકને સોજાવળી કર્મ વિશેષ હોય તો ત્રણ રત્નોની
 સામગ્રી હતાં તેથી તે લવમા મોક્ષ જતા નથી, પેણુ તેઓ

સાધર્મ-આદિવૈમાનિક દેવથી માહીને પંચ અનુત્તર વિમાન
 સુધીના ઉચ્ચ ડોહીના દેવો થાય છે, એવું લોકોત્તરસૂત્ર
 લીન આગમ કહે છે, હવે મુધર્માસ્વામી જુસ્વામીને
 ઉદ્દેશીને કહે છે, મે આ લોકોત્તર જિનેશ્વર દેવ પાસે
 સાલજ્યું છે કે સમ્યક્ત્વ વિગેરે સામગ્રી પ્રાપ્ત કરીને મનુષ્ય
 કાતો મોક્ષમા જાય, કાતો વૈમાનિક દેવ વાય છે, આ મનુષ્ય
 ગતિમા વાય પણ બીજો નહિ, એવું વીર્ધકર પાને ગણધરે
 સાલજ્યું તે પોતાના ગ્રિધ્યોને કહ્યું કે માણસજ અશ્વેષકર્મ
 ક્ષય કરીને સિદ્ધિગતિમા જનારો થાય છે, પણ મનુષ્ય
 ન હોય તે મોક્ષમા તે જાવમા ન જાય, આ કહેવાથી શાકયે
 (જોદ મતવાળે) કહ્યું છે કે દેવ હોય તે જ બધા કર્મનો નાશ
 કરીને મોક્ષમા જાય છે, તે જોદુ છે, એમ ખતાવ્યું, કારણ
 કે વ્રજગતિ-દેવ નારકી તિર્યચ જે મનુષ્ય વિનાની છે, તેમા
 નિર્મળ ચારિત્રનો અભાવ હોવાથી તે મોક્ષમા ન જાય,
 પણ નિર્મળ ભાવ મનુષ્યમા થઈ ચકે, તેથી મોક્ષમા જાય
 છે હવે તેમના નામ લઈને કહે છે,

અંતં કરંતિ દુઃસ્વાણદ્દહ મેગેસિ આહિયં
 આઘાયં પુણ ઇગેસિં દુલ્લભેડયં સમુસ્સણા ૧૭

જોદ લોકો કહે છે કે દેવતા નિર્મળ ભાવનાથી મોક્ષમા
 જાય છે, પણ લીન ધર્મ કહે ૥ કે મનુષ્યોજ મોક્ષમા જાય

છે, પણ ગણધરો તો શિષ્યોને કહે છે કે આ મનુષ્ય જન્મ મહાદુર્લભ છે તે પાછો મળવો મુશ્કેલ છે

ટી.અ.—બધામનુષ્યો સ પૂર્ણ હુ જોના ન ત કરી શકતા નથી, કારણ કે તેવી સામગ્રી તેમને મળતી નથી, હવે કેટલાક વાદીઓનું આ કહેવું ॥ કે દેવો જ ઉત્તર ઉત્તર પ્રધાન સ્થાન મેળવતા સ પૂર્ણ કલ્પેશનો વાચ કરે છે, પણ તેણે જૈન મતવાળા માનતા નથી, પણ જૈનોમા તો ગણધર ભગવત વિગેરેના શિષ્યોને પ્રભુએ કહ્યું છે, તથા ગણધર વિગેરેએ (પરબ્રહ્મા) આવું કહેવું છે કે સ્વયંભૂરમણ સમુદ્ર સૌથી મોટો છે તેમાં યુગ અને સમિલ એટલે ધૂસર સાળીલ બે જુદી દિશામા દેવ-મુદે તે ભેગા થતા ઘણો કાળ લાગે તેમ આ જીવને મનુષ્ય જન્મ મળવો મુશ્કેલ છે, પણ કદાચ કર્મ વિવર માંગ આપે, તો મોક્ષ યોગ્ય નરદેહ મળે છે, તેમા પણ કેટલાક જીવો ધર્મકૃત્ય કર્યા વિના મુશ્કેલીએ મેળવેલું જેમ ચિતામણી રત્ન દુર્લભ વાચ છે, તેમ મનુષ્ય જન્મ તેને પાછો મળવો દુર્લભ છે કહ્યું છે કે

નનુ પુનરિદમતિદુર્લભમગાધસસારજલબિવિષ્ણમ્
માનુષ્ય-સ્વયોત્ક-તદિહર્તા-વિલસિતમતિમમ્ ॥૧॥

આ મનુષ્ય જન્મ લોગ લોગવતા કે આજસથી યુમાવે

તો ખરબુવાનો પ્રકાશ કે વીજળીનો પ્રકાશ જરૂરિયાતના થાય તેમ તે જીવને મળેલું વ્યર્થ જાય છે, અને જેમ મહાકંટે

મેળવેલું ચિતામણી રત્ન અજાધ સમુદ્રમા પડેલું મળે નહિ,

તેમ આ સસારસમુદ્રમાં ગમેલા જીવને મનુષ્ય જન્મ પાછો મળે નહિ,

અહીં મનુષ્ય જન્મમાં જેઓ ધર્મ નધા કરતા તેમને સમ્યક્ત્વ મળવું હુક્લ છે, તેવા જે ધર્મના પ્રયોજન માટે ઉત્તમ લેશ્યાદે મનુષ્ય-દેહ કહે છે, તે પણ મળવો મુશ્કેલ છે,

ટી' અ—વળી આ મનુષ્ય ભવથી કે ઉત્તમ ધર્મની વિશ્વસ યતા (પડી જતા) નિષ્પુરુષક જીવને આ સસારમાં ભમતા સમ્યજ્ઞદર્શનનું પ્રાપ્ત થવું મુશ્કેલ છે, ઉત્કૃષ્ટતા અપાઈ પુણ્ય પરાવર્તન કાળ વીતેથી મળે છે, વળી સમ્યજ્ઞ દર્શન મેળવવા જેવી અર્થા-મતની નિર્મળ ભાવના લેશ્યા ધર્મ રહિત જીવોને મળવી હુક્લ છે, અથવા અર્થા-મનુષ્ય દેહ તે ધર્મથી રહિત જીવોને મળવો મુશ્કેલ છે, તેમજ આર્યક્ષેત્ર સુકુંલમાં જન્મ ઇન્દ્રિયોની પુરતી સામગ્રી વિગેરે હુક્લ છે, અને જિનેશ્વર દેવ લબ્ય-જીવોને માટે ધર્મરૂપ અર્થ ણતાવે છે, તે ધર્મ મનુષ્ય જન્મ વિગેરેથી મળે છે, (માટે મનુષ્ય જન્મમાં ધર્મ કરી લેવો)

જે ધર્મ સુદ્ધમકસંતિ

પઢિપુત્ર-મણેલિસં

અણેલિસસ્સ જં ઠાણં

તસ્સ જમ્મકહા, કઓ, ॥૧૪॥

જેઓ પોતે જ કેવળજ્ઞાની યદને નિર્મળ ચારિત્ર ધર્મ
કહે છે, અને પાળે છે, તેવા કેવળજ્ઞાની નિર્મળ ચારિત્ર જેવા
અનુપમ ગુણ ધરાવનારને મોક્ષનું મ્હાન મળ્યા પછી તેને
જન્મ જોવાની ક્યા ક્યાથી હોય ?

દીવળી જે મહા, પુરુષો વીતરાજ પ્રભુઓ (કેવળ જ્ઞાન વડે)
હાથમા રાખેલા આમળાને જેમ (દિવને ખુદ્દી આપે દેખતો)
દેખે, તેમ તેઓ આખા જગતને દેખનારા છે, તે એવું
દેખનારા છે, હતા પારકાનું હિત કરવામા એકાદ રહત છે,
તેઓ શુદ્ધ-સર્વ ઉપાધિથી રહિત નિર્મળ ધર્મ બતાવે છે,
અને તે પ્રભાણે વર્તે છે, અથવા પ્રતિપૂર્ણ-નિર્મળ ચારિત્ર
ના સંભાવવી સંપૂર્ણ-છેવટનું યથાખ્યાત ચારિત્ર (સંપૂર્ણ
ત્યાગ દયા) છે, તેવું અનુપમ ચારિત્ર-ઉત્તમ ધર્મ બતાવે
છે, અને પાળે છે, આવા અનુપમ ધર્મવાળા-જ્ઞાન ચારિત્ર
સહિત હોય તેને સર્વ રાગદ્વેષ વિગેરેના લોહલા દૂર થઈ
કેવળજ્ઞાન થઈ મોક્ષનું મ્હાન મળ્યું હોય ત્યાં કરી જન્મવાની
ક્યા ક્યાથી હોય ! તેને જન્મ્યો કે મુઓ એવી ક્યા સ્વપ્નમા
પણ ધર્મ બીજના અભાવથી ક્યાથી હોય ? કહ્યું છે કે,

દગ્ધે વીજે યયાત્યન્ત પ્રાદુર્ભવતિ નાકુરઃ ॥ ૧૭ ॥
કર્મવીજે તથા દગ્ધે ન રોહતિ મવાકુરઃ ॥ ૧૮ ॥

જીજીને રાખ થઈ, કુટે નહિ અકુર
તેમ ધર્મ બીજ બાગતા, ભવજ કુર રહે દર

કઓ કપાઈ મેધાવી ઉપ્પજ્જંતિ તહા ગયા
તહાગયા અપ્પડિન્ના ચક્ખૂ લોગસ્સણુત્તરા ૨૦

તેવા નિર્મળ શુદ્ધ સિદ્ધ આત્માઓ આલોકમાં ફરી
કેમ જન્મે ? જેઓ કેવળજ્ઞાને સંસારને 'બ્રમરૂપ' બાણીને
નિયાલું કર્યા વિના ગયા છે અને આલોકના 'લયોને' હિત
અહિત બતાવવાથી ચક્રરૂપ છે

ટી અ—વળી કર્મ બીજોના અભાવથી કેવી રીતે કોઈ
પણ વખત, જ્ઞાન સ્વરૂપ મેધાવીઓ અપુનરાવૃત્તિ (ફરી ન
આવવાની) ગતિ (મોહ), મા ગમેલા તેવા સિદ્ધ શુદ્ધ નિર્મળ
આત્માઓ આ અશુચિના લડાર જેવાં ગર્ભમાં કેઈ પડવા
માટે કેમ ઉત્પન્ન થાય? અર્થાત્ કોઈ પણ વખત તેઓ કર્મ
ઉપાદાન (મોહ) નાં અભાવથી ન આવે, તેજ પ્રમાણે ત્યા
ગતો—તીર્થંકર તથા ગણધર વિગેરે આદિત્ર પાળતા (સંસારની
મોહક વસ્તુનું પાણું) નિયાલું બાંધતાં નથી, તેથી તેઓ અપ્ર-
તિજ્ઞા—આરાસા સહિત ફક્ત જીવેલા હિત કરવાં માટેજ તેમને
અનુત્તર જ્ઞાન હોવાથી અનુત્તર (શ્રેષ્ઠ) ધર્મોલા સર્વ જીવોને
સારા ખોટા અદ્યૌષ્યોનું ખરોખરે નિરૂપણ કરવાથી અતુ જેવા
હિતની પ્રાપ્તિ કરાવનારા અને અહિત છોડાવનારા છે, તે બધા
લોકોને દિવ્ય આખ જોવા સર્વ જ પ્રભુઓ છે,

અણુતરે ય ઠાણે સે

કાસવેણ પવેદિતે

જં કિચ્ચા ણિબ્બુદા ઇગે

નિટું પાવંતિ પંડિયા ॥સૂ ૨૧॥

તે ઉત્તમ સ્થાન એકસનું મારણુ જે સુધમ છે તેને મહાવીરપ્રભુ કાશ્યપ ગોત્રના છે તેમજે બતાવ્યું છે, તે મ્થાને પહોચવા માટે તેણે રાત્ર બધી ચારિત્ર પાળીને કેટલાએ વિદ્યાન્યાયુ વિગેરે નિવૃત્ત થઈને એકસમા ગયા છે, જેનાથી બીજી શ્રેષ્ઠ કોઈ નથી માટે અનુત્તર સ્થાન તે સુધમ (નિર્મળ ચારિત્ર) , તે કાશ્યપ ગોત્રના વર્ધમાન મ્થાનીએ ઠહ્યું, તેનું ઉત્તમપણું બતાવે છે, જે અનુત્તર સુધમ મ્થાનમા કેટલાક મહાસત્ત્વરાગા પુરૂષો સારા અનુકાન પાળીને નિર્વાણને પામ્યા છે, અને નિર્વૃત્ત વયેલા તેઓ ન સાર ચક્રવાળની નિષ્ણા (અત)જ છે, તે પાપથી દૂરે વયેલા પરિતો એકસને પામ્યા છે, તેના અર્થ આ છે કે આનું સુધમ મ્થાન મહાવીર પ્રભુએ કહેલું છે કે જેને બરોબર પાળનારાઓ એકસમા નવા છે, -

પંડિત વીર્યિં લઘું

નિઘાયાય પવત્તગં

ધુણે પુન્વકડં કમ્મં

જવં વાઽવિ ણ કુન્વતિ ॥૨૨॥

જળી તે પડિત સાધુઓ સારા માઠાનો વિવેક બાણવાળી કર્મ દ્વર કરવાની અથવા ઉત્કૃષ્ટ તપ કરવાની શક્તિ મેળવીને કર્મ તોડવા પ્રયત્ન કરે, આ વીર્ય-શક્તિ કર્મનો નાશ કરવા લેવાય તેજ પડિતવીર્ય છે, આણુ વીર્ય (શક્તિ) મેળવવું સેઠડો ભવમા પણ દુર્લભ છે, કોઈ વખત કર્મ વિવર મળે તો (પ્રભુ ઉપદેશ આપે છે કે) પૂર્વ ભવોમાં કરેલા અશુભ કર્મોને તોડવા પ્રયાસ કરે, અને નવા કર્મ ન આપે (તો મોક્ષમા ભય)

જ કુન્વતિ મહાવીર

અણુપુન્વકડં રયં

રયસા સંમુહીભૂતા

કમ્મં હેચ્છાણ જં મયં ॥૨૩॥

જળી તે આઠે કર્મ નાશ કરવામા જળવાન મહાવીર છે, તે અનુક્રમે મિથ્યાત્વ અવિરતિ પ્રમાદ કપાય અને

કુયોગોથી જે બીબા જીવે કર્મ ૨૪ લેગી કરે છે, તેવી કર્મ ૨૪ લેગી ન કરે, કારણ કે જેને પૂર્વગી કર્મ ૨૪ હોય તે નવી કર્મ-૨૪ એકઠી કરે, પણ આ મહાવીરે તો પૂર્વના કર્મ બટકાવી સાચા સયમમા સમુળ વધને અને તે પ્રમાણે સદા હૃદ રહીને આઠ પ્રકારના આવતા કર્મને ત્યાગીને મોક્ષ અવવા નિર્મળ સયમમા સમુળ વધા છે,

જં મયં સઠ્ઠસાહૂણં

તં મયં સલ્લગત્તણં

સાહજત્તાણ તં તિન્ના

દેવા વા અમવિસુ તે ॥૨૪॥

વળી જે મત (સયમ) મર્વે આધુઓને ઇચ્છિત છે, તે આ સયમ દેવો જોઈએ તે કહે છે, શત્રુ-પાપના કર્તવ્ય અથવા તેનાથી બધાતા નવા કર્મ તેને છેડે ત શત્રુ કર્તવ્ય (પાપ કાપનારી કાતર) છે, તેણે ઉત્તમ સયમ અનુષ્ઠાન મેળવીને ઉદ્યત વિહારી નવકાળી વિહાર કરનારા સયમ આરાધીને ઘણા સાધુ સાધ્વી સસાર કાતારથી પાર ઉતરીને મોક્ષમા ગયા, બીબા-કેટલાક કર્મનો પુરો લય ન વધારી દેવો થયા તે સમ્યક્ત્વ પામેલા સાદુ આરિત્ર પાળેલા વૈમાનિક દેવપણું પામેલા છે, પાને છે, અને પામશે,

અભવિંસુ પુરા ધીરાં (વીરાં)

આગમિસ્સાવિ સુવ્યતા

દુનિવોહસ્સ મગ્ગસ્સ

અંતં પાઠકરા તિન્ને ॥૨૫॥

તિવેમિ ઇતિ પનરસમં

જંમહયં નામજ્ઞયણં સમત્તં

(ગા યં ૬૪૩)

હવે બધું સમાપ્ત કરવા કહે છે પૂર્વે અનાદિકાળમા વધુ
જીવં જીવતામા મહાવીરો (સમર્થો) વધા છે, હમણા મહા
વિદેહમા માય છે, લવિધ્યમા અનતકાળમા તેવા કેવળજ્ઞાન
પામનારા યથાખ્યાત ચારિત્રવાળા થશે, તેઓએ શુ કર્યું,
કે જે, અને કર્યું, તે કહે છે, ઘણું સુરકેલ એવા જ્ઞાન
દર્શન ચારિત્ર-મોક્ષ માર્ગની અનિમ અવસ્થા પામીને કેવળ
જ્ઞાની થયા પછી તેજ માર્ગ જીજ્ઞાસોને કહે છે, પોતે સ યમ
આદરે, અને જીજ્ઞાસે આદરવાનો ઉપદેશ કરે, તેથી પોતે
ન જાના-સાગરને તર્યા તરે જે અને તરશે, આસાનુગમ કહ્યો,
નયોપર્વ માફક છે, આજ્ઞાનીય નામનુ પદરમુ અધ્યયન
પુર થયું

સોળમું શ્રી ગાથા અધ્યયન.

પદ્મરુ વહીને સોળમું કહે છે, તે બનેનો સળધ આ છે, પ્રથમના પદ્મરુ ને વિષયો કહ્યા, તેના કરવાનું ન કરે, અને છોડવાનું તે છોડે ત્યારે તે સાધુ થાય છે તે બધા અધ્યયનોના વિષયો કહે છે

(૧) પહેલામાં જ્વલમય પન્થમમનુ જ્ઞાન મેળવી શ્રાવ્ય કરવું શુભુમાં સ્વીર થાય છે

(૨) બીજામાં કર્મનાથ કરનાથ જ્ઞાત વિગેરે હેતુઓ આઠ પ્રકારના કર્મનાથ કરના. ને છે, તે જ્ઞાન વિગેરે હેતુઓથી આઠ પ્રકારના કર્મ નાથ કરી શાધુ (મોક્ષમાર્ગનાથો) થાય છે

(૩) ત્રીજામાં પ્રતિદુષ્ટ ઉપશ્ચર્યાને આતિથી મહેતા હોવાથી શાધુ થાય છે

(૪) શ્રી પરિપક્વ છળવો દુર્નિબ ડેને જીતે તે સાધુ છે

(૫) નરકની ચેકનાઓ લાલગી સસારથી ખેંચી બને તેથી પાપવી અદની સાધુ થાય

(૬) મહાવીર પ્રભુએ કર્મનાથ કરવા માર્ગ નીકળાવ્યો તેથી મત્તપર્યવજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી સ્વયંભા માન પ્રયત્ન કર્યો માર્ગે બીજા બ્રહ્મચર્યા સાધુઓએ તેમ કરવું

(૭) દુરીત (વેપધારી) પાપ કરનારા સાધુઓના દોષ

બાણીને તે દોષો ત્યાગવા ઉદ્યમવાન થઇ મુશીલતા
વાળા થયું,

- (૮) બાળવીર્ય (પાપમાં શક્તિ વાપરવી) છોડીને પડિત-
વીર્યવટે સાધુપણુ પાળવા હમેશા મોક્ષાલિલાથી થયું
- (૯) નાધુના કશ ધર્મ ક્ષાત્યર્થિકને આવરી સસારથી
મુક્ત વયું
- (૧૦) સ પૂર્ણ સમાધિવાળો સાધુ મુગતિમાં જતારો થાય છે
- (૧૧) સમ્યગ્દર્શન જ્ઞાન ચારિત્ર નામનો 'સારો' માર્ગ
મેળવી સાધુ બધા કર્મોનો નાશ કરે છે
- (૧૨) બીજા ધર્મવાળાના દોષો તથા ગુણો બાણીને
તેમનામાં શ્રદ્ધા ન કરે
- (૧૩) શિષ્યના શુભ તથા દોષ બાણીનારો ગુરુ સદ્ગુણોમાં
બાણીને કત્યાણુ બજનારો થાય છે,
- (૧૪) પ્રશન્ત ભાવ અધને-ભાવનારો આત્મા વિસ્તૃત
મિત્ર (સમાર તૃપ્તિ)થી રહિત થાય છે
- (૧૫) જેવી રીતે આયન (નિર્મળ) ચારિત્રવાળો સાધુ
સ્વયં તે જતાવે છે

આ પ્રમાણે પદ્મ અધ્યયનોમાં જતાવેલા અર્થોને અહીં
સંક્ષેપથી જતાવી છે, આ સળધે આવેલા આ અધ્યયનના
ઉપક્રમ વિગેરે ચાર અનુયોગદ્વારો થાય છે તેમાં ઉપક્રમને

અર્ધાધિકાર ઉપર કહ્યા પ્રમાણે જતાઓ નામનિષ્પત્તિને
પામા ગાયાપોડવક એવું નામ છે તેમા ગાયા શબ્દના
નિર્દેશા નિર્ધુક્તિકાન્ કહે છે

જાવ ઠવળા ગાઠા દલ્લગાદા ય ભાવગાઠા ય
પૌલ્લગ પત્તગ લિદિયા સા હોઈ દલ્લગાદા ડ ॥નિ.૧૩૭॥

ગાવા શબ્દના નામ વિગેરે થાય છે, નામ ન્યાપના
મુગમ છોડીને દ્રવ્ય ગાયાનું નવરૂપ જતારે છે તેમા
રૂંદરીશ બન્યશરીરથી જુદી દ્રવ્યગાયા પત્રમા કે પુસ્તક
વિગેરેમા (લખેલી છાપેલી સુચેલી વિગેરે) બાધુવી, તે કહે છે,
જયતિ જવ જલ્પિજ કુચલય વિયસિય સયવત્તપત્તદલ્લછો
વીરો ગદ્દ મયગલ મુલલિલા ગયત્રિક્ષમો ભગવ ॥૧॥

જયવતા મહાવીર વત્ત છે, તે ડેવા છે! નવા કમળ
કુવલયના ખીલેલા તેકરો પાડાના સમુદ્ધ વચ્ચા નેત્રવાળા
છે, તથા હાવી મડને ગળતો મનોહરચાત્રે ચાલતો હોય તેવી
ગતિવાળા બળવાન ભગવાન છે, ॥૧॥ અથવા આ નોગમુ
અધ્યયન કાગળ કે પુસ્તકમા લખી નાખેલું હોય, તે દ્રવ્ય
ગાવા છે દ્રવ્યે જાવ જતાવે છે,

દોતિ પુણ ભાવગાદા સાગારુપથોગ-ભાવણિપ્પદ્મા
પહુરામિદાણમુત્તા તેણ ગાદત્તિણ તિત્તિ ॥નિ ૧૩૮॥

જર્વ ભાવગાયા આ પ્રમાણે છે, નાકાર ઉપયોગમા
દ્વાયોપશમિક ભાવમા યજ્ઞેલી અને જાનને મધુર લાગવાથી

તેનું બીજું નામ મધુર છે, હમવી ગાયતો કાનને મધુર લાગે, માટે મધુર કહે છે

દી, જી ભાવગાયા આવી ધાય છે, જે આ જીવને સાકાર ઉપયોગ ક્ષાત્રોપચ્ચમિક ભાવમા ઉત્પન્ન ધાય છે તે, ગાથાને સમજી ચૂકે, (માયાનું હૃદયમા જ્ઞાન ધાય) તે ભાવગાયા છે, એમ કહે છે, કારણ કે જ્યાં સિદ્ધાંતોનું જ્ઞાન ક્ષાત્રોપચ્ચમિક ભાવમા રહેલું છે, ત્યાં અનાનાર (લામાન્ય) ઉપયોગને અસંભવ હોવાથી એમ કહ્યું છે, વળી તેજ કહે છે, તે ગાથાનું બીજું નામ મધુર છે, કારણ કે સારી રીતે જોઈવાથી તે કાનને ગમે છે, આ અધ્યયન માથાઓમા પ્રાકૃત જાવાના રચ્યુ છે, તેથી ગમતું હોવાથી તેનું મધુર નામ પડ્યું છે, એમ નિર્ધુક્તિકારનું કહેવું છે, જેને ગાય છે બહે છે, મધુર અક્ષરોની પ્રવૃત્તિથી, તે ગાથા જ્ઞાનુવી-આ કારણથી તેને ગાવા કહે છે,

ગાઢીકયા વ અત્યા, અહવ ન સામુદ્દણ ઝંડણ
પણ્ણ હોતિ માહા ઈમો જન્નો, નિ પજ્ઞામો ॥નિ ૧૩૯॥

અવવા બીજી રીતે ગાવાનું સ્વરૂપ જનાવે છે, જાવી જૂત-તે જોઈતા જર્થો એઝા ઝીને લેમા સુચ્યા હોય, તે ગાવા છે, અથવા સુમુદ્ધ ૭૬ વડે રચના થઈ, માટે ગાથા છે, તે સામુદ્ધ ૭૬ આ પ્રમાણે છે,

“ અનિરુદ્ધ ચ યલોકે ગાયંતિ તવ પદિતઃ પ્રોક્તઃ

આ ગાથા સુબદ્ધનો લીને પર્યાય કહ્યો, એ તાત્પર્ય
બલુવુ, જે ગવાય છે એવવા જેને ગાય છે કે ગાવી
(એકત્ર) કર્યા છે સામુદ્ર છંદ વડે, તે જાણ છે, અથવા પોતે
વિચારીને નિરૂપ્ત વિધિએ અર્થ કરવો.

પન્નરસસુ અઞ્જયણેષુ પિદિતત્વં જો અરિતહત્તિ
પિદિષ વયણેણડચ્ચ-ગદેતિ નમ્મા તત્તો ગાઠા ॥ નિ ૧૬૦ ॥

હવે ૫૬૨ અધ્યયનનો અર્થ બેગો દુકમા બતાવ્યો
કે તે કહે છે ૫૬૨ અધ્યયનમા જે અર્થ છે, તે બધાને
એગો અવિતત્ત (આવે) અર્થ આ સોળમા અધ્યયનમા
એકઠા વિષયોના વચનો રહે બતાવ્યો, માટે અયન (સુધન)
કરવાની જાણ કહે છે

સોલમમ અઞ્જયણે પ્વજગાર ગુણાણ રણ્ણયા મણિયા
ગાઠા સોલણામ અઞ્જયણમિણ રમ્મિસતિ ॥ નિ ૧૬૧ ॥

પૂર્વે આધુએના ગુણોને ૫૬૨ અધ્યયનોમા દહ્યા હતા,
તે આ સોળમા અધ્યયનમા એકઠા વિષયના વચનોવડે
વર્ણન કરે છે, માટે તેનું નામ આજા પોડય છે, તામ
નિધુન્ન નિદ્રેયો દહ્યો, હવે સૂત અર્થિત નિર્ધુક્તિના
અનુદમનો અવસર છે, માટે અટક્યા વિના સૂત કહે છે,

અહાહ ભગવં—એવં સે દંતે દવિણ વોસ-
ટકાણત્તિ વચ્ચે માહણેત્તિ વા, સમણેત્તિ
વા, મિક્ખત્તિ વા, ણિગ્ગંથેત્તિ વા,

અથ અભ્યય છેલ્લું મગળ સૂચવે છે, પ્રથમ મગળ બુદ્ધેત્તિ
જોષ પામે એ પ્રથમ મગળ હતું, આ બંને મગળ આવ-
વાથી આ સોળે અધ્યયનનો શ્રુત સ્કંધ મગળ કરનાર છે,
એમ જણાવ્યું છે, અથવા પદ્મ અધ્યયન પછી તુરત પદરનો
અર્ધ સમય કરનાર આ અધ્યયન છે તે અથ (હવે) અભ્યય
સૂચવે છે

ભગવાન—ઉત્પન્ન દિવ્ય (કેવળ) જ્ઞાનવાળા દેવ અને
મનુષ્યની સમામા કંઠે છે કે ઉપર બતાવેલા પદર અધ્યયનમા
બતાવેલા વિષયોને બાણનારો તથા પાળનારો સાધુ ઇદ્રિયો
તથા મન દમન કે વાર્ધી દાત છે, મુક્તિ જવા યોગ્ય હોવાથી
દ્રવ્ય છે, દ્રવ્યનો અર્થ ભવ્ય છે અને તે ભવ્યાત્મા શાગ
દ્રેષ વિગેરે કાળાથ જે મેલરૂપે છે, તેનાથી દૂર છે, તથા
ઉત્તમ બલિનું મોનું નિર્મળ દ્રવ્ય છે, તેમ આ માધુ વ્રતોમા
નિર્મળ છે તથા કાયાની વેચાવચ્ચ ન કરાવે તેથી વ્યુત્સૃષ્ટ
કાયાવાળો ઉપલા અધ્યયનોમા બતાવેલા ગુણોવાળો સ્વાવર

જ ગમ-સૂક્ષ્મ બાદર પ્રચીત અપર્યાપ્ત લેદવાળાં હોવાને
'માડણ' ન મારે એવી પ્રવૃત્તિવાળો આ માહન (સાધુ) છે
અથવા પ્રકાશચર્યની નવવાડરૂપ શુભિથી શુભ અથવા પ્રકાશચર્ય
ધારવાની પ્રાશ્ન, એટલે પૂર્વે જતાવેલા શુભોવાળો સાધુ
માહન પ્રાશ્ન કહેવો.

શ્રમણ-સમના

૫

તથા તપસાથી દુઃખ વાય તે સહે માટે શ્રમણ છે,
અથવા મિત્ર શત્રુમા સમાન અંત કરણવાળો હોવાથી
સર્વત્ર વાતી ચઢનના કલ્પ જેવો છે, તેજ કહ્યું છે કે
જાતિય ચસિ કોદ્રેસો તેને કોઈ સાથે દેખ નથી એવા
કહેલા શુભવાળો શ્રમણ કે સન્માન સનવાળો સાધુ કહેવો,
તથા લીળ માગી પેટ ભરે, અથવા આઠ કર્મને લેહે તે
જિતુ છે, તે દાત વિગેરે શુભવાળો રોન, વગી તે બાહ્ય
અભ્યંતર પરિચલ્લ છોડવાથી નિર્જંવ છે.

પડિઆહ મંતે ! કહં નુ દત્તે દવિણ
વોસદ્દુકાણત્તિ વચ્ચે માહણોત્તિ વા સમ-
ણોત્તિ વા મિન્નસ્વુત્તિ વા ણિગ્ગંથેત્તિ વા ?
તં નો વૂહિ મહામુણી !

તેથી શિષ્ય પૂછે છે, કે હે ભગવાન, બદન્ત - બયાન્ત
 બવાન્ત ! તમે જે દાત દ્રમભૂત, વ્યુત્પટ્ટકાય સાધુ હોય તે
 માહણ્ય પ્રાપ્તિ શિશુક નિર્જય-કહેવો, આવું તમે શા માટે
 કહો છો ? તે અમને ખુલાસાથી સમજાવો,

હે મહામુનિ ! તમે ત્રણ કાળનું જ્ઞાન ધરાવો છો,
 માટે આપ કહો

આવું પૂછતા ભગવાન પ્રાપ્તિ વિગેરે ચાલે નામોમા
 ને ચોડા લેદ છે, તે અનુક્રમે પ્રવૃત્તિના નિમિત્તે (સુષોની
 વ્યાખ્યા) કહે છે

इति विरए सव्यपावकम्मेहिं पिज्जदोसकलह
 अवभक्खाण पेसुन्न परपरिवाय अरतिरति
 मायामोस मिच्छादंसण संल्लविरए-सहिण
 सया जए णो कुज्जेणो माणी-माहणेत्ति
 वच्चे ॥ सू १ ॥

આ પ્રમાણે પૂર્વોક્ત અન્યયનતા અર્થની ક્ષતિવાળો
 વિરક્ત-અધા પાવો જે સ્વાવધ અનુધાન છે તેનાવી છુટો
 વચેલો છે, (તેની વિગત જતાવે છે) પ્રેમ-રાગવી ચાકણ,

દેવ-અપ્રીતી કરવી, કલહ-નામસામે કલજો કરવો (લહુ),
અધ્યાપ્યાત-ખોદું આળ દેવ, પૈશુન્ય-કાનના કહેવું, પરના
શુદ્ધો નહન ન થાય તો તેના દોષો ખીલ પાસે, કહી
બતાવવા (ચાડી કરવી), પરપરિવાદ-પારદી-નિંદા કરવી,
અરતિ-સયમ ખાળવામા એક યાય, રતિ-વિષયની આકાંક્ષા,
માયા-પરને કમલુ, અને મૃધાવાદ-ગાયને ઘોડો જો, (જુદું
ઘોડીને કપટ છુપાવે) મિથ્યાદર્શન-અતત્વને તત્વ કહે,
તત્વને અતત્વ કહે, જેમકે

જત્યિ જ જિચો જ કુજડ કય જ વેજ જત્યિ જિવ્યાણ
જત્યિ અ મૌક્ત્વોવાઓ છ મ્મિન્નત્તસ્સ ઠાણાદિ ॥૧॥

જીવ-નથી, તે હમેચારનથી, પાપ પુણ્ય-કરતો નથી,
કરેલુ ભોગવતો નથી, મોક્ષ નથી, મોક્ષને ઉપાય નથી
(જીવ)નથી જીવ હોય તો પરભવ નથી, પરભવ હોય તો
પુણ્ય પાપ નથી, પુણ્ય પાપ હોય તો ભોગવતો નથી,
તેનો મોક્ષ નથી, તેમ મોક્ષનો ઉપાય નથી, સદા તેવોને
તેવો જ છે) આ છ મિથ્યાત્વના ન્યાનો-ઠે, તેમા જગતના
જધા દર્શનો, (મતો) આવી જયા, આજ-શત્રુ-ઠે તેમા
આત્મ-રાજે, આ જધા પાપથી જે રહે તે સમિતિ-મર્યા
સમિતિ વિજેરે પાચે પાળનારો હોય, તથા પરમાર્થથી જે
સાચુ હિત હોય, તે નહિત, જયવા સહિત એટલે જ્ઞાન
વિજેરેથી સુકત હોય, તથા સર્વદા સયમ અનુકાનના યત

તે ઉત્તમ કરનારો છે, તે અનુષ્ઠાનો કપાયો કરીને નકામા ન કરે, તે કહે છે, આકળો થઈને કોથી ન થાય, ઉત્કૃષ્ટ તપ કરીને પણ માની ન થાય, તે કહ્યું છે,

જડ સોડવિ નિજ્જરમઓ પડિસિદ્ધો અદ્ધમાર્ણમહ્નેદિ
અવસેસ મયદ્ધાણા પરિહરિયર્જ્વા પપત્તેર્ણ ॥૧॥

જો કે નિર્જરા (તપ) મહને--આડે ભાતિના મહ છોડવાથી તે પણ છોડવો જોઈએ, તેમજ જીભ મહત્વાનો હોય તે પ્રયાસ કરીને છોડવા, આ કોષ માન ત્યાગવાના બતાવ્યાથી રાગ જે માયા તથા લોભથી થાય છે, તે પણ ત્યાગવો, આવા ગુણોથી શોભિત સાધુ હોય તેને નિશક પછે માહન નામે ખોલાવવો હવે શમજી શબ્દની પ્રવૃત્તિનું નિમિત્ત બતાવે છે,

· એત્યવિ સમણે અણિસ્સિણ અણિયાણે
આદાણં ચ'અતિવાયં ચ મુસાવાયં ચ વહિહં
ચ કોહં ચ માણં ચ માયં ચ લોહં ચ પિજ્જં ચ
દોસં ચ હચ્ચેવ જઓ જઓ આદાણં અપ્પણો
પદ્દોસહેહ તઓ તઓ આદાણાતો પુવ્વં
પહિવિરતે પાણાઈવાયા સિયાદંતે દવિણ વોસટ્ઠ
કાણ સમણેત્તિ વચ્ચે ॥૨॥

અહીં પણ પૂર્વે કહેલા વિરતિ વિગેરે શુભ સમૂહોમા રહેલો હોય તેને શ્રમણ કહેવો, તેનામા બીજાપણુ શુભ ભેદએ તે બતાવે છે, નિશ્ચયથી કે વધારે પ્રમાણમા આશ્રય લે તે, નિશ્ચિત છે, તેથી રહિત અનિશ્ચિત-અર્વાતુ ચગીર વિગે રેમા કયામ પણ મૂર્છા ન હોય, (તેને હુર્ફ ખેદ ન કરે), તવા જેને નિયાતું ન હોય, તે અનિદાન નિરાદાક્ષી-બધા કર્મના ક્ષયનો અર્થો બની સંયમ અનુદાનમાં વર્તે, તથા આક પ્રકારના કર્મ જેના-વડે સ્વીકારાય, તે આદાન-કપાયો પરિશદ અર્વા સાવધઅનુદાન, તથા અતિપાત છવ લેવો તે છવહિસાને જ્ઞાનથી ભાપી પ્રત્યાખ્યાન (પરચરખાણ)થી ત્યાનથી, એ પ્રમાણે બધે પાપત્યાગવાનું સમજવું, જૂઠ બોલવું તે મૂયાવાદ, (તેમજ ચારી) બહિષ્ક-મૈથુન પરિશદ તે બે સમજીને છોડવા, મૂળ કારણો(જુલો)કદા, હવે ઉત્તર ગુણ બતાવે છે, ક્રોધ-અપ્રીતિ, માન-અતબ (અહ કાગ) રૂપ, માયા બાધ, લોભ-મૂર્છા, પ્રેમ-પોતાનું ગણવું, દેષ-પારકાનું તથા પોતાનું બમાડનાર વિગેરે સસાર પ્રમણના કાન્ગો બાલકિ મોક્ષમાર્ગમા વિદ્ય બાળીને તે બધા ત્યાગે, એમ બી ત પણ પાપો છોડે, તવા કર્મ બધનના કારણો આ લોક અને પરલોકમા પોતાના આત્માનેજ અનર્વતા હેતુ તવા થતા હુ ખો તવા દેષ વધવાનો કારણો બાલે, તેથી છવહિસા વિગેરે પાપોથી તથા અનર્થ હક આવનાથી પૂર્વથી-પ્રથમ-થીજ આત્માનુ ભવિષ્યનું ભડુ ઇચ્છીને પ્રતિવિરત થાય, મધા

અનર્થના હેતુ આ લોક પરલોકકર્તુ જિગ્ઞાકનાર સમજીને તે સાવધ અનુદાનથી બચે, મોક્ષાભિલાષી સાધુ તે પાપોને છોડે, એવો સાધુ દાત શુદ્ધ દ્રવ્યભૂત શરીરની વેચાવચ્ચ નુકસાન વચાવી વ્યુત્પન્ન કાયવાળો ધમણ બણવો, હવે ભિક્ષુ શબ્દની વિગત બતાવે છે —

एतथवि भिक्षू अणुन्नए त्रिणीए नामए
दंते दविए वोसदृकाए संविधुणीय विरू-
वरूये परीसहोवसग्गे अज्झप्पजोगसुद्धा-
दाणे उवट्टिए ठिअप्पा संखाए परदत्तभोई
भिक्षूत्ति वच्चे ॥३॥

અહીં પણ પૂર્વે બતાવેલા પાપકર્મની રિતિ વિગેરે માહન શબ્દમા બતાવેલા શુદ્ધ ભિક્ષુ શબ્દની વ્યાખ્યામા પણ કહેવા, જે બીલા વધારે છે, તે કહે છે, તેમા પ્રથમ ઉત્તર દ્રવ્યથી—તે શરીરની ઉમેા (તે અહીં જરૂર નથી), ખાવથી ઉચો, અભિમાની—તે માન ત્યાગવાથી તપનો નિર્જ્-
રાનો મઠ પણ ત્યાગવો, સ્ત્રીન—શુદ્ધ ઉપર ભક્તિવાળો વિનયથી શોભિત શુદ્ધ વિગેરેએ આજ્ઞા કરી દોષ તે પ્રમાણે વર્તે, નામક—આત્માને નમાવે શુદ્ધ વિગેરે ઉપર પ્રેમધારીને વિનયથી આઠ પ્રકારના કર્મ નાશ કરે, અર્થાત્ પૈયા-

પર્ય કરીને બધો ખાપ દૂર કરે, દતિ—ધૃતિયો, તથા મનને
 રથ કરે, શુદ્ધાત્મા—કર્મમળથી દૂર, ચુલ્કાચ્છેદકાય—શરીરની
 સજાળ ઠોડવાથી દેહનો—મૂલત્વ છોડ્યો છે, તેવી શુભવાયે,
 તે બતાવે છે, આઠે કર્મને વિધૂય—દૂર કરીને વિરૂપરૂપોને—
 અનુકૂળ—પ્રતિકૂળ મોટા નાના, જે, બાવીસ પરીપહો ઉપસર્જો
 છે, તથા દિવ્ય ઉપસર્જો (રેવતાના કરેલા) છે, તેને સહન
 કરે, તેનાથી પોતે હારે નહિ, પશ્ચાત્તો આવેલા સુખ હુ ખોને
 સહીને—અધ્યાત્મ યોગનું—નિર્મળ—મનથી—ધર્મધ્યાનવડે
 શુદ્ધ—નિર્મળ ચારિત્રવાળો તે શુદ્ધદાન છે, તથા સમ્યગ્વૃત્તાન
 શ્રેષ્ઠ ચારિત્રમા ઉચ્ચ તે વડે સ્વિત મોક્ષ માર્ગ મળે, જો
 સુખહુ ખોવી ન ડટાળેલો જેનો આત્મા, તે—સ્વિતાત્મા છે,
 તથા મે ખાય—સ સારની અસારતા નમણેને—કર્મભૂમિમા
 સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ દુર્લભ સમજીને સારથી પાર ઉતરવાની—
 સઘળી મામત્રી મળવાથી સારા સયમમા ઉચ્ચમવાળો પર
 તન્નૃહરોએ આપેલો આહાર લેતો પરદરમોજ છે, આવા
 ઉત્તમ શુભોથી યોજિત, ભિષ્મ કહેવાઈ હવે આવા, શુભોથી
 સુકૃતમા પ્રવારે બીજુ શુભો હોય, તો નિર્જય, સાધ, તે
 શુભો—બતાવે છે,

एतद्वि णिगंये एगे एगविल्लं बुद्धे संछिं
 न्नसोए सुसंजते सुसमिते सुसामाडए आय-
 व्रायपत्ते त्रिळु दुहंओवि सोयपलिच्छिन्नेणो,

પૂયાસકારલાભટ્ટીધમટ્ટીધમ્મવિકુણિયાગ
 પદિવન્ને સમિ (મ) યં ચરે દવિએ વોસટ્ટુકાણ
 નિગ્ગંત્યેતિ વચ્ચે ॥૪॥ સે એવમેવ જાણહ
 જમહં ભયંતારો તિવેમિ ઇતિ સોલસમં ગાહાં
 નામજ્ઞયણં સમતં પઠમો સુઅક્કવંધો
 સમતો ॥૧॥

અહીં પણ નિર્જંથ એકલો રાગદેવરહિત તેજસ્વી,
 અથવા આ સંસાર ચક્રવાલમાં ભ્રમતો એવ પોતાના કરેલા
 સુખ દુખ ભોગવનારો છે, તથા એકલો તે પરલોક ગમન કર-
 નારો એકલોજ છે, તથા ઉન્નતવિહારી દ્રવ્યથી તથા ભાવથી
 તો હુમેશા એકલો હોય, તથા પરલોકમાં જતારો એકલોજ
 માનનારો એકલોજ હોય, તે બધું છે કે આ આત્માને
 દુ.ખમાં રક્ષણ કરનાર કોઈપણ સહાયક નથી, અથવા એક
 તલિદ્-એકાતથી સંસારનો સ્વભાવ બાણીને મોતોદ્ર (જિને
 શ્વરનુ) શાસન જ સાચુ છે, પણ બીજુ નથી, અથવા એક
 મોક્ષ અથવા મુક્તિ તેને બધું છે, તથા શુદ્ધ-તત્ત્વ બધુંલો,
 તથા છિન્ન-ઢેલા છે, ભાવ-સોતો-સ વરવડે કર્મ તે આશ્રવદારો

જણે, તે ઊત્તરોત્તર, તથા મુસયત-કાચળા માફક સ યમરૂપ
 ચરીની રક્ષા કરે, અર્વાત કાયાથી નકામું કંઈ પણ કાર્ય
 ન કરે, તથાપાચ અમિતિ સારી રીતે પાળે માટે જ્ઞાના
 દિક મોક્ષ નાર્જો બલ તેથી સમ્યક્ગિત છે, શત્રુમિત્રમા સમ
 હોનાડી મુશ્કામયિક છે, તથા આત્મા જે ઉપયોગ લક્ષણવાળો
 હવ' છે, તે અન્નજ્યેય પ્રદેશરૂપ છે તેનામા સ કોચધિઠાચ
 (નાનું મોટું) ધવાનો ગુણ છે, પોતાના કરેલા કૃત્યોના ફળ
 લોખવે છે પ્રત્યેક તથા સાધારણપણે સ સારી હવના
 ચરીની વ્યવસ્થા છે, દ્રવ્યથી નિત્ય પર્યાયથી અનિત્ય
 વિગેરે અનના ધર્મ (ગુણો)વાળો છે, તેનો વાહ (વર્ણન)
 તે આત્મવાદને પ્રાપ્ત વ્યેલ છે, અર્વાત જરોખર રીતે
 આત્મતત્વને બજનારો છે, તથા વિદ્વાન-પદાર્થોને સારી
 રીતે જાણે છે, પણ હલદુ જોતો નવી, તેથી કેટલાક
 મનવાળા એવું કહે છે કે એક જ આત્મા સર્વ પદાર્થોના
 ફલભારપણે વિન્ધ વ્યાપી છે, શ્યામાક (સામા)ના ચોખા જેવડો
 અગુડાના સાધા જેવડો વિગેરે જ્ઞાનો મોટું માને છે તેમનું
 જાડન કરેલું બજણુ, કારણ કે તે વાલીઓના નાનેલા
 આત્માને સિદ્ધ કરનાર પ્રમાણુનો અભાવ છે દ્વિધા
 તે દ્રવ્ય અને ભાવ બંને પ્રકારે એટલે દ્રવ્યથી પાચ
 હદ્રિયોના વિષયમા પોતાની પ્રવૃત્તિ લાવસોન તે અનુકૂળ
 પ્રતિજ્ઞા ચજ્ઞ વિગેરેમા રાગદ્વેષથી થતા અકરૂપ વિકરૂપો
 એ બંને સોતોને છેત્રા છે, હદ્રિયો વચ કરીને બંને રાગદ્વેષ

દોડવાથી જીવવાથી પરિચિન્નસ્રોત (નિર્લેપ) થયા છે, તે પોતે પૂન મત્કારતા લાલના અર્થી નથી, પણ ફક્ત ક નિર્જરની અપેક્ષા રાખી તપ ચારિત્રની મધળી ક્રિયા છે તે બનાવે-કે, ધર્મ-શ્રુત ચારિત્ર નામનો છે, તે જેને અર્થ છે, અથવા ધર્મ તેજ અર્થ જેને છે તે ધર્મથી તેનો ભાવાર્થ આ છે કે તે પૂજના માટે ક્રિયા કરતો ના પણ ધર્મનો અર્થી છે,

- પ્ર-શ્ના માટે ?

કારણ કે તે યોગ્ય રીતે ધર્મ તથા તેનાવી ધર્મતા કે મર્ગ મોક્ષને જાણે છે, ધર્મ નારી ગીતે જાણીને શુ છે તે કહે છે, નિયામ-મોક્ષ માર્ગ અથવા માથો સયમ તેને મર્મ પ્રકાશે ભાવવી સ્વીકાર્યો છે માટે નિયામ પ્રતિ છે, તેજ પ્રમાણે શુ કરે તે કહે છે, નમિય સમતા-જ ભાવરૂપ જે મામલા અને અદનમા નરજો ભાવ છે તે પોતે શત્રુમિત્ર ઉપર સરખાપાડુ રાખે કેવો વર્ધને ? દ્રવ્ય ભૂત અને અને વ્યુત્પદ કાયવાળો છે, એવા શુ ધારીને પૂર્વકહેલ માહણ્ય ધ્રમણ બિનુ રાખ્દોની જે શુભો પ્રવૃત્તિ છે, તેવા શુભોવાળો જે હોય તે નિર્જય કહે તે માહન વિગેરે શખ્દો નિર્જય રાખ્દની પ્રવૃત્તિના નિર્તના અવિનાશાવી (એક સરખા) છે અર્થાત્ અદ જુદા છે, પણ પ્રાયે અર્થ બધાનો એકજ ઉત્તમ સારીકે છે હવે બધાની મમાસિ કરે છે

મુખમાં સ્વામી જાણુત્વાની વિગેરેને દેશીને કહે છે કે મેં જે કહ્યું છે, તે તમે સાચું બોલો, બીજો વિકલ્પ ન કરો, કારણ કે હું સર્વજ્ઞની આગામી કહું છું, કારણ કે સર્વજ્ઞ ભગવતો સર્વે ઇમેના ક્રિતકારક રહ્યો હોવાની રાગદ્રેષ મોહનું કર્ષણ કારણ ન હોવાથી જુદું ન બોલે, એવી મેં શરૂઆતમાં કહી, તે બરોબરજ સમજો, આ અનુક્રમ (પિપથ) કહ્યો, નયો નૈગમ વિગેરે સાત છે, પણ નૈગમ નયને મામાન્ય વિશેષણે ગળી મગ્ધ વ્યવહારમાં લઇને તો છે, પણ સમજિદ્દ તવા ઈત્યજ્ઞ એ જે નયોને રામ નયમાં લઈએ તો નૈગમ મગ્ધ વ્યવહાર રહ્યા તવા રામ નય ગણતા પાચ વાય, અને પ્રથમ માફક નૈગમ જોગો લઈએ તો ચાર નય વાય વળી વ્યવહારને ત્રીજા વિગેરેપે લઈએ તો મગ્ધ રહ્યાત્ત અને ચાર નય જોન ગણત વાય, તે પછી દ્વય અને પર્વાય એ ત્રેમા સમાવેશ વાય તો દ્રવ્યાન્તિક અને પર્વાયાન્તિક એ નયો ૪૭ બતાવે છે, તેમાં જ્ઞાનવાળો જ્ઞાનને પ્રધાન માને, ક્રિયાવાળો ક્રિયાને પ્રધાન માને, નયોને નિરપેક્ષ (નુદા) માને તો મિથ્યાત્વ છે, અને પરસ્પર અપેક્ષાવાળા માને તો મોહના અગત્યે વત્રાવી બનેનું પ્રધાનપણ છે, અને તે બંને નાચે જોના ક્રિયા કરે છે, તેજ કહે છે,

નાશ્યમિ ગિણ્ઠિયવ્વે અગિણ્ઠિયવ્વમિ ચેવ અસ્યમિ
જડયવ્વમેવ ઇતિ જો ઉવણ્ણસો સો નમ્મો નામ ॥૧॥

જ્યા જેનું પ્રધાનપણ હોય ત્યા તેને દેવો, પ્રધાનપણ
ન હોય ત્યા ગૌણ રાજવો (નિરેધ ન કરવો) એનું નામ
નય છે,

સવ્વેમિ પિ જયાણ રહુવિહ વત્તવ્વય ણિસામેત્તા
ત સવ્વનયપિમુદ્ધ જ ચરણગુણદ્વિધો સાહુ ॥૨॥

જ્યા નયોનું ધણું પ્રકારનું વજ્રાવ્ય જાણીને સર્વનયથી
વિનુદ્ધ જે તત્ત્વ છે તે ચરણ ગુણયુક્ત સાધુ પાળે (તે
પ્રમાણે વર્તે) આ પ્રમાણે જાયા નામનું નેણમ્મુ અધ્યયન
પુરૂ થયું, પ્રથમઅંક પુરૂ થયો, (ટીકાના શ્લોક ૮૧૦૬)
શીક્ષાધ્યયાર્થે જ્યેલી ટીકાનું બાપાતર વિ સ ૧૬૮૭ના
અનાંક મુદ ૧૦ મુન્ત જોપીપુરા નવી ધર્મશાળામાં પુરૂ થયું

પુણ્યાત્મા મુગુરુશ્ચ મોહનમુનિ દ્વીક્ષામદ્રોમોધકઃ

પન્થાસો વિમલાત્મકાતવદનો દર્પો મુનિશાતિદ

સર્ત્ત સાધુવરાઃ સુમાર્ગનિરતા સ્વેપાક્રુપાપાત્રમૂ

માણિવ્યેનકૃત મુર્ગર્જરગિરા માપાતર મુક્તયે

મોપીપુર મૂયંપુરે પ્રસિદ્ધે ધર્મશાળા સ્થિતસાધુ મેવ.

માણિવ્યસાધુ કુસ્નેશિમાર્ગ મધ્યાપઠતુ પ્રભુવાચ્યમાપાં ॥૨॥

શ્રી મોહનલાલજી જૈનશ્વે. જ્ઞાનભંડાર

૧ ૬ ૧ ૧ ૨ ગોપીપુરા-સુરત.

આ જ્ઞાનભંડારમાં હેઠલે નીચેના પુસ્તકો વેચાતાં મળે છે

૧. શ્વે-પ્રથમ તથા બીજા "દરકનો" રૂ. ૧૧

આઆગમના પાચે ભાગ દરકનો રૂ. ૧૧

દશાંકાવિક ૧-૨-૩-૪ સંપૂર્ણ રૂ. ૩

આવલ્યક નિર્મુક્તિ ભા. ૧ રૂ. ૧૧

બ્રહ્માર મૂળ મંદીક સંપૂર્ણ રૂ. ૨૫)

નરપદ વિવેચન ૦-૪-૦

સો નકલો મંગાવનારને ૨૦ ટકા કમીવન મળશે

સરસ્વતી મુદ્ર અને મફતદાર કામ છપાવવા ક્યાં
 જોઈએ, આપણો ?
 ધી "જૈન વિજ્યાનંદ", પ્રીન્ટીંગ પ્રેસ

કલુપીઠ બજાર મુરતમા

અમારા છાપખાનામાં અંગ્રેજી, ગુજરાતી, મરાઠી, જૈની
 ટાઇપોમાં ફ્રેન્સી કાટો, કવરો, લેટરપેપર, નોટપેપર, મેમોરેન્ડમ
 લક્ષપત્રિકા, હેન્ડબોર્ડ, હુડીબુક, જ્ઞાપત્રી બીડબુક, આકાશબુક
 વિગેરે દરેક જાતનું છાપનાનું કામ ઘણી સારી કીલે રંગબેરંગી
 શાહીમાં આકર્ષક દીક્ષપત્ર દાખલ કરી કીલે જાણે છાપી
 આપનામાં આપે છે તેમજ નરક જાતના કાચા પાકા બોર્ડીંગનું
 કામ પણ ઘણું મફતદાર થાય છે

ખાસ પુસ્તકો છપાવતા પહેલાં હમોને પૂછાવવા જણામણ
 છે હમો તરફથી પ્રગટ થયેલા જૈન-પ્રવચન બા-રજો વાગી જોવા
 જણામણ છે

દરનકાલીન નિગેરે પુસ્તકો જૈની ટાઇપમાં છપાવવા છે
 નમુનો જોવા ખાસ નિજગિત છે

અંક વખત પવારી ખાની કરસો

લખો યા મળો

મેનેજર — બદામી બ્રધર્સ.

જૈન વિજ્યાનંદ પ્રી પ્રેસ, કલુપીઠ-મુરત.

